

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Eestlaste välja- ja tagasirände
meediarepresentatsioon 2004-2008

Magistritöö

Elis Vengerfeldt

Juhendaja: Külliki Korts (MA)

Tartu
2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
I TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	6
1.1. Põhimõisted.....	6
1.2. Meediateoreetilised lähtekohad.....	7
1.3. Rändeteoreetilised lähtekohad.....	11
1.4. Eesti rahvastikuprotsessid.....	13
1.5. Eesti rändepoliitika.....	16
1.6. Eesti rändestatistika.....	18
1.7. Euroopa Liidu rände põhijooned.....	21
1.8. Rändepotentsiaali uurimine avaliku arvamuse uuringute kaudu.....	23
1.9. Rändevalased meediauuringud Eestis.....	27
1.10. Kokkuvõte.....	29
II METOODIKA.....	31
2.1. Hüpoteesid ja uurimisküsimused.....	31
2.2. Meetodid.....	33
2.3. Valim.....	36
2.4. Uurimuse käik.....	39
III TULEMUSED.....	42
3.1. Artiklite põhitunnused.....	42
3.2. Peateemade jaotumine.....	44
3.3. Väljarände meediarepresentatsioon.....	47
3.3.1. Väljarände põhjused.....	48
3.3.1.1. Töö.....	48
3.3.1.2. Õpingud.....	52
3.3.1.3. Isiklikud põhjused.....	53
3.3.1.4. Ühiskondlikud põhjused.....	57
3.3.2. Välismaale tööle minemise ja töötamise probleemid.....	59
3.3.2.1. Isiklikud põhjused.....	59
3.3.3. Väljarände mõjud.....	60
3.3.3.1. Demograafia.....	60
3.3.3.2. Keel ja kultuur.....	62
3.3.3.3. Majandus.....	65
3.3.4. Väljarände vähenemise põhjused.....	68
3.3.4.1. Ühiskonnas toimuvad muutused.....	69
3.3.5. Kokkuvõte.....	71
3.4. Tagasirände meediarepresentatsioon.....	72
3.4.1. Tagasirände põhjused.....	73
3.4.1.1. Ühiskonnas toimuvad muutused.....	73
3.4.1.2. Ühiskondlikud ja isiklikud väärtused.....	74
3.4.2. Tagasi mittetulemise põhjused.....	78
3.4.2.1. Töö- ja elukeskkond.....	78
3.4.2.2. Isiklikud põhjused.....	81
3.4.2.3. Ühiskondlikud põhjused.....	83
3.4.3. Kokkuvõte.....	84
3.5. Rändepoliitika meediarepresentatsioon.....	84
3.5.1. Ränne ja riik.....	85
3.5.1.1. Riigi ülesanded.....	85

3.5.2. Rändepoliitika.....	90
3.5.2.1. Riiklikud meetmed.....	90
3.5.3. Rändestatistika.....	94
3.5.3.1. Usaldusväärsus.....	94
3.5.4. Hinnangud rände tulevikuprognosidele.....	96
3.5.4.1. Hinnangud rände olulisusele.....	96
3.5.4.2. Hinnangud rände pikkusele.....	98
3.5.5. Kokkuvõte.....	99
3.6. Ekspertintervjuude tulemused võrdluses tekstianalüüsiga.....	100
3.6.1. Väljarände põhjused.....	101
3.6.2. Väljarände mõjud.....	102
3.6.3. Väljarände vähenemise põhjused.....	103
3.6.4. Tagasirände põhjused.....	103
3.6.5. Tagasi mittetulemise põhjused.....	105
3.6.6. Riigi ülesanded.....	105
3.6.7. Rändestatistika.....	107
3.6.8. Rände meediakajastused.....	108
3.6.9. Meedia roll ja mõju rändele.....	109
3.6.10. Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitika.....	109
3.6.11. Kokkuvõte.....	110
3.7. Avaliku arvamuse uuringud võrdluses tekstianalüüsi tulemustega.....	111
3.8. Tekstianalüüsi ja intervjuude tulemused võrdluses varasemate uuringutulemustega.....	113
IV JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	118
KOKKUVÕTE.....	129
SUMMARY.....	131
VIIDATUD ALLIKAD.....	134
LISAD.....	138
LISA 1. Kvantitatiivse tekstianalüüsi kodeerimisjuhend.....	138
LISA 2. Kvantitatiivse tekstianalüüsi peateemade jaotumine.....	139
LISA 3. Kvalitatiivse tekstianalüüsi kodeerimisjuhend.....	139
LISA 4. Kvalitatiivse tekstianalüüsi artiklite loend.....	142
LISA 5. Intervjuude kodeerimisjuhend.....	144
LISA 6. Intervjuude küsimused.....	145
LISA 7. Kvalitatiivne tekstianalüüs – andmete kondenseerimine.....	145
LISA 8. Intervjuude analüüs – andmete kondenseerimine.....	166

SISSEJUHATUS

Ränne on globaliseeruva maailma loomulikuks osaks ning võimalus valida endale sobiv elu- ja töökeskkond on Euroopa Liidu kodanike üheks põhiõiguseks. Seda võimalust on kasutanud ka paljud eestlased, valides endale elukohaks mõne teise riigi. Enamus neist on lahkunud küll ajutiste kavatsustega end mõnda aega välismaal täiendada või raha teenida, kuid palju on neid, kes pole tagasi pöördunud. Seetõttu on rändetemaatika muutunud iga aastaga järjest olulisemaks nii Euroopa Liidus kui Eestis, kuid sõltuvalt prioriteetidest on vastavad eesmärgid suhteliselt erinevad.

Euroopa Liidu rändepoliitika on nimetatud üheks suurimaks liidu prioriteetideks peamiselt põhjustel, et järjest suureneb sisseränne üha kaugematest maadest, puudus on oskustööjõust ning oskusteabest, millest tuleneb tihe riikidevaheline konkurents kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu leidmiseks. Olulise põhjusena tuuakse välja ka Euroopa rahvastiku kiirenev vananemine. Kuigi ka Eesti rändepoliitika on keskendunud suuresti sisserändele, reguleerides piirnormidega võimalike sisserändajate arvu, analüüsides võimalikke mõjusid tööturule, sotsiaalpoliitikale jmt, on Eesti mitmete analüütiliste hinnangute põhjal viimastel aastatel pigem väljarände kui sisserände maa. Kuna Eestil puuduvad aga statistiliselt usaldusväärsed andmed viimaste aastate väljarände kohta, on tegelikku suhet raske hinnata. Avaliku arvamuse uuringutes küsitletud hinnangute põhjal pakutakse lähiajal väljarändavate inimeste hulgaks 3 - 4% tööealisest elanikkonnast. Tööjõu lahkumine võib aga riigi olukorda märkimisväärselt mõjutada, seda nii positiivses kui negatiivses suunas.

Väliskogemuste omandamine ja vahetamine on hinnatud nii õpingutes kui tööelus ning mida põhjalikumad kogemused, seda väärtuslikumad. Inimeste vabas liikumises peituvad aga paratamatult teatud ohud, juhul, kui inimeste liikumine ei tähenda mitte mobiilsust st vaba liikumist, vaid jäädavalt lahkumist. Seetõttu on riikliku rändepoliitika raames viimastel aastatel seoses rahvastiku vähenemisega, negatiivse iibe, rahvastiku suhteliselt kiire vananemise ja väljarändega seoses kavandatud mitmeid meetmeid välismaal elavate eestlaste tagasirände soodustamiseks. Teabe ja toetuste jagamine on lihtsamateks vahenditeks tagasipöördumise soodustamiseks inimeste puhul, kel soov kolimiseks juba hinges olemas. Keeruline ja pikaajaline on muuta aga neid tingimusi, mis tulenevad ühiskondlikest väärtushinnangutest, ning pakkuda tagasimeelitamiseks

võrreldavat elukeskkonda ja -kvaliteeti.

Käesolev magistritöö lähtub eeldusest, et meedial on märkimisväärne mõjuvõim inimeste hoiakute ja käitumise kujunemisele. Meedia taolise mõju võimalikkust aluseks võttes võib eeldada, et meedial võib olla ühelt poolt kaudne mõju inimeste rändekavatsustele nii seda soodustavas kui pärssivas suunas, olles teisalt võimalikuks vahendiks rändepoliitiliste eesmärkide saavutamisel. Rändeprotsesside ja neile antavate hinnangute mõistmiseks on seega oluline selgitada, kuidas meedia rännet representeerib. Sellest tulenevalt ongi käesoleva magistritöö eesmärgiks kirjeldada eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni ajavahemikus 2004-2008, analüüsides meediatekstides avalduvaid välja- ja tagasirände põhjuseid ja mõjusid ning selgitades edastamise konteksti.

Töö teoreetilises osas tuuakse välja peamised meedia- ja rändeteoreetilised lähtekohtad, millele töö raames läbiviidud uuring toetub. Seejärel paigutatakse rändetemaatika laiemasse Eesti ja Euroopa Liidu rändepoliitilisse konteksti, andes ülevaate Eesti rahvastikuprotsessidest, rändepoliitika põhijoontest, rändestatistikast ning vastavatest uuringutest. Lähtudes eeldusest, et ränne on riiklikul tasandil oluline kui võimalike demograafiliste muutuste põhjustaja, pööratakse töös tähelepanu rände ühiskondlikele põhjustele ja mõjudele, sh väljarände võimalikele mõjudele rahvuslikul tasandil, mistõttu leiab rändetemaatika töös käsitlemist eelkõige eestlaste rännet puudutavas kontekstis. Töö raames läbiviidud uuringu lisaeesmärgiks on selgitada ekspertide hinnanguid rände põhjustele ja mõjudele ning analüüsida nende seisukohti riikliku rändepoliitika ning meediarepresentatsiooni suhtes, võrreldes meediasisu analüüsitulemusi ekspertide hinnangutega.

I TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Põhimõisted

Rändeprotsesside kirjeldamisel kasutatakse Eestis mitmeid mõisteid, mis on üle võetud rahvusvahelisest terminoloogiast, kuigi eesti keeles on vasted üldjuhul olemas. Soovides kaasa aidata eestikeelsete vastete laialdasemale levikule, on käesolevas töös püütud kasutada eelkõige eestikeelseid väljendeid, milleks **rände** puhul on töös enamkasutatud mõisteteks **väljaränne** ja **tagasiränne**. Kõige üldisemalt tähendab ränne püsivat elukohavahetust ehk inimeste ümberpaiknemist. See hõlmab nii inimeste ümberasumist oma riigi piires kui ka rahvusvahelises ulatuses, nii püsivat kui ka hooajalist rännet. Kuna töö keskendub Eesti välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni kirjeldamisele, siis lähtutakse töös Eesti riiklikes dokumentides levinud definitsioonidest, mille järgi väljaränne on alaline või pikaajalise eesmärgiga ümberasumine välisriiki, tagasiränne aga kodukohast või päritolumaalt kaua eemal olnud isikute tagasipöördumine kodukohta või kodumaale (Migratsioonifondi... 2009). Käesolevas töös leiab kasutamist ka **välisrände** mõiste, mis tähendab rännet riigist välja ja riiki tagasi, mille sünonüümideks on **piiriülene ränne** ja **rahvusvaheline ränne**. Riiki, millest rännatakse välja, on töös läbivalt nimetatud **lähteriigiks**, ning riiki, kuhu rännatakse, nimetatakse antud töö raames **sihtriigiks**. Spetsiifilisematest rändealastest terminitest kasutatakse veel negatiivse ja positiivse rändesaldo mõisteid – negatiivne rändesaldo tähendab olukorda, mil riigist lahkub rohkem inimesi kui sisse rändab, ning positiivne rändesaldo, vastupidi, tähendab suuremat riiki sisserännet võrreldes samal perioodil toimuva väljarändega.

Kuna töö keskendub rändealaste meediakäsitluste kirjeldamisele, siis **meediana** tähistatakse antud juhul suure levialaga kommunikatsioonivahendeid, mis kujutavad endast sotsiaalse reaalsuse määratlemise esmaseid allikaid ning kollektiivse identiteedi kõige laiemalt levinud väljendusi (McQuail 2000). Fairclough (1995) defineerib meediatekstid kui sotsiaalsete ja kultuuriliste muutuste baromeetrid, mis pakuvad väärtuslikku materjali ühiskonnas tegelikult asetleidvate muutuste analüüsimisel. Töö empiirilises osas analüüsitakse rände meediarepresentatsioonide ilmnemist Eesti

päevalehtedes, lähtudes **representatsiooni** mõiste kasutamisel eeskätt Halli (1997: 15) definitsioonist, mille järgi representatsioon ühendab tähenduse ja keele kultuuriga, või ümbersõnastatult – representatsioon on tähenduse loomine läbi keele. Konstruktivistliku lähenemise kohaselt kasutame me keele vahendusel märke, et teistega tähenduslikult kommunikeeruda, kuid keel ei ole seejuures mitte *peegliks*, vaid tähenduse loomise keskkonnaks. Läbi sümbolite kujundatakse domineerivat võimu st võim mõjutada on neil, kel on piisavalt sümbolilist kapitali kas isikliku või institutsionaalse tausta näol (Bourdieu 1991). Seega võib lähtuda eeldusest, et meedia omab representatsioone luues võimu kujundada nende sisu nii institutsionaalse sümbolilise kapitali toel kui isiklikku sümbolilist kapitali omavate arvamusiidrite mõtete vahendamise abil.

Oluline roll on käesolevas töös ka **avaliku arvamuse** mõistel, mille tähendust peetakse üheks sotsiaalteaduste hägusaimaks, hoolimata sellest, et avaliku arvamuse mõiste on olnud erinevate teadusalade kasutuses juba sajandeid ning muutunud järjest laialdasemalt kasutatavaks (Donsbach & Traugott 2008). Price'i (1992) järgi on avaliku arvamuse definitsioone väga erinevaid, alates sellest, et avalik arvamus on individuaalsete arvamuste summa kuni selleni, et avalik arvamus on kollektiivse tasandi debati ja diskussiooni tulemus, mida pole võimalik indiviidi tasandile taandada. Kepplingeri (2008: 192) kohaselt kirjeldab avalik arvamus teadaolevaid hinnanguid reaalsuse ja/või arvatavalt reaalsuseks peetava kohta.

Töö empiirilises osas leiab laialdast kasutamist ka **konteksti** mõiste, mida van Dijk defineerib kui „sotsiaalse situatsiooni kõigi nende omaduste struktureeritud kogumi, mis võivad mõjutada teksti ja kõne tootmist, struktuure, tõlgendamist ja funktsioone“ (2005: 251).

1.2. Meediateoreetilised lähtekohad

Tulles tagasi representatsiooni mõiste juurde, mille keskmeks on Halli (1997) järgi tähenduse loomine keele vahendusel, mida kasutatakse iga kord, kui soovitakse oma mõtteid, ideid või tundeid teistele väljendada. Keel toimib tähenduste loomisel representatsiooni süsteemina, mis võimaldab sarnase kultuuritaustaga inimestel mõista märkide ja sümbolite vahendusel edastatud tähendusi. See aga ei hõlma representatsiooni kogu olemust. Meedia- ja kultuuriuuringutes rõhutatakse, et

representatsioon ei väljenda täielikult reaalsust isegi siis, kui seda püütakse saavutada, vaid et representatsiooni puhul on alati tegemist selekteerimise protsessi tulemusega, milles on teatud aspekte rõhutatud ja teisi ignoreeritud. Hall (1997) märgib, et keelt ei ole võimalik nõ täielikult puhastada, jättes välja kõik varjatud tähendused, mis võivad edastatud sõnumit moonutada. Seega on tähenduste loomise ja vastuvõtmise protsessi võtmesõnaks interpreteerimine. Teisalt aga ei saa kindel olla sõnumitele omistatud tähenduses. Viimased on ajas muutuvad ning indiviidide isiklikest tõlgendussüsteemidest tulenevalt erinevalt mõistetud – seega on tegemist kompleksse süsteemiga, mis on sõltuv sotsiaalsetest tingimustest ning milles tähendusi luuakse ja interpreteeritakse selektiivselt.

Käesoleva töö kontekstis on representatsiooni tähendust tõlgendatud meedia põhifunktsioonina, mis selektiivselt interpreteerides „taasesitab (*ingl. re-present*) reaalsust“. Lacey (1998) märgib, et suur osa meie teadmistest reaalse maailma kohta pärinevad meediarepresentatsioonidest, mida tuleb vaadelda eeskätt kui võimalikku „versiooni“ reaalsuse kohta. Taoline lähenemine toetab töö eesmärki, mille kohaselt soovitakse kirjeldada representatsiooni ehk seda, milline on meedia poolt loodud „versioon“ eestlaste rände olemuse kohta.

Massikommunikatsiooni uurimise aluseks on eeldus, et meedial on suur mõju, milleks on erinevaid mõjuteooriaid kokku võttes massimeedia tegevuse planeeritud või planeerimata tulemus. Meedia võib olla muutuste põhjustajaks, nende lihtsustajaks või ärahoidjaks, aga ka olemasoleva kinnistajaks. Kõik loetletud muutused võivad esineda üksikisiku, ühiskonna, institutsiooni või kultuuri tasandil (McQuail, 2003: 380).

Arvestades, et ränne on oma olemuselt pikaajaline nähtus st rände kavandamise, kindla otsuse ja tegevuse vahel on enamasti teatav ajavahe, saab meedia võimalikku mõju rändele käsitleda pikaajalise, kaudse ja ettekavatsemata mõjutegurina. Pikaajalise planeerimata meedia mõju kohta on palju teooriaid, kuid vähe kindlaid tõendeid, mis kinnitaksid meedia seoseid väärtuste, arvamuste ja sotsiaalsete hoiakute vahel. Ühe kontseptsioonina võib siinkohal välja tuua Noelle-Neumanni (1992) vaikuse spiraali teooria, mis seostab massimeedia, isikutevahelise kommunikatsiooni ja sotsiaalsete suhete, individuaalsete aramusavalduste ja indiviidide poolt tajutava aramuskliima nende sotsiaalsetes suhetes. Nimetatud teooria kohaselt lähtuvad paljud inimesed

oluliste teemade puhul sellest, mida nad arvavad olevat ümbritsevas keskkonnas domineerivad, kaldudes mitte avaldama üldisele arvamusele vastukäivaid seisukohti. Kuivõrd meedia on olemasoleva arvamusenamuse hindamiseks inimestele kõige kättesaadavam, siis teooriast lähtuvalt omab meedias avalduv vaatenurk mõju inimeste isiklike arvamuste kujundamisele.

Taoline lähenemine annaks teoreetiliselt aluse järgnevas ülevaates välja toodud avaliku arvamuse uuringute tulemuste hindamiseks võimaliku meediamõju kontekstis, kuid kriitiline lähenemine vaikuse spiraali teooriale näitab, et tegemist on erinevate mõjude koosesinemisega, mis muudab konkreetsete mõju seoste uurimise keerukaks ja vähetõendatavaks (Scheufele 2008). Sellest tulenevalt ei püüta järgnevates töö osades avaliku arvamuse uuringute tulemusi ja meediasisust ilmnevaid tendentse vastastikku seostada, vaid anda pigem kirjeldav ülevaade peamiste sarnasuste ja erinevuste kohta.

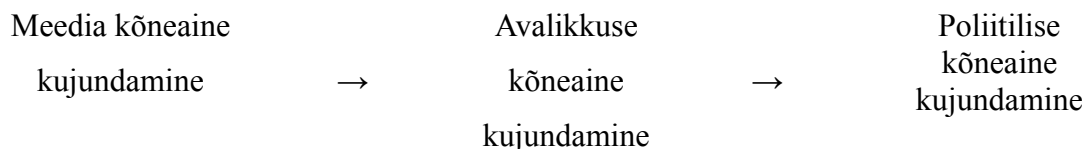
McQuaili (2003) järgi on keeruline tõmmata joont meediateooria ja ühiskonnateooria vahele, kuna meedia moodustab küll ühiskonnas eraldiseisva sotsiaalse institutsiooni, mille tegevusulatus määrab aga ühiskond. Nii ei saa meediauuringutes vältida väärtusi ja sotsiaalse ning poliitilise konflikti küsimusi. Käsitledes meediat peamiselt sisu tasandil eeldatakse, et meedial on suur mõjuvõim, kuid sotsiaalseid muutusi põhjustavad McQuaili järgi siiski peamiselt konkreetsed ideed ja väärtused, mida meedia oma sisus kannab, ning meedia toime avaldub individuaalsete motivatsioonide ja tegevuste kaudu. Sellest järeldub, et meedial on mitmesugust mõju, nii head kui halba. Meedia taolise mõju võimalikkust aluseks võttes võib eeldada, et meedia omab mõju ka inimeste rändekavatsustele nii soodustavas kui pärssivas suunas. Olles siis kas ühiskonna kujundaja või peegeldaja rollis, on meedia kahtlemata peamine ühiskonda puudutavate teadete levitaja. Normatiivsele meediateooriale toetudes võib McQuaili (2003: 144) järgi välja tuua vähemalt neli peamist ootust meedia kaasabi suhtes kaasaegse ühiskonna paremaks toimimiseks:

- jälgida pidevalt sündmusi, ideid ja avaliku elu tegelasi, mille tulemuseks on nii avalikkusele suunatud teadetevoog kui ka moraalse ja sotsiaalse elukorralduse vastu eksimise esiletoomine;
- pakkuda sõltumatut ja põhjalikku kriitikat ühiskonna ja selle institutsioonide kohta;

- julgustada eneseväljendust ja sotsiaalset osalust, pakkudes selleks vahendeid;
- osaleda ühiste arusaamade ja identiteedi kujunemises ning tugevdada sotsiaalset sidusust.

Van Dijk'i järgi on massimeediat kirjeldatud vaheldumisi kui võimsat või siis kui suhteliselt võimetut auditooriumi mentaalsete representatsioonide mõjutajat, mis suudab parimal juhul paika panna avaliku diskursuse ja arvamuse päevakorra. „Massimeedia ei pruugi öelda inimestele, *mida* mõelda, kuid ta suudab üsna tulemusrikkalt mõjutada seda, *millest* inimesed mõtlevad (McCombs & Shaw 1972: van Dijk'i 2005: 286 kaudu).“

Päevakorra ehk kõneaine kujundamise (*agenda setting*) põhiidee kohaselt määrab meedia temade aktuaalsuse ning dikteerib seeläbi, millest avalikkus huvitub. Kõneaine kujundamise protsessi kirjeldatakse kui meedia poolt käsitletavate temade mõju avalikkuse teemapüstitustele, mis omakorda mõjutab poliitilise kõneaine kujunemist (Rogers 1997: 239):

Rogers'i (1997) järgi väljendab taoline lähenemine avaliku arvamuse toimimist demokraatlikus ühiskonnas, pakkudes ühe võimaliku viisi massimeedia mõjude selgitamisele sotsiaalsete ühiskonnaprotsesside kujundajana. Mõjuefekt ei ilmne aga mitte üksikute sõnumite edastamise tulemusena, vaid suurest hulgast erinevas tähenduses, kuid sarnasest üldideest lähtuvate kogumite summana. McQuail (2005) märgib aga, et mida põhjalikumalt taolise mõju uuringuid läbi viiakse, seda ebakindlamaks muututakse meedia mõju tegeliku ulatuse suhtes. Dearing & Rogers (1996) kirjeldavad kõneaine kujundamist kui võitlust meedia, avalikkuse ja poliitilise eliidi tähelepanu nimel, märkides, et kõneaine kujundamise uurimine tähendab tegelikult sotsiaalsete muutuste ja stabiilsuse uurimist. Meedia ja poliitika omavahelist suhestumist peavad nad sümbiootiliseks, kuna ajakirjanikud vajavad ligipääsu uudiste allikatele ning poliitikud vajavad oma eesmärkide ja tegevuste kajastamist, kuid erinevate eesmärkide tõttu on nende vajadused sageli vastandlikud.

Meedia mõju hindamisel avalikule arvamusele tuleb Kepplinger'i (2008) järgi lähtuda kolmest kontseptsioonist: *kvantitatiivsest*, *kvalitatiivsest* ja *funktsionaalsest*. *Kvantitatiivse* kontseptsiooni kohaselt tuleb avalikku arvamust vaadelda kui individuaalsete arvamuste jaotumist ühiskonnas, mida on võimalik hinnata representatiivsete avaliku arvamuse uuringutega. *Kvantitatiivne* lähenemine keskendub meediasisu ulatuse ja enamusarvamuse vahelistele seostele, lähtudes meediast kui sõltumatust ning avalikust arvamusest kui sõltuvast muutujast. *Kvalitatiivse* kontseptsiooni järgi on avaliku arvamuse puhul tegemist hästiinformeeritud esindajate kollektiivsete arvamuste väljendumisega, milles on oluline roll ka meediaprofessionaalidel, mistõttu on meediasisu ja avalik arvamus põhisosas kattuvad, ning meedia ei mängi avaliku arvamuse kujundajana märkimisväärset rolli. *Funktsionaalne* lähenemine tähendab avaliku arvamuse tõlgendamist mehhanismina, mis selekteerib loendamatu teemadehulgast välja olulised diskussiooniteemad, mille käsitlemine võib mõjutada ühiskondlikul tasandil tehtavaid otsuseid. Avaliku arvamuse võib antud töö kontekstis samastada arvamusküsitlustega, mis ei pruugi olla tingimata identne enamusarvamusega. Avalik arvamus mõjutab *funktsionaalse* kontseptsiooni kohaselt indiviidide isiklike seisukohtade kujunemist, mis omakorda mõjutab avalikku arvamust. Erinevalt *kvantitatiivsest* lähenemisest ei ole avalik arvamus aga otseselt meediast sõltuv, vaid tähendab komplekssete protsesside tulemust, mille kujunemisel on oluline roll meedial. Käesolevas töös on eeskätt lähtutud viimasest kontseptsioonist, eeldades Rogers'i (1997) lähenemisele tuginedes, et meedia teemakäsitlused mõjutavad avalikku arvamust, mida antud töös esindavad rändeteemalised arvamusküsitlused, millel võib olla mõju poliitilistele otsustusprotsessidele, mille tulemused mõjutavad omakorda meediat.

1.3. Rändeteoreetilised lähtekohad

Ränne ei ole oma olemuselt iseseisev ja sõltumatu nähtus, vaid on mõjutatud ühiskonnas toimuvatest poliitilistest, majanduslikest ja sotsiaalsetest protsessidest, ise omakorda loetletuid mõjutades. Rahvusvahelise rände põhjuste osas puudub ühtne seisukoht. Levinud arvamuse kohaselt põhjustavad rände geograafilised ja demograafilised tegurid, majanduslike tegureid kaasates saavad määravaks riikidevahelised erinevused majanduslikus arengutasemes. Lähtriigist ja sihtriigist lähtuvalt eristatakse vastavalt tõuketegureid (*push factors*), nagu näiteks kõrge

tööpuudus või madal sissetulekute tase, ja tõmbetegureid (*pull factors*), enamasti töökohtade olemasolu ja paremaid palgatingimusi. Tõuketeguritena tuleb arvestada ka võimalikku lähteriigi tööjõu pakkumise spetsiifilist iseloomu, turgude puudulikkust ja majandusliku arengu perspektiivi. Tõmbeteguritena võivad arvesse tulla ka sihtriigi tööjõu nõudluse spetsiifiline iseloom, isikute rände reguleeritus, sotsiaalsete tagatiste süsteemi funktsioneerimine jt. Lisaks mõjutavad rännet poliitilised tegurid, keele- ja kultuuribarjäärid, keskkonnategurid ning prognoosid nii lähte- kui sihtriigi tulevikus suhtes. Seega ei ole võimalik välja tuua ühtset rahvusvahelise rände põhjusi seletavat teooriat, vaid võib väita, et rände põhjused on dünaamilised ja aja jooksul muutuvad, toetades seisukohta, et tegemist on komplitseeritud ja paljudest teguritest sõltuva nähtusega (Kulu 2000). Giddens (2007) nimetab globaliseerumise kaasnähtusena migratsiooni olemuslikku muutumist seoses massikommunikatsiooni arenguga, mis võimaldab rändajatel hoida lähedastega kontakti pea igal soovitud hetkel.

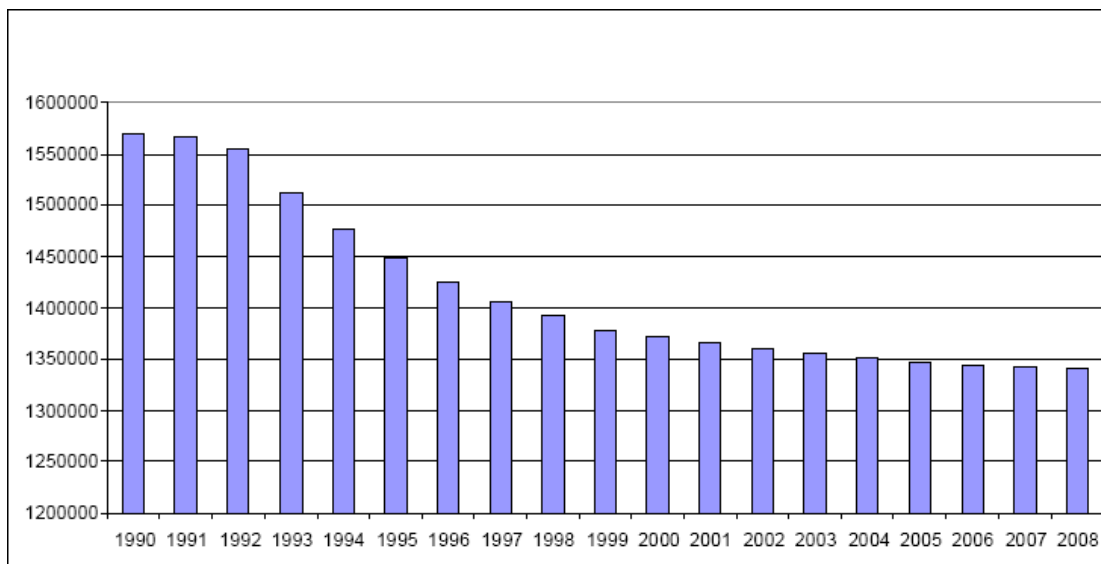
Arvestamata eelnevas lõigus lühidalt välja toodud rände enamlevinud põhjusi, ei käsitleta käesolevas töös erinevaid rändeteooriaid põhjalikumalt, kuna esiteks on tegemist äärmiselt laiaulatusliku teemavaldkonnaga, millest ülevaate andmine ei ole antud töö mahtu arvestades reaalne ega ka vajalik, teisalt aga toetutakse töö teoreetilise ülevaate andmisel seisukohtadele, mille järgi on rände olemus viimaste aastate jooksul seoses globaliseerumisega oluliselt muutunud. Penninx et al (2008) rõhutavad nii ekstreemselt suurenenud rändajate arvu, mitmekesisistunud rände põhjusi, lähte- ja sihtriikide arvukust, rändajaid ja rännet iseloomustavate näitajate rohkust, milles väljendub järjest suurenev globaliseerumine kõigi kaasnevate nähtustega. Avardunud transpordi- ja kommunikatsioonivahendite kasutamine on taoliste muutustele kahtlemata olulisel määral kaasa aidanud ning kui varasematel aegadel lähtuti rände kirjeldamisel sageli kui püsivast elukohavahetusest, siis alates 1990ndatest on rände viisid sedavõrd mitmekesisistunud, et varasemate kontseptsioonide alusel on osutunud kaasaegsete rändeprotsesside kirjeldamine keerukaks. Sellest tulenevalt on viimastel aastatel märkimisväärselt suurenenud rändevalaste uurimuste läbiviimine, raamatute, publikatsioonide jmt avaldamine. Autorite hinnangul on aga plahvatuslikult suurenenud uuringute arvu oluliseks puuduseks suur fragmentaarsus, mis seisneb uuringute väheses omavahelises võrreldavuses, nõrgas uurijatevahelises koostöös ning uuringute integreerituses (Penninx et al 2008: 8).

Eelnev refereering kirjeldab üldisi maailmas asetleidvaid rändeprotsesse, milles toodud põhjustel on ka Eesti rändes oma roll – avardunud reisimis- ja kommunikatsioonivõimalused soodustavad kahtlemata ka eestlaste valmisolekut nii ajutiseks kui püsivaks elukohavahetuseks. Kuna käesolev töö keskendub eelkõige Eesti rände kirjeldamisele, siis on töö empiirilise osa selgitamiseks järgnevalt toodud ülevaade Eesti rändealastest põhinäitajatest, tuues välja peamised eestlaste rännet puudutavad probleemid, Eesti rändepoliitilised jooned, rahvastikunäitajad ja rändestatistika, et luua selgem raamistik töö empiirilises osas läbiviidava meediauuringu andmete seostatumaks tõlgendamiseks.

1.4. Eesti rahvastikuprotsessid

„Eesti keelt ja meelt, kultuuri ja vaimsust kannavad põlvest põlve edasi Eestimaal elavad eestlased, Eesti riigi kodanikud, kelle kodukeeleks on eesti keel. Eesti rahva arvukus ja selle muutumine on meie iseolemise üks põhiküsimusi (Tiit 2008: 2563).“

Eestlaste välja- ja tagasirände kõrvutamine riigi rahvastikunäitajatega on üheks võimaluseks tõendada rändetemaatika aktuaalsust. 2009. aasta alguses elas Eestis 1 340 300 inimest, kellest umbes 930 000 eestimaalastest peavad ennast eestlasteks. 1990ndatest aastatest alates on Eesti elanike arv pidevalt vähenenud ning suure tõenäosusega väheneb ka tulevikus. Võrreldes 1990. aastaga on rahvastik vähenenud ligi 15%. Nii suure vähenemise põhjuseks võib ühest küljest pidada väljarännet, teisalt on rahvaarvu vähenemise põhjuseks jätkuv negatiivne iive. Eesti rahvaarv väheneb seega nii negatiivse iibe kui väljarände tõttu. Tulenevalt rahvastiku vanusstruktuurist võib ka tulevikuproгноosina näha rahvaarvu vähenemist, isegi kui sündimusnäitajad suurenevad. Olulisi muutusi saaks tuua vaid suurenev sissetänav, suurenev väljaränne halvendaks aga demograafilist olukorda veelgi (Ainsaar, Maripuu 2008).

Joonis 1. Eesti rahvaarv 1990–2008 (Eesti Statistikaamet 2008).

Viimastel aastatel on Eesti elanikkonna kahanemine tänu sündimuse tagasihoidlikule suurenemisele ja suremuse vähenemisele hakanud küll pidurduma, kuid järgnevad majanduskriisi aastad võivad ohustada seniste positiivsete arengute jätkumist. Majanduslikult keerulistel aegadel on eriti oluline rakendada neid perepoliitika, tervishoiu ning tööhõivepoliitika meetmeid, mis tugevdaksid rahvastiku demograafilist jätkusuutlikkust, milleks on eelkõige perepoliitika ja rändepoliitikaga seotud võimalused. Üldistest rahvastikualastest suundumustest tuleb mh arvestada inimeste rändelise mobiilsuse suurenemisega, sh rahvusvahelise rände aktiveerumisega, ning kooselu- ja perevormide mitmekesisumisega, mis seab uued väljakutsed sotsiaalsele turvalisusele ning inimeste eluplaanidele (Ainsaar & Maripuu 2008).

Rahvastikuministri büroo dokumendis „Eesti rahvastik 2007-2020“ sisalduvates rändealastes ettepanekutes rahvastikupoliitikaks rõhutatakse, et kahaneva rahvastiku tingimustes tuleb paralleelselt tegeleda kõigi rahvaarvu mõjutavate teguritega: sündimuse, eluea ja tervise ning rändeküsimuste lahendamise. Kuigi lähitulevikus on rahva arvukust mõjutamas kõige enam sündimus ja suremus, siis kaugemas tulevikus on põhjendatud täpsemate rändepoliitika strateegiatega läbivaatamine ning hiljemalt 2011. aastal tuleb täpsemalt analüüsida Euroopa riikide rändepotentsiaali ning Eesti demograafilisi võimalusi ja vajadusi. Lisaks rõhutatakse usaldusväärse ülevaate omamist rahvastikust riigi juhtimiseks ja rahvastikupoliitika kujundamiseks, pidades oluliseks 2011. aasta rahvaloenduse läbiviimist ning rahvastikuandmete kvaliteedi parandamist (Ainsaar, Maripuu 2008).

Nagu juba öeldud, on töö eesmärkide selgitamiseks oluline kirjeldada, millistest Eesti rännet puudutavatest probleemidest lähtuvalt ainekku käsitletakse. Eestlaste senist rändelugu iseloomustab kolm suuremat välja- ja tagasirändelainet. Väljarändelained toimusid 19. saj. lõpul – 20. saj. algul Venemaale, Teise maailmasõja tõttu läände ning kolmas väljaränne läände algas pärast Eesti taasiseseisvumist. Tagasiränne on olnud hajutatud, toimudes intensiivsemalt poliitiliste muutuste perioodidel: 1920-1923, vahetult peale Teist maailmasõda ning 1990ndatest alates, kuid viimane tagasiränne ei ole olnud kuigi suurearvuline. Ränne võib seega toimuda samaaegselt mõlemas suunas (Kask, 2006). Inga Kase 2006. aasta magistritööst järeldeb, et „1990ndate aastate tagasiränne ei ole oluliselt muutnud eestlaste arvukust ja paiknemist maailmas. Läänega oli eestlaste rändesaldo negatiivne, sinna on 1990ndatel aastatel lahkunud oluliselt enam kui sealt saabunud, kusjuures peamiselt lahkusid noored ja perealised ning enam naised kui mehed.“ Viimaseid peab töö autor tulevikus potentsiaalseteks tagasirändajateks, tõdedes siiski, et tõenäoliselt jääb eestlaste arv läänes stabiilseks või suureneb veelgi (2006: 79).

Kuivõrd töö teemaks on eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsioon aastatel 2004-2008, siis on tähelepanu keskmes eeskätt sel ajavahemikul toimunud muudatused. Euroopa Liiduga liitumise järgselt suurenes väljaränne Eestist märgatavalt, kuid suurenenud on ka tagasiränne (täpsem ülevaade statistika kohta on esitatud peatükis 1.6). Muutunud rändetendentsid on andnud põhjust aktiivsemateks aruteludeks rände võimalike mõjude üle ühiskonnale.

Rannala et al (2009: 15) märgivad „Eesti Inimarengu Aruandes 2008“, et piirkondliku rahvastiku paiknemise ja koosseisu muutustes on rändel praeguses mobiilses maailmas väga suur roll. Ränne mõjutab nii rahvastiku riigisiseseid ümberpaiknemisi kui ka riigi kui terviku rahvastiku kadu või kasvu, seejuures võib sündide ja surmade mõju rahvastiku arvule ning struktuurile olla rände mõjust väiksem. Küll aga võib ränne mõjutada sündimuse ja suremuse näitajaid, kuna kõige aktiivsemad elukohavahetajad on noored ja perealised inimesed, kelle saabumine või lahkumine mõjutab oluliselt teisi rahvastikuprotsesse. Aruande kohaselt on Eesti jaoks praegu murettekitav negatiivne rändesaldo, mis tähendab, et väljaränne on suurem kui sissiränne, ning et oluline oleks teada, kuhu ja kui palju Eesti elanikke on elama asunud ja kui palju neist kodumaale naaseb.

Ilvese (2006) arvamuse kohaselt pole Eestis veel adutud, et riikidevaheline konkurents keskendub edukate riikide tasandil inimeste meelitamisele, konkureerides kvalifitseeritud ja hästiharitud tööjõu nimel ja pakkudes lisaks suurele palgale ka muid hüvesid, ning et võitlus kvalifitseeritud tööjõu nimel käib seejuures oma elanikkonna säilitamise nimel (Ilves 2006: 256). Ka Kuldjärv & Vertmann (2008) hindavad välistöötajate teema üheks viimaste aastate aktuaalseimaks, tõdedes, et kvalifitseeritud tööjõu puudus on kõigi Euroopa Liidu liikmete mure ning et tööjõu ränne hõlmab küsimuste ringi, mis ulatub tööturust kaugemale. Eesti on aga Euroopa Liidus praegu kahtlemata tööjõu doonorriigiks ning pole teada, millal see võiks muutuda. „Euroopa vana põhitõde saab seetõttu uue vormi: ellu jäävad need riigid, kes oma elanike huve kõige paremini kaitsevad. Uuel sajandil tuleb meil hoopis vähem muretseda, kas riik meid ikka vajadusel sõjaliselt kaitseb. Hoopis rohkem peame täna pead murdma, kas meie riik võimaldab meie lastel ja lastelastel elada inimväärsel elu just siin, Eestis, ja mitte mujal (Ilves 2006: 257).“

1.5. Eesti rändepoliitika

Selgitamaks riiklikul tasandil välisrändele omistatavat mõju erinevatele ühiskonnaprotsessidele, on järgnevalt esitatud refereeringud mõningatest riiklikest dokumentidest, milles rändepoliitikat käsitletakse. Eesti riikliku programmi „Eesti Euroopa Liidu poliitika 2007–2011“ järgi on Euroopa Liidu konkurentsivõime tõstmise eelduseks tööturu avatus ning isikute vaba liikumise põhimõtte rakendamine kõigile Euroopa Liidu kodanikele. Eesti toetab ühtset Euroopa Liidu rändepoliitikat ning terviklikumat lähenemist rändega seotud küsimuste lahendamisele. Eesti jaoks on oluline, et Euroopa Liidu rändepoliitika ei keskendu üksnes ebaseadusliku sisserände tõkestamisele, vaid hõlmab koostööd sisserändajate lähteriikidega, arvestades Euroopa Liidu ning liikmesriikide tööjõuturu vajadusi, aidates kaasa sisserännanute integreerimisele ning kaasnevate sotsiaalsete ja kultuuriliste riskide maandamisele. Kuna Euroopa Liidu elanikkond vananeb ning tööjõupuudus kasvab, siis on nimetatud programmi kohaselt oluline konkurentsivõime säilitamise nimel tagada efektiivsem rände juhtimine. Eesti peab samuti oluliseks Euroopa Liidu tasandil sellise seadusandluse kujundamist, mis soodustab eelkõige kvalifitseeritud tööjõu sisserännet ning viibimist Euroopa Liidus. Lisaks näeb Eesti vajadust objektiivsemate, usaldusväärsemate ja võrreldavamate rändeandmete ja analüüsi järele, mida saab

saavutada Euroopa Liidu riikide avatud ja koordineeritud koostööga. (Riiklik programm: Eesti... 2007: 34)

Eesti rändepoliitika põhijooned toob kokkuvõtlikult välja Raig (2008), korrates eelnevas programmis nimetatut, mille kohaselt Eesti toetab ühtset Euroopa Liidu rändepoliitikat ning terviklikumat lähenemist rändega seotud küsimustele. Eesti kodanikele taotleb riik tööturu täielikku avanemist Euroopa Liidu piires ning Eesti töötajatele seatud piirangute kaotamist. Vaba liikumise ulatuse ja mõju hindamiseks peab Eesti oluliseks vastava statistika kogumist, toetades Eurostati algatusi (Raig 2008).

Maripuu & Ainsaar (2008) märgivad, et Eesti rändepoliitika kujundamisel tuleb arvestada suhteliselt suure väljaspool riiki sündinute osatähtsusega ning inimeste lõimumisvalmidusega. Eesti eripäraks on pärast Teist maailmasõda endise Nõukogude Liidu aladelt Eestisse elama asunutest moodustunud suhteliselt suur muukeelne elanikkond, kes nõukogude korra kadumise järel oli ootamatult sunnitud leidma endale uue identiteedi. Samas elab väljaspool Eestit vähemalt 100 000 Eesti juurtega inimest, mistõttu on välisrände puhul riigi ametlik rändepoliitika määrava tähtsusega.

Rahvastikupoliitika alusdokumendis „Rahvastikupoliitika alused 2009-2013“ on rändepoliitika üldised eesmärgid sõnastatud järgmiselt (2008: 11):

- Eestile vajaliku demograafilise ja majandusliku jätkusuutlikkuse kindlustamine;
- kõigi Eestis elavate inimeste konfliktivaba koeksisteerimine, hoides ära ühiskonna turvalisust ohustavaid vajaduste ja väärtuste konflikte.

Rändepoliitika kujundamise ja teostamise põhimõtetes rõhutatakse Eesti rändepoliitika territoriaalset ja inimeste kvalifikatsioonist tulenevat selektiivsust. Alaliselt Eestisse elama asuvate inimeste puhul peetakse oluliseks ühise riigiidentiteedi tekkimist, sh eesti keele oskust, tagamaks Eesti riigiidentiteedi säilimise. Riik järgib rändepoliitika teostamisel riigi julgeolekuhuvisid ning rahvusvahelisi leppeid. Eraldi on rändepoliitika põhimõtetenä välja toodud Eesti päritolu inimeste tagasipöördumise soosimine rahvusliku identiteedi, keele ja kultuuri tutvustamise ning aktiivse infopoliitika kaudu välismaal elavate rahvusaaslaste seas, julgustamaks Eesti kodakondsusega ja Eesti päritolu inimeste naasmist Eestisse.

Peamiste rändepoliitika tegevussuundadena nähakse eestlaste rände seisukohast olulisena toetuse pakkumist inimeste tagasipöördumiseks Eestisse ning vajadust täpsete rände- ja lõimumisandmete järele. Rände fikseerimise olulisust rõhutatakse nii sisse- kui väljarände puhul kui olulist taustamaterjali konkreetsete meetmete ja tegevuste väljatöötamisel (Riiklik programm: Rahvastikupoliitika... 2008).

Üheks oluliseks institutsiooniks rändealaste tegevuste elluviimisel on 1992. aastal asutatud Eesti Migratsioonifond, mille tegevuse põhieesmärgiks on rände- ja integratsiooniprotsesside toetamine ning selleks vahendite kogumine. Migratsioonifond nõustab rändealastes küsimustes nii Eestisse tagasipöördujaid kui ka lahkujaid ning vajadusel toetab neid rahaliselt. Sihtasutuse põhikirjalisteks tegevusteks on veel rände- ja integratsiooniprotsesside ning nendes osalejate kohta info kogumine, rändealaste uurimuste ja ülevaadete koostamine ning rändealase teabe avaldamine (Migratsioonifondi... 2009).

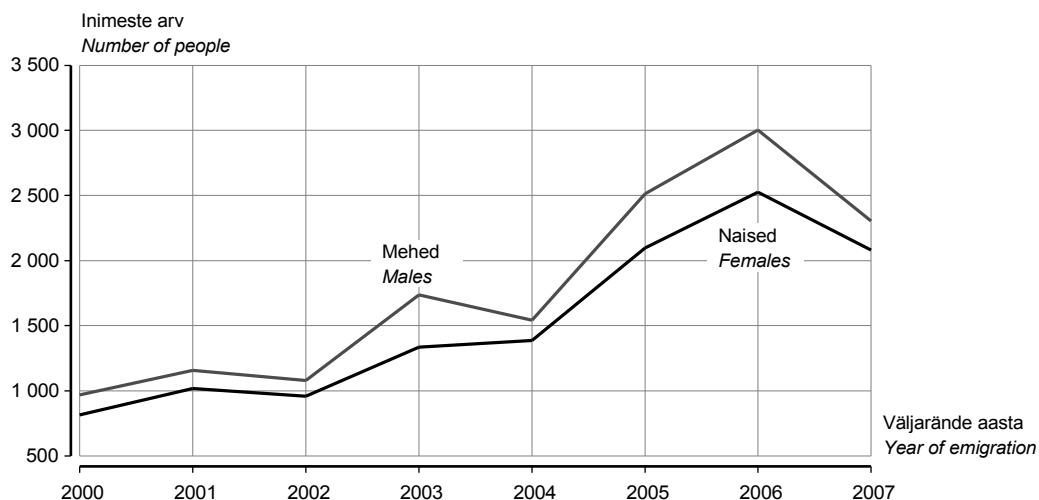
1.6. Eesti rändestatistika

Ränne on üks olulisemaid sündmusi, mida rahvastikuarvestus peaks kajastama, kuid Eesti statistikas ei ole juba kaheksa aastat avaldatud rändeandmeid, sest elukoha registreerimise andmed on madala usaldusväärsusega. Kuivõrd ränne on koos sündide ja surmade statistikaga oluline rahvastikuarvestuse osa, siis on rändeandmete puudumine märkimisväärselt mõjutanud avaldatud rahvaarvu ja selle kvaliteeti, mis on omakorda muutnud võimatuks koostada usaldusväärset rahvastikuproгноosi. Statistikaameti andmetel ei kajasta registreeritud rändesündmused rändava rahvastiku demograafilist ja piirkondlikku jaotust isegi mitte proportsionaalselt. Seetõttu ei ole Statistikaamet alates 2000. aastast rändesündmusi rahvastikuarvestuses arvestanud ning rahvaarvu täiendatakse praegu vaid loomuliku iibe andmetega, mistõttu on Eesti rahvastikuarvestusest välja jäänud oluline piiriülese rände komponent (Tammur et al 2009).

Olemasolevate sisse- ja väljarände arvude põhjal võib arvata, et väljaränne on sisserändest enam alahinnatud. Väljarände andmete suure erinevuse põhjuseks on kindlasti asjaolu, et sageli ei soovita ennast Eestist välja registreerida, kuid välisriigis võetakse ennast elanikuna arvele (Tammur et al 2009). Ka Tiidu (2007) hinnangul

võimaldavad rahvastikuregistris registreeritud välisrände andmed kajastada mõningaid rände suundumusi, kuid seejuures tuleb tähele panna, et need arvud võivad olla tegelikest väiksemad ehk et hoolimata puudulikest rändeandmetest võib öelda, et Eesti on pigem väljarände kui sisserrände maa. Niisiis on välisrände eeldatavasti tegelikkuses suurem kui olemasolevad andmed näitavad, kuna paljud inimesed nii Eestis kui ka välisriigis eelistavad ebaseaduslikku töötamist või siis on küll ametlikult vormistanud oma viibimise välisriigis, kuid ei ole soovinud erinevatel põhjustel vormistada Eestist lahkumist.

Statistikaameti andmete järgi on Eesti rändesaldo olnud aastatel 2000-2007 pidevalt negatiivne - nendel aastatel rändas Eestist teistesse riikidesse elama 26 518 inimest ehk umbes 2% kogu Eesti rahvastikust, seejuures on selgelt märgatav väljarände hüppeline kasv vahetult pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga. Väljarände suurenemist näitab ka väljarändajate osatähtsus rahvastikus: kui enne Euroopa Liiduga ühinemist hõlmasid väljarändajad aastas keskmiselt 0,2% rahvastikust, siis pärast liitumist oli näitaja 0,4%. Väljarände senine kõrghetk oli 2006 aastal, mil Eestist siirdus teistesse riikidesse 5527 inimest. Siiski ei ole praegu olemasolevate andmete põhjal võimalik hinnata, milliseks kujuneb väljarände ulatus tulevikus, ega ka seda, millal väljaränne Eestist stabiliseerub (Anniste 2009).

Joonis 2. Väljaränne Eestist 2000-2007 (Anniste 2009: 52, Eesti Statistikaamet).

Aastatel 2000–2007 Eestist lahkunute sooline jaotus kattub Eesti rahvastiku soolise jaotusega: mehi 46%, naisi 54%. Eestist teise riiki elama siirdunute keskmiseks vanuseks on 34 aastat, peegeldades ootuspäraselt nooremas tööeas inimeste suuremat väljarännet. Kui erinevates rändeuuringutes on palju viidatud kõrgemalt haritud inimeste suuremale väljarände, siis Eesti väljarändestatistika seda ei kinnita. Väljarändajate seas on kõige enam keskharidusega (52%), seejärel alg- või põhiharidusega (32%) inimesi. Kõrgharidusega inimeste osatähtsus on kõikidest väljarännanutest 11%. Arvestades, et kõrgharidusega inimeste osatähtsus on kogu rahvastikus samuti 11%, ei ole Eesti puhul võimalik rääkida kõrgharidusega inimeste suuremast väljarändest.

Eesti rändestatistika puhul on käesoleva töö kontekstis oluline eristada eestlaste ja kogu Eesti elanike rännet, kuna töös keskendutakse enam küsimustele, mis puudutavad rände mõjusid erinevatele ühiskonnaprotsessidele, sh rahvuse ja rahvusriigi püsijäämisele. Seega on oluline märkida, et väljarändajatest 90% moodustavad Eesti kodanikud (Tiit 2007), rahvuselt hõlmavad eestlased 59% väljarännanutest. Väljarännanute rahvuslik koosseis on vaadeldud perioodil mõnevõrra muutunud - kuni 2002. aastani olid väljarändajate seas ülekaalus venelased, kuid alates 2003. aastast domineerivad eestlased.

Kuigi traditsiooniliste rändeteooriate kohaselt on suurem osa rändajatest mehed, iseloomustab Euroopa Liidu uute liikmesriikide väljarännet muude näitajate hulgas naiste suurenenud osatähtsus (Eamets, Philips 2004). Selle põhjuseks on toodud nii muutunud soorolle, naiste haridustaseme tõusu, abiellumisega seotud rännet, raskusi tööturul kui ka asjaolu, et teatud ametialadel võib naistel olla välisriigis töö leidmisel mõningane eelis (Anniste 2009).

Rändajate soo-vanusejaotuse järgi on Eestis naised tunduvalt aktiivsemad väljarändajad kui mehed, kusjuures mitte ainult 20-29 aastased, vaid aktiivsed on ka 30-39 aastased. Naiste negatiivne rändesaldo ületab meeste oma ligi kahekordselt ning nende rännuaktiivsus on suurem peaaegu kõigis vanuserühmades. Tiit (2008) toob ühena kolmest suurimast rahvastikuarengu probleemist 2007. aastal välja noorte, eriti aga noorte viljakas eas naiste intensiivse väljarände ja negatiivse rändesaldo.

Peamine eestlaste väljarände sihtriik oli aastatel 2000–2007 Soome, kuhu siirdus kaheksa aasta jooksul 17 165 inimest, mis on piisavalt suur arv isegi juhul, kui teiste riikide andmed peaksid andmestikus olema mitu korda alaesindatud, siis jääb Soome siiski vaieldamatuks väljarändajate lemmiksihtkohaks (Anniste 2009: 52). Suur väljaränne Soome on ilmselt põhjendatav tõuketeguritega, mis antud juhul tähendab nii oodatavat suuremat palgataset, aga kindlasti ka geograafilisest lähedusest tingitud sobivat sihtriigi staatust. Viimane võimaldab omakorda eeldada, et Soome puhul on rohkem tegemist ajutise loomuga rändega, kaotamata kontakti kodumaaga.

Eelneva väljarände statistika tasakaalustamiseks tuleb märkida, et aastatel 2000–2007 on suurenenud ka Eestisse sisse- ränne, kusjuures varasemast kiiremini on sisse- ränne kasvanud alates 2004. aastast. See tähendab, et suur osa Eestisse sisse- rändest on põhjustatud tagasirändest ehk et paljud algsetest väljarändajatest naasevad mõne aasta jooksul tagasi Eestisse. Kuna sisse- rännanutest 43%-l oli Eesti kodakondsus, võib oletada, et tegemist oli eelkõige tagasirändega. Võttes aluseks Eesti kodakondsusega inimeste sisse- rände, rändas Eestisse aastatel 2000–2007 tagasi 4425 inimest. Kui aastatel 2000–2006 oli tagasirändajaid üsna vähe, siis 2007. aastal suurenes tagasiränne hüppeliselt: aastaga naasis Eestisse 1789 inimest. Tagasirännanutest 2018 (46%) tuli Soomest, mis on igati ootuspärane, arvestades Soome tähtsust väljarände sihtriikide seas (Anniste 2009: 56-57).

1.7. Euroopa Liidu rände põhijooned

Eelnevalt kirjeldatud rändepoliitilistest dokumentidest selgus, et Eesti toetab ühtset Euroopa Liidu rändepoliitikat, kuid et Eesti rändepoliitika kujundamisel tuleb arvestada mitmete Eestile eriomaste tingimustega. Selgitamaks nimetatud tingimuste tausta Euroopa Liidu rändepoliitilises kontekstis, on järgnevalt põgusalt esitatud ka Euroopa Liidu rände põhijooned.

Euroopa Liidu rändepoliitika on nimetatud üheks suurimaks liidu prioriteediks 21. sajandi alguses. Peamiste põhjustena tuuakse välja nii järjest suurenev sisse- ränne, väljaõppinud ja oskusliku tööjõu puudus, tihe konkurents kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu leidmiseks kui ka Euroopa rahvastiku kiirenev vananemine (Euroopa... 2008). Taoline kokkuvõte ühtib Giddensi (2007) poliitiliste soovitusetega, kes rõhutab, et kuna Euroopa

ei tule toime illegaalse kvalifitseerimata tööjõuga tulvaga, on vaja leida võimalused illegaalse sisserände limiteerimiseks, samas kui on suur vajadus kvalifitseeritud tööjõu järele, kelle meelitamiseks tuleb rakendada atraktiivseid meetmeid.

Euroopa Liidu rändepoliitika eesmärgiks on kasutada seadusliku rände häid külgi ning võidelda ebaseadusliku rände ja inimkaubandusega, mille võtmesõnadeks on proportsionaalsus, solidaarsus, liikmesriikide erinevate õigussüsteemide ja traditsioonide austamine, samuti inimõiguste ja sisserändajate põhiõigustega arvestamine. 17. juunil 2008. aastal võttis komisjon vastu teatise „Euroopa ühine sisserändepoliitika: põhimõtted, meetmed ja vahendid”, milles tuuakse välja kümme põhimõtet, millele ühine sisserändepoliitika tugineb ja mis on rühmitatud vastavalt EL-i poliitika kolmele peamisele suunale: heaolule, solidaarsusele ja julgeolekule. Nimetatud teatises kirjeldatakse seisukohti Euroopa ühise sisserändepoliitika edasiarendamise võimaluste suhtes, sätestades kümme ühist põhimõtet, mis hõlmavad paljusid sisserändepoliitika tahke järgmiselt (Euroopa... 2008):

- heaolu ja sisseränne (selged eeskirjad ja võrdsed võimalused; oskuste vastavus vajadustele; eduka sisserände alus on lõimumine);
- solidaarsus ja sisseränne (lähbipaistvus, usaldus ja koostöö; olemasolevate vahendite tõhus ja sidus kasutamine; partnerlus kolmandate riikidega);
- julgeolek ja sisseränne (Euroopa huvidele vastav viisapoliitika; integreeritud piirihaldus; aktiivne ebaseadusliku sisserände vastane võitlus ja nulltolerants inimkaubanduse suhtes; jätkusuutlik ja tõhus tagasisaatmispoliitika).

2006. aasta Maailmapanga raporti kohaselt on indiviidi sissetuleku tase oodatavalt rändeotsuse tegemisel põhilisemaks teguriks, tuues välja Poola, Slovakkia ja Balti riikide näited, kus sissetulekute vahe on võrreldes vanade liikmesriikidega eriti suur. Teisalt tuuakse välja ka nimetatud riikides toimuvad kiired majandusarengud, mis vähendavad väljarändesoovi, kuna loodetakse kohalike tingimuste paranemisse. Samas märgitakse aga, et suurenevad sissetulekud võivad omakorda ka väljarännet soodustada, kuna potentsiaalsed elukohamaa vahetajad peavad arvestama rändega kaasnevate kuludega. Seega on olulisimaks rände tõuketeguriks ikkagi üldine tööturusihtuatsioon, milles olulist rolli mängib ka töötuse määr. Raportis märgitakse, et liitumisjärgne rändajate juurdevool ei nõrgestanud sihtriikide tööturupotentsiaali, vaid et tööjõupuudus

nendes riikides on olnud püsiv ning mingit olulist negatiivset aspekti liitumisjärgselt ei täheldatud. Vastupidiselt sihtriikidele nähakse aga negatiivseid mõjusid lähteriikidele, nagu näiteks Balti riikides tekkinud tööjõupuudus, ning arvestades väljarändajate profiili, mida kinnitavad nii lähte- kui sihtriigid, on tegemist noorte, tööle orienteeritud ja suhteliselt hea haridustasemega inimestega. Raportis tõdetakse, et väljarände mõjud on lähteriikides juba ilmsed ning võivad kaasa tuua majanduskasvu aeglustumise ning vananeva rahvastikuga riikides suureneva surve tööealisele elanikkonnale.

Seoses Euroopa Liidu laienemisega 2004. aasta mais arutati laienemise tõenäoliste mõjude üle vanade riikide tööturule, kartes, et uute liikmesriikide töötajad, ka kõrgeltkvalifitseeritud, on valmis töötama madalama palga eest, tundes eriti muret seoses nende võimalike liikumisega rikkamate riikide tööturule. Giddens (2007) lükkab selle väite ümber, kinnitades ka eelnevalt refereeritud Maailmapanga raporti tulemusi, mille kohaselt on need riigid, kes avasid oma tööturud uutele liikmetele koheselt, laienemisest tänu haritud ja oskusteabega inimeste juurdevooluga pigem võitnud kui kaotanud, nentides ühtlasi, et kardetud üleüldisi muutusi ei ole toimunud.

Niisiis kinnitavad Euroopa Liidu rändealasteks prioriteetideks kuulutatud eesmärgid ning liitumisjärgseid muutusi analüüsivad raportid märkimisväärsed erinevusi vanade ja uute liikmesriikide rändesuundades, mistõttu on keeruline kõrvutada Eesti ja Euroopa rändepoliitilisi eesmärke, kuigi vastavad püüdlused on liikmesriigi staatusest tulenevalt kahtlemata vajalikud.

1.8. Rändepotentsiaali uurimine avaliku arvamuse uuringute kaudu

Arvestades eelnevalt kirjeldatud probleeme Eesti rändestatistika usaldusväärsusega, on avaliku arvamuse uuringud üheks lisavõimaluseks rahvastiku rändepotentsiaali uurimiseks. Rändepotentsiaali all mõistetakse hinnanguid selle kohta, kui suur hulk inimesi soovib elukohariiki vahetada. Kallaste nendib 2004. aastal, et väljarände suuruse ja struktuuri prognoosimiseks ei ole Eestis võimalik statistikat kasutada, mistõttu on arvamusküsitlused peamiseks võimaluseks tulevase väljarände hindamisel. Arvamusuuringute puhul tuleb aga arvestada, et vastajate ootused ja tegelik käitumine ei pruugi alati kokku langeda, seetõttu käsitletakse taoliste küsitluste tulemusi

rändekavatsuste prognoosimisel pigem üle- kui alahinnatuna (Järv 2006).

Kallaste (2004) analüüs põhineb AS Saar Polli poolt 2000. ja 2003. aastal läbi viidud küsitlustel Eesti tööealise elanikkonna töötamise potentsiaali kohta Euroopa Liidu riikides. Mõlemal korral küsitleti 1000 inimest Eestis vanuses 15-64. Küsitlusest selgus, et suure tõenäosusega ja alaliselt tahaks välismaale tööle minna vaid 3% vastanutest, kindlasti ja aeg-ajalt käiksid välismaal tööl 15%. Küllalt suure tõenäosusega ja alaliselt tahaksid välismaale minna 9% vastanutest ning küllalt suure tõenäosusega ja aeg-ajalt sooviks käia 35%. Võrreldes 2000. aastaga on langenud nende osatähtsus, kes tahaksid välismaale minna. Kui aastal 2000 tahtis kindlasti ja alaliselt minna 4% 15-64 aastastest inimestest, siis 2003. aastal tahtsid minna 3%. Sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes võib välja tuua, et enam soovivad välismaal töötada mehed. Märksa aktiivsemad on noored vanuses 15-29. Seega on küsitluse kohaselt suurem osa välismaale tööle minejatest tõenäoliselt pigem noored, pigem meessoost ja pigem keskharidusega inimesed. Kõige enam soovivad välismaale minna alles õppivad inimesed, kellel on lõpetamata kõrgharidus.

Noored inimesed toovad sihtriigi tööturgudele täiendavat paindlikkust, kuna nad on sageli nõus töötama lühiajaliselt ka oma kvalifikatsioonist madalamal töökohal. Enamik inimesi, kes soovivad välismaal töötada, on rahul ka oma praeguse töökohaga. Välismaale soovitakse minna eelkõige parema sissetuleku saamiseks - üle 40% peavad palka peamiseks välismaale mineku põhjuseks. Palgale järgnevad soov silmaringi avardada ja soov leida töökoht ehk siis minemise ajendiks on tööpuudus Eestis. Peamised takistused on oodatavalt pere ja kodu olemine Eestis. Neile järgnevad probleemid keeleoskusega ning välismaale minekuga kaasnevad suured kulud. Uuringu kokkuvõtteks järeldatakse, et Eestil ei ole lähematel aastatel karta suuremahulist tööjõu väljarännet.

2006. aasta lõpus viis Sotsiaalministeerium läbi migratsiooniteemalise küsitlusuuringu 1505 tööealise (15–64-aastase) inimese hulgas. Küsitluse eesmärk oli uurida Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistusi ehk kuidas suhtuvad Eesti elanikud välismaale tööle minekusse. Küsitluse andmetel on Eesti tööealise elanikkonna väljarände potentsiaal hinnanguliselt 3,9% tööealisest elanikkonnast ehk välismaale võib tööle minna u 36 000 inimest. Kõige enam soovivad välismaale tööle minna 15–

24-aastased noored. Küsimusele „Kas teil on kavas tulevikus välismaale tööle minna?“ vastas 26% küsitletutest, et on kavandanud või kaalub välismaale tööle minemist. Vastanutest 6%-l on välismaale minekuks kindel plaan ning ülejäänud on sellele mõelnud. Empiirilised uuringud on aga tõestanud, et tegelikult viib oma kavatsuse ellu kuni pool soovijatest (Järv 2006).

Uuringust selgub, et kui 2003. aastal oli konkreetseid ettevalmistusi teinud 4,3% elanikkonnast, siis 2006. aastal oli neid 3,9% ehk et potentsiaalsete rändajate arv on vahepealsete aastate jooksul vähenenud kõikides vanuserühmades. Plaanide elluviimine sõltub uuringu andmetel mh ka sellest, milliseks hinnatakse oma töötamisvõimalusi Eestis ja mujal. Huvitav on märkida, et välismaale minna soovijad on kindlamad ka Eestis töötamise võimalustes, seega ei põhjusta töörännet mitte niivõrd töökohtade puudus, vaid palgatase või muud tegurid. Märkimisväärselt on tõusnud minnasoovijate kindlus sobiva töö leidmise osas välismaal ning nad on teinud selleks varasemate aastatega võrreldes rohkem ettevalmistusi. Uuringust selgus, et enamik inimesi sooviks välismaal töötada vaid ajutiselt, ning pikemaajaliselt sooviks minna eelkõige need inimesed, kes on kindlalt otsustanud lahkuda. Märgitakse ka, et mida kauemaks inimene välismaale jääb, seda väiksema tõenäosusega ta naaseb, kuna see eeldab uuesti elukorralduse muutmist.

Küsitlusest ilmnes, et mehed on oma rändekavatsustes kindlamad ning on valmis mujal töötama pikema perioodi jooksul kui naised, samas on vallaliste naiste ja meeste rändeaktiivsus väga sarnane. Huvitava faktina selgub uuringust, et naised sooviksid välismaal töötada pigem lühemat aega. Küsitluse järgi on välismaale tööle soovijate hulgas kõige rohkem keskharidusega inimesi (64%), põhiharidusega (24%) ning kõrgharidusega (12%), mis tähendab, et väljarännet ei saa seostada kindla haridustasemega. Kokkuvõtteks võib järeldada, et Eestis on välismaale minemise soov suurem noortel, vallalistel ning pigem madalama haridustasemega inimestel. Samas on vanemate ning parema haridusega inimeste minekus soov kindlam ja kavatsused selgemad. Kirjeldatud uuringu tulemused jätavad seega lahtiseks, millises sihtrühmas tegelik käitumine oodatavale vastab (Järv 2006).

Välismaale minemise ajendina tuuakse uuringus mh välja olukord, kus inimene ei leia oma teadmiste ja oskuste Eestis piisavalt rakendust. Välismaale tööle minemise

otsust soodustab uuringu järgi ka rahulolu oma töökoha ja töösuhtega. Välja toomist väärrib ka asjaolu, et võrreldes 2003. aastaga on inimesed muutunud töökoha suhtes valivamaks, seega on välismaale minemisel lisaks palgale oluliseks muutunud ka erialase töö leidmine ning enesetäiendamise võimalused. Kuigi paremad palgatingimused on kõikide uuringute puhul peamiseks lahkumispõhjuseks, näitavad 2006. aasta tulemused, et rohkem on esiplaanile tõusnud nn pehmemad väärtused, nagu näiteks paremad võimalused end erialaselt täiendada, töötajate suurem väärtustamine, parem töökorraldus jmt. Olulisemate takistustena nähakse välismaale tööle minemise puhul kontakti kaotamist lähedaste ja sõpradega, vähest keeleoskust ning välismaale kolimisega kaasnevat kulutusi.

2006. aasta uuringus mainitakse ka, et järjest olulisemaks muutub see, millise kompetentsiga inimesed Eestist lahkuvad ja kas tulla tagasi oma kogemusi rakendama või jääda mujale, ning tõdetakse, et väheneva tööealise elanikkonnaga riigile on ka 3-4%-line väljaränne märkimisväärne hulk lahkuvaid inimesi. Suuremat teadvustamise vajadust nähakse ka rände positiivsete ja negatiivsete mõjude hindamisel.

2008. aasta algul Turu-uuringute AS-i poolt läbi viidud küsitluses vastas 1031 vastajast 12% jaatavalt küsimusele „Kas plaanite lähema poole aasta jooksul minna tööle välismaale?“ Välismaale tööle minekut plaanijatest on neljal protsendil selleks kindel plaan ning 8% arvab, et tõenäoliselt teeb seda. Sagedamini on väljaspool Eestit tööl käinud meesterahvad (18%), 30-39-aastased (20%), ning oskustöölised (22%). Keskmisest harvemini on välisriikides töötanud 15-19-aastased (3%), 60-74-aastased (5%), naisterahvad (5%) ning õpilased-üliõpilased (3%). Kindlat plaani välismaale tööle minna omasid sagedamini oskustöölised (9%) ning keskmisest enam teenivad inimesed (10%). Suuremat huvi välismaal töötamise vastu väljendasid inimesed, kes juba välismaal töötamise kogemust omasid. Pea neljandik välismaale tööle minna plaanivatest inimestest kavatses välismaal töötada kuni kolm kuud, rohkem kui aastaks plaanis välismaale tööle jääda 29% välismaale tööle suunduda kavatsevatest inimestest (Turu-uuringute... 2009).

Kuna need kolm põhjalikumat avaliku arvamuse küsitlust erinevad siiski nii küsitluse vormi kui analüütilise sisu poolest, ei saa üksüheseid järeldusi välja tuua, kuid täheldada võib sarnaseid jooni nii väljatoodud andmetes kui prognoosides. Kui tulemuste põhjal

tehtud kokkuvõtetes kinnitatakse pigem väljarände langustrendi, siis välja toodud protsentuaalsete näitajate poolest oleks tegemist pigem kasvutendentsiga, aga, nagu öeldud, ei ole taoline kõrvutamine antud juhul põhjendatud.

1.9. Rändealased meediauuringud Eestis

Käesoleva töö raames läbiviidava meediauuringu võrdlemiseks oleks asjakohane vaadata, milliseid samalaadseid töid Eestis varasemalt on tehtud, kuid rändealaseid meediauuringuid on Eestis autorile teadaolevalt varasemalt läbi viidud vaid üks – Katrin Oja 2005. aastal kaitsnud magistritöö „Ajude äravool avaliku arutelu objektina“, milles keskenduti rändeprotsesside, täpsemalt ajude äravoolu analüüsimisele avaliku arutelu objektina, kirjeldades erinevaid meedia ja ekspertide diskursiivseid skeeme ning meediakajastuse üldpilti ajude äravoolu ja sellega seotud teemadel. Töö empiirilises osas uuriti, mil määral ja kuidas meedia neid protsesse kajastab, millised on meedia poolt jutustatavad lood, ning kuidas näevad ajude äravoolu ja selle meediakajastust meediasisu mõjutavad eksperdid ning ajude äravoolu protsessis osalevad inividid. Töö raames viidi läbi meediatekstide (valim päevalehtedest ajavahemikul 1. jaan. 2002 – 31. dets. 2004) kontentanalüüs, kvalitatiivne tekstianalüüs ja informant- ning ekspertintervjuud ajude äravoolu ja ajude ringluse esindajatega ning ekspertide, ajakirjanike ja toimetajatega.

Kuigi Katrin Oja töö keskendub ajude äravoolu temaatikale, on töös oluliste võrdlusalustena välja toodud ka üldisemad töötajate ja õppuritega seonduvad rändekäsitlused, mistõttu on võimalik tuua paralleele käesolevas töös arutluse alla tulevate küsimustega. Töö tulemustest selgus, et välismaale tööle ja õppima mineku kajastamine on muutunud peale Euroopa Liiduga ühinemist tunduvalt aktiivsemaks, kusjuures töökäte äravoolu kajastamise sagedus muutus peale liitumist enam kui kolmekordseks, samuti suurenes töökäte äravoolu probleemiks pidamine. Peamise põhjusena pakuti meedias ajude äravoolule paremat palka, riigi tegematajätmissi, ühiskonna üldiseid probleeme ning välisriikide paremaid tingimusi kui tõmbetegurit. Töökäte lahkumisele toodi ülekaalukalt peamiseks põhjuseks paremat palka. Üldised tulevikuproгноosid olid pigem optimistlikud, kuna loodeti asjaolule, et minnakse lühikesteks perioodideks ja tullakse kindlasti tagasi.

Meediatekstide kvalitatiivse analüüsi tulemusena selgus, et riigile mõjub kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide lahkumine arengut pärssivalt ja on suureks probleemiks, kuna lahkuvad kõige otsustus- ja arenguvõimelisemad inimesed ning et sellest johtuvalt on riigi tulevik tume, kuna ette on näha kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide lahkumisest tulenevaid probleeme haridus- ja meditsiinisfääris ning sellel on tagajärjed riigi majandusliku olukorra jaoks. Tekkinud olukorras süüdistatakse peamiselt riiki, kel puudub toimuvast ülevaade ning et tehtud on rohkesti ebaõigeid otsuseid, mida aja möödudes ei ole üle vaadatud (2005: 60-61). Välismaale mitteminemise põhjustena toodi välja varasemad negatiivsed kogemused välismaal töötamisest ning perekondlikud takistused.

Kuna nii kirjeldatud varasemas kui käesolevas rändealases meediauurimuses on lisaks tekstianalüüsile viidud läbi ekspertintervjuud, siis on järgnevalt esitatud ka vastavad olulisemad tulemused. Nimelt leiavad küsitletud eksperdid, et „ajude äravoolu esindajad lahkuvad, kuna neil on Eestis halb ning nad saavad välismaal ennast teostada, omandada uusi oskusi ja kogemusi ning saada paremini tasustatud. Töökäte äravoolu peapõhjusteks on parem töötasu, mõjutavad ka töö- ja elamistingimused ning kogemuste omandamine ühes parema tasuga (2005: 82)“. Eestisse tagasituleku põhjustena nähti nii asjaolu, et saadakse aru, et välismaal ei olegi elu nii palju erinev, samuti perekondlikke põhjused. Nii ajude kui töökäte äravoolu hindavad eksperdid problemaatiliseks küsimuseks, mis toob kaasa tööjõupuuduse teatud valdkondades ja seab tööandjad seeläbi raskesse olukorda. Samas peeti tulevikuprognose üldiselt siiski pigem positiivseks ning leiti, et lahkujad tulevad tagasi, neid ei ole nii palju ning tööjõu liikumine toob kaasa ka positiivseid tagajärgi. Riigi kriitikana ilmnes, et riik ei saa tööjõu liikumisest tekkinud olukorra lahendamisega hakkama ja ei oma toimunust erilist ülevaadet. Samuti peeti kriitikat väärivaks ühiskonna üldist mentaliteeti ja lahkujaid endid. Meediakajastustele hinnanguid andes leidsid eksperdid, et kuigi meedia kvaliteet ja kajastatavate teemade ring on laienenud, jätab meedia üldine tase siiski veel soovida. Tööjõu liikumise kajastamist peeti liiga ühekülseks, kuna puuduvad analüüsid, kuid leiti samas, et see on siiski paranenud. Lisaks täheldati, et kurbi lugusid esineb enam kui rõõmsaid ning et meedia peaks juhtima tähelepanu ohtudele ja samas tooma välja objektiivseid kajastusi. „Peetakse võimalikuks, et meedia õhutab inimesi välismaale minema (2005: 86)“.

Katrin Oja magistritöö tulemused on käesolevale tööle oluliseks inspiratsiooniallikaks, ning kuigi tööd on nii analüüsi ülesehituse kui fookuse osas erinevad, on tulemused osaliselt siiski kõrvutatavad. Sellest johtuvalt on analüüsi tulemustena eraldi välja toodud ülevaatlik võrdlus käesoleva töö ning äsjakirjeldatud uuringutulemustega, et leida sarnasusi ja erisusi nii meediatekstides kui ekspertide hinnangutes.

1.10. Kokkuvõte

Magistritöö esimese osa eesmärgiks oli teoreetilise ja empiirilise raamistiku loomine järgnevale meediaanalüüsile, millega püütakse kirjeldada rände meediarepresentatsiooni Eestis, keskendudes eelkõige eestlaste välja- ja tagasirände meediakäsitlustele. Teoreetilisest ülevaatest lähtuvalt on meediarepresentatsiooni uurimisel oluline tähelepanu pöörata nii rände peamistele põhjustele kui ka võimalikele rändega kaasnevatele mõjudele. Arvestades ühelt poolt rändeteooriate rohkust ja eeldades samas, et kuigi vaatlusaluse perioodi ränne nii Eestisse kui Eestist välja on oluliselt mõjutatud tööpõhjustest, leidub ilmselt ka muid rännet soodustavaid tegureid. Kuivõrd väljarännet ei ole võimalik riiklikul tasandil otseselt suunata, ilmnes Eesti rändepoliitika põhijoonte ülevaatest, et tagasirändele on hakatud varasemast enam tähelepanu pöörama, mis kaudselt tähendab ka väljarände suuremat tähtsustamist. Viimase olulisus väljendus ka mitmete refereeritud ühiskonnategelaste mõttekäikudest, kelle arvates on vajalik enam teadvustada toimuvate rahvastikuprotsesside, sealhulgas rände mõju riigi arengule. Märkimisväärne on mitmel korral rõhutatud vajadus täpsemate rändestatistiliste andmete järele, mis võimaldaksid mh teha usaldusväärsemaid tulevikuprognoose.

Rändepoliitiliste eesmärkide võrdluses ilmnes, et Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitilistes eesmärkides on suhteliselt vähe ühisjooni, mistõttu on töö fookust arvestades põhjendatud keskenduda enam Eesti rändesuundadele, võttes aluseks asjaolud, et Eesti on pigem lähte- kui sihtriik ning arvestades Eesti väikest rahvaarvu, rahvastiku vananemist ja vähenemist ning sellest tingitud tööturuvajaduste muutumist.

Eeltoodust ilmnes mitmeid problemaatilisi küsimusi eestlaste rände olemuse ja võimalike tulevikusuundade kohta, mille paremaks prognoosimiseks on läbi viidud mitmeid avaliku arvamuse küsitlusi. Viimaste tõlgendamisel tuleb siiski olla ettevaatlik, kuna nimetatud uuringute tulemused näitavad rännet enamasti pigem suuremana, kui

see tegelikkuses kujuneb. Pidades meediat oluliseks ühiskonnaprotsesside kujundajaks ja kajastajaks, on meediaanalüüs üheks lisavõimaluseks selgitada toimuvate rändeprotsesside olemust ja rände antavaid hinnanguid, analüüsides meediasisu viisil, mis võimaldab tõlgendada tekstides ilmnevaid tähendusi ning välja tuua ka vähemesinevaid, kuid töö eesmärkidest tingitult olulisi seisukohti.

Meediateoreetilistest lähtekohtadest tulenevalt on järgneva uuringu aluseks eeldus, et representatsioon on tähenduse loomine keele vahendusel ning meedia representeerib „reaalsust“ selektiivselt, mida tulebki vaadelda kui üht võimalikku tõlgendust tegelikkusest. Arvestades meedia võimalikku rolli kõneaine kujundamisel ning avalikkuse mõjutamisel, püütakse tulemuste osas võrrelda eelnevalt kirjeldatud avaliku arvamuse küsitlusi läbiviidava meediauuringu tulemustega. Selleks, et kirjeldada Eesti rändepoliitika põhijoonte avaldumist meediarepresentatsioonis, aga ka võimalikke meedia, avalikkuse ja poliitilise kõneaine kujunemise vastastikuseid mõjusuhteid, on lisaks meediaanalüüsile põhjendatud ka vastava ala ekspertide küsitlemine.

II METOODIKA

2.1. Hüpoteesid ja uurimisküsimused

Töö esimeses osas ülevaatlikult esitatud teoreetilised ja empiirilised lähtekohad asetavad rändetemaatika laiemasse ühiskondlikku konteksti, lähtudes peaaesjalikult rändepoliitilistest suundadest ning eeldusest, et meedial võib olla ühelt poolt kaudne mõju inimeste rändeotsuste tegemisel, olles teisalt võimalikuks vahendiks rändepoliitiliste eesmärkide saavutamisel. Sellest tingitult on magistritöö empiirilise osa eesmärgiks kirjeldada eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni Eesti päevalehtedes ajavahemikus 2004-2008 ning analüüsida meediakäsitlusi võrdluses eksperthinnangutega.

Tekstianalüüsi eesmärgiks on analüüsida meediatekstides avalduvaid välja- ja tagasirände põhjuseid ja mõjusid ning kirjeldada, millises kontekstis neid edastatakse. Kontentanalüüsi eesmärgiks on kirjeldada artiklite formaalsete tunnuste abil nende põhinäitajaid ning peateemade jaotumist. Kvalitatiivse tekstianalüüsi esimene osa keskendub väljarände representatsiooni kirjeldamisele, tekstianalüüsi teine osa selgitab tagasirände representatsiooni, ning kolmanda osa eesmärgiks on välja tuua meedias esinevad riikliku rändepoliitika avaldumisjooned. Empiirilise uuringu teise osa eesmärgiks on vaadelda ekspertide hinnanguid rände põhjustele ja mõjudele ning analüüsida nende seisukohti riikliku rändepoliitika ning meediarepresentatsiooni suhtes, võrreldes meediasisu analüüsitulemusi ekspertide hinnangutega.

Lähtudes töö eelnevas osas väljatoodust asjaolust, et Euroopa Liit on seadnud rändeküsimused üheks prioriteetsemaks tegevusvaldkonnaks, ning arvestades 2004. aasta laienemisejärgseid muudatusi liitunud riikide töörandes, sealhulgas suurenenud väljarännet Eestist, on järgnevalt neljast hüpoteesist esimesed kaks püstitatud eeldusel, et meedia pöörab rändetemaatikale varasemast enam tähelepanu. Eeltoodust ilmnes ka, et Eesti rändepoliitikas on hakatud enam tähelepanu pöörama riigist lahkunute tagasikutsumisele, mille põhjal võib eeldada, et ka tagasiränne leiab meedias varasemast põhjalikumalt käsitlemist. Töö neljas hüpotees on ajendatud teatavatest vastuoludest eelnevalt refereeritud arvamusiidrite ja teadlaste seisukohtades ning riigi rändepoliitilistes eesmärkides, aga ka arvamusküsitluste tulemuste tõlgendamises.

Toetudes seejuures Rogers'i (1997) kõneaine kujundamise kirjeldusele ning arvestades Kepplinger'i (2008) avaliku arvamuse funktsionaalset kontseptsiooni, mille kohaselt on meedia, avaliku arvamuse ja poliitika kujundamise puhul tegemist kompleksse protsessiga ning vastastikustes mõjusuhetes olevate teguritega.

Hüpoteesid:

- Rände meediakajastused on vaatlusperioodi jooksul mitmekesistunud;
- Rände põhjuseid ja mõjusid käsitletakse peamiselt tööturukontekstist lähtuvalt;
- Tagasirände temaatika on muutunud vaatlusperioodi jooksul aktuaalsemaks;
- Ekspertide hinnangud rändele on meediapildist lahknevad.

Püstitatud hüpoteeside tõestamiseks on järgnevalt esitatud rida küsimusi nii tekstianalüüsi kui intervjuude analüüsimiseks. Uurimisküsimuste koostamisel lähtuti samuti töö teoreetilisest raamistikust, mis lubab eeldada, et kuigi rännet käsitletakse rohkelt tööturusiatsioonist lähtuvalt, põhjustavad rännet ka muud olulised tegurid, millest johtuvalt on asjakohane uurida, millises kontekstis rändetemaatikat meedias käsitletakse. Arvestades Euroopa Liiduga liitumisjärgseid muudatusi Eesti väljarändes, uuritakse tekstianalüüsi raames teemakäsitlustes toimunud muudatusi ning kirjeldatakse meedias toodud peamisi välja- ja tagasirände põhjuseid. Täpsustamaks kolmanda hüpoteesi paikapidavust ning vastavust riiklikule rändepoliitikale, on eraldi küsimus esitatud rändepoliitika eesmärkide avaldumise kohta meedias, kitsamalt vaadeldakse riigipoolse sõnumi avaldumist väljarännanutele. Töö teoreetilises osas põhjalikult kirjeldatud Eesti rändestatistilised andmed, eriti aga nende andmete madal usaldusväärsus tingis vajaduse uurida, kuidas tõlgendatakse meedias olemasolevaid rändeandmeid ning milliseid prognoose nende põhjal tehakse, selgitades seeläbi ühtlasi, kui problemaatilisena ränne meediatekstides avaldub.

Tekstianalüüsi uurimisküsimused:

- Millises kontekstis rändetemaatikat käsitletakse?
- Millised muudatused on teemakäsitluses aastate lõikes toimunud?
- Kuidas käsitletakse meedias eestlaste peamisi välja- ja tagasirände põhjuseid?
- Kuidas kirjeldatakse meedias riiklikku rändepoliitikat?
- Kas ja kuidas avaldub meedias riigipoolne sõnum väljarännanuile?

- Millised hinnanguid antakse rände ulatusele ja mõjule?
- Kui problemaatilisena rännet käsitletakse?

Selleks, et tekstianalüüsi tulemused oleksid analüütilisemalt tõlgendatavad eelnevalt kirjeldatud Eesti rändepoliitiliste eesmärkide suhtes, sõnastati intervjuude läbiviimiseks eraldi uurimisküsimused. Ekspertide intervjuueerimine osutus vajalikuks ka töö neljanda hüpoteesi tõestamiseks, et selgitada nende hinnanguid rände põhjustele ning kaasnevatele probleemidele ning rände meediarepresentatsioonile.

Ekspertintervjuude uurimisküsimused:

- Mis on ekspertide arvates eestlaste rände olulisemateks põhjusteks?
- Kui oluliseks hindavad eksperdid eestlaste väljarände probleemi demograafiliste muutuste ning rahvuse ja keele püsijäämise seisukohast?
- Millised peaksid ekspertide arvates olema riigi rändepoliitika põhisuunad?
- Milline on ekspertide hinnang rände meediarepresentatsioonile?
- Kas meedia võib ekspertide arvates soodustada rändeotsuse tegemist?

2.2. Meetodid

Kõige üldisemalt jagunevad uurimismeetodid lähenemisviiside järgi kvantitatiivseteks ja kvalitatiivseteks meetoditeks. Kvantitatiivne ja kvalitatiivne lähenemisviis tuleneb ladinakeelsetest sõnadest *quantitas* ja *qualitas*, mis tähendavadki otsetõlkes kvantiteeti ja kvaliteeti. Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodite puhul tähendab kvantitatiivne lähenemine keskendumist mõõdetavatele ja arvuliselt väljendatavatele andmetele, mis aga ei pruugi võimaldada kõikide uuringu jaoks oluliste, aga mitteloendatavate näitajatega arvestamist. Kvalitatiivne lähenemine kätkeb meediauuringute puhul keskendumist eelkõige tekstide tähenduslikule sisule. (Berger 2000)

Meediatekstide analüüsi puhul eristatakse seega kvantitatiivset ehk formaliseeritud sisuanalüüsi – kontentanalüüsi, ning kvalitatiivset ehk formaliseerimata sisuanalüüsi. Kontentanalüüs on levinud kvantitatiivse meediaanalüüsi meetod, mis võimaldab koguda ja süstematiseerida tekstide arvulisi näitajaid ning teemade esinemissagedust nii sisu kui perioodide lõikes. Meetod annab statistilise tulemuse, mis on tõlgendatav

laiema meediareaalsuse suhtes kui vaatlusalune tekstikogum ning mida seetõttu kasutatakse eelkõige meedia sisu võrdlemiseks sotsiaalses reaalsuses teatud tunnuste alusel (Mc Quail 2003). Berelson on defineerinud kontentanalüüsi kui „objektiivse, süstemaatilise ja kvantitatiivse uurimismeetodi kommunikatsiooniilmingute kirjeldamiseks“ (1952: 147, Deacon et al 2007: 118 kaudu). Kontentanalüüs on direktiivne meetod, mis annab täpsed vastused püstitatud küsimustele ning võimaldab suurte tekstikogumite mitmekülgset analüüsi (Deacon et al 2007). Sõltuvalt uurimisülesandest on võimalik kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid meetodeid kombineerida mitmel erineval moel. Kvantitatiivne etapp võib eelneeda kvalitatiivsele, näiteks on võimalik luua kvantitatiivse ülevaateuurimusega alus edasiseks kvalitatiivseks analüüsiks (Hirsijärvi et al 2004).

Selleks, et saada esmane ülevaade meedias käsitletavatest teemadest kogu uuritava perioodi lõikes ning seejärel teostada tekstide süvaanalüüs, on antud uuringu puhul otstarbekas kasutada **kombineeritud uurimismeetodeid**, rakendades nii **kvantitatiivset kui kvalitatiivset uurimisviisi**. Käesoleva töö puhul on põhjendatud alustada kontentanalüüsiga, saamaks ülevaadet rändealaste artiklite esinemissageduse ja põhinäitajate kohta, mis aitavad vastata kahele esimesele meediatekstide analüüsimiseks tõstatatud küsimusele: „Millises kontekstis rändetemaatikat käsitletakse?“ ning „Millised muudatused on teemakäsitluses aastate lõikes toimunud?“. Kontentanalüüs toetab ka püstitatud hüpoteeside tõestamist, võimaldades antud juhul kindlaks teha, kas rände meediakajastused on vaatlusperioodi jooksul mitmekesisistunud ning kas tagasirände temaatika on muutunud aktuaalsemaks ehk kas vastavasisuliste artiklite arv on sagenenud. Kuivõrd kvantitatiivse analüüsi raames määratletakse ka artiklite peateemad, on antud meetodi abil võimalik kontrollida ka kolmanda hüpoteesi paikapidavust, mille kohaselt käsitletakse meedias rände põhjuseid ja mõjusid peamiselt tööturukontekstist lähtuvalt.

Ülejäänud tekstianalüüsi uurimisküsimustele vastuste leidmiseks sobib aga enam kvalitatiivne tekstianalüüs, mida kasutatakse siis, kui eesmärgiks on kirjeldamine. Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab keskenduda tähelepanu tekstide sisule või kontekstilisele tähendusele ning pöörata tähelepanu ka vähemesinevatele tekstinähtustele (Laherand 2008). Kvalitatiivne tekstianalüüs võimaldab läbi viia tekstide sisulist süvaanalüüsi, mille käigus materjal struktureeritakse,

süsteemiseeritakse ja kodeeritakse vastavalt tekstide sisule. Analüüsitulemused illustreeritakse sageli konkreetsete tsitaatidega (Denzin & Lincoln 1998). Kuivõrd kvalitatiivsete meetodite põhiküsimusteks on „kas?“ ja „kuidas?“, vastavad need ülaloodud uurimisküsimuste laadile, võimaldades eelnevalt püstitatud analüüsküsimuste vastuste põhjal kirjeldada eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni.

Kvalitatiivset sisuanalüüsi on töös lisaks rakendatud meediatekstide ja intervjuude võrdlemisel, inspireerituna mõningatest diskursuseanalüüsi elementidest tulemuste analüüsimisel, mille aluseks on Fairclough'i (1989) lähenemine diskursuseanalüüsile. Fairclough peab tekstianalüüsi vaid osaks diskursuseanalüüsist, mille teise ja kolmanda osa moodustavad interaktsioon ja sotsiaalne kontekst, jagades kolmeks ka tekstianalüüsime etapid: teksti kirjeldamine, teksti ja interaktsiooni omavahelise suhte interpreteerimine, ning interaktsiooni ja sotsiaalse konteksti suhte seletamine. Ka käesoleva töö tulemused püütakse paigutada erinevate võrdluste tulemusena laiemasse ühiskondlikku konteksti, lähtudes töö teoreetilistest lähtekohtadest ning varasematest uuringute tulemustest.

Selleks, et paremini mõista edastatud sõnumeid, aga ka meediakäsitluse võrdluseks avaliku arvamuse uuringutega, riigi üldise migratsioonipoliitika ja muutuvate ühiskonnaoludega, on lisaks tekstianalüüsile töö raames läbi viidud süvaintervjuud migratsioonivaldkonna ekspertidega. Tegemist on formaliseerimata **ekspertintervjuudega**, mida rakendatakse efektiivse meetodina oma ala asjatundjatelt hinnangute ja prognooside saamiseks. Lisaks eelnevalt välja toodud intervjuude uurimisküsimustele vastuste leidmisele on intervjuude abil ühtlasi võimalik tõestada ka töö neljanda hüpoteesi - ekspertide hinnangud rändele on meediapildist lahknevad - paikapidavust.

Kodeerimisjuhendite väljatöötamisel ning tekstianalüüsi ja süvaintervjuude kategooriate loomisel on käesolevas töös rakendatud **põhistatud teooria meetodit**. Põhistatud teooria tähendab „pideva võrdluse meetodit“, mille kohaselt teooria sünnib andmetest. Sageli leiab nimetatud teooria rakendamist meediatekstide ja süvaintervjuude kvalitatiivsel analüüsil. Põhistatud teooria tuumaks on pidev võrdlus, mis tähendab süstemaatiliselt ja laiaulatuslikult kogutud andmete analüüsi, sageli lausete või fraaside

kaupa. Võrdlus võib toimuda ka näiteks intervjuu ja teksti vahel, mille tagajärjel hakkab ilmnema teooria, seejärel võrreldakse lisanduvaid andmeid teooriaga (Strauss 1987: Titscher et al 2000: 76 kaudu). Põhistatud teooria puhul on olulisel kohal memode ehk analüütiliste märkmete tegemine, tulemuste representatsioonid baseeruvad sageli teoreetilistel näidetel (Titscher, 2000). Põhistatud teooria keskmeks on kodeerimine, mis tähendab induktiivse ja deduktiivse mõtlemise kombineerimist ning mitut süstemaatilist kodeerimisetappi. Esmasena tekivad materjali läbitöötamisel peamised analüüsikategooriad, mida süstematiseeritakse ja täiendatakse samaaegselt lisanduva andmestikuga (Dick, 2005). Straussi (1987) järgi on andmete tõlgendamine empiirilise protseduuri tuumaks, mille abil on võimalik otsustada, milliseid täiendavaid andmeid tuleb koguda. Andmete tõlgendamise võib jagada kolmeks põhiprotsessiks: avatud kodeerimine, telgkodeerimine, ja valikuline kodeerimine. Käesolevas töös on järgitud pigem Straussi ja Corbini suunda, kes kirjeldavad avatud kodeerimist kui „analüütilist protsessi, mille abil tuuakse välja mõisted ja arendatakse neid, tuues välja nende omadused ja dimensioonid.(1990: 74; Laherand 2008: 124 kaudu)“. Sarnaselt kirjeldatud avatud kodeerimise protsessile on tekstianalüüsi kategooriate ja intervjuude kodeerimisjuhendite väljatöötamisel rakendatud põhimõtet, mille kohaselt leiti tekstidest olulised mõisted, formuleerides seejärel sarnased mõisted ühtseteks koodideks, mille grupeerimise tulemusena moodustusid kategooriad.

2.3. Valim

Kontentanalüüsi valimi moodustavad üleriigiliste päevalehtede „Postimees“ ja „Eesti Päevaleht“ ilmunud artiklid ajavahemikus **1. jaanuar 2004 - 31. detsember 2008**. Nimetatud ajavahemik on valitud eesmärgiga analüüsida meediatekste, mis on ilmunud vahetult enne Eesti Euroopa Liiduga liitumist ning sellele järgnenud perioodil kuni 2008a. lõpuni, mil majanduslangusest tulenevad teemaarendused on hõlmanud ka eestlaste rändetemaatika.

Valimi moodustavad tekstid on leitud ajalehtede arhiivide otsingumootorite ning Google'i otsingu abil, sisestades otsisõnade ja -väljenditena „välismaale“ (kattes võimalikud „välismaale õppima“, „välismaale tööle“, „välismaale elama“, „välismaale kolima“ otsinguvariandid), „väljaränne“, „migratsioon“, „emigreeruma“, „väliseestlased“, „Eestisse tagasi“, „tagasi kodumaale“. Leitud artiklitest valiti välja

need tekstid, milles esines vähemalt ühe täislause mahus temaatilisi arvamused või hinnanguid, ning milles käsitleti pikaajalist rännet. Valimist jäid välja tekstid, milles käsitleti rännet selgelt ajutise nähtusena, näiteks hooajaline välismaal töötamine või lühiajaline õppimine. Otsingu tulemusena leiti kokku 150 artiklit, millest 119 ilmus „Postimehes“ ja 31 „Eesti Päevalehes“. Kirjeldatud viisil valimi koostamisel tekitas kahtlusi valimi ebaühtlane jaotumine päevalehtede vahel, mistõttu osutus vajalikuks kontrollida valimi usaldusväärsust Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalehtede arhiivi paberväljaannete põhjal. Kontrollimiseks sirviti läbi 2004. aasta detsembrikuu ja 2006. aasta maikuu Eesti Päevalehe numbrid, kuna nendel kuudel ilmunud artikleid leidis ka esialgses valimis. Kontrollimise tulemused kinnitasid esialgse valimi valiidsust, kuna paberväljannetest leiti üles küll juba olemasolevad artiklid, kuid märksõnadele ja kriteeriumidele vastavaid tekste juurde ei leitud. Valimi ebaühtlase jaotumise põhjuseks võib autori hinnangul pidada kriteeriumit, mille kohaselt võeti valimisse vaid need tekstid, mis sisaldasid ka hinnanguid ning käsitlesid vaid pikaajalist rännet (*näiteks leiti EPL-i kontrollvalimist artikkel pealkirjaga „Välismaa meelitab noored mehed kodust ära“, milles on küll juttu välismaale tööle minemisest, kuid ilmselgelt ajutise nähtusena, mis jääb antud töö fookusest kõrvale*). Kontentanalüüsi uurimis- ja analüüsiühikuks on artikkel.

Kvalitatiivse tekstianalüüsi valimisse koondati tekstid kvantitatiivse tekstivalimi selektiivse analüüsi käigus, mille peamiseks valikukriteeriumiks seati artiklites esinevate **hinnangute ja kommentaaride variatiivsus ja põhjalikkus** – lähtuvalt kvantitatiivse valimi kriteeriumist, mille põhjal kaasati analüüsi tekstid, milles esines vähemalt ühe täislause mahus temaatilisi arvamused või hinnanguid, laiendati nimetatud tingimust kvalitatiivse tekstianalüüsi valimile kriteeriumina, mis eeldas vähemalt ühe tekstilõigu ulatuses hinnanguid või arvamused (näiteks on valimis juhtkiri „*Kõik sõltub palgast*“ (PM, 12.01.06), mille esimeseks lauseks on kriitiline repliik: „*Lünkliku statistika tõttu näib tööjõud udukoguna*“. Kui järgnev tekst kirjeldaks vaid statistikat, poleks see olnud kvalitatiivse analüüsi jaoks piisav, kuid artikkel tõi välja mitmeid täiendavaid arvamused statistika puudulikkuse kohta, nagu näiteks: „*Erinevad eksperdid jagavad hinnanguid, millel ei ole mingit statistilist alust.../--/, mis võimaldab välja tuua artiklis esinevaid hoiakuid*).

Käesoleva uurimuse ülesehituse üheks problemaatilisemaks küsimuseks kujunes kvalitatiivse tekstianalüüsi valimi moodustamine. Esialgselt kavandati valimi koostamisel lähtuda kontentanalüüsi käigus moodustunud peateemadest, kuid tekstide mitmekordsel ülelugemisel ning põhistatud teooria meetodist tulenevalt koodide väljakirjutamise ja kategooriate koostamise protsessi käigus ilmnas, et peateemade jaotus ei võimalda uurimisküsimustele vastuste leidmiseks vajalikku detailsust. Lisaks esines kontentanalüüsi valimis hulgaliselt tekste, mille sisu võimaldas määratleda temaatilise konteksti, kuid ei sisaldanud põhjalikumaid hinnanguid ega kommentaare. Kvalitatiivse analüüsi terviklikkuse ja hoomatavuse eesmärgil kitsendati seetõttu valimit ülaltoodud kriteeriumidest lähtuvalt, mille alusel moodustunud valimis on kokku 59 artiklit, millest 53 ilmus „Postimehes“ ja 6 „Eesti Päevalehes“. Kvalitatiivse tekstianalüüsi valim moodustab üldvalimist veidi enam kui kolmandiku (39%), mis tähendab, et valim on piisavalt esinduslik, võimaldamaks üldistavamate järelduste tegemist.

Valimisse kuuluvate tekstide lõikes on esindatud nii „Postimees“ kui „Eesti Päevaleht“, temaatiliselt on esindatud kõik kontentanalüüsi käigus moodustunud peateemad ning valim katab kõik vaatlusperioodi aastad. Žanriliselt on esindatud sise- ja välisuudised, arvamuskirjed, juhtkirjad ja kommentaarid ning ka essee, intervjuu ja lugejakiri. Artiklite autorite seas on nii ajakirjanikke, poliitikuid, ametnikke, teadlasi, kultuuritegelasi ja eksperte, esindatud on ka tööandjate esindaja ning üliõpilase poolt kirjutatud tekstid. Kvalitatiivse analüüsi uurimis- ja analüüsiühikuks on artikkel.

Intervjuude eesmärgiks oli hinnangute kogumine välja- ja tagasirände põhjustele ja ühiskondlikele mõjudele, samuti välja- ja tagasirände prognoosidele. Intervjuudega sooviti lisaks välja selgitada ekspertide hinnanguid riigi rändepoliitikale ning rändetemaatika kajastamisele meedias. Eesmärgist tulenevalt oli põhjendatud intervjuuerida eelkõige riiklike institutsioonide esindajaid, kelle töö eestlaste rändetemaatikaga otseselt seondub. Intervjuud viidi läbi Migratsioonifondi juhataja Ede Teinbasi, Rahvastikuminiistri nõuniku Aho Rebase ja Välisministeeriumi konsulaarabi büroo direktori Monika Taboriga.

2.4. Uurimuse käik

Kontentanalüüsi eesmärgiks oli artiklite formaalsete tunnuste kodeerimine ning temaatiline jaotamine, et saada ülevaade põhiteemade esinemissageduse ja seoste kohta, vastates seeläbi rändetemaatika konteksti puudutavatele küsimustele. Kuna uurimuse põhirõhk on antud töös fokuseeritud tekstide sisuanalüüsile ning enamus uurimisküsimusi on koostatud teksti tähenduslike seoste kirjeldamise aspektist, on kvantitatiivse analüüsi osa suhteliselt tagasihoidlik ning kajastab peamiselt artiklite põhinäitajaid ning peateemade analüüsil baseeruvaid tulemusi.

Kontentanalüüsi valimi koostamisele järgnes artiklite kodeerimine formaalsete tunnuste alusel vastavalt kodeerimisjuhendile. Seejärel moodustati põhistatud teooria meetodi abil artiklite ülelugemise ja peamiste teemade väljakirjutamise teel analüüsikategooriad, esialgu kokku 15 erinevat jaotust, mida tundus olevat liiga palju (*näiteks esines esialgses jaotuses eraldi kategooriana „väljaränne“, kuid lähtuvalt artikli kontekstist oli võimalik artiklid jaotada rände põhjuse järgi täpsematesse kategooriatesse nagu välismaale elama, tööle või õppima minemine*). Kategooriad vaadati uuesti üle ning koondati sarnased teemad ühtsemate kategooriate alla, mille tulemusena moodustus 9 jaotust erinevateks peateemadeks. Seejärel viidi läbi proovikodeerimine 20 artikli põhjal, mille käigus täiendati ja täpsustati kategooriate sõnastust, et need vastaksid võimalikult täpselt tekstide teemakäsitlustele. Seejärel süstematiseeriti artiklid vastavalt peateemadele järgmistesse kategooriatesse:

1. välismaale tööle - tekstid, mille keskne teema on töötajate, spetsialistide jt lahkumine, sh kriitilised hinnangud statistikale. (*„Järjest enam Eesti elanikke lahkub tööle välismaale.“ PM, 06.12.2004*)

2. välismaale õppima – tekstid, mille keskne teema on õppijate määratlemata perioodiks välismaale suundumine. (*„Lisaks gümnasistide arvu vähenemisele otsivad paljud abiturientid õppimisvõimalusi väljastpoolt Eestit. Nad ei pruugi olla parimad, aga nad on kindlasti motiveeritud ja neid Eestisse tagasi saada pole kerge.“ PM, 30.08.2008*)

3. välismaale elama – tekstid, mille keskne teema on välismaale elama suundumine, näiteks seoses abiellumisega. (*„/--/ vastanud nimetasid eesti naiste välismaalastele mehelemineku kolmeks peapõhjuseks soovi põgeneda Eestist, tahtmist elujärge parandada või ka lihtsalt armastust.“ PM, 11.11.2007*)

4. ränne Euroopas ja Balti riikides – rändetemaatika üldiselt ja väljaränne Balti riikidest, võrdlused Eestiga. (*„Kehv palk on ajanud välismaale tööle ligi pool miljonit*

leedulast. Tööjõu rändega seotud probleemid on Leedus kujunenud veelgi terevamaks probleemiks kui Eestis“. PM, 15.02.2007)

5. välismaal töötamise probleemid – tekstid, mis on keskendunud eeskätt välismaal töötamise probleemidele. („Nüüd on tuhandeid eestlasi, kes on nõus kannatama halbu töötingimusi suurema raha nimel, kuid kohalike silmis on nad ikkagi vaeselt maalt pärit immigrandid, kellega võib teha mida iganes.“ EPL, 03.01.2008)

6. töökeskkond ja -tingimused Eestis – tekstid, milles rändetemaatika avaldub töö- ja elukeskkonna põhjuslikus kontekstis, näiteks tööjõupuuduse teke seoses väljarännanud töötajatega ning sellest tulenev võõrtööjõu sissetoomise vajadus, erinevate seaduste mõju rändele jms. („Eestil ei ole vaja tuua kolmandatest riikidest sisse ehitajaid, kui meie enda ehitajad siirduvad samal ajal välismaale tööle.“ PM, 13.06.2007)

7. haridus Eestis – tekstid, milles rändetemaatika avaldub haridusküsimuste kontekstis, näiteks ülikoolide konkurentsivõime. („Eesti probleem olevat pigem selles, et andekad noored lahkuvad välismaale. Nad leiavad, et Eestis ja Tartu Ülikoolis ei ole võimalik saada kõige paremat haridust.“ PM, 06.11.2008)

8. ühiskond, rahvastik, keel ja kultuur – tekstid, mis käsitlevad rännet laiemas ühiskonnale oluliste teemade kontekstis, näiteks rahvaarvu vähenemine, rahvastiku vananemine, eesti keele ja kultuuri ning rahvusliku identiteedi säilimine Euroopa kultuuriruumis jms. („Riigiteadlane: kasvanud väljaränne muutub peagi probleemiks. Enne, kui meil terve rahvaarvuga tekib probleeme, tekib suures osas probleeme eestlaste osakaaluga rahvastikus.“ EPL, 07.11.2008)

9. tagasiränne Eestisse – tekstid, milles tagasiränne on keskne teema, näiteks riiklik tagasipöördumise soodustamine. („Riik kutsub eestlasi laia ilma pealt esivanemate maale tagasi. Eestlaste kodumaale tagasi kutsumine on sisse kirjutatud ka koalitsioonilepingusse.“ EPL, 23.04.2007)

Kvalitatiivse tekstianalüüsi valimi koostamisele järgnes tekstide põhjalik ülelugemine ning nendest kõnekate lõikude ja tsitaatide väljakirjutamine ehk andmete kondenseerimine põhistatud teooria meetodil. Seejärel moodustati lõikude ja tsitaatide sisust lähtuvad analüüsikategooriad (vt Pea- ja alamkategooriad, Lisa 3), mis jaotati omakorda sisu kirjeldavateks koodideks. Seejärel märgiti koodide esinemine tekstides kodeerimisjuhendile vastavalt tekstide numeroloogilisele märgistusele. Töö eesmärkidest ning tekstianalüüsi kategooriatest lähtuvalt jaotati analüüsitav materjal teemablokkideks, mis võimaldasid tulemuste esitamist vastavalt töö eesmärgile ja püstitatud uurimisküsimustele.

Arvestades töö raames antavat suhteliselt põhjalikku ülevaadet Eesti rändepoliitika kohta ning kodeerimise käigus ilmnenu vastavasisuliste meediakajastuste märkimisväärsset osa koguvalimist, tuletati lisaks töö põhiteemadele kolmanda osana eraldi rändepoliitika representatsiooni käsitlev blokk, mistõttu lõplik jaotus kujunes

vastavalt:

- väljarände meediarepresentatsioon;
- tagasirände meediarepresentatsioon;
- rändepoliitika meediarepresentatsioon.

Analüüs viidi läbi pea- ja alateemade kaupa, analüüsides eraldi iga kodeeringu all olevaid tekstilõike ja tsitaate ning nende ajalist suhestumist. Kuna kodeerimise tulemusena moodustunud kategooriad kirjeldavad ilmekalt rände meediarepresentatsioone, on ka alljärgnevad uuringutulemused esitatud vastavatest kategooriatest lähtuvalt. Tähenduslikult olulised tekstilõigud on välja toodud kronoloogilises järgnevuses. Osades alamkategooriates esinevate koodide all välja toodud sarnase tähendusega tekstilõike on üldistatud kogu kategooria lõikes. Samuti on kasutatud mõningaid samu või lühendatud tekstilõike mitme teemabloki puhul juhul, kui tekstilõikude tähendus selle tingis. Tegemist on küll kvalitatiivse analüüsi esindusliku valimiga, kuid tulemuste tõlgendamisel tuleb siiski arvestada, et kuigi tulemused on osaliselt presenteeritud ka aastate lõikes, on see pigem rände põhjuste ja mõjude kirjeldamise taustaks.

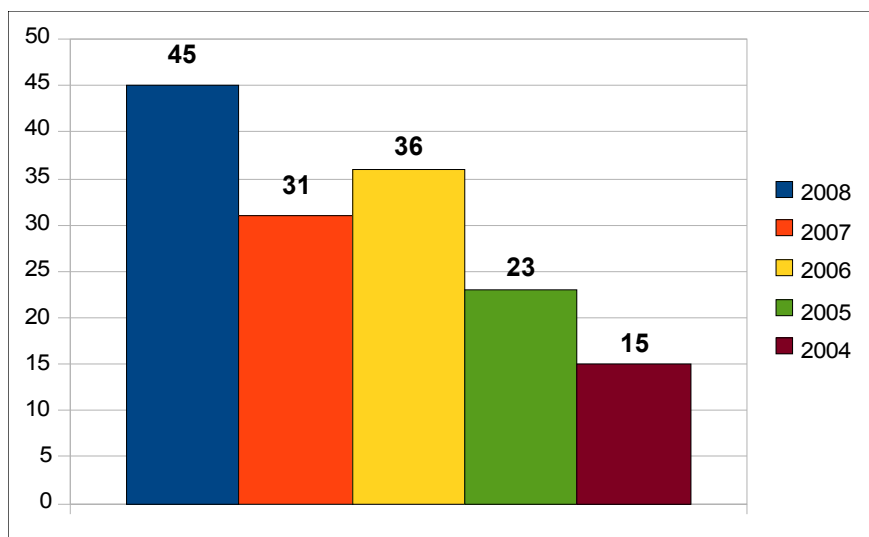
Intervjuud rändetemaatikaga kursis olevate ekspertidega viidi läbi 2009. aasta aprillis Migratsioonifondi kontoris, Rahvastikuministri büroos ja Välisministeeriumi ruumides. Intervjuude kestvuseks kujunes orienteeruvalt 20-30 minutit, kõik intervjuud salvestati diktofoniga ja transkribeeriti hiljem. Intervjuude transkribeerimisele järgnes andmete kondenseerimine ning seejärel analüüsiti intervjuudest saadud materjal kvalitatiivse tekstianalüüsi tarbeks koostatud kodeerimisjuhendi baasil moodustatud intervjuude kodeerimisjuhendi (vt Lisa 5) järgi, lähtudes sarnaselt eelnevalt kasutatud põhistatud meetodi teooriast.

Nagu juba eespool mainitud, on tulemused esitatud kodeerimisjuhendite ülesehitust järgides põhi- ja alamkategooriate ning koodide kaupa. Tsiteeringud on välja toodud kursiivis ja väiksemas kirjas (Times New Roman 11), tähenduslikult olulised sõnad ja fraasid on lisaks tähistatud alajoonega.

III TULEMUSED

3.1. Artiklite põhitunnused

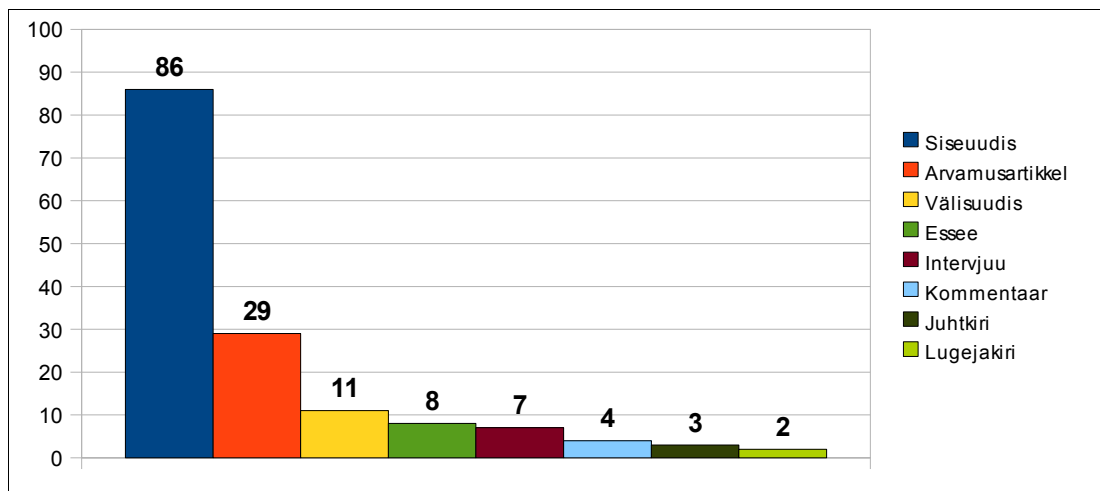
Kontentanalüüsi valimi kriteeriumidest tulenevalt analüüsiti kokku 150 artiklit, millest 119 (79%) ilmus „Postimehes“ ja 31 (21%) „Eesti Päevalehes“. Artiklite jaotumises esineb vaatlusaastate lõikes teatavat mahulist kõikumist, kuid üldjoontes võib täheldada aastate jooksul toimuvat piiriülest rännet käsitlevate artiklite osakaalu tõusu. Kui 2004. aastal ilmus vaid 15 (10% üldvalimist) ülaltoodud otsisõnadega leitud rändevalast artiklit, siis 2005. aastal juba 23 (15% üldvalimist), 2006. ja 2007. aastatel ilmus artikleid suhteliselt võrdses mahus (arvuliselt vastavalt 36 ja 31). Kõige suurema esindatusega on valimis 2008. aasta, mille jooksul ilmus 45 rännet käsitlevat artiklit, mis moodustab üldvalimist tervelt 30%.

Joonis 3. Kvantitatiivse analüüsi artiklite arvuline jaotumine aastatel 2004-2008.

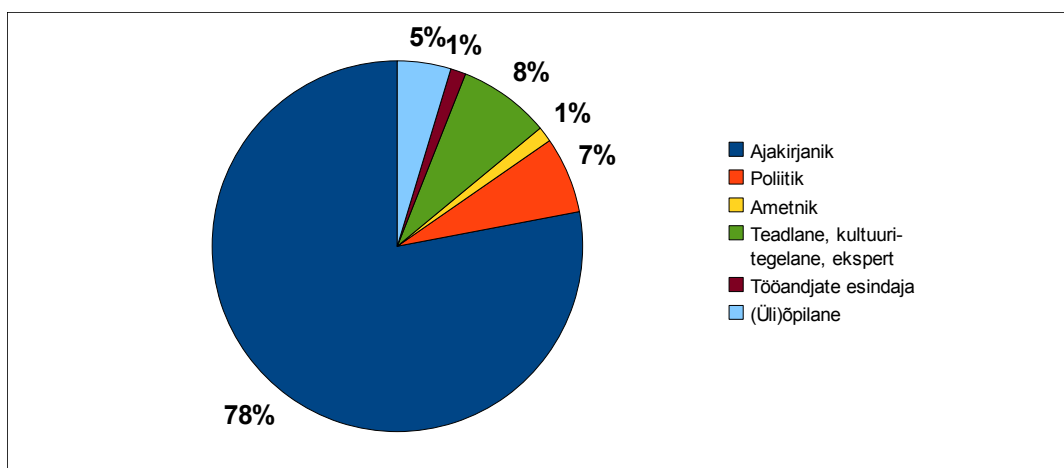
Artiklite žanrilise jaotumise aluseks on väljaannete poolt määratletud jaotumine. Artiklite žanrilist jaotumist iseloomustab suur siseuudiste ülekaal, mis näitab, et valdavalt leiab rändetemaatika trükimeedias käsitlemist erinevate Eesti uudiste kontekstis. Suhteliselt suures mahus on esindatud aga ka arvamused artiklid, millest võib järeldada, et antud temaatika on aktuaalseks arutelu objektiks kui mitte peateemana (peateemade jaotust vt Joonis 6), siis leiab vähemasti seostamist teiste päevakajaliste teemadega. 11 artiklit on valimis esindatud välisuudisena, mille alla liigituvad Euroopa ja Baltimaade rännet kajastavad uudised. 8-st valimisse sattunud esseest pärineb 6

aastast 2006, mil „Postimees“ avaldas seeria õpilaste kirjutisi Euroopa Liidust ja Eestist ning milles on mh kirjutatud eestlaste laienuvõimalustest Euroopa Liiduga liitumise järgselt. Suhteliselt väikeses mahus, kuid järgnevas analüüsis olulise materjalina on valimis esindatud 7 intervjuud, millest 5 on läbi viidud väljarännanud eestlastega ning ülejäänud 2 väljarännet kommenteerivate ekspertidega. Ülejäänud žanrid – kommentaarid, juhtkirjad ja lugejakirjad on antud valimis marginaalselt esindatud.

Joonis 4. Artiklite žanriline jaotumine 2004-2008.

Artiklite žanrilise jaotumise põhjal võib juba eeldada, et valdava osa artiklite autoriteks on ajakirjanikud – valimis kokku 117-nel korral. Oluliselt väiksemas mahus, kuid arvuliselt järgnevalt on antud teemal kirjutanud teadlased, kultuuritegelased ja eksperdid, keda valimis esineb autoritena kokku 12-nel korral. Neile järgnevad poliitikute poolt kirjutatud 10 artiklit, üliõpilaste kirjutatud 7 esseed ning vaid kahe artikli autorid on ametnikud. Kaks artiklit on kirjutatud ka tööandjate esindajate poolt.

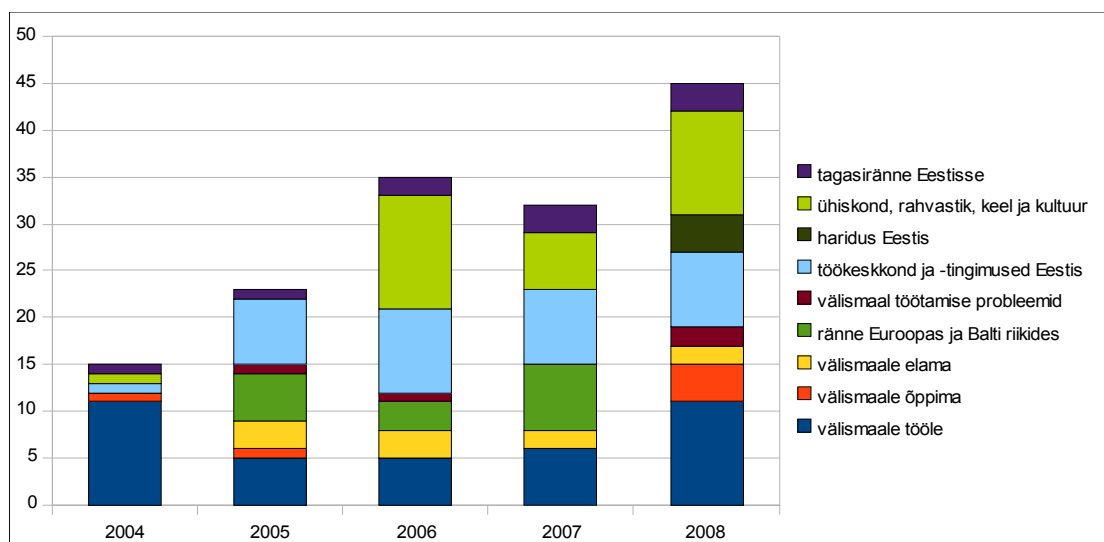

Joonis 5. Artiklite jaotumine autorite lõikes.

Üldisi tulemusi kokku võttes võib öelda, et rändetemaatika kajastamine on päevalehtedes vaatlusaluse perioodi jooksul suurenenud. Valdav osa rändealastest artiklitest on ilmunud „Postimehes“, „Päevalehes“ on sama perioodi jooksul ilmunud artiklite osa oluliselt väiksem. Enamasti kajastatakse rännet Eesti siseuudisena ning artiklite autorid on valdavalt enamuses ajakirjanikud. Siiski on märkimisväärne seos arvamuskirjelduste autorite näol, kelleks on peamiselt teadlased, kultuuritegelased, eksperdid ja poliitikud, mis justkui viitab teema ühiskondlikule aktuaalsusele, kuid samas on kogu viieaastase perioodi jooksul ilmunud vaid üksikud ametnike poolt kirjutatud rändeküsimusi lahkavad artiklid.

3.2. Peateemade jaotumine

Vastavalt uurimuse käigu kirjeldusele järgnes artiklite formaalsete tunnuste kodeerimisele põhistatud teooria meetodi abil analüüsikategooriate moodustamine, mille järgi süstematiseeriti artiklid vastavalt peateemadele, saamaks ülevaadet põhiteemade esinemissageduse ja seoste kohta. Kokku moodustus artiklite sisu hindamise tulemusena 9 peateemat, mille alusel jaotusid valimi 150 artiklit aastate kaupa vastavalt järgnevale joonisele:

Joonis 6. Artiklite peateemad aastate lõikes.

Kõige rohkem, kokku 38-l korral (25%) (vt Peateemade jaotumine Lisa 2), esineb valimis peateemana artikleid 1. välismaale tööle minemise kategoorias ehk siis tekste, mille keskne teema on töötajate ja spetsialistide lahkumine, milles esineb mh kriitilisi

hinnanguid ka vastavale statistikale. Neid artikleid esineb enam 2004. aastal, kokku 14. Uuesti on välismaale tööle minemine peateemana enam esindatud 2008. aastal, samuti 11-nel korral. 2. välismaale pikemaks ajaks õppima minek või õpingutejärgne välismaale jäämine leiab käsitlemist 6-l korral (4%), neist 4 aastal 2008. Suhteliselt vähest õpingute teema esinemist valimis põhjendab valimi kriteeriumides määratletud tingimus, mille kohaselt on valimis esindatud vaid need tekstid, mis käsitlevad ka õpingutejärgset pikemaajalist välismaale jäämist. Mõnevõrra rohkem on esindatud 3. välismaale elama minemise kategooria ehk need tekstid, mille keskne teema on välismaale elama suundumine, näiteks seoses abiellumisega ja muudel põhjustel pikaajalist välismaal elamist käsitlevad artiklid. 10 (6,6%) nimetatud peateema alla koondunud artiklit on aastate lõikes üpris ühtlaselt jaotunud, välja arvatud 2004. aasta, milles ei leidu ühtegi üldiselt välismaal elamisest rääkivat artiklit. 4. ränne Euroopas ja Balti riikides, koondab suhteliselt esindusliku, 15-ne (10%) artikliga kategooria, milles käsitletakse rändetemaatikat üldiselt ja väljarännet võrdluses Balti riikidega. Teema on kõige aktuaalsem 2007. aastal, mil sellest kirjutatakse kokku 7-l korral, samas ei leidu valimis antud teemal peateemana ühtegi artiklit aastatest 2004 ja 2008. 5. Välismaal töötamise probleemid, on antud valimis üks kahest vähemesindatud teemast, kokku leiab vaid 4 (2,6%) sellekohast artiklit. Seevastu koondab kategooria 6. töökeskkond ja -tingimused Eestis 33 (22%) teksti, milles rändetemaatika avaldub töö- ja elukeskkonna põhjuslikus kontekstis, näiteks seoses tööjõupuuduse suurenemisega seoses väljarännanud töötajatega ning sellest tuleneva võõrtööjõu sissetoomise vajadusega, erinevate seaduste mõjuga rändele jmt. Kui 2004. aastast on nimetatud kategoorias esindatud vaid üks tekst, siis järgnevatel aastatel jaotub valim aastate vahel suhteliselt ühtlastelt. Tekstid, milles rändetemaatika avaldub laiemas haridusküsimuste kontekstis, näiteks ülikoolide konkurentsivõime aruteludes, on koondatud kategooriasse 7. haridus Eestis. Tegemist on teise vähemesindatud kategooriaga, milles on kokku vaid 4 (2,6%) teksti, mis pärinevad kõik aastast 2008. Kategooria 8. ühiskond, rahvastik, keel ja kultuur hõlmab kõige laiemat teemavaldkonda kogu valimist, milles on esindatud tekstid, mis käsitlevad rännet ühiskonnale oluliste teemade kontekstis, nagu näiteks rahvaarvu vähenemine, rahvastiku vananemine, eesti keele ja kultuuri ning rahvusliku identiteedi säilimine Euroopa kultuuriruumis jmt. Antud kategooria alla liigituvad tekstid pärinevad valdavalt enamuses (va üks 2004 aastal ilmunud artikkel) vaatlusperioodi teisest poolest, aastatest 2006-2008, kokku 30 (20%) teksti. Viimane peateema 9. tagasiränne Eestisse sisaldab tekste, milles keskseks teemaks on

tagasiränne, näiteks riikliku tagasipöördumise soodustamine. Taolisi artikleid on valimis kokku 10 (6,6%) ning teema on esindatud kõikide aastate lõikes, näidates väikest kasvutendentsi vaatlusperioodi teises pooles – kui aastatel 2004-2005 on mõlemal aastal valimis vaid üks teemakohane artikkel, siis aastatest 2007-2008 leiab mõlemast kolm vastavasisulist kirjutist.

Tulenevalt rändetemaatika suuremast kajastamisest on ka käsitluste temaatiline variatiivsus vaatlusperioodi jooksul oluliselt laienenud. Kui 2004. aastat iseloomustab välisrände käsitlemine töölemineku aspektist, siis järgnevatel aastatel lisanduvad artiklid, mis räägivad üldisemalt välismaale tööle minemisest ning Euroopat, Baltimaid ja nende hulgas Eestit iseloomustavatest rändetendentsidest. Oluline osa 2005-2008 aasta artiklitest on pühendatud töö- ja elukeskkonna ning rände seoste kirjeldamisele, millest omakorda võib välja tuua võõrtöajõu kasutamise temaatika sidumise eestlaste välismaale siirdumisega. Rändeküsimused on erinevate ühiskonnaprotsessidega, sh rahvastiku, keele ja kultuuri püsijäämisega seostatud teistest žanridest enam arvamuskirjutistest ja esseedes, millest pooled on kirjutatud tuntud ühiskonnategelaste ja üliõpilaste poolt, teise poole autoriteks on ajakirjanikud. Uuringus püstitatud hüpoteesidest lähtuvalt oluline, aga päevalehtedes üpris vähe kajastatud teema on eestlaste tagasiränne, millest peateemana on kirjutatud eranditult ajakirjanikud ning mis on käsitlemist leidnud küll kõikidel vaatlusperioodi aastatel, kuid veidi aktuaalseks muutunud 2007-2008 aastal. Artiklite maht ja esindatus on aastate lõikes siiski esinduslik ja temaatiline ning žanriline jaotumine on piisavalt lai, et võimaldab välja tuua üldtoodud kokkuvõtlikke järeldusi ning läbi viia järgnevat artiklite kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Nagu eespool mainitud, kaasati kvalitatiivsesse tekstianalüüsi kokku 59 teksti 150-st üldvalimi tekstist (vt valimi kriteeriumid pt 2.3.). Valimis esindatud 2004. aasta (T1-T7) tekstid keskenduvad kõik põhiosas tööalasele rändele. Esindatud on nii nn ajude äravoolu kui oskustööliste lahkumist käsitlevad tekstid. Samuti on valimis üks töölepinguseadust analüüsiv artikkel, milles arutletakse lepingutingimuste mõju väljarändele ning artikkel, milles majandusministeeriumi ametnik analüüsib väljarände aktuaalsust ja mõju riigile. 2005. aasta (T8-T16) tekstide temaatiline jaotus on võrreldes 2004. aastaga oluliselt laiem - peateemadest on kaetud koguni seitse teemat üheksast. Peateemadena ei leia käsitlemist välismaal töötamise probleemid ega ühiskonda,

rahvastikku, keelt ja kultuuri puudutavad teemad. Alates 2005. aastast on kõikide aastate valimis esindatud peateemana ka eestlaste tagasirändele pühendatud artiklid. Valimi 2006. aasta (T17-T29) 12-nest tekstist 5 räägivad rändest töökeskkonna kontekstis, kusjuures kõikide artiklite puhul on fookuses tööjõupuudus ning sellest tingitud küsimused võõrtööjõu kasutamise teemal. Varasemate aastatega võrreldes võib 2006. aasta valimi tekstide puhul täheldada suurenenud tähelepanu eestlaste väljarände ühiskondlikele mõjudele – üks tekst rõhutab väljarände mõju rahvastiku vähenemisele ja kiiremale vananemisele, teine räägib väljarände mõjust eesti keelele ja kultuurile. Kaks artiklit käsitlevad eestlaste tagasirände riiklikku soodustamist. 2007. aasta (T30-T41) valimis on rände ühiskondlikke mõjusid koondava peateema all tekste võrreldes teiste aastatega kõige arvukamalt – eestlaste väljarände mõjudest ühiskonnale räägib koguni viis teksti. Lisaks on valimis 4 teksti, milles analüüsitakse töökeskkonnast tingitud välismaale tööle siirdumist ning sarnaselt eelneva aastaga on esindatud üks riiklikku tagasirändepoliitikat tutvustav artikkel. 2008. aasta (T42-T59) tekstid on ka kvalitatiivse analüüsi valimis kõige arvukamalt esindatud, kokku 18 artiklit. 2008. aastal on vahepealsete aastatega võrreldes uuesti rohkem esindatud välismaale tööle siirdumisele keskendunud artiklid – 10 artiklit iseloomustab palga jm tingimuste tõttu Eestist lahkumist, valimis viitab üks tekst põhjusena majanduskriisile, samas on valimis ka kolm artiklit, mis toovad välismaale siirdumise põhjuseks mujal pakutava kvaliteetsema kõrghariduse ning kolm artiklit, mis räägivad mh väljarände mõjust rahva ja riigi püsijäämisele.

3.3. Väljarände meediarepresentatsioon

Vastavalt meetodite peatükis toodud kirjeldusele moodustus kvalitatiivse tekstianalüüsi materjali kondenseerimisel ning sellele järgneva koodide väljakirjutamise ja nende kategoriseerimise tulemusena kolm põhikategooriat – väljaränne, tagasiränne ja rändepoliitika, mis jaotuvad omakorda alamkategooriateks, mille sisu on detailsemalt esitatud erinevate koodide lõikes. Väljarände meediarepresentatsioon hõlmab kõige mahukama osa analüüsist ning on kõige mitmekesisema sisulise jaotumisega. Tulemused näitavad, et väljarännet representeeritakse meedias eelkõige rände põhjuselises kontekstis, millest tulenevalt on käesolev peatükk jaotatud neljaks alapeatükiks: 3.3.1. Väljarände põhjused, 3.3.2. Välismaale tööle minemise ja töötamise probleemid, 3.3.3. Väljarände mõjud ja 3.3.4. Väljarände vähenemise põhjused.

3.3.1. Väljarände põhjused

Käesoleva peatüki suurimaks alamkategoriaiks on *töö*, mida iseloomustavad sellised koodid nagu *palk*, *töökeskond*, *-tingimused*, *ameti väärtustamine* ja *karjäärivõimalused*. Teiseks alamkategoriaiks on *õpingud*, mis sisust tulenevate erisuste tõttu on esitatud kahe koodina: *õppima* ja *parem haridus*, millele järgneb *isiklike põhjuste* kategooria, jaotudes koodideks *elama (abielluma)*, *väärtushinnangud*, *arenguvõimalused* ja *väljakutseid*, *põnevust*, *vaheldust otsima*. Viimase väljarände põhjuste alamkategoria all jaotuvad ühiskondlikud põhjused sellisteks koodideks nagu *globaliseerumine*, *elukvaliteet* ja *majanduslangus*.

3.3.1.1. Töö

Palk. Suurema töötasu pärast elukohamaa vahetamine on üldlevinumaid rändepõhjusi kogu maailma rändes ja Eesti pole kindlasti mitte erandiks. Aktuaalseks muutus arutelu sel teemal eelkõige seoses Euroopa Liidu laienemisega 2004. aastal, kuid ka järgnevatel aastatel on see välja toodud peamise lahkumispõhjuse. Siiski, kui vaatlusperioodi algul räägiti rohkem nn ajude äravoolu ohust: “*Raporti koostajate väitel on ajude äravoolu puhul ohtlik äsja kodumaal hariduse omandanute soov mujal teenima hakata*” (T1), siis hiljem on välismaale tööle minemise puhul mainitud töötajaid üldisemas tähenduses: “*Üks ametiühing teise järel ähvardab, et paljud töötajad lähevad välismaale tööle, kui palka ei tõsteta*”. (T10), kuid nii nagu varasemates tekstides mainitakse: “*Ja reeglina on nende kõikide puhul esmaseks piiri taha siirdumise põhjuseks palgavahe võrreldes siin pakutava töötasuga. Keda siis kuni kümme korda kõrgem palk ei ahvatleks?*” (T4), jätkub lahkumise palgavahega põhjendamine ka järgnevatel aastatel: “*Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, /-/-*”(T25). Palk kui peamine lahkumispõhjus tuuakse välja erinevate majanduspoliitiliste sammude vajalikkuse põhjendamisel ning kriitika väljendamisel nii avaliku kui erasektori tegematajätmistele:

“Seega tuleb säilitada inimeste vabadused, kuid hoolitseda, et neil poleks virelemisest tingitud vajadust ära minna. Praegune majandusmudel on tõestanud, et ei suuda tagada vabaduste ja kohustuste tasakaalu. Järelikult on pendel läinud tasakaalupunktist liiga kaugele. Igal inimesel on vaja tunda, et temast peetakse lugu ja teda väärtustatakse. Sama tunnet on vaja ka ühiskonnal tervikuna. Kui seda pole, ei ole loota rahulolu oma riigiga. Arstidele ja politseinikele ei ole oma vabaduse kasutamine ja välismaale tööle minek mitte sisemine sund, vaid paratamatu inimväärsel elu

otsimine.” (T24)

“Seega ei saa kuidagi väita, et need inimesed on õnneotsijad välismaal. Pigem on nad enamasti häda sunnil lahkunud oma kodudest, perest ja peavad läbi ajama võõral maal. Need on paljuski meie senise majanduspoliitika puudujäägid, mille tagajärjeks on paljudes Eesti osades peamine võimalus tasuvat töökohta leida minna tööle välismaale.” (T25)

«Eesti konkurentsivõimet pärstivad hoopis madalad palgad, mille pärast paljud lahkuvad Eestist.» (T29)

Lukas polnud seega ka nõus pressikonverentsil kõlanud väitega, et eelnõus sisalduvad kriteeriumid diskrimineerivad kohalikke töotajaid, sest kohalikud peavad saama välismaalastest madalamat palka. Ministri sõnul valmistab Eesti haridussüsteem ette piisavalt palju nt keevitajaid, kuid probleem on selles, et viimased eelistavad töötamist kõrgemat palka maksvates välisriikides. «Eesti kutsekoolides õppe saanud keevitajaid, keda igal aastal ette valmistatakse, töötab päris palju Soomes, Rootsis ja mujal just palgapõhjustel.»(T41)

Avaliku sektori palkade tõstmise vajadust rõhutades on kahtlemata asjakohane välismaale lahkumist mainida ning kuigi ma analüüsin statistiliste andmete usaldusväärsust eraldi peatükis, on järgnev lõik ilmekaks näiteks väljarände põhjuste seostamisest majanduspoliitiliselt soovitud eesmärkide põhjendamisel:

“Sellisel foonil ei saa me mingil viisil lubada seda, et meie majandusest on lihtsalt lahkunud 200 000 inimest. Oleks veel, et sellisel massilisel väljarändel oleksid mingid objektiivsed ja vääramatud põhjused – seda ei ole. Praegune väljaränne on eelkõige tulenenud soovist otsida paremaid võimalusi sissetuleku teenimiseks ja oma elujärje parandamiseks. Miks ei oleks võinud Eesti majanduspoliitika seda tagada?” (T43)

Euroliiduga liitumisest tulenevat töotajate liikumisvabadust käsitletakse mitmes valimi tekstis kui vabadust suurema palga teenimise eesmärgil lahkuda ehk “Niimoodi näibki vabadus lõhnavat väledate jalgade järele.” (T10)

Hilisemates palgapõhjusi rõhutavates tekstides ilmneb teemalaiendamine teistele ühiskondlikele seostele ning avardunud on ka palgast rääkimise kontekst. Näiteks sisaldab teatavat kriitikat riigi huvidele vastutöötamises järgnev lõik aastast 2005: “Transporditöotajate ametiühing asus isegi töövahendaja rolli ja saadab järgmisel nädalal teele esimese grupi Inglismaale piimaauto juhiks värvatuid. Omakasupüüdlidud

on need ametiühingud, kirub nii mõnigi aateline tegelane.” (T10) Oluline on märkida palgapõhjustel lahkumise mainimist demograafiliste probleemide taustal, näiteks: “Paljud noored, kes võiksid peret luua ja lapsi sünnitada, on meilt ära läinud, õppima või piiri taha tööle, /--/. Kuni Valgas pole hästi tasustatud töökohti, pole lootagi, et nad tagasi tuleks või, kott seljas, Irimaale tööle ei pageks.” (T19)

Nagu ka eespool mainitud, on rõhk spetsialistide palga tõttu lahkumiselt kandunud hilisemates tekstides pigem tavatöötajate lahkumisele ning kaasnevate probleemide mainimesele: *“Ega ma ei soovita kellelgi Eestist lahkuda, aga kui selline soov juba on, siis lihttööle tasub palga mõttes minna küll,” lausus Litvinov. Ta lisas, et alati tuleb arvestada ka selle maa elatustasemega, kuhu tööle minnakse.” (T52)*

Töokeskkond, -tingimused. Kui palga pärast lahkumine on kergemini põhjendatav aeganõudvate majandusprotsessidega, siis töokeskkonna ja töötingimuste pärast lahkumine on tekstides juba mitmetahulisemalt esindatud. Parematest töötingimustest kui konkreetsest lahkumispõhjusest räägitakse eelkõige spetsialistide puhul, vastates näiteks küsimusele “Minnakse ka protesti pärast?”:

Eks seda on tõesti tunda. On asju, mis teeb teinekord meele mõruks. Mõnikord puuduvad elementaarsed töövahendid. Need ei pruugigi üldse kallid olla, aga konkreetset asja ilma nendeta teha ei saa. Kui selle vajaliku vahendi hankimiseks kulub nii palju vaimuenergiat, siis see tekitab trotsi. Mujal ütled, et seda on vaja ja tuuakse. Töötingimused on lihtsalt nii palju paremad.(T7)

Töövahenditest olulisemaks peetakse aga pigem töötingimusi ja suhtumist töötajasse, väljendades kriitikat kohalike tööandjate aadressil: *“Kohtlemine on parem, tööaega järgitakse täpsemini, Eestis kiputakse ikka suhtuma, et me oleme töörahvas, mis sellest kellast ikka nii vaadata,” lisas Peterson veel ühe põhjuse.”(T22) Analoogne mõte ilmneb nii eeltoodud näitest oskustööliste kohta kui ka spetsialistide töö hindamisel:*

Tallinna Arstide Liidu juhatuse esimees Kariis rääkis samuti, et noortel pole erilist motivatsiooni Eestisse arstina tööle jääda. «Tõmme on välisriikide poolt ikka endiselt tugev,» nentis ta. Suuremaks ahvatlejaks pidas Kariis just sealset väiksemat töökoormust ja suuremat palka. Samuti on inimestele Kariisi sõnul tähtis sõbralik töokeskkond, head töövahendid ja enesetäiendusvõimalused, mis välisriikides on praegu paremad kui Eestis. (T48)

Spetsialistide puhul on kõnealuseks tööalaseks põhjuseks lisaks eelnevatele ka ametialaste võimete teostamine: *“Peamiselt minnakse välismaale ikka suurema palgasooviga, kuid on ka neid, aga muidugi vähem, kes lähevad tööhuvidega.”* (T7) Märkimisväärne põhjus lahkumisotsuse tegemisel ilmneb spetsialistide puhul asjaolus, et kui kolleegid on juba ees, siis on lihtsam lahkuda: *“Tema sõnul on järgmistel lihtsam minna, sest neil enam ei tule pea ees tundmatusse kohta hüpata, vaid ootavad juba oludega kursis endised kolleegid.”* (T6) Sellest võib järeldada, et lahkumise kaudseks põhjuseks on kriitilise arvu välismaale siirdunute olemasolu sihtriigis, mis vähendab uute tulijate kohanemiskursi.

Nii aastast 2004 kui 2008 leiab valimist näite töölepinguseaduse arutellu väljarände kui kaaluka argumendi toomine. 2004. aastal kirjutab Kadi Pärnits, et *“sotsiaaldemokraadid prognoosivad, et sellise töölepingu seaduse jõustumise korral algab esimesel võimalusel meie töötajate massiline väljaränne Euroopasse. Saab näha, kas valitsusparteide eesmärk on testida Eesti töötajate kannatust”.* (T2) Ka aastal 2008 poliitilisi diskussioone põhjustanud töölepinguseaduse kritiseerimisel toetuti väljarändele kui kaasnevale tagajärjele ebasoodsate töötingimuste kehtestamisel:

President Toomas Hendrik Ilves kritiseeris peaministripartei kiidetud töölepinguseaduse eelnõu, ennustades, et selle vastuvõtmine ilma tõhusa ümberõppeprogrammita toob kaasa Eesti tööinimeste lahkumise välismaale. Kui seda ei tehta, võivad töövõtjad vastuseks seaduse vastuvõtmisele välismaale siirduda. «Inimesed kasutavad siis oma paindlikkust ja lähevad minema,» sõnas Ilves (T42)

Ameti väärtustamine. Väärtustamist tõlgendatakse tööalaselt sageli, ja õigustatult, väärilise töötasu maksmisena, kuid see ei ole kindlasti mitte ainus, mis motiveerib - ja käesoleva töö kontekstis - kodumaal kinni hoiab. Mõttekäiku toetavad väljavõtted intervjuudest arstidega nii aastal 2004 kui 2008:

“Äramineku mõjuva põhjusena nimetab Tepp uut kulupõhist meditsiini rahastamist. Kui varem hinnati kirurgi töötundi lõikuse astme järgi, siis nüüd kavatsetakse sisse viia ühtne tunnitasu olenemata operatsioonist. Arstid on nüüsgusest väljavaatest üsna ärritatud. «Eestist lahkutakse juba protesti pärast. Meil siin Mustamäel armastatakse öelda, et viimane kustutab tuled,» lisab Tepp. (T6)

Kaks ja pool aastat Soomes töötanud naistearsti Eve Leedu sõnul pole ta kunagi Eestist ära minna tahtnud, selleks sundisid teda vaid sinne süsteem ja suhtumine arstidesse. «Kindlasti ei läinud ma ära raha pärast,» rääkis Leedu, kuid lisas, et ei saa eitada, et

Soomes teenib vähema vaevaga rohkem raha. (T48)

Ka patsientide ja arstide suhe on doktori sõnul Soomes teine. «Patsiendid austavad seal arste rohkem ja on väga tänulikud,» rääkis Leedu. Viimases asjas oli Leeduga samal arvamusel tema kolleeg Jana Klementsov. (T48)

Karjäärivõimalused. Mitmed põhjused esinevad käesolevas uurimuses nii väljarände kui tagasirände kategooriates – karjäärivõimalused on samuti esindatud mõlemal poolel. Välismaale siirdumisel on suurema karjääri tegemise võimalus tippspetsialistidele ehk isegi olulisimaks mineku- ja jäämispõhjuseks, võib järeldada 2005. aasta tekstinäitest: *“Enamasti ongi just erialast tipprakendust pakkuvad soodsad töökohad need, mis eestlasi välismaale pikemaks kinnistanud.”* (T9) Töölalast enesetäiendamise vajadust nimetavad ühe minekupõhjuseks ka arstid (näiteks T48). Karjäärivõimaluste vähesusest räägivad valimi lõikes arstid ehk siis spetsialistid ise, ning ka ülikoolide esindajad, kes sõltuvad enda võimalustes enam riigist, viidates aga erasektori võimetusele andekaid inimesi vääriliselt rakendada. *«Meil on praegu kaks häda, mis võimendavad üksteist - meie eliitklasside lõpetajad lähevad klasside kaupa välismaale õppima ja samal ajal ei loo väga andekatele inimestele ettevõtlus erilist karjäärivõimalust, see on teine meilt lahkumise põhjus,» ütles Kreizberg.* (T56). Otseselt küll mitte suurematele karjäärivõimalustele vihjates nenditakse teatava kibestumisega, et on asi seegi, kui meie spetsialistid lähevad mujale teenima vähemasti erialasele töökohale.

Eestile majandusedu toonud ettevõtjad, nii pankrotimeistrid kui ka ülesehitajad, on kogu aeg lähtunud omakasust. Nüüd on siis töövõtjate kord. Asjaolu, et Eesti arstid lähevad välismaale arstideks, mitte maasikakorjajateks, tõstab eestlaste eneseusku.. (T10)

3.3.1.2. Õpingud

Õppima. Õpilaste ja üliõpilaste mobiilsus on mitmekülgsema hariduse, väliskogemuse, võõrkeeleskuse ja erialase praktika saamiseks vajalik õpingute osa (*“Üks semester või aasta välismaal on muutunud õpingute loomulikuks osaks. See ei ohusta kuidagi tänapäeva ülikooli eksistentsi* (T57)) ning Eesti ülikoolid näevad vaeva, et ühtlustada oma õppekavasid Euroopa standardite järgi, et suurendada üliõpilaste mobiilsust. Siiski esineb väljarännet käsitlevas valimis tekste, mis muuhulgas õpingutest räägivad. Nagu ka järgnevast näitest näha, osutusid valimi kriteeriumid põhjendatuks, sest nagu *“peaminister Juhan Parts tunnistas, et kui ta oleks 15 aastat noorem, kaaluks ta kindlasti välismaale õppima minekut, sest suhtlemine eri rahvustest inimestega*

teistsuguses keskkonnas tooks kasu nii talle endale kui kogu eesti rahvale.”(T8) Seetõttu, lähtudes eeldusest, et õpingutega kaasnev ajutine välismaal viibimine ei ole töö seisukohast sedavõrd oluline, ei kaasatud välisõpinguid kajastavaid artikleid ka üldvalimisse. Õpingutega kaasnev välisränne esineb küll aga isiklike põhjuste kategoorias kui esialgne Eestist lahkumise põhjus. Eraldi leiab see käsitlemist põhjusel, et antud valimis räägib Eesti kõrgharidusprobleemide kontekstis väljarändest kolm teksti, kõik 2008. aasta lõpukuude artiklid, milles haridusjuhid juhivad tähelepanu tudengite nappusele, viidates välismaale õppima siirdujate suurele hulgale, nende tulevikupotentsiaalile ning sellest johtuvale vähesele motiveeritusele tulevikus naasta.

«Meil on praegu kaks häda, mis võimendavad üksteist - meie eliitklasside lõpetajad lähevad klasside kaupa välismaale õppima ja samal ajal ei loo väga andekatele inimestele ettevõtlus erilist karjäärivõimalust, see on teine meilt lahkumise põhjus,» ütles Kreizberg. (T56)

Parem haridus. Eelmises alapeatükis viidatud kõrghariduse kvaliteediküsimus on spetsiifilisem ja teadlikum välismaale õppima minemise põhjus kui lihtsalt vahetusõpilase roll, ning üks 2008. aasta artikkel ongi keskendunud neile õppuritele, kes on valinud ülikooli lähtuvalt soovitud hariduse kvaliteedist: *“Eestiski mitmete näitustega üles astunud noor kunstnik ei pea suurt kodumaisest haridusest ja nendib, et kui poleks Inglismaale sisse saanud, polekski eelmine aasta ülikooli astunud. ”See on kõige kõvem sõna siin riigis. Eestis ei ole kunstil midagi siinsega võrreldes pakkuda, /-/-” (T46).* Et tegemist ei ole vaid üksiku erandiga, võib välja lugeda TÜ rektori Alar Karise kommentaarist:

“Eesti probleem olevat pigem selles, et andekad noored lahkuvad välismaale. Nad leiavad, et Eestis ja Tartu Ülikoolis ei ole võimalik saada kõige paremat haridust. Seda me tahamegi muuta, ” sõnas rektor.” (T55)

3.3.1.3. Isiklikud põhjused

Elama, abielluma. Kui 2004. aasta valimis leiduvad tekstid käsitlevad rändetemaatikat ühtsena tööalaste põhjuste kontekstis, siis juba 2005. aasta tekstides võib täheldada käsitluste temaatilist laienemist. Ühe olulise faktorina tõusevad väljarände põhjusena esile isiklikud motiivid, 2005. aasta kõnealuses tekstis küll harvaesinevas võtmes. Nimelt arutleb TÜ filosoofiaprofessor ja eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop selle üle, milline võiks olla rahva reaktsioon eetikakriisile riigi juhtimises. Margit Sutropi arvates vajab Eesti diskussiooni selle üle, kuidas on moraal ja poliitika omavahel seotud ja

millises ühiskonnas me tahame elada. “Põgenemine ei saa olla ainus tee”. (T14) Oluline on mõista antud teksti sotsiaalset konteksti, mille tuumaks on poliitikute käitumise lahkamine eetiliste normide taustal. Tegemist on küll ainukese taolise mõttearendusega valimis, kuid on seostatav teistes artiklites väljatooduga ning on omamoodi sissejuhatuseks järgnevatele, väärtushinnangutest lähtuvatele väljarände põhjustele.

Kuidas peaksid oma nõrdimust näitama lihtsad eesti inimesed, kellel pole võimalik demonstriativselt tagasi astuda, aga keda samuti häirib moraalitu poliitiliste ja majandushuvide segunemine? Kas nad peaksid lahkuma riigist ja otsima endale uue kodumaa, mille võim pole korrumpeerunud? Kümned tuhanded eestlased on niigi juba lahkunud välismaale majanduslikel põhjustel. Kas nüüd järgnevad majanduspõgenikele ka poliitilised põgenikud eetilistel kaalutlustel? (T14)

Isiklikud põhjused tulevad uuesti esile 2007 ja 2008 aasta valimi neljas tekstis, millest kaks on ilmunud 2007 ja kaks 2008 aastal. Artiklid keskenduvad eesti naiste välismaale kolimisele, mille sagedaseks põhjuseks on abiellumine välismaalasega ning suure tõenäosusega ka püsiv välismaale elama jäämine. Veenmaks, et tegemist on tõepoolest sagedase nähtusega, võib tekstidest leida mitmeid sellekohaseid viiteid, nagu näiteks:

Kadri Kiviste on vaid üks neist paljudest Eesti naistest, kes on riigist lahkunud pärast välismaalasega abiellumist. (T35)

Sageli tipneb abieluga ka välismaal õppimine /--/ “Kuna õpinguteaeg jääb kõige magusamasse partneriotsingute aega, siis lõpeb välismaal õppimine tihti ka välismaal abiellumisega, /--/.” (T35)

Eesti naiste välismaale abiellumise tendentsile põhjuseid otsides pöörduakse ühes artiklis TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi dotsent Dagmar Kutsari poole, kes “veab rändekäitumise uurijaile viidates siiski paralleeli, et ilmselt nii, nagu tööstuse tekkides liikusid noored naised maalt linna kergemale tööle, abiellusid seal ja isakoju tagasi ei läinud, liigutakse nüüd samamoodi, töö ja hariduse järele Eestist välja”. (T38) Antud mõttekäik annab alust oletuseks, et arvatavasti ei ole tegemist vaid Eestile iseloomuliku rändetendetsiga. Väidet kinnitavad ka samas, 2007. aastal ilmunud artiklis järgnevad laused:

Elu näitab, et Kutsari oletusel on jumet. Näiteks Göteborgi segapaarides on pooled eestlannad alustanud lapsehoidjana ja leidnud siis kallima. (T38)

Üks Postimehe töötaja viitas oma vestlusele Brüsselis töötava rahvuslikul meelestatud noore naisega, kes kurtis, et parimas mehelemineku eas noored naised lähevad euroliitu

tööle ja pakkus, et eesti meeste-naiste suhe ELi struktuurides on 1:10 või isegi hullem –, kus neil pole seetõttu muid mehi peale välismaalaste leida. (T38)

Isiklikud põhjused on nende näidete põhjal paratamatut laadi, mille kohaselt minnakse küll kõigepealt välismaale õppimise või töötamise eesmärgil, siis teeb elu aga omad korrektiivid ja kui välismaal on juba tekkinud püsiv suhe, kaldub ka välismaale minemise algselt ajutine plaan pikaajaliseks muutuma.

Väärtushinnangud. Üldisemas tähenduses võib kõiki üksikisiku elu puudutavaid vabatahtlikke otsuseid pidada inimese isiklikel põhjustel tehtud otsusteks, sest sõltuvad need ju eelkõige igaühe isiklikest väärtushinnangutest. Põhimõtteliselt on ka palga pärast tehtud otsused isiklikud põhjused, kuna järelikut on teatava majandusliku staatuse omamine selle inimese jaoks rohkem väärt kui selle saavutamise viiside tõttu kõrvalejäävad faktorid. Antud uurimuse kontekstis on need põhjused siiski eristatud, et oleks võimalik selgemini välja tuua need põhjused, mis seostuvad üldisemate ühiskonnas levinud väärtushinnangutega. Nii on suuremal või vähemal määral tingitud väärtushinnangutest ka otsus abielluda välismaalasega. Eelnevalt viidatud artiklis jätkub naiste lahkumispõhjuste lahkamine järgnevalt:

Ent liiga lihtne on kogu vastutus ühinenud Euroopa kraesse lükata. Kuulake, mida ütles Maarika Remmert 2003. aasta suvel president Lennart Merile, kes temalt Düsseldorfis päris, miks ta on abiellunud sakslasega. Remmert pahvatas: «Mis parata, kui eesti mehed nii kaua ootavad.» Tolles spontaanses vastuses peitus kibe tõde, tuleb välja Postimehe usutlusist eestlannadega, kes välismaal pereõnne leidnud. Eesti naistel, kel elukogemus välismaa meestega, ei ole arvamusi eesti meestest just parimate killast. Eesti mehi huvitavad peamiselt vaid töö, karjäär ja raha, nendivad eesti naised, ning alles teises järjekorras tuleb perekond. Samuti heidavad eesti naised eesti meeste ette tuimust ja vähest romantilisust ning kiidavad välismaa meeste hoolivust ja tähelepanelikkust. «Mulle tundub,» lisab ajakirjanik Epp Petrone, kes abielus ameeriklasega, «et lääne mehed on keskmisest eesti mehest rohkem abiks kodutöodes ja lapsekasvatamisel». (T38)

Siit joonistub välja kompleksne väärtushinnangutel baseeruv lahkumispõhjuste kogum, milles ilmnevad nii meeste ja naiste erinevad väärtushinnangud ja hoiakud töö, karjääri, raha ja perekonna suhtes kui ka eesti naiste hoiakud eesti ja välismaa meeste suhtes. Naiste lahkumispõhjuseks oleks selle kohaselt ühelt poolt meeste prioriteetidele vastanduvad ootused ja nendele ootustele mittevastav käitumine.

Seega siis pole põhjus, miks eesti naised kiikavad piiri taha, vaid selles, et Eestis leidub

mehi vähem kui naisi, vaid pigem selles, et väheste meeste seas on kõlblikke vähe – kas nii? Ju vist. «Kui ma oleks Eestis sama hooliva ja pereteadliku mehe leidnud, poleks ma välismaale läinud,» kinnitab England. «Elada on parem ikka Eestis.»(T38)

Sellele, kas Eestis naisena elada on parem kui välismaal, annavad artiklis intervjuuküsimustele vastanud naised lahknevaid vastuseid. Ülaltoodud tsiteeringu kohaselt on Eestis elada põhimõtteliselt hea, kui vaid sarnaste väärtushinnangutega mehi leiduks. Sama arvab ka teine vastanu, põhjendades oma välismaale siirdumise otsust: *“Kui pidin vastu võtma otsuse, mis edasi teen, vaatasin, et mul on kõik olemas: töö, sõbrad, perekond, saan reisida, olen majanduslikult suhteliselt hästi kindlustatud. Ainus, mida mul polnud, oli toimiv suhe. Oleks mul olnud perspektiiviga suhe, poleks ma läinud.”* (T50) Kirjeldatud isiklikku laadi lahkumispõhjustest rääkivatest artiklites kumab pigem probleemide süvenemise kui vähenemise tõenäosus: *«Ma võin valesti mõelda,» sõnab Maarika Remmert, «kuid kaldun arvama, et kui eesti mehed oma mõtlemist ja suhtumist ei muuda, siis leiavad eesti naised ka edaspidi kiiremini endale mitte-eestlasest partneri.»(T38)*

Võrdväärse elukaaslase leidmise küsimus ei piirdu aga ainult väärtushinnangutega, vaid on seotud ka haridusküsimusega ehk siis - naised soovivad endale kaaslaseks vähemasti võrdväärse haridusega meest. See väide osutab Eesti haridussüsteemi kitsaskohtadele, milleks on mh poiste suurem väljalangemine põhikoolist ja kasvav kõrgharidusega naiste osakaal. Nii toob *“demograaf teiseks põhjenduseks ammutuntud soorollid ja -ootused: enamik naisi ei taha endast madalama hariduse ja positsiooniga partnerit. Naised lahkuvad, mehed jäävad. Statistika osutab, et eeldused sääraseks arenguks on ka Eestis.* (T35)

Viimase tähelepanekuna abiellumise tõttu välismaale lahkumist käsitlevate artiklite analüüsimisel toon välja eelnevalt vihjatud vastandlike seisukohtade esinemise. Kui kirjeldatud näidetes on põhjuseks peetud raskusi elukaaslase leidmisel, siis ühe lisaargumendina tuuakse välja ka naiste ebavõrdne kohtlemine tööturul ja soost tingitud nn nähtamatud barjäärid karjäärivõimalustes. Just selle toob üks välismaale kolinud ja seal hiljem abiellunud naine vastuseks artiklis korduvale küsimusele: *“Aga miks lähevad valdavalt ikkagi naised?”*:

“Siin on palju põhjuseid, miks see küsimus on kasvanud sotsioloogiliseks nähtuseks. Estravelis on 98 protsenti naiskollektiiv, aga kui uus kontor avati, sai ülemuseks... mees. Kas ta on parem kui naised? Mu sõbranna kaitseministeeriumist kolis samuti vahepeal

mehega välismaale – ta rääkis samasugusest kristall-laest.” (T50)

Arenguvõimalused. Kui välismaale mineku põhjusena ilmneseid eelnevalt mh avarduvad karjäärivõimalused, siis lisaks tuuakse ka suuremad enesearendamise võimalused. Mainimist leiab see ühes 2006. aasta artiklis, kus viidatakse vastavatele uurimistulemustele: *“Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal.”* (T25) Enese arendamine on kahtlemata aktuaalseim noores eas, nii nagu üldiseltki peetakse ringirändajateks rohkem nooremaid inimesi, kel eneseotsingud alles pooleli. Asjakohase näite leiab sellele vastusest küsimusele: *“Miks peaks noor Eestist ära minema?”*:

“Kängsepp: See on oma piiride kompamine. Penu: Sa lähed oma turvalisest keskkonnast välja – see on kindlasti kasulik nii isiklikus arengus kui maailma selgemaks nägemiseks, paremaks mõistmiseks. Välismaale elama minemine ei ole ainult elu- või tunnete kogemusehankimine, vaid ka intellektuaalne väljakutse, ja päris tõsine.” (T50)

Väljakutseid, põnevust, vaheldust otsima. Viimast isiklikel motiividel nimetatud lahkumise põhjust – väljakutseid, põnevust ja vaheldust otsima minemist – võib arvata ühiskonnast kõige sõltumatumate põhjuste hulka, mis on tingitud positiivsest maailma avastamise soovist, isegi kui see on järgnevas näites sõnastatud kui põgenemine ümbritsevast keskkonnast: *“Minnakse, sest uudishimu on suur. Põnev! Põgenemine vanemate, rutiinse ja tuttava keskkonna eest.”* (T18).

3.3.1.4. Ühiskondlikud põhjused

Globaliseerumine. Tänapäeva ühiskonda iseloomustava üleilmastumise nähtusena peetakse rahvaste liikumist kaasaegse ühiskonna loomulikuks osaks ning sellest tulenevaid muutusi möödapääsmatuteks. *“Maailm imeb meid endasse, prioriteetid muutuvad, keel mandub või koguni hävib. Kas ma tohin oma eakaaslastele ette heita edasipürgimist, suurema sissetuleku nimel pingutamist? Vist mitte.”* (T18) Antud lõigus lähtub autor globaliseerumisega kaasnevale rände vihjates eelkõige indiviidi huvidest oma heaolu suurendamisel, mainides kultuuri ja keele muutusi pigem rände eeldustena. Allpool kirjeldatavates rände mõjude osas avalduvad mõjusuhted siiski pigem vastupidisena.

Elukvaliteet. Kui 2004. aasta valimi tekstides räägiti eestlaste väljarändest eelkõige töö kontekstis, siis nagu eelmises osas viidatud, võis juba 2005. aasta tekstides täheldada suurenenud isiklikke lahkumispõhjusi sügavamalt lahkavate artiklite esinemist. 2006. aasta artiklis vastavad presidendikandidaadid kirjalikult küsimusele: “Kas Eesti jääb noortele kitsaks?” riiklikke prioriteete reastades, et: *“Riigi sõjalise julgeoleku kõrval peame täna hoopis rohkem muretsema, kas riik loob inimväärase elu eeldused just siin, Eestis. Kas Eesti riik ikka mõtleb piisavalt oma kodanike tulevikule. Või ta pigem peletab, purustab illusioone ja ambitsioone, jääb kitsaks.*”(T18) Muidugi võib “inimväärase elu eeldusena” silmas pidada vaid majanduslikku heaolu, kuid järgneva lõigu näitel hajutab seda kahtlust vastus, mis vastandab riigis valitsevad majanduslikud eesmärgid selgelt väärtustega, mis elukohavalikul samuti määravaks võivad osutuda:

Eesti noortel on praegu rohkem võimalusi kui iial varem Eesti rahva ajaloos. Kui riiki haldavad vanemad seda ei adu, kui nad ei mõista, et kodanike silmis ei konkureeri mitte riikide maksusüsteemid, vaid elukvaliteet, siis küsib järgmine põlvkond õigustatult: miks nad läksid? Vastus on, et me aastal 2006 ei pingutanud. (T18)

Kõige laiemas tähenduses iseloomustab elukvaliteet inimeste üldist heaolu, näidates, kui hästi inimesed tulevad toime igapäevaelu erinevates ühiskonna olulisi väärtusi ja eesmärgi kajastavates valdkondades (Land 2001). Ka käesolevas analüüsis tõlgendatakse elukvaliteeti kui materiaalsete ja mittemateriaalsete tingimuste kooslust, tuues välja tekstiosi, mis elukvaliteeti majanduslikest põhjustest eraldatavana mainivad, nagu näites: *“Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal.”* (T25)

Majanduslangus. Majanduslikud kaalutlused domineerivad välismaale siirdumise põhjusena kogu vaadeldud 5 aasta pikkuse perioodi vältel ning tõusevad majandusolukorra valguses 2008. aastal uuesti esile. Majanduslangusega kaasnevat tööpuuduse tõusu nähakse nii väljarännet suurendava kui ka vähendava faktorina. Negatiivsemad majanduspoliitikat kritiseerivad prognoosid ennustavad majanduskriisiga kaasnevat väljarände “kiirenemist”, rääkimata juba lahkunute tagasimeelitamise kavast:

Meie majanduse arendamiseks vajalikud töökäed on juba välismaal ja nende tagasimeelitamine siia on juba väga keeruline ülesanne. Veelgi enam, algav majanduslangus mitte ei meelita inimesi tagasi, vaid sunnib neid kiiremini raja tagant

teenistust otsima. (T43)

Samale ohule viitab ka valimi viimases artiklis 2008 aasta lõpul välja toodud rahvastikuteadlase prognoos, et *“Kui 2007. aasta lõpuks hakkas sisseränne jõudma väljarände järele, siis majanduslanguse tõttu võib väljaränne uuesti kasvada”*. (T59)

3.3.2. Välismaale tööle minemise ja töötamise probleemid

Teisena moodustunud analüüsikategooria kohaselt toimub väljarände representeerimine meedias ka välismaale tööle minemise ja töötamise probleemidest lähtuvalt, mille saab antud valimit üldistades kokku võtta *isiklike põhjuste* alamkategooriana. Viimane jaotub põhjuste erisuse tõttu kaheks koodiks: *vähene keeleoskus* ning *pere ja kodu Eestis*.

3.3.2.1. Isiklikud põhjused

Vähene keeleoskus. Kindlasti ei ole keeleoskus sedavõrd paranenud, et see eestlaste välismaale mineku kavatsusi enam ei pärsiks, kuid antud valimi puhul ilmnes nimetatud asjaolu takistusena vaid 2004. aasta kahes tekstis, milles nii ajakirjanik kui artikli autoriks olev ametnik puuduliku keeleoskuse kui ühe märkimisväärse mitteminemise põhjuse esile tõid.

Takistuseks eelkõige keeleoskus, mis õpetajakutse puhul peab bussijuhi või ehitajaga võrreldes tõesti äärmiselt perfektne olema. (T4)

Kui aga arvestada inimeste keeleoskust, oskusteavet, perekondlikku olukorda jms, siis selgub, et välismaale töölemine on veidi keerulisem, kui esialgu paistab. (T5)

Pere ja kodu Eestis. Eelnevalt toodud tekstilõigus mainitakse ka perekondlikel põhjustel kodumaale jäämist, mis on peamiseks mitteminemise argumendiks artiklites sõna saanud välismaale tööle läinute hulgas kui ka nende puhul, kes seda just viimasel põhjusel pole ette võtnud.

Samas hoiavad inimesi tagasi välismaale minemast pere, kodu ja sõbrad Eestis. (T25)

Tema on Soomes töötanud nüüdseks viis kuud ja eelkõige tundis ta kodust eemal viibides puudust perekonnast. (T48)

Naiste viisikust pole ainsana Soomes töötanud naistearst Leena Kuklane. «Ma ei läinud Eestist ära oma nelja lapse pärast, mind oli siin rohkem vaja,» rääkis Kuklane. (T48)

3.3.3. Väljarände mõjud

Väljarände põhjuste peatükile mahukuselt järgneva teise tulemuste osa moodustab väljarände mõjude kategooria, mis tähendab, et väljarände meediarepresentatsioonist moodustavad olulise osa rände võimalikke mõjusid analüüsivad mõttekäigud. Väljarände mõjusid käsitletakse antud valimi lõikes nii *demograafiliste* küsimuste, *keeleva* ja *kultuuri* ning *majanduse* kontekstis, vastavateks koodideks on *demograafia* puhul *rahvastiku kahanemine*, *rahvastiku vananemine*, *maapiirkondade tühjenemine*, *ühiskonna arengu pidurdumine*, *riigi järjepidevus*; *keeleva* ja *kultuuri* puhul *keeleva hääbumine* ning *rahvastiku püsijäämine*; ning *majanduse* puhul *töötuse vähenemine*, *palkade tõus*, *tööjõupuudus* ning *võõrtööjõud*.

3.3.3.1. Demograafia

Rahvastiku kahanemine. Väljarände mõju rahvastikuprotsessidele leiab esmakordselt artiklites mainimist 2005. aasta lõpul majandusanalüütiku kommentaaris, et *«Kui inimesed lahkuvad, on tore, et tööpuudus väheneb, aga see halvendab oluliselt demograafilist ja majandusseisu,»* lisas Lauri (T16). Pidades tööpuuduse vähenemist töötajate lahkumisega seoses positiivseks, hinnates aga kogumõju demograafilistele näitajatele ning majandusele siiski tulevikuperspektiivis negatiivseks, lisades, et *“noorte lahkumine aga süvendab rahvastiku vananemise ja iibeprobleeme”*.(T16). Maakondades asetleidva rahvastiku vähenemise taga nähakse seoses töökohtade vähesusega inimeste välismaale tööle minemist ning viidatakse murettegevale asjaolule, et tegemist on just noorte inimestega, kelle lahkumine maapiirkondade tulevikuväljavaateid vähendavad. *“Paljud noored, kes võiksid peret luua ja lapsi sünnitada, on meilt ära läinud, õppima või piiri taha tööle, selgitas Valga aselinnapea Ivar Unt.”* (T19) Nagu ka mitme järgneva kategooria analüüsis, tuleb ka rahvastiku kahanemise puhul tõdeda, et kuna statistilised andmed on küsitava usaldusväärsusega, pole ka siinkohal võimalik täpset suhet rahvastiku kahanemise ja väljarände vahel välja tuua, seetõttu on võimalikud nii eeldused, et need arvud on marginaalsed kui ka hoiatused, et väljaränne toimub lihtsalt märkamatuks ning seda märgatakse alles siis, kui on juba raske, kui mitte võimatu, protsesse vastupidiseks pöörata.

Kui inimesed praegu Eestist lahkuvad, siis lohutame ennast, et ega neid lahkujaid nii palju ei ole. Ent nii ärkame ühel päeval ja märkame, et eesti rahvas on oma riigis vähemuses. Siis on hilja midagi teha, sest selleks ajaks oleme kaotanud kontrolli

otsustusprotsesside üle. (T58)

Et tegemist ei ole pelgalt üksikute arvamusedustega, vaid et hoiatused baseeruvad demograafilistel uuringutel, tõendab 2008 aasta lõpul avaldatud artiklis väljatoodud viide detsembrikuu "Akadeemias" avaldatud kirjutisele, milles Ene-Margit Tiit nimetas Eesti suuremate rahvastikuprobleemide seas ka "noorte inimeste, eriti aga noorte naiste väljarännet".

"Kui 2007. aasta lõpuks hakkas sisseränne jõudma väljarände järele, siis majanduslanguse tõttu võib väljaränne uuesti kasvada, hoiatab Tiit. Kuna lahkuvad esmajoones noored naised, mõjub see sündimusele." (T59)

Rahvastiku vananemine. Rahvastiku kahanemine noorte arvelt, eriti aga noorte naiste lahkumine, annab alust järeldada, et pikemas perspektiivis avaldab see mõju ka rahvastiku kiiremale vananemisele, kuna sünnitusealiste naiste lahkumine mõjutab ka sündivust. "Noorte lahkumine aga süvendab rahvastiku vananemise ja iibeprobleeme." (T16)

Maapiirkondade tühjenemine. Rahvastiku kahanemine on Eestis oluline demograafiline küsimus just maapiirkondade jaoks, kuna lisaks maalt linnadesse rändamise tendentsile mõjutab neid linnadest enam välismaale tööle siirdujate osatähtsus. Eelnevalt välja toodud näidetele lisandub maapiirkondade rahvastiku kahanemise näide osaliselt ka välisrände tõttu 2007. aastast, kus siseuudisena kirjutati rahvastikunäitajate muutumisest järgnevalt:

Eelmisel aastal jätkus Võrumaal rahvastiku vähenemine, seda mõjutas inimeste välismaale tööle siirdumine. (T30)

Võrumaa rahvastiku kahanemist mõjutas eelmisel aastal oluliselt Soome tööturg. «Nimelt kanti Soome rahvastikuregistri andmete põhjal kõik seal alalise elanikuna registreeritud isikud Eesti rahvastikuregistrist välja,» lausus ta. Suur osa 381-st registri põhjal välja rännanud inimesest asus tööle Soomes, kus paljud neist aga tegelikult ei ela. (T30)

Viimane lause vihjab siiski võimalusele, et tegemist on ajutise töörandega ning välismaal töötajad peavad oma tegelikuks elukohaks siiski Eestit. Samas tuleb seda siiski oletuslikuks väiteks pidada, kuna tegemist on ametniku vastavasisulise oletusega piirkonna tegeliku elanikkonna kohta.

Ühiskonna arengu pidurdumine. Ühiskonna arengu nimetamine väljarände mõjuna ei ilmnenu sõnasõnaliselt üheski valimi tekstis, kuigi võimaliku lisategurina räägiti sellest mitmes erinevas kontekstis. Seda huvitavam on justiitsministri mõttekäik, mille kohaselt tuleb *“keevitaja Eestisse toomisel mõelda ka Ukraina arengule”* (T41) ehk siis võimalikele töötajate lahkumisega kaasnevatele tagajärgedele. Nagu arvata võib, on artikli keskmes võõrtööjõu Eestisse lubamise diskussioon, mille osaks mh globaliseerumise ning kolmandatest riikidest tööjõu värbamise riskid ja ohud.

“Justiitsminister Rein Langi sõnul peaksime hakkama Ukraina keevitajate Eestisse tööle võtmisel mõtlema üha rohkem sellele, kas see samm võib pidurdada Ukraina arengut.” (T41)

Riigi järjepidevus. Riigi julgeolek ja järjepidevus sõltub otseselt rahva olemasolust ning kuigi nn kriitilist piiri ei ole teadaolevalt päris täpselt võimalik välja arvestada, on rahvastiku vähenemisega seotud ohud väljarände käsitlemisel riigi säilimise seisukohast kahtlemata olulised. 2008. aastal ilmunud artiklis kirjutab siseminister majandusliku heaolu tõusu vajalikkusest kui väljarände pidurdumise peamisest tingimusest, tagamaks riigi julgeolekut ja järjepidevust.

Kui me ei suuda luua tugevat majandust, mis toetab meie elanike heaolu kasvu, siis on tõenäoline, et väljaränne Eestist suureneb veelgi ning see on ohuks meie riigi julgeolekule ja järjepidevusele. (T45)

3.3.3.2. Keel ja kultuur

Keele hääbumine. Esimese teksti, mis räägib eestlaste väljarändest tingitud ohtudest eesti keele säilimisele, leiab 2006. aasta lõpust. Koos vanematega välismaale kolinud lastelastega ei saa vanaemad enam eesti keeles suhelda, kuna lapsed on omandanud uue kodumaa keele ega oska kuigivõrd eesti keelt. Artiklis väljendunud arvamuse kohaselt on taolisi juhtumeid rohkelt ning tuleb järjest juurde.

Mida teha, kui vanavanemad ja lapselapsed räägivad eri keeltes? Tuhanded eesti vanaemad ei saa oma lastelastele enam emakeeles muinasjutte lugeda, kirjutab Alo Lõhmus. (T27)

Mul on hea meel, et eesti keele kirjutamise alged sai poiss Eestis kätte,» lausub vanaema. Ent lapselapse eesti keel võib siiski hakata ununema. Perekonna kodune keel on ju rootsi keel. «Mul on kõige rohkem kahju sellest, et jään ilma lastelaste rõõmudest. Tahaks ju nendega juttu rääkida! Aga nad ei räägi eesti keelt.» (T27)

Millest see räägib? Nimelt sellest, et välismaalasega naitunud ning piiri taha kolinud

naised – keda, nagu kuu aega tagasi siinsamas külgedel sai näidatud, on üha rohkem – teevad suuri pingutusi, et hoida lastel emakeel suus, ent valitsevale keelekeskkonnale on neil raske vastu saada. (T40)

Võõrsil elades oma keele ja kultuuri säilitamine ja lastele edasiandmine on vanematele, antud tekstivalimist lähtudes – valdavalt emadele, suureks väljakutseks. Emakeele valdamine on kultuuri mõistmise ja edasikandmise aluseks, sestap on tunnustamisväärne välismaal elavate vanemate püüdlused võõrkeelsest keskkonnast hoolimata eesti keelt oma lastele õpetada. Artikli autor seab selle õnnestumise siiski kriitiliste küsimuste tõstatamisega kahtluse alla.

Ja siit kerkib rahvaste segunemise ajastul küsimus: arvestades, et just keel on kultuuri kandja, ja teades, et eesti keele rääkijaid on niigi vähe, siis kui palju saab loota, et raja taha kolinud ja seal mehele läinud naiste lastest saavad eesti keele – ja keele kaudu kultuuri – elushoidjad? (T40)

Just emade suur soov, et lapsed tunneksid end võõral maal ka eestlasena, ning samuti palav tahe oma keelt ja kultuuri järeltulijaile pärandada on põhilised motivaatorid, mis innustavad neid eesti keelt, maksu mis maksab, edasi andma. (T40)

Samas artiklis on ära toodud ka keeleteadlase kommentaar võõrsil eesti keele säilitamise tõenäosuse kohta, kes, tuginedes varasematele uurimustele, väidab, et keeleoskus kaob hiljemalt neljandaks põlvkonnaks. Samas toob ta välja praeguste lahkujate varasemast suurema maailmale orienteerituse, nentides, et huvi eestikeelsuse vastu on nende seas väiksem. Lõpetuseks pakub ta välja ainuvõimaliku retsepti eesti keele säilitamiseks:

Retsept on lihtne: kui eesti keelt säilitada saab, saab seda säilitada vaid kodumaal. Selleks on vajalik teatud arv selle keele kasutajaid kõigil ühiskonna ja riigi toimumisaladel, ja selleks, et neid oleks, tuleb võimaldada neil kodus olla. Selleks tuleb näiteks maksta korralikku palka. (T40)

Rahvuse püsijäämine. Keele ja kultuuri säilimine on rahvuse püsijäämise aluseks. 2007. aasta valimis räägib rahvuse püsijäämisest väljarände taustal üks tekst, 2008. aasta valimist leiab kaks sellekohast artiklit. Esimene neist kirjeldab põhjalikult välismaale kolinute elu ja suhet kodumaaga, analüüsides ühtlasi nii minemise, alaliseks jäämise kui tagasitulemise põhjuseid. Pikki aastaid eemal olemine lõhub paratamatult sidet ja ühtekuuluvustunnet kodumaaga, lahustades rahvuslikku identiteeti.

Aga mis siis, kui välismaal on oldud juba nii kaua, et sõprussuhted on katkenud ning mureneb ka identiteet? Väikerahvas lahustub lihtsamalt. (T35)

Lahkudes räägivad eesti laudkonnas istunud omavahel juttu, sekka lipsab saksakeelseid

sõnu, kohati terveid lauseid. “Kui nii kaua ära olla, muutub eesti keele rääkimine isegi väsitavaks,” sõnab mees. Seda enam, et Berliini eestlaste omavaheline läbikäimine olevat viimase paari aastaga hõredamaks jäänud. Väikerahva emigrantkogukonnal on raskem võõrsil elades oma identiteeti hoida kui suurrahva esindajatel. (T35)

Ohud rahvusliku identiteedi püsijäämisele on välismaale elama minejate puhul kergemini mõistetavad – võõras kultuurikeskkonnas toimuvad muutused aegamööda paratamatult. Keerulisem on aga olukord, millele viitavad järgnevad lõigud 2008. aasta tekstidest. Nimelt räägitakse seal väljarände mõjust kodumaa kultuurikontekstile, millele mõju avaldamiseks peab väljaränne toimuma silmatorkavas mahus. Kõnealuses artiklis juhitakse esmakordselt tähelepanu ka lühiajaliselt välismaale siirdujate võimalikele mõjudele kultuurile, kuid kuna artikli fookuses on pigem majanduspoliitilised küsimused, jääb see teema sügavama arutluseta.

Rääkimata siinjuures üldse kas ajutiselt või alaliselt emigreerunud inimeste mõjust meie kultuurile ja rahvushusele.(T43)

Välismaale siirduvate naiste rollist rahva kestmajäämise aspektist räägib lähemalt 2008. aasta valimi teine tekst, milles küsitakse sellekohast arvamust välismaale elama kolinud eesti naiste endi käest.

Mis saab eesti rahvast, kui naised lähevad välismaale? Ainult eesti naised saavad ju eesti elu edasi kanda. Penu: Aastatuhandeid on siit igasugust rahvast läbi käinud. Ja kas me tõesti arvame, et 200 aasta pärast oleme täpselt samasugused nagu täna? Panna just meie ja üldse ainult naiste õlgadele rahvuse püsima jäämise koorem on ebaõiglane. (T50)

Vastuses kangastub ühtaegu tõdemus, et eesti keel ja kultuur on suurematelegi ühiskonnamuudatustele vastu pidanud, kui ka tulevikuproгноos, et muutuv maailmas muutub paratamatult ka keel ja kultuur ning vastutust selle eest vaid naistele panna ei ole kuigivõrd adekvaatne. Sarnasele seisukohale jõuab ka teine artiklis intervjuueeritud naine, tõstatades rahva püsijäämist kommenteerides korraga mitmeid ühiskonnale olulisi küsimusi nii hariduse valdkonnast kui sotsiaalsest sfäärist.

Vaatame proportsioone: kui palju elab meid välismaal, kui palju Eestis, ja küsime siis: kas siin hoitakse emakeelt piisavalt? Kui hästi seda räägitakse, kui õigesti kirjutatakse? Ja sama hästi võiks küsida, miks arvatakse, et ainuüksi lapse tegemisega on rahvuse püsima jäämise probleem lahendatud ja seejärel võib end surnuks juua, sõita või süstida? (T50)

3.3.3.3. Majandus

Töötuse vähenemine. Välismaale tööle siirdumist on 2005. aastast alates peetud üheks märkimisväärseks töötuse vähenemise põhjuseks. Nii vahendab “Eesti Päevaleht” “Äripäevast” ilmunud uudist rekordiliselt madalale langenud töötuse protsendist: *“Rekordiliselt madalale 3,7 protsendile langenud ametliku töötuse põhjuseks võib pidada suurt välismaale tööle minevate inimeste arvu”*, võib lugeda “Äripäevast” vahendatud uudisest (T11), mis toetub tööturuameti peadirektori kohusetäitja Katri Targama sõnadele, mille kohaselt *“on töötuse kahanemise üks põhjusi suur välismaale tööle minejate arv. Kuigi enamik inimesi leiab ajutise töö, on suhteliselt palju ka neid, kes välismaale jäävad.”* (T11) Viimane lause viitab, et osad töötajatest võivad olla lahkunud pikaajaliste äraolemiseplaanidega, kuid rohkem artiklis seda ei täpsustata. Küll aga hinnatakse samal aastal ilmunud artiklis tööturu olukorda statistiliste näitajate osas suurepäraseks.

“Majanduse ülihea seis ning välismaal töötamise avardunud võimalused vähendasid tänavu kolmandas kvartalis töötuse määra seitsme protsendini, mis on madalaim näitaja alates 1993. aastast. “Olukord on väga positiivne,” rõõmustas statistikaameti juhtivstatistik Ülle Pettai. (T15)

Palkade tõus. Samavõrd positiivseks peetakse välismaale läinud töötajate mõjusid hinnates töötuse vähenemisele lisaks ka kohapealsete palkade tõusu. See on ühtlasi ka märgiks, et lahkunute osakaal on sedavõrd suurenenud, et omab kohalikule tööturule reaalsel mõju, millega tuleb arvestada.

Eesti puhul hindab statistikaamet, et viimasel aastal on välismaale tööle läinud vähemalt 10000 inimest. See on kaasa toonud ehitustööliste ja arstide märkimisväärse palgatõusu. (T16)

Kuna paljud spetsialistid on kõrgema palga tõttu välisriikidesse tööle läinud, on kohalikud ettevõtjad ministriumi hinnangul sunnitud palka tõstma, et töötajaid leida ja häid oskustöölisi kinni hoida. (T29)

Näited on toodud 2005. aasta lõpust ja 2006. aasta alguse tekstidest, mil töötajate lahkumine oli kõige suurema kasvuga ning sellest tulenevad muutused tööjõuturul kõige tuntavamad. Väljarände senine kõrghetk oli Statistikaameti andmetel 2006. aastal, mil Eestist siirdus teistesse riikidesse rekordilised 5527 inimest (Anniste 2009).

Tööjõupuudus. Kui töötuse vähenemine ja palkade tõus on positiivseteks muutusteks,

siis järgnevat arutelu tööjõupuudusest ilmestavad juba teistsugused argumendid. 2004. aastal räägiti tööjõu väljarändest peamiselt nn ajude äravoolu esindajaid silmas pidades, eeldades, et Euroopa Liidu laienedes hakkavad paremate töövõimaluste tõttu liikuma spetsialistid. Ka Euroopa Komisjoni ja Euroopa Fondi raportit tutvustavas artiklis rõhutatakse, et nimetatud *“raport peab seda nähtust vanade liikmesriikide jaoks kasulikuks, uute puhul võib see aga majanduskasvu pidurdama hakata.”* (T1) 2004 aasta valimis on esindatud kolm artiklit, milles pööratakse rõhutatud tähelepanu spetsialistide lahkumisega kodumaal tekkida võivale tööjõupuudusele.

Noorte arstide välismaale parema palgaga töökohtadele suundumine ähvardab jätta Tartu ülikoolis täitmata paarkümmend residendi õppekohta ja tekitada juba lähiaastail suure arstide defitsiidi, kirjutab Postimees. (T3)

Aga siinsetel inimestel on arstidest ja ehitusmeestest kangesti vajaka. Õpetajatest samuti. (T4)

«See on Eesti meditsiini hääbumine. Suurem lahkumine on aga veel ees,» hoiatab Eesti Kirurgide Assotsiatsiooni president Jaan Tepp. (T6)

Samas ei vaibu arutelu spetsialistide lahkumisega kaasnevast ka vaatlusaluse perioodi lõpuks, mil arstide lahkumine on jätkuvalt päevakorras. *«Ikkagi kahaneb Eestis arstide arv kiiremini kui elanike arv,» ütles Kariis ja lisas, et arstidest on meil endiselt puudus. Olukord normaliseeruks ehk siis, kui 182 asemel läheks aastas arste välisriikidesse 20.* (T48)

2005. aasta lõpust kuni 2008. aasta keskpaigani leiab valimist rida tekstinäiteid selle kohta, et tööjõupuuduse üheks põhjuseks peetakse töötajate välismaale lahkumist. 2005. aastal ennustatakse tööjõupuuduse jätkuvat suurenemist ja selle negatiivset mõju majanduse arengule.

Töövõimaluste avarumine Euroopa Liiduga liitumise järel on viinud Eestist statistikaameti hinnangul välismaale tööle ligi 10 000 eestimaalast, mis tekitab töökäte järele nõudluse kohapeal. See muudab ettevõtjatele töötajate leidmise pingeliseks. (T15)

Asjatundjate hinnangul jätkub töötuse langus veel lähiaastatel, mistõttu võib töötajate nappus hakata takistama majanduse kiiret arengut. (T15)

«Kui inimesed lahkuvad, on tore, et tööpuudus väheneb, aga see halvendab oluliselt demograafilist ja majandusseisu,» lisas Lauri. (T16)

2006. aastaks on ilmne, et tegelikult lahkuvad seniproгноositust suuremas mahus oskustöölised, vähendades tööjõuressurssi mitmetes ühiskonnale olulistes

valdkondades. Sellest tulenevalt võib täheldada ka arutelu skaala laienemist ühiskonda laiemalt puudutavaks küsimuseks. Täheldada võib ka suurenenud kriitikat riiklikul tasandil seatud ülesannete täitmisel.

Samas peab riik tagama veel midagi – ühiskonna ühishuvide rahuldatuse. See tähendab, et Eesti inimesel peab olema võimalik haigeks jäädes oma kodumaal tasemel arsti juurde pääseda, häda puhul politseilt tuge otsida ja tulekahju korral professionaalidelt kiiret abi saada. (T24)

Tööturul toimunud muutusi analüüsides vihjatakse, et võib-olla ei olegi tekkinud tööjõupuuduse taga mitte niivõrd kiire majanduskasv, vaid hoopis asjaolu, et Eestist on lahkunud sedavõrd suur hulk tööeas inimesi. Taoline mõttearendus annab alust poliitilisteks süüdistusteks valitsuse aadressil ning kirjeldab tulevikustsenaariume üpris süngetes toonides.

Niisiis on Eesti edumündil ka teine pool. Ehkki kätte on saadud kunagi helesinise unistusena tundunud 9000-kroonine keskmine palk, kurdavad töötajate nappust nii erafirmad kui riigistruktuurid /--/. Samal ajal kui Eestit kummitab tööjõupuudus, lähevad paljud eestimaalased paremate tingimuste kutsel välismaale tööle. (T29)

Reformierakondlik valitsus ei näe aga olukorras mingit probleemi ning isegi ei vaevu toimuvast inimestele adekvaatset pilti andma. 200 000 väljarännanud inimest panevad ka meie majanduses ilmnunud tööjõupuuduse probleemi hoopis uude valgusesse. Samas on meie äärmiselt teravalt ilmnunud tööjõupuudus palju adekvaatsemalt põhjendatav. 200 000 inimese lahkumisega tööjõuturult, kui mitu aastat kestnud kiire majanduskasvuga. (T43)

Sellise hulga meie inimeste töötamine välisriikides tähendab seda, et meie majandust ei ähvarda mitte töötajate väljarände oht, vaid see väljaränne on juba toimunud. (T43)

Võõrtööjõud. Tööjõupuuduse leevendamise lahendusena pakutakse võõrtööjõu sissetoomist nii spetsialistide kui tööliste puhul. Nii leiab arstide esindaja juba 2004. aasta artiklis, et ehk on väljastpoolt tulevad tippspetsialistid lahenduseks arstide suurele lahkumisele: “Aga teine asi on see, et ehk hakkavad välismaalt arstid meile tulema. Aga sel juhul tulevad nad sealt, kus on meist halvem elustandard.” (T7) Oskustööliste puuduse vähendamiseks pakuvad ettevõtjad sobivaks lahenduseks odava võõrtööjõu kasutamist.

«Näeme ka ise kurja vaeva, et leida vajalikke spetsialiste, see juba pidurdab meie arengut,» tõdes kõrgeima palgatasemega finantssektoris töötav Maripuu. «Spetsialiste on keeruline leida kogu Baltimaadest, seepärast tuleb neid tõenäoliselt importima

hakata.» (T15)

Ehitusfirmade hinnangul leevendaks üleöö tekkinud tööjõupuudust eelkõige välistööjõud. (T17)

Massilise võõrtööjõu kasutamine on aga vastuolus riiklike eesmärkidega muutuda teaduspõhise majandusega riigiks ning selle esitavad majanduseksperdid ka 2006. aasta arvamusartiklis vastuargumendina odava tööjõu kasutamisele. Eksperdid mainivad tööjõupuuduse põhjustena samuti välismaale siirdunud töötajaid.

Kuid teiselt poolt sooviksime teha tee lahti sellisele tööjõule, kes oleks nõus kehvama palgaga kui meie oma elanikkond ja kes lihtsalt asendaks seda tööjõudu, kes on Eestist lahkunud välismaale paremaid töö- ja palgatingimusi otsima. Kuid olles Euroopa Liidu ühtses majandusruumis, tuleb meil ka sellel turul tööjõu eest võistelda. (T25)

2007. aastal jätkusid arutelud võõrtööjõu kasutamise võimalikkuse ja vajalikkuse teemadel, väljendades järjest enam seisukohta, et odava võõrtööjõu kasutamine ei ole Eestile soovitud lahenduseks. Võõrtööjõu sissetoomist välismaale suundunud töötajate asendamiseks peavad poliitikud valimi tekstide põhjal järeldades üksmeelselt ebasobivaks lahenduseks. Sellekohast materjali on ajakirjanik 2007. aasta algul artiklisse kogunud järgmise info põhjal:

Küll on erakonna aseesimees Eiki Nestor just odavat tööjõudu nimetanud pseudolahenduseks, mis ainult süvendab majanduslikke ja sotsiaalprobleeme, samas kui Eestist on umbes 30 000 inimest läinud tööle teistesse Euroopa Liidu riikidesse. (T32)

Savisaar on majandusministrina kinnitanud otsesõnu, et lühemas perspektiivis aitab võõrtööjõu kasutamine kaasa ettevõtluse ja majanduse arengule, mööndes samas kaugemas perspektiivis tekkivaid sotsiaalseid ja rahvusprobleeme. Sellega jõudis Savisaar erakonna hiigel-palgalubadusteni, et piirata Eesti töötajate välismaale lahkumist. (T32)

3.3.4. Väljarände vähenemise põhjused

Väljarände meediarepresentatsioonis sisaldub lisaks eelnevalt välja toodud väljarände põhjustele ja mõjudele märkimisväärse osana ka väljarände vähenemise põhjuste kategooria, millest järeldub, et väljarännet representeeritakse meedias sageli artiklites, mis viitavad väljarände võimalikule vähenemisele. Alamkategooria nimetati seejuures samuti väljarände vähenemise põhjusi iseloomustavalt, milleks on *ühiskonnas toimuvad muutused ning koodideks majandustõus, elukvaliteet ning ühiskondlike*

väärtushinnangute muutumine.

3.3.4.1. Ühiskonnas toimuvad muutused

Majandustõus. Loogiline on järeldada, et kui töötajad lähevad välismaale tööle suurema palga pärast, siis nad loobuvad sellest mõttest, kui palgataseme vahe mujal pakutavaga võrreldes väheneb. Palgavahe vähenemine on valimi tekstides toodud peamise lähitulevikus saavutatava abinõuna väljarände vähendamiseks. 2004. aasta valimi tekstis peetakse palkade suurenemist ainukeseks riigi poolt mõjutatavaks teguriks, sedagi pigem tulevikuperspektiivina.

Erasektori osas saab riik aidata ainult konkurentsivõimelise majanduskeskkonna kujundamise läbi, mis võimaldaks ettevõtetel edukamalt tegutseda ning oma töötajatele kõrgemat palka maksta. (T5)

Tulevikuprognoozi võib vähemalt osaliselt realiseerunuks lugeda 2006. aasta alguse tekstinäite põhjal, milles seotakse palkade suurenemine väljarände tagasihoidmise püüdlustega, nentides siiski, et palkade tõstmine ei ole välismaale minemise vähenemise osas veel kuigi tulemuslik.

Kui töötajad põgenevad parema palga lootuses välismaale tööle, otsustavad tööandjad tavaliselt palka tõsta, et allesjäänuid kinni hoida. Hoolimata kiirest palgatõusust ei ole ehitajate lahkumine siiski veel lõppenud. (T17)

Kindlama tõenduse kodu- ja välismaise palgavahe vähenemise mõjust väljarändele pakub sama aasta keskel ilmunud artikkel, milles nähakse oskustöölise vähenenud lahkumishuvi taga just suurenenud palkasid.

Ametiühingu hinnangul töötab välismaal ligikaudu 800 bussijuhti ja 1200 veoautojuhti, samas on palk aina harvem piiri taha tööle mineku põhjuseks. «Mida suuremad on meie palgad, seda vähem on põhjust minna,» lausus Peterson. (T22)

Vaatlusalustel aastatel toimunud majanduskasvuga kaasnenud aruteludes võõrtöajõu vajalikkuse üle viidatakse samuti sobivama lahendusena oma töötajate palkade tõstmisele. Järgnev näide illustreerib mitmetes teisteski artiklites kõlanud riiklikku seisukohta võõrtöajõu kasutamise osas, milles tööjõuprobleemi leevendamiseks peetakse vajalikuks avaliku sektori üldist palgatõusu.

Savisaar on majandusministrina kinnitanud otsesõnu, et lühemas perspektiivis aitab võõrtöajõu kasutamine kaasa ettevõtluse ja majanduse arengule, mööndes samas kaugemas perspektiivis tekkivaid sotsiaalseid ja rahvusprobleeme.

Sellega jõudis Savisaar erakonna hiigel-palgalubadusteni, et piirata Eesti töötajate välismaale lahkumist. (T32)

2008. aastal on valimis sarnaselt 2004. aastaga ülekaalus piiriülest rännet puudutavad tööalased tekstid. Värsket palgauuringut tutvustava uuringufirma esindaja sõnutsi on tippjuhtidel kasulikum töötada Eestis, tuues mh põhjenduseks, et *“kõrgelt haritud spetsialistid kaotavad välismaale minnes esialgu palgas, sest alustada tuleb madalamalt tasemelt kui Eestis.”* Millisele infole taoline väide baseerub, jääb artiklis selgusetuks. Kaheti võib mõista ka sõnadevalikut viimase näite alguses, kuid kokkuvõtvalt jääb ka 2008. aasta artiklitest kõlama, et välismaale tasub palga pärast jätkuvalt minna.

Kui ainult rahalist poolt vaadata, on tippjuhil kasulikum Eestis töötada, ütles sel teemal uuringu teinud Hay Group Eesti esindaja Martin Litvinov. (T53)

Kui oskustöölisel on jätkuvalt tasuv töötada välismaal, siis Eesti tippjuhtidel mitte, kirjutas Äripäev. «Pahatihti on Eesti tippjuhtide töötasud juba suhteliselt lähedale jõudnud Lääne riikide vastavate ametite töötasudele. Seega pole neil minek välismaale nii otstarbekas kui oskustöölistel,» ütles Litvinov. (T53)

Elukvaliteet. Hinnanguid elukvaliteedi mõjule väljarände vähenemisel eespool kirjeldatud tähenduses valimi tekstides otseselt ei leia, kuid mõned näited elu paranemisega seotud muutustele saab siiski tuua. Elukvaliteedi paranemist nähakse välismaale läinute tagasipöördumise motivaatorina.

Jah, inimesel on õigus vabalt liikuda, aga me ei pea seda liikumist propageerima sellepärast, nagu oleks siin halb elada. Vastupidi, meil läheb elu järjest paremaks. (T8)

Kuid mida paremaks läheb elu, seda vähem inimesi läheb ära ja seda rohkem tuleb tagasi. (T35)

Ühiskondlike väärtushinnangute muutumine. Eelnevalt kirjeldatud majandustõusuga kaasnev heaolu paranemine on oluline inimese majandusliku turvatunde loomiseks, kuid nagu juba väljarände põhjustena ilmnes, et ole palgatingimused ainukeseks määravaks teguriks. 2005. aastal rõhutab peaminister Parts ajalehele antud intervjuus patriotismi väärtustamise vajadust, suunates vastutuse lahkumise eest teatud mõttes rohkem inimestele kui riigile.

Ühiskond peaks tõstma hoiakutes ja väärtustes hinda patriotismi. Ajades ühist

asja, võidame kõik. Kui keegi ütleb pahatahtlikult, et ta ei taha enam Eestis olla, siis minu arvates solvab see kõiki teisi rahvuskaaslasi. Siin on meie kodu. Patriootiline hoiak peaks ka moodi minema. Usun, et euroliidus läheb. (T8)

Mõnevõrra teisest vaatenurgast läheneb väärtushinnangute muutmise vajadusest 2006. aastal tulevane president Ilves, rääkides riigi rollist inimest väärtustavate hoiakute ja elamisväärsel elukeskkonna edendamisel.

Eestis ei ole kitsas materiaalselt, nagu on laiemalt kombeks arvata, vaid pigem vaimselt – meie ühiskondlikus ruumis on liiga palju võitlevat sõjakust ning vähe heatahtlikkust ja sõbralikkust. Riik peab oma valikutes arvestama, et noored ei ole meie ühiskonda suletud. Nad peavad tahtma ennast siin teostada, saada sobivat haridust ja väärtustatud tööd, luua oma pere. (T18)

3.3.5. Kokkuvõte

Käesoleva uurimuse mahukaima peatüki kokkuvõtteks võib öelda, et väljarände peamise põhjusena nähakse kogu vaatlusperioodi jooksul eeskätt siinset väiksemat palgataset ja kehvemaid töötingimusi, kuid mitte ainult – spetsialistide puhul räägitakse ka ameti suuremast väärtustamisest ning parematest karjäärivõimalustest. Kuigi tööranne leiab laialdasemat kajastamist kui muudel põhjustel välismaale liikumine, tuuakse meedias välja märkimisväärne hulk teisi põhjusi ja ajendeid, mis välismaale pikemalt jäämist soodustavad. Üheks taoliseks on välismaale õppimaminek, mis, nagu ka eelnevalt märgitud, osutub problemaatiliseks siis, kui õppuritel puudub hilisem motivatsioon Eestisse tagasi pöörduda. Mitmete oluliste ühiskonnaprobleemidele, sealhulgas erinevatele väärtushinnangutele, viitavad artiklid, mis käsitlevad isiklikel põhjustel välismaale kolimist - Eesti meeste ja naiste erinevad hoiakud hariduse, töö, karjääri, raha ja perekonna suhtes, mis mõjutavad eelkõige naiste rändeotsuseid. Noorte puhul on oluliseks teguriks kahtlemata ka enesearendamise võimalused ning lihtsalt soov leida vaheldust ja väljakutseid. Lisaks loetletud suhteliselt konkreetsetele põhjustele käsitletakse rännet ka üldisemas kontekstis, tuues põhjuseks globaliseerumise ja inimeste vabaduse valida endale paremat elukvaliteeti pakkuv elukeskkond. Vaatlusperioodi lõpuaastal lisandub väljarände põhjuste loetellu majanduslangus, mida samuti nähakse kui võimalikku väljarännet suurendavat tegurit.

Tekstidest leitud näidete põhjal võib järeldada, et välismaale tööle minemise takistused

on peamiselt isiklikku laadi – pere, kodu ja sõbrad on need, mis kinni hoiavad. Muid põhjuseid antud valimis ei ilmnenu.

Väljarände mõju ühiskonnale kirjeldatakse meediatekstides väga erinevates seostes. Demograafiliste küsimuste kontekstis räägitakse väljarände mõjust rahvastiku vananemisele ja vähenemisele, samuti maapiirkondade rahvastiku kahanemisele. Demograafiliste muutustega seoses nähakse väljarände kaudseid mõjusid ka riigi julgeolekule ja järjepidevusele, kuid seda vaid üksikutes tekstides ning pigem riigi majanduslikke eesmärke silmas pidades. Seevastu on viimastel aastatel suurenenud arutelud väljarände mõjude üle eesti keelele ja kultuurile. Autorid tunnevad muret eesti keele säilitamise võimalikkuse üle võõrsil, tõdedes, et see on keeruline ülesanne ning keelt on pikemas perspektiivis võimalik säilitada ikkagi vaid nende seas, kes kodumaal elavad ning et seetõttu on oluline, et neid piisavalt jaguks. Sama järeldus kehtib ka rahvuse püsijäämise puhul. Oluliseks aruteluobjektiks kujunes eestlaste väljaränne seoses töötuse vähenemisega, mida nähakse üldjoontes positiivses valguses, nagu ka asjaolu, et suur väljarännanute osakaal aitab kaasa kohalikule palgatõusule. Negatiivsemad toonid tõusevad esile seoses tööjõupuudusega, mida põhjendatakse vähemalt osaliselt suure välismaale lahkunute arvuga. Tööjõupuuduse lahendusena pakutakse seejärel korduvalt välja võõrtööjõu kasutamise võimalust, mida argumenteeritakse suure väljarändajate hulgaga nii poolt- kui vastuargumentide puhul. Eelnevast järeldub, et väljarände mõjuulatust peetakse märkimisväärses ning üheks oluliseks argumendiks erinevate ühiskonnas toimuvate protsesside kirjeldamisel.

Nii nagu peamiseks välismaale siirdumise põhjuseks tuuakse suuremat palgataset, nähakse välismaale minemise vähenemise taga samuti suurenenud palku. Pigem soovitud kui tegeliku põhjusena nimetatakse väljarände vähenemisel ka ühiskondlike väärtushinnangute muutumist ning üldise elukeskkonna paranemist.

3.4. Tagasirände meediarepresentatsioon

Kvalitatiivse meediaanalüüsi teine osa keskendub tagasirände representatsiooni kirjeldamisele meedias, ning sarnaselt väljarände representatsiooni kirjeldusele on ka käesolev tulemuste osa üles ehitatud vastavalt kodeerimisjuhendis toodud analüüsikategooriatele, mis analoogselt esimese tulemuste blokiga lähtuvad suuresti

rände põhjustest. Peatükk jaotub kaheks alapeatükiks: 3.4.1. Tagasirände põhjused ja 3.4.2. Tagasi mittetulemise põhjused.

3.4.1. Tagasirände põhjused

Tagasirände põhjused jaotuvad *ühiskonnas toimuvate muutuste* kategooriaks, mille ainukeseks väljatoomist väärivaks koodiks osutus *majandustõus*; ning *ühiskondlike ja isiklike väärtuste kategooriaks*, mille sisu moodustavad järgmised koodid: *eneseteostusvõimalused, patriotism ja kodutunne, emakeelne keskkond, pere ja sõbrad ning aeg tagasi pöörduda*.

3.4.1.1. Ühiskonnas toimuvad muutused

Majandustõus. Eelnevas, väljarände vähenemise põhjusi käsitlevas osas analüüsiti põhjuseid rohkem ühiskondlikust vaatenurgast ehk et mida oleks tarvis ühiskonnas muuta, et inimesed tahaksid Eestis elada ega kaaluks püsivalt mujale kolimise võimalusi. Eelnimetatud on osaliselt kattuvad, osalt aga erinevad nendest teguritest, mis arvatakse olevat Eestisse tagasitulemise põhjusteks. Üheks oluliseks ühiseks tingimuseks nii mitteminemise kui tagasitulemise osas peetakse ootuspäraselt majanduslikke väljavaateid. 2004. aasta valimi artiklis analüüsitakse lühidalt ka välismaal töötamise positiivseid külgi, ennustades majanduse jätkuvat arengut ja lahkunud töötajate peatset kodumaale tagasipöördumist.

Lõpetuseks tuleks veel öelda, et töötajate liikumisel välismaale on ka omad positiivsed küljed. Rahvusvaheline kogemus näitab, et kui koduriigi majandus areneb edukalt (ja Eesti majanduskasv on üks EL-i kiiremaid), siis tullaakse sinna tagasi, tuues endaga kaasa välismaal omandatud oskused, teadmised ja ka ärikontaktid, mis mõjub, vähemalt tulevikus, Eesti arengule positiivselt. (T5)

Kodumaale tagasi pöördumisest räägib keskse teemana 2005. aasta alguse artikkel, milles küsitakse välismaal elavate noorte tagasipöördumiskavatsuste kohta. Artiklis tõdetakse, et leidub nii neid, kes on pärast õpingute lõppu kohe tagasi pöördunud, kuid vähe pole ka noori, kes tagasitulemise plaanid “*välismaal kogemuste hankimiseks*” kaugemasse tulevikku on lükanud: «*Üldiselt on nii, et seal, kus tööd leian, sinna asun ka elama,*» tunnistas Kaldmäe. Esiotsa lubas ta kõrgema palga tõttu üritada pigem välismaal töötamist, kuid avaldas lootust, et küllap ka Eestis makstavad tasud ajapikku kerkivad. (T9)

2006. aastal ilmub majandusteadlaste sulest kriitiline arvamusartikkel odava võõrtööjõu teemal, milles analüüsitakse senise majanduspoliitika puudujääke, kuid tõdetakse siiski, et jätkuv majandustõus soosib töötajate peatset tagasipöördumist.

Viimaste aastate palgataseme kasv Eestis vähendab välismaal töötamise atraktiivsust ja üsna pea võib ennustada, et küllalt suur osa meilt välismaale tööle suundunutest pöörduvad koju tagasi ja aitavad kaasa tööjõuprobleemi leevendamisele Eestis. (T25)

Tuginedes Migratsiooni fondi poole pöördujate ja abisaanute arvule, käsitletakse 2007. aasta valimi tekstis Eestisse naasmist ahvatlevana ja tagasipöördujate arvu nimetatakse oodatust suuremaks, tuues peapõhjuseks majanduse kiire arengu.

Eestisse tagasipöördumise järsu kasvu põhjuseks võib Teinbasi hinnangul muu hulgas olla Eesti majanduse ja ühiskonna kiire areng ning elatustaseme tõus viimastel aastatel. (T37)

3.4.1.2. Ühiskondlikud ja isiklikud väärtused

Eneseteostusvõimalused. Nii nagu majanduslikud tingimused võivad olla mõnes eluetapis kodumaalt lahkumist soodustavaks ja teisel juhul jällegi tagasipöördumist toetavaks asjaoluks, on seda ka valimi tekstides mitmel korral märkimist leidnud eneseteostusvõimalused. Õpingute perioodil siirdutakse välismaale sooviga end täiendada ja teostada, kogemuste kasvades aga leiavad mitmedki, et Eesti pakub ehk suuremaidki võimalusi eneseteostuseks ja kiiremaid viise isiklike sihtide saavutamisel.

Kas naaseksite pärast välisõpingute lõppu Eestisse? Varem või hiljem tuleksin kindlasti Eestisse. Sest Eesti on midagi enam kui lihtsalt koht. Seejuures on tähtsad kaks asja: esiteks, et Eesti pakuks tegutsemisvõimalust – ja ta pakub seda. (T8)

«Elukvaliteet oli väga hea,» kinnitas Loode. «Elukeskkond oli ideaalne.» Ometi tegi ta kolm aastat tagasi Ameerika unelmaga lõpparve ja naasis kodumaale. Sest hoolimata tasuvast töökohast ookeani taga hakkas ajapikku kummitama mõte: suures riigis kaob ta nagu tilk merre. (T9)

Sikkut on veendunud, et Eestis leidub piisavalt palju huvitavaid ja põnevaid võimalusi eneseteostuseks. «Eestis on lihtsam jõuda positsioonile, kus saab teha mõttekat ja sisulist tööd, millel on ka mingi mõju ühiskonnale ja majandusele,» väitis ta. «Mujal kuluks samasuguseks ülestöötamiseks ja karjääriredelil ronimiseks palju kauem aega.» (T9)

Kuid peamine, kinnitas Tihhonova, oli ETVs pakutud meelepärase töö «Aktuaalse kaamera» toimetajana. Rootsist ta vaevalt suurtesse uudistetoimetustesse löögile oleks pääsenud, oletas ta. (T9)

Sarnaselt arutlevad ka 2006. aastal presidendiks kandideerivad poliitikud noorte võimaluste üle, leides, et noorena välismaal õppimine ja töötamine on suureks eelseks edasiseks eneseteostuseks Eestis, ning et Eestil on piisavalt potentsiaali selleks sobivate tingimuste loomiseks.

Pole põhjust Eestist päriseks ära minna. Noorest peast mõneks ajaks ära käia – seda küll. Mujalt saadud kogemused, impulsid, koolitus mõnel perspektiivsel alal, parema palgatasemega maades hangitav stardiraha – see kõik on kasuks. Aga ruumi seda kõike rakendada on Eestis rohkem kui kusgil mujal. (T18)

Kui suudame olla uhked selle üle, et oleme edukad inimesed meie kiiresti arenevas riigis, siis ei jää Eesti meile ja ka meie lastele kunagi kitsaks. Soodsa keskkonna loomine selliseks mõtteviisiks ongi Eesti järgmise presidendi ja kõigi meie riigijuhtide peaülesanne /--/. (T18)

Jah, võib käia ilmas ringi, õppida, vaadata, kuidas teised rahvad elavad. Aga tagasi tasub tulla! Pane kogutud kaunid killud kokku ja meisterda neist valmis mosaiik Eesti jaoks! Meie väikeses ja kiiresti arenevas IT-riigis on noortel paremad väljavaated ennast realiseerida. (T18)

Et ülaltoodu ei ole pelgalt tulevikuvisioon, vaid haritud spetsialistid näevad Eestis potentsiaali erialaseks edasijõudmiseks, kinnitab vähemasti üks konkreetne näide tagasitulnud teadlase näol 2006. aasta artiklis, mis räägib riigi püüdlustest teadlasi tagasi kodumaale meelitada. Tekstist võib välja lugeda, et kava on perspektiivikas ja tagasitulevate teadlaste nimekiri töötab täieneda.

Loog on rääkinud ka teiste teadlastega, kes tuleksid Eestisse tagasi, kui nad vaid saaksid siin oma tööd jätkata. «Seetõttu on selliste toetuste jagamine väga hea idee,» märkis ta. (T21)

Ülaltoodud põhjustel suurenenud huvi tagasipöördumise vastu kinnitavad ka Migratsioonifondi 2007. aasta andmed: “Alates eelmisest aastast võib märgata uut huvi tõusu tagasipöördumise vastu, seda ka lääne poolt tulijate seas,” ütleb migratsioonifondi juhataja Ede Teinbas. “Palgad on tõusnud ning paljud noored ütlevad, et Eestis on üksikisikul suuremad võimalused midagi muuta.” (T35)

Patriotism ja kodutunne. Lisaks eelnevale mõjutavad tagasipöördumist mitmed

isiklikud tegurid, mis sõltuvad inimese kohanemisest uues keskkonnas, tõekspidamistest ja väärtushinnangutest. Eestlaseks olemine ja kodumaal elamine kaaluvad üles välismaalt oodatavad hüved – selles on 2005. aastal ajakirjaniku küsimustele vastanud peaminister veendunud: *“Teiseks identiteediküsimus: siin on mu juured, mul on siin hea elada. Kui arvestada patriotismi, kodutunnet, perekonna ja lähedaste vajadust ning oma keelekeskkonda, siis need on jõud, mis lõpuks tagavad selle, et inimesed jäävad oma kodumaale.”* (T8) Patriotism on kodumaale tagasi toonud inimesi igal ajal ja ka antud valimist leiab läbivalt tekste, milles kas juba naasnud inimesed nimetavad kodumaal elamist hindamatuks väärtuseks või siis lubavad veel võõrsil olevad, et kunagi pöörduvad nad kindlasti oma kodumaale tagasi, et saadud kogemusi oma riigi ja rahva heaks kasutada.

«Kunagi tulen kindlasti Eestisse,» lausus ta, «sest hingelt olen ikkagi eestlane.»
(T9)

Esmalt töötas Tambla analüütikuna ühes, siis teises suurpangas. Kuni kümme aastat ookeani taga hakkas täis saama ning hinge puges rahutus: kas elu möödubki võõrsil? Ei, seda Tambla ei tahtnud. Liiasi ei soovinud ta eestlannast elukaaslasega, kes oli Bostoni kolledžis saanud doktorikraadi majanduses, luua pere Ameerikas. (T9)

Ta tõdes, et senise elu ookeani taha jätmine on nõudnud julgust ja ettevõtmist. “Oleks hea, kui Eestis oleks organisatsioon, mis annaks nõu ja abistaks ümberasumisel. Ma ise võin öelda, et Eestis on kergem oma pesake leida, kõik on palju lähedasem kui Kanadas,” võrdles ta. (T34)

Tagasitulijad. Ruth Shimmo (40) abikaasa on jaapanlane. Ning just abikaasa Masahiko mõte oli, et nad peavad elama Eestis. “Mu mees oli seisukohal, et oleks hea elada maal, mis vähemalt ühele meist on kodumaa,” meenutab Ruth. (T35)

Nii Leedu kui Klementsov rääkisid, et raha saab välisriigis töötades tõepoolest rohkem, aga neile on südamelähedasem siiski aidata eesti inimesi ja jagada kodumaal Soomes saadud oskusi. (T48)

Emakeelne keskkond. Kodutunde kirjeldamine kodumaal elamise tähenduses kätkeb endas ka emakeelset keskkonda ning kuigi see ei ole tekstides tagasipöördumise põhjusena nii selgelt välja toodud kui eelnevalt loetletud, on see kahtlemata osaks väärtustekogumist, mida kodumaal elamine pakub. Mõtet toetab oma igapäevatoos

Eestisse tagasipöördujatega tegelev Migratsioonifondi juhataja, uskudes, et “suurt rolli mängib ka võimalus olla omakeelses keskkonnas, koos pere ja sõpradega.” (T35)

Pere ja sõbrad. Nagu eelnevalt tsiteeritud lausestki järeldub, mõjutavad tagasitulemise otsust pere ja sõpradega koosolemise väärtustamine. Valimis esinevate näidete põhjal võib üldistada, et kui lahkumise põhjused on vanuseti mõnevõrra erinevad - nooremana pigem õppima, maailma ja ennast avastama ning vanemas eas rohkem erialaseid võimeid teostama, siis tagasitulemise põhjused on isiklikus plaanis sarnased – loeb see, et pere ja sõbrad on lähedal.

Üks neist, kes kohe pärast välisõpingute lõppu tuli Eestisse tagasi, on möödunud suvel Uppsala ülikoolis meedia ja kommunikatsiooni erialal magistrikraadi kaitsnud Eva Tihhonova. Rootsi jäämist ei lasknud tal tõsiselt kaaludagi sealne liiga reeglitepärane ja igav elulaad ning samuti Eestisse jäänud pere, sõbrad ja tuttavad. (T9)

Kuldkepp-Cooney sõnul kaaluvad paljud tema Iirimaal elavatest välismaalastest tuttavad kojuminekut. «Elu on kallis,» tõdeb vaateakende kujundajana töötav eestlane. «Nooremana tahad maailma avastada, mõtled, mis seal ikka... Vanemana tõdevad paljud, et ei harju teise elustiiliga, pere muutub tähtsamaks. Raha ei kaalu üles enam väärtusi nagu kas või näiteks talvine lumi ja sõbrad.»(T37)

Soosalule imponeerib Prantsusmaal vaba ühiskond ja kõikide kodanike austamine. Siiski tõdeb ta, et ühegi võõrriigi ükskõik kui head omadused ei kaalu üles fakti, et Eesti on kodu, kus elab pere ja parimad sõbrad. Seetõttu plaanib ta pärast õpinguid kindlasti siia naasta. (T46)

Aeg tagasi pöörduda. Viimane tekstide põhjal moodustatud kategooriaid kirjeldav kood tähistab kõige üldisemalt väljendatud tagasipöördumispõhjust, kuid mitte vähemolulist. Nimelt, et välismaal elades ja töötades jõuab ükskord kätte hetk, kui soov püsivalt kodumaale jääda on muutunud lihtsalt nii suureks, et edasijäämine ei tundu enam võimalikuna.

20. augustil lendab Eestisse pärast kolmeaastast Iirimaal töötamist ka Hannes Roosaar. Seekord jäädavalt. “Aitab,” ütleb Roosaar. “Emagi ütleb: ega sa, pojake, ei jõua kogu maailma raha ära teenida.”(T35)

Kaks aastat tagasi Iirimaalt Eestisse naasnud Sergo Selder on nüüdse eluga

rahul ja teab, et ka tema viiest Iirimaal töötanud tuttavast eestlasest on praeguseks võõrsile jäänud vaid üks. Miks tema tuttavad ära tulid, ei osanud Selder öelda. «Ma ise tundsin lihtsalt, et aeg sai otsa.» nentis arvutitehases töötanud Selder. (T54)

3.4.2. Tagasi mittetulemise põhjused

Ühe tagasirände meediarepresentatsiooni näitlikustava asjaoluna ilmnes analüüsi tulemusena, et tagasipöördumist ajendavate põhjuste kõrval käsitletakse tagasirännet vähemalt sama põhjalikult tagasi mittetulemise põhjuste kontekstis, mis tähendab, et tagasirände puhul räägitakse meedias sageli hoopis põhjustest, mis tagasitulekut takistavad, mitte soodustavad. Alamkategoriatena moodustusid tagasi mittetulemise põhjustest tingitult *töö- ja elukeskkond*, mille koodideks *palk*, *töokeskkond*, *-tingimused*, *karjäärivõimalused* ja *elukeskkond*; *isiklike põhjuste* alamkategoriatena on esindatud *pere võõrsil*, *võõrdumine*, *kaugenemine kodumaast* ja *info puudulikkus*; ning viimase kategooria moodustavad *ühiskondlikud põhjused*, mille koodiks on *majanduslangus*.

3.4.2.1. Töö- ja elukeskkond

Palk. Ootuspäraselt on järgnevad põhjused pealtnäha väga sarnased algupärastele lahkumispõhjustele, sest loogiline on arvata, et needsamad põhjused, mille pärast lahkutakse, on ühtlasi ka nendeks, mille pärast välismaale elama jäädakse. Töös on nad siiski eristatud, kuna tekstidest ilmnevad mitmekülgsed seosed erinevate eluvaldkondade vahel ja enamasti on loetelus korraga rohkem kui üks naasmist takistav asjaolu. Kuna 2004. aastal keskenduti artiklites lahkumispõhjuste analüüsimisele ja pikemalt äraolijate tagasitulemine ei olnud veel päevakorras, siis sellest aastast ei ole käesolevas peatükis esindatud ühtegi teksti. Edasistel aastatel on teema aga järjest enam käsitletud, ja suures osas jätkuvalt palkade erinevusest lähtuvalt. 2005. aastal räägib Eesti jaoks “kadunud hingedest” tekst, milles autor nendib, et võimekate inimeste lahkumisele ei pöörata riigi tasandil kuigivõrd tähelepanu ega looda motiveerivaid töötingimusi: “*Olgem ausad, ega keegi neid siia pikisilmi tagasi ootagi. Üks asi on raha, mida vajavad Eesti mõistes ulmelist õppemaksu tasunud inimesed pärast kooli palgaks. Seda tõenäoliselt leiaks, sest ega raha kasva puu otsas, vaid on ikka inimeste käes. Tarvis see vaid kätte saada.*” (T13) 2006. aasta valimi tekst viitab odava

võõrtööjõu kontekstis ohule, et kui sellisel viisil palkasid madalal hoitakse, pärsib see välismaale lahkunud töötajate tagasitulemist.

Odava võõrtööjõu ulatuslik sisselubamine Eestisse seda probleemi ei lahenda, vaid võimaldab edasi lükata kogu majanduse tõhusamaks muutmise protsessi ja pikendada meilt lahkunud tööjõu tagasipöördumist Eestisse. (T25)

Ka 2007. ja 2008. aasta tekstides on esindatud viited palgale kui olulisele tagasi mittetulemise põhjusele. Huvitav võrdlus tekib siinkohal välismaale minemise vähenemise põhjuste analüüsi tulemustega, milles 2008. aastal tõdeti, et kõrgepalgalistel ei ole enam erilist mõtet välismaale tööle minna. Samas on järgnevad väljavõtted tekstidest Eestisse mittetulemise põhjustena esitatud just tippspetsialistide näidetele tuginedes.

Kui juured on juba mujal. Ühtekokku töötab Euroopa Liidu institutsioonides – komisjonist parlamendini ja kontrollikojast nõukoguni – paar-kolmsada eestlast. Lõviosa neist on tõlgid. Enamik neist, kellel on pärast karmi konkurssi õnnestunud saada tähtajatu leping, võivad eeldada, et kõrgepalgaline töökoht on kindel kuni pensionini. (T35)

“Ega suhtumist ja hoiakut põidlanipsuga ei muuda, rääkis” Tooman ja lisas, et kindlasti on suureks miinuseks ka praegused palgad. (T48)

«Kuigi Tartu Ülikooli professori palk on vist keskmiselt juba 38 000 krooni, siis tippprofessorid selle palga peale veel ei tule,» rääkis Kreizberg. (T56)

Töökeskkond, -tingimused. Loetelu erinevatest tööalastest põhjustest jätkub paremate töötingimuste ja -vahendite loetlemisega välismaal ja vastavate võimaluste nappusest kui kodumaale tagasitulemise takistusest. Näide eristab seejuures erasektoris pakutava riiklikult rahastatavatest töövõimalustest.

Kuid erinevalt ärist ja rahandusest, mis pakuvad ka Eestis häid ja põnevaid töökohti, pidurdab teadlaste naasmist teinekord laborite, tehniliste vahendite ja tasemel uurimisgruppide nappus. (T9)

Tähelepanu väärib väljavõte ühest 2005. aasta artiklist, milles välismaal õppimise ja töötamise kogemusega autor arutleb välismaale jäämise ja tagasitulemise külgede üle ning jõuab järeldusele, et kohanemise vaev kohalike oludega kord välismaale minnes ja siis jälle tagasi tülles on arvestatavaks argumendiks, nagu ka välismaal töötamine kui omaette väärtus, mille nimel on tulnud vaeva näha.

Kuid varem või hiljem jõuab ka kõige kindlameelsem välismaale tööle pürgija

küsimuseni, mida oma eluga pikemas plaanis peale hakata. Välismaale jäämine tundub sellisel juhul parema lahendusena. Välismaal töötamine kui alternatiiv on kättevõidetud kaart, mida nii kergelt enam käest ei mängita. (T12)

Karjäärivõimalused. Tekstides esindatud arvamused karjäärivõimaluste kohta Eesti ja välismaa võrdluses on lahknevad – ühed leiavad, et paremad võimalused karjääriredelil liikuda on Eestis, teised on omakorda seisukohal, et Eestil pole mujal pakutavatele võimalustele suurt midagi vastu pakkuda. Järgnevad näited illustreerivad seisukohti, et end juba võõrsil üles töötanud inimestele ei paku Eesti tingimused väärilisi positsioone ning et võõrsil saavutatut ei osata siinmail piisavalt hinnata. Siiski loodetakse, et kui kogemustega inimeste tagasitulemine suureneb, siis muutub ka suhtumine soosivamaks.

Enamasti ongi just erialast tipprakendust pakkuvad soodsad töökohad need, mis eestlasi välismaale pikemaks kinnistanud. (T9)

Kuid suurimaks ohuks, mis võib edasipüüdlikke eestlasi pelutada välismaale jääma, peavad paljud piiri taga õppinud Eesti ühiskonna võimetust hinnata vääriliselt Ameerikast-Euroopast hangitud haridust. (T9)

Princetoni lõpetava Sikkuti kõrvu on jõudnud näiteid sellest, kuidas Eestis valitsev väiklus ja tagurlikkus seavad piire kodunt kaugemal globaalse ja mitmekülgse maailmavaate omandanud inimeste algatustele ja nende potentsiaali rakendamisele. «Aga usun, et see olukord paraneb, kui rohkem välismaal korraliku hariduse saanud tagasi tulema hakkab,» lausus ta. (T9)

Kreizbergi arvates ei loo meie ettevõtlus andekatele inimestele piisavalt karjäärivõimalusi. (T56)

Elukeskkond. Võimalus endale sobiv elukeskkond valida baseerub subjektiivsel arusaamisel sellest, mida keegi elukeskkonnana väärtustab. Välismaale kolinute puhul viitab uue elukeskkonna suurem väärtustamine ka heale kohanemisele ja uue keskkonna omaksvõtmist. Mastaapsust võrdlusaluseks võttes jääb Eesti muidugi nõrgemale positsioonile.

Mida ongi inimesel teha siinses väikses konnatiigis, kui ta on juba maitsta saanud suurilma elu ning võimalusi, mida pakub oma töötajale näiteks suur Ühendriikide korporatsioon. (T13)

Kuid elu ei koosne üksnes tööst ning Piret Loonele meeldib New York ka elukeskkonnana. “Siin elab seitse miljonit inimest, see on multikultuurne linn ja

maailma finantskeskus. Eesti on sellega võrreldes lihtsalt üks rahulik tore väike koht.”(T35)

3.4.2.2. Isiklikud põhjused

Pere võõrsil. Pikemalt äraolnute puhul on sageli välismaale jäämise põhjuseks ka asjaolu, et võõrsil on leitud elukaaslane ja loodud ühine kodu. Välismaale kolimise otsus võib olla langetatud ka koos perekonnaga ja jällegi ilmneb tõsiasi, et kui juba uues keskkonnas on eluolu sisse seatud, siis ümberkohanemine on suureks väljakutseks ka juhul, kui soov tagasi tulla hinges olemas.

Lisaks peab Lobjakas elukoha valikul arvestama Šveitsi päritolu elukaaslasega, kellele Eestisse asumine suleks elus mitmed väljavaated. (T9)

Eestisse naasmine ahvatleb. Ligi kuus aastat Irimaal elanud 27-aastane Ellu Kuldkepp-Cooney tunnistab, et on tihti mõlgutanud Eestisse tagasi tulemise mõtteid. Siiski on tema puhul kaalukauss langenud seni Iirimaa kasuks, seda peamiselt iirlasest abikaasa tõttu.(T37)

Vastupidi günekoloogidele ei kavatse Soomes Kuusankoskis töötav eestlasest psühhiaater Liija Tooman kodumaale tagasi tulla. Tema on Soomes elanud kaheksa aastat, ta läks sinna kohe pärast Tartu Ülikooli lõpetamist. «Üks asi, mille pärast ma enam siit ära ei tule, on see, et perekond on siin,» ütles Tooman. (T48)

Võõrdumine, kaugenemine kodumaast. 2005. aasta alguses eestlaste tagasipöördumisest rääkiva artikli lõpus tuuakse välja rida eestlaste piiriülest rännet iseloomustavaid tendentse:

- Need, kes läksid välismaale 1990. aastate algul-keskel, naasevad sealt väiksema tõenäosusega kui hilisemad minejad;
- Need, kes satuvad välismaale liiga noorelt, elavad seal kiiremini sisse ega pöördu niisama lihtsalt tagasi;
- Need, kes naasevad Eestisse, ent lahkuvad siit mõne aja pärast uuesti, tikuvadki välismaale jääma. (T9)

Kodumaast võõrdumist toovad välismaale jäämisest rääkides esile nii lahkujad kui poliitilisi otsuseid põhjendavad poliitikud, osutades kaudselt sotsioloogilistele uuringutele. Eesti ühiskonna viimastel aegadel toimunud kiireid muutusi arvestades on taolised hinnangud põhjendatud.

Mis edasi? Uus keskkond, /-/, on eeldanud uue kultuuri tundmaõppimist ning selles kohanemist. Tagasi tulles ei suudeta jälle siinse, Eesti ühiskonna reegleid taas omaks võtta. Seda enam kui siingi on toimunud aastatega muutused, millega välismaal tööl viibinud eestlane pole paraku jõudnud kaasa minna. (T12)

«Nad on eluga rahul. Ütlevad: ema, me ei oskaks enam Eestis elada,» sõnab Tõlk. (T27)

2007. aastaks on Euroopa Liidu struktuurides jõudnud ka eestlased juba mitmeid aastaid töötada ning hoolimata faktist, et nad on kasvõi juba tööga seotult Eesti oludega rohkem kursis kui võib-olla mujale tööle siirdunud, kinnitavad ka nemad kodumaast kaugenemist. *“Ehkki Brüsseli eestlased on Eestiga enam seotud kui teised nn uusemigrandid, kurdab Renegi, et tunneb teatavat kaugenemist. Ja seda vaatamata sellele, et käib Eestis vähemalt korra kuus ning jälgib uudiseid.”* (T35) Seda enam on mõistetav sarnaste mõtete avaldamine veelgi kauem ja kaugemal äraolijate poolt.

New Yorgi advokaadibüroos töötav Piret Loone (34) on Ameerikas elanud juba 16 aastat, pea pool elu. Pikkade aastate järel räägib ta inglise keelt peaaegu aktsendivabalt. Tagasi tulla ta niipea ei kavatse. “Siin tekib küsimus: mis ma Eestis teeksin?” ütleb ta. “Ma olen ikkagi Ameerika advokaat ning seni pole ma leidnud Eestist väljakutset, mis paneks mind siinseid juuri üles kiskuma.”(T35)

Nagu öeldud, rõhutatakse pikaajalise kodumaalt eemal viibimisest rääkides ajaga järjest enam suurenevat alatise ärajäämise tõenäosust ka poliitikud. Konkreetne näide käsitleb välismaale läinud noorte tagasimeelitamise vajadust 2007. aasta oludest lähtuvalt.

«Sotsioloogid teavad, et kui inimene on töötanud muus keskkonnas, teises riigis juba üle viie aasta, siis on tõenäosus, et ta oma koduriiki tagasi pöörduks, väga väike,» tõdes Savisaar. «Ta on ennast võõrsil juba sisse seadnud, tal on tekkinud uus kodu ning uued sõbrad, inimene on sulandunud teise sotsiaalsesse keskkonda. Täna oleks veel lahkunud noored võimalik tagasi tuua, aga kas ka homme – kahtlen väga,» tõdes ta. (T36)

Info puudulikkus. Võõrdumine ja kaugenemine on seotud info puudulikkusega väljarännanute seas. Millisest infost täpselt puudu jääb, seda teavad kõige paremini need, kes ise kaua ära olnud ja siis tagasipöördumise ette võtnud. Nii kirjutatakse 2007. aasta valimi artiklis Kanadast Eestisse kolinud eestlase panusest info jagamisel: *“Kirjutan jõudumööda Toronto eesti lehele, sest arvan teadvat, mida sealsed inimesed*

teavad või ei tea Eestist, ja mis neid huvitada võib,” ütles Kindlam. “Juhin nende tähelepanu võrdlustele siinse eluga – mõistagi valdavalt positiivselt,” lisas ta. (T34). 2008. aastal on käivitatud mitmeid meetmeid välismaal elavate eestlaste paremaks infoga varustamiseks. Ainuke näide selle kohta leidub valimis 2008. aasta lõpust, milles Tööturuameti EURES juht selgitab ja põhjendab välismaal tehtavat selgitustööd järgnevalt: *«Ametnikud räägivad, milline on olukord kodumaal, millised on tööpakkumised, milline palgatase,» kirjeldas Traks. «Seda on vaja, sest juba 2004. aastal Iirimaale läinud inimesed on kaotanud kontakti koduriigiga. Neil puudub ka korralik ülevaade kodumaa tööturust.» (T54)*

3.4.2.3. Ühiskondlikud põhjused

Majanduslangus. Antud töös vaadeldud periood on suhteliselt pikk, hõlmates nii kiiremad majanduskasvu aastad kui ka algava majanduslanguse perioodi. Viimase mõjud on käesoleva töö valimi jaoks veel liiga värsked selleks, et kaugeleulatuvaid järeldusi teha. Nii räägib majanduslanguse kontekstis välismaal töötavatest eestlastest põhjalikumalt vaid üks vaid üks tekst 2008. aasta lõpust, millest selgub, et *“kuigi majanduslangus Iirimaal ja Suurbritannias võtab võimust, ei taha seal töö kaotanud eestlased, lätlased ja leedulased sugugi koju tulla, vaid liikuda edasi mõnda rikkamasse riiki.” (T54)*

Lisatud kommentaari kohaselt on hättasattunud peamiselt lihttöölised, kes eelistavad pigem liikuda edasi teistesse riikidesse kui tagasi koju pöörduda. Tööturuameti EURES juhtivspetsialisti Marta Traksi andmetel *“ongi praegusel majanduslanguse ajal sattunud välismaal raskusse enamasti lihttöölised, kes ei oska võõrkeelt. «Spetsialiste ikka üritatakse töökohtadel hoida,» tõdes ta.” (T54)*

Nii tõdetakse 2008. aasta lõpus, et majanduslangus ei ole tagasitulemist mõjutanud. Eestlaste rändeproгноoside osas jäävad seega valimi tekstides ilmnenu kokku võttes domineerima pigem hoiatavad noodid, et majandusseisu halvenedes väljaränne pigem kasvab kui kahaneb ning juba lahkunud niipea tagasi tulla ei kavatse.

Kuid vaatamata sellele ei taha enamik töö kaotanud eestlasi kodumaale naasta. Nende seisukoht on Traksi sõnul sama kui teistel idaeurooplastel ehk koju kavatsetakse tulla alles ühe või kahe aasta pärast. Praegu üritatakse uut tööd

leida kas Irimaal või siis mõnes teises Euroopa Liidu vanas riigis. «Keegi küsitletuist ei öelnud, et on otsustanud praegu Eesti kasuks,» rääkis Traks. Ta märkis, et seega pole massilist töötajate tagasitulekut toimunud, ning nii on ka Lätis ja Leedus. (T54)

3.4.3. Kokkuvõte

Nagu juba ka väljarännet käsitlevast tulemuste peatükist selgus, on nii väljarände kui väljarände vähenemise ja välismaale mitteminemise põhjused mitmetahulised ja osaliselt kattuvad, sestap on ootuspärane käesolevast peatükist tehtav kokkuvõte, mille kohaselt on erinevad ka tagasitulemise tegurid, varieerudes pragmaatilistest põhjustest suure koduigatsuseni. Lisaks paranenud majanduslikele oludele nähakse kodumaal eeliseid karjäärivõimalustes, aga olulisel kohal on ka patriotismi väärtustamine ning võimalus viibida emakeelses keskkonnas lähedaste ja sõprade keskel. Eeltoodud argumente kokku võttes ilmneb, et kui esimestena loetletud paremate töö- ja elutingimuste pärast võõrsile jäämine kattub eelnevalt ilmnunud teguritega, siis ühe olulise naasmist takistava põhjusena märgitakse korduvalt perekondlikke põhjuseid. Pikaajaline äraolek vähendab ka seotusetunnet ja vähene informeeritus soodustab kodumaast võõrdumist.

Tagasirände representatsiooni käsitleva peatüki jaotumine tagasirände põhjuste ja tagasi mittetulemise põhjuste järgi tuleneb sarnasest jaotumisest meediasisus. Eestisse tagasirännet representeeritakse seega meedias sageli mittetulemist rõhutades, tuues põhjenduseks pigem pikema loetelu takistavaid kui soodustavaid tegureid.

3.5. Rändepoliitika meediarepresentatsioon

Töö teoreetilises osas kirjeldatud rändepoliitika põhijooned ja vastavad hinnangud ilmneseid meediaanalüüsis sedavõrd olulises mahu, et osutus põhjendatuks esitada vastavad tulemused eraldi teemablokina. Taolist jaotust toetas ka valitud kombineeritud meetoditest tulenevad analüüsivõimalused, kuna uuringu raames läbi viidud ekspertintervjuude tulemused on antud jaotuse kohaselt meediarepresentatsiooniga paremini võrreldavad. Peatükk jaguneb neljaks alapeatükiks: 3.5.1. Ränne ja riik, 3.5.2. Rändepoliitika, 3.5.3. Rändestatistika ja 3.5.4. Hinnangud.

3.5.1. Ränne ja riik

Rändepoliitika meediarepresentatsiooni kirjeldused alluvad eelnevalt rakendatud kategoriseerimisviisile ning on sarnaselt välja- ja tagasirände representatsiooni kirjeldamise tulemustega esitatud kategooriate ja koodide kaupa. Alamkategooria *riigi ülesanded* all esinevad koodid *üldised prioriteedid* ja *majanduslikud eesmärgid*.

3.5.1.1. Riigi ülesanded

Üldised prioriteedid. Käesolevas peatükis keskendutakse nendele rände representatsioonidele, mis lähtuvad välja- ja tagasirände käsitlemisel eelkõige ühiskonnakriitilisest vaatenurgast. Kuna 2004. aasta valimi tekstid räägivad peaaesjalikult palgaküsimusest ning ühiskonda laiemalt käsitlevaid artikleid ei leidu, siis ei ole sellest aastast antud kategoorias ühtegi näidet. Esimeses 2005. aasta valimi artiklis rõhutakse aga patriotismi ja ühtsustunde väärtustamise vajadusele selleks, et inimesed ei teeks otsust alatiseks lahkuda: *“Ühiskond peaks tõstma hoiakutes ja väärtustes hinda patriotismi. Ajades ühist asja, võidame kõik.”* (T8) 2005. aastast pärineb ka põhjalik arvamuseartikkel eetilise poliitika olemusest, mille kohaselt *“vajab Eesti diskussiooni selle üle, kuidas on moraal ja poliitika omavahel seotud ja millises ühiskonnas me tahame elada.”* Rõhutamaks riigijuhtide eeskuju ühiskondlike käitumishinnangute kujundamisel ja riigi kodanike vabadust valida endale elukohaks sobivamate väärtushinnangutega ühiskond, esitab artikli autor retoorilise küsimuse: *“Kümned tuhanded eestlased on niigi juba lahkunud välismaale majanduslikel põhjustel. Kas nüüd järgnevad majanduspõgenikele ka poliitilised põgenikud eetilistel kaalutlustel?”* (T14)

Riiklikul tasandil inimeste jaoks oluliste väärtushinnangutega suurema arvestamise ning üldise elukvaliteedi paranemise vajaduse toovad 2006. aastal mitmed tuntud ühiskonnategelased välja tingimustena, mida noored ühiskonnalt pikemas perspektiivis ootavad. Märkimisväärne on rõhuasetus riigi sõjaliselt julgeolekult ja materiaalselt väärtustelt enam nn pehmetele väärtustele ja elukvaliteedile.

Kui nii jätkub, et minejaid on kordades rohkem kui tagasitulijaid, siis kipub meie riigi asjaajamistes midagi viltu olema /--/ (T18)

Riigi sõjalise julgeoleku kõrval peame täna hoopis rohkem muretsema, kas riik loob inimväärse elu eeldused just siin, Eestis. Kas Eesti riik ikka mõtleb

piisavalt oma kodanike tulevikule. Või ta pigem peletab, purustab illusioone ja ambitsioone, jääb kitsaks.(T18)

Eestis ei ole kitsas materiaalselt, nagu on laiemalt kombeks arvata, vaid pigem vaimselt – meie ühiskondlikus ruumis on liiga palju võitlevat sõjakust ning vähe heatahtlikkust ja sõbralikkust. Riik peab oma valikutes arvestama, et noored ei ole meie ühiskonda suletud. Nad peavad tahtma ennast siin teostada, saada sobivat haridust ja väärtustatud tööd, luua oma pere. (T18)

Eesti noortel on praegu rohkem võimalusi kui iial varem Eesti rahva ajaloos. Kui riiki haldavad vanemad seda ei adu, kui nad ei mõista, et kodanike silmis ei konkureeri mitte riikide maksusüsteemid, vaid elukvaliteet, siis küsib järgmine põlvkond õigustatult: miks nad läksid? Vastus on, et me aastal 2006 ei pingutanud.(T18)

2007. aasta valimi tekstides osutatakse väljarände üle arutledes mitmel korral ühiskonnas levinud sotsiaalsetele hoiakutele, mis inimeste rändeotsuste puhul rolli mängivad ja mida riikliku sotsiaalpoliitika kujundamisel tuleks arvestada. Nii tuuakse näitena väljarände põhjendamisel “*ammutuntud soorollid ja -ootused: enamik naisi ei taha endast madalama hariduse ja positsiooniga partnerit. Naised lahkuvad, mehed jäävad.*” (T35). Hariduse- ja positsiooniküsimustele lisanduvad antud kontekstis ka ühiskonnas aktsepteeritud väärtushinnangute erinevused nii töö- kui pereelus – vähemalt nii võib järeldada järgnevate näidete põhjal:

Eesti mehi huvitavad peamiselt vaid töö, karjäär ja raha, nendivad eesti naised, ning alles teises järjekorras tuleb perekond. (T38)

Siin on palju põhjuseid, miks see küsimus on kasvanud sotsioloogiliseks nähtuseks. Estravelis on 98 protsenti naiskollektiiv, aga kui uus kontor avati, sai ülemuseks... mees. Kas ta on parem kui naised? Mu sõbranna kaitseministeeriumist kolis samuti vahepeal mehega välismaale – ta rääkis samasugusest kristall-laest. (T50)

2007. aasta valimis leidub ka üks esialgselt konverentsi ettekande aluseks olnud arvamusartikkel. Tegemist on ajaloolase nägemusega 1934ndast aastast tänasesse Eestisse sattunud kodaniku mõtetest riigi arengu ja tulevikusuundade kohta. Artikli autor kritiseerib teravalt riigi vähest muret tuleviku pärast, hoolimata demograafilistest prognoosidest nii sündimuse, rahvastiku vananemise kui väljarände osas, juhtides tähelepanu vastavate andmete ebapiisavale analüüsile ja tõlgendamisele.

Ja loomulikult käitub ühiskond, kus on vähem lapsi, ka vähem Vargamäe

Andrese moodi, põlde pole ju kellegi jaoks puhastada. 1934. aastal moodustasid kuni 10-aastased 15,4% Eesti elanikkonnast, 2007. aastal vaid 9,7% ehk teisisõnu neid, kelle jaoks tuleviku Eestit ehitada, on proportsioonis poolteist korda vähem. Kui too kolmekümnendate kodanik kogeb meie individualiseeritust ja mõtleb neile arvudele, siis ta saab ehk aru ka meie ühepäevamentaliteedist. Kahe maailmasõja vahel oli väljaränne minimaalne, kuid praegu anname tõenäoliselt ühe suurima väljarände suhtarvu Euroopas, ning seda niigi järsult kahaneva rahvastiku ja viimastel aastatel ka tööjõupuuduse olukorras. Ent ainsa Euroopa Liidu riigina puuduvad meil migratsiooniandmed, rääkimata analüüsides ja prognoosides. Või – mis põhiline – rahustame end arvamusega, et sündimus on oluliselt kasvanud. Tegelikult on sündimuse kasv Eestis olnud minimaalne. (T39)

Autor jätkab võrdlevat ülevaadet riigi rahvastikupoliitika puudujääkide kritiseerimisega, loetledes olulisemate vajakajäämistest seas rahvastiku kiire kahanemisega seotud meetmete puudumist: „/--/ ei organiseeritagi teabe saamist meie väljarändest, ei analüüsita madala sündimuse ja eluea põhjusi ega korraldata ajurünnakuid, et käivitada süsteemset rahvastikutaaste programmi“ (T39). Kogu tekst on üles ehitatud riigi arengut hääminguga kõrvaltvaatava kodaniku vaatenurgale, kel võrdluseks 1930ndate aastate iseseisva Eesti kogemus. Taoline lähenemine võimaldab intrigeerivalt siduda riigi ja rahvuse püsijäämiseks hädavajalike tingimuste loomise riigi poolt prioriteetseteks kuulutatud valdkondade kriitikaga ning süngete tulevikuprognoosidega.

Ning lõpuks, üldistades, oleks ta ilmselt väga suures segaduses. Põhiseaduse kohaselt pidi taastatud Eesti riigi eesmärgiks olema eesti rahvuse ja kultuuri püsijäämise tagamine, kuid selle asemel oleme kujundanud fenomeni, mida Hasso Krull on nimetanud pühaks majanduskasvajaks. See ei taga meile muud kui paari põlvkonna jagu tarbimist. Mis edasi saab, ei tea. Trend väljasuremise poole läheb ikka edasi, ja naljakas mõelda, kuid kiiremini kui manatud okupatsiooniajal. (T39)

Sarnaseid seisukohti väljendavad ka mitmed 2008. aasta tekstid, milles peegeldub mure eesti keele ja kultuuri säilumisest ajal, mis paljud eestlased erinevatel põhjustel välismaale siirduvad. Et teema on riiklikult oluline, ja et see on sõnadetagi selge, väljendatakse järgmiselt: “Rääkimata siinjuures üldse kas ajutiselt või alaliselt emigreerunud inimeste mõjust meie kultuurile ja rahvuselusele.” (T43). Keele säilimiseks nähakse ainuvõimaliku tingimusena kodumaa keskkonda, kus peab

keelekasutajaid “piisavalt” olema ning selleks omakorda tuleb riigil kujundada elanike ootustele vastav elukeskkond: *“Selleks on vajalik teatud arv selle keele kasutajaid kõigil ühiskonna ja riigi toimimiselaladel, ja selleks, et neid oleks, tuleb võimaldada neil kodus olla.”* (T40)

Üldiste prioriteetide loetelus sotsiaalsete probleemide kontekstis juba välja toodud haridusküsimuste tähtsus väljarände käsitlemisel puudutab ka kõrghariduse kvaliteeti, mis on tekstide põhjal järeldades samuti muutumas üheks oluliseks välismaale siirdumise argumendiks ka ülikoolide rektorite hinnangul: *“Eesti probleem olevat pigem selles, et andekad noored lahkuvad välismaale. «Nad leiavad, et Eestis ja Tartu Ülikoolis ei ole võimalik saada kõige paremat haridust. Seda me tahamegi muuta,» sõnas rektor.”* (T55)

Suuremast riikliku tähelepanu pööramise vajadusest eestlaste väljarände tendentsidele hindamisel räägib veel 2008. aasta lõpus ilmunud artikkel, märkides, et tasahilju toimuv lahkumine ei pruugi märgatav olla enne, kui tagajärjed on juba pöördumatud.

Vaadakem seda, kuidas inimesed lahkuvad Eestist ja kuidas meie räägime vajalikust sisserännust. Praegu ei tunne me seda veel ohuna, sest see protsess on aeglane ja muutused ilmnevad alles kauges tulevikus. Kui inimesed praegu Eestist lahkuvad, siis lohutame ennast, et ega neid lahkujaid nii palju ei ole. Ent nii ärkame ühel päeval ja märkame, et eesti rahvas on oma riigis vähemuses. Siis on hilja midagi teha, sest selleks ajaks oleme kaotanud kontrolli otsustusprotsesside üle. (T58)

Majanduslikud eesmärgid. Tulenevalt tekstide iseloomust on järgnevalt välja toodud riigi majanduspoliitika ülesanded väljarände vähendamisel. Nagu tulemustest selgub, räägivad rohkem kui pooled valimi tekstid riigi ülesannetest väljarände vähendamisel ja eestlaste tagasipöördumiseks majanduslike tingimuste kontekstis ehk siis üldise palgataseme tõusu nähaarse lahendusena läbivalt kogu valimi lõikes. Järgnevalt on välja toodud lühendatud tekstilõigud näidetena domineerivatest mõtetest riigi majandusliku seisu ja välja- ning tagasirände seose kohta:

Erasektori osas saab riik aidata ainult konkurentsivõimelise majanduskeskkonna kujundamise läbi /--/(T5);

Seega tuleb säilitada inimeste vabadused, kuid hoolitseda, et neil poleks

virelemisest tingitud vajadust ära minna. Praegune majandusmudel on tõestanud, et ei suuda tagada vabaduste ja kohustuste tasakaalu. (T24);

Pigem on vaja ajalehtedes arutada teemal, miks lähevad meie töötajad välismaale ja mida annab teha, et Eestist välismaale tööle läinud tuleksid koju tagasi ning rakendaksid oma oskusi siinses majanduses. (T25);

Seega ei saa kuidagi väita, et need inimesed on õnneotsijad välismaal. Pigem on nad enamasti häda sunnil lahkunud oma kodudest, perest ja peavad läbi ajama võõral maal. Need on paljuski meie senise majanduspoliitika puudujäägid, /--/ (T25)

/--/, kuid meile on olulisim küsimus, kuidas hoida oma töötajaid Eestis. Investeerida tuleb haridusse ja tööjõu kõrgesse tasemesse. (T32)
Parlamendivalimiste eel kevadel riigiteenistujatele hiigelpalkasid lubanud Keskerakond soovis Savisaare väitel nii vähendada Eesti inimeste väljarännet ning tuua juba välismaale siirdunud eestlased koju tagasi. (T36)

2008. aastal annavad tekstides tooni arutelud töölepinguseaduse üle ning alanud majanduslanguse ilmingud. Kritiseerides töölepinguseaduse eelnõu, ennustab president Ilves, et “selle vastuvõtmine ilma tõhusa ümberõppeprogrammita toob kaasa Eesti tööinimeste lahkumise välismaale. Kui seda ei tehta, võivad töövõtjad vastuseks seaduse vastuvõtmisele välismaale siirduda. «Inimesed kasutavad siis oma paindlikkust ja lähevad minema».” (T42)

Majanduslanguses nähakse riigile ohtu ka võimaliku suureneva väljarände näol:

“Veelgi enam, algav majanduslangus mitte ei meelita inimesi tagasi, vaid sunnib neid kiiremini raja tagant teenistust otsima.” (T43);

Kui me ei suuda luua tugevat majandust, mis toetab meie elanike heaolu kasvu, siis on tõenäoline, et väljaränne Eestist suureneb veelgi /--/ (T45)

Et pidurdada väljarännet, tuleks analüüsida, millest väljaränne sõltub. Peatun siin ühe olulise teguri juures. Kindlasti on meie madalam sisemajanduse kogutoodang inimese kohta üks väga oluline lahkumise põhjus. Kui Eesti oleks rikkam, suudaksime mitte ainult väljarännet pidurdada, vaid tuua oma riiki tagasi needki, kes siit lahkunud on. (T58)

Kui 2007. aasta lõpuks hakkas sisseränne jõudma väljarändele järele, siis majanduslanguse tõttu võib väljaränne uuesti kasvada, hoiatab Tiit. (T59)

3.5.2. Rändepoliitika

Käesolev alapeatükk koondub vastavalt riigilt oodatavate tegevuste ning juba ettevõetud meetmete järgi kategoriseerides ühe üldise alamkategoria alla, milleks on *riiklikud meetmed*, mille all on esindatud järgmised koodid: *väljarände peatamise püüdmine*, *eestlaste tagasikutsumine* ning *spetsialistide tagasipöördumise motiveerimine*.

3.5.2.1. Riiklikud meetmed

Väljarände peatamise püüdmine. Kui eelnevalt on esitatud üldised riiklikud sihid väljarände suunamiseks, siis edasises osas keskendutakse meediatekstides avaldunud riikliku rändepoliitika kirjeldamisele, saamaks ülevaadet, milliseid konkreetseid rändepoliitilisi samme riigilt meedia vahendusel oodatakse ning milliseid rändepoliitisi meetmeid meedias tutvustatakse.

2004. aastal tõstatatakse kahes tekstis küsimus väljarände piiramise võimalikkuse kohta ja nenditakse samas, et *“alternatiivid, mis hõlmaks endas töötajate liikumise takistamist, ei ole demokraatlikule riigile reaalselt arvestatavaks võimaluseks.”* (T5) Viimane on kahtlemata selge, kuid mitte ainuke, ja teostamatu võimalus väljarännet peatada. Et küsimus on pigem tahtmises probleemiga süvitsi tegeleda, viidatakse 2005 aasta teksis: *“Eestis räägitakse küll vajadusest peatada ajude väljavool, kuid riiklikul tasemel selleks midagi olulist ei tehta.”* (T13)

2006. aasta valimi tekstis analüüsivad majandusteadlased võõrtööjõu kasutamise vajadustest lähtuvalt eestlaste väljarände küsimust ning järeldavad, et tegevusruumi jagub küllaga.

Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal. Järelikult on vaja teha kõik selleks, et need välismaale tööle mineku motiivid kaotaksid atraktiivsuse. (T25)

Väljarände vähendamiseks lahendusi otsima ärgitab 2008. aastal arvamusartiklis ka siseminister, kutsudes kõikide ühiskonnatasandite esindajaid antud küsimuses kaasa mõtlema.

Kui me ei suuda luua tugevat majandust, mis toetab meie elanike heaolu kasvu, siis on tõenäoline, et väljaränne Eestist suureneb veelgi ning see on ohuks meie

riigi julgeolekule ja järjepidevusele. Selline perspektiiv peaks innustama riiki, kuid ka ettevõtjaid, teadusasutusi ning kõiki teisi probleemidega aktiivselt tegelema ja uusi lahendusi otsima. (T45)

Eestlaste tagasikutsumine. Väljarände vähendamise püüd on kahtlemata keeruline ülesanne, mis sõltub suuresti ühiskonnas asetleidvatest üldistest arenguprotsessidest. Oluliseks sammuks võib lugeda ka probleemi teadvustamist ja vastavate eesmärkide seadmist, nagu näiteks tuleks maapiirkondade väljarännet kommenteerinud ametniku hinnangul *“rohkem tähelepanu pöörata siinsete elu- ja töötingimuste parandamisele, et inimesi Võrumaale meelitada.”* (T30) või, nagu kommenteerib võõrtööjõu kasutamist poliitik 2007 aasta artiklis: *“Suund peab olema sellele, et Eesti töötaja siia tagasi tuleks.”* (T32)

Konkreetsed eesmärgid on rändepoliitika raames seatud eestlaste tagasitulemise soodustamiseks. Sellekohase info leiab, nagu ka eelnevalt toodud näited, 2007. aasta tekstidest, milles räägitakse põhjalikult eestlaste tagasikutsumiseks ette võetud sammudest ning tuuakse esile, et *“eestlaste kodumaale tagasi kutsumine on sisse kirjutatud ka koalitsioonilepingusse.”* (T34) Artikkel annab ülevaate kavandatavatest sammudest (*“rahvastikuministri büroosse asub peagi tööle ametnik, kelle ülesanne on korraldada eestlaste tagasitulekut esivanemate maale”*), siiani tehtud tööst (*“esimest korda hakati eestlaste tagasirände teemaga tegelema seitse aastat tagasi /-/-”*) ja senisest edust. Viimasena tuuakse artiklis välja, et *“üks suund, mida ettevalmistatav tagasirände kava peab arvestama, on just nende uusemigraantide hoidmine Eesti küljes”* (T34), väljendades seeläbi muret tagasipöörduvatele eestlastele vastuvõetavate elutingimuste pakkumise pärast.

Sama teemat jätkab valimi järgmine tekst, milles välismaal elavad eestlased arutlevad mh sellesama tagasipöördumise kava üle. Artikli toon seab nimetatud kava edu teatava kahtluse alla, tuues välja, et *“ehkki igasugune usaldusväärne statistikagi puudub, tahab tänavu kevadel ametisse astunud valitsus käivitada “riikliku programmi eestlaste tagasikutsumiseks””*.

Kõhklusi lisab ka ametniku vastus küsimusele “Kuidas seda teha?”:

“Me alles hakkame mõtlema, mis on see präänik, mis inimesed tagasi toob –

keda huvitab raha, keda missioonitunne,” ütleb rahvastikuministri nõunik Eduard Odinets. “Peame tegema selgitustööd, et oleme normaalne, turvaline, hea majandusega Euroopa riik.” (T35)

Oluline on antud artiklis küsitatud eestlaste enesemääratlemine, mille kohaselt identifitseerivad nad end jätkuvalt kodueestlastena, kuid hindavad sellest hoolimata riigi kava eestlasi tagasi koju kutsuda raskesti teostatavaks ülesandeks:

“Ma ei pea ennast mitte välis-, vaid kodueestlaseks,” ütleb kuus aastat välismaal elanud naine. Kuid ometi nimetab ta eestlaste kodumaale tagasikutsumise kava liiga optimistlikuks. “Välismaal elamise taga on inimeste isiklik otsus, mida riik suurt mõjutada ei saa,” arvab ta. (T35)

Valitsuse soov eestlasi kodumaale tagasi meelitada võib toimida nende puhul, kes on lahkunud hooajaliselt ja jätnud pered Eestisse – nagu näiteks bussijuhid, aga ka teadlased –, eraäris läbi löönud tipp-professionaalide puhul on see aga küsitav. Nagu nendegi puhul, kes on välismaalasega abielus. Tavaliselt valitakse uueks kodumaaks mehe päritolumaad – kuid on ka erandeid. (T35)

2007. aasta valimi tekstides räägitakse riiklikult toetatud tagasipöördumisest kõige rohkem, ja seda ka seoses teiste Baltimaade samalaadsete probleemidega. Põhjalikumalt tutvustatakse Migratsioonifondi tegevust, millest selgub, et tagasipöördujate hulk on “järsult kasvanud” (T37). Optimistlikult kõlab ka poliitiku kommentaar välismaalaste seaduse eelnõu kohta, mis *peaks andma muuhulgas panuse selleks, et meelitada välismaale tööle läinud eestlasi tagasi kodumaale.*(T41)

2008. aastal jätkub tagasipöördumise teema käsitlemine tekstides erinevates kontekstides. Märkimisväärsim neist räägib Euroopa rahvastiku kiirest vananemisest, mille taustal rahvastikuminister rõhutab välja- ja tagasirände pööratava tähelepanu ja eesmärkide seadmise olulisust.

Kindlasti on midagi mõtet ette võtta, seda enam, et rahvaarvu kahanemine on probleemiks terves Euroopas. Võime isegi rääkida riikidevahelisest konkurentsist töökäte ja spetsialistide meelitamisel. Eestis peaksime püüdlema selle poole, et inimesed ei lahkuks jäädavalt, vaid tuleksid siia ikka tagasi. Riik peab hoolitsema, et inimestel oleks kindlustunne tuleviku suhtes. (T51)

Riiklike tegevuste loetlemine jätkub veel ühes 2008. aasta valimi tekstis, milles tutvustatakse Tööturuameti püüdlusi eestlaste tagasipöördumise lihtsustamisel.

Näiteks kevadel Iirimaal Dublinis toimunud neljapäevasel töömessil käis Eesti

tööturuameti andmeil rohkem kui 100 000 inimest. «Eesti boksi külastas selle aja sees 8000 inimest. Jagasime huvilistele elamis- ja töötamisvõimalusi tutvustavaid materjale: kuidas Eestis tööd otsida ja milline on siin tööturuolukord,» rääkis Traks. Lisaks korraldavad Balti riikide tööturuametid välismaal ka pidevalt infopäevi ja nõustavad seal oma kaasmaalasi. Eesmärk on aidata neil tagasi koju tulla. (T54)

Spetsialistide tagasipöördumise motiveerimine. Valimi tekstide kronoloogilisest järjestusest selgub, et enne, kui riiklikul tasandil hakati suuremat tähelepanu pöörama nõ kõikide välismaal elavate eestlaste tagasipöördumise soodustamisele, kirjutati juba 2006. aastal nn ajude kojukutsumisest. Eestisse tagasi pöördunud teadlasele tunnustust jagades kirjutatakse, et *“laiemalt mõtleb teadlane on asunud tegutsema selle nimel, et tuua välismaal hea hariduse omandanud eestlased tagasi koju.”* (T20) Ka valimis järgmisena toodud tekstis räägitakse, *“et välismaale tasuvama töö peale läinud Eesti molekulaarbioloogid kodumaa laboritesse tagasi meelitada, kavatses riik anda igatühele neist aastas 780000 krooni teadusöö tegemiseks.”* (T21)

President Ilves on valimi tekstides andnud läbivalt põhjust tsiteerimiseks, nn ajude äravoolu ja tagasikutsumise teema leiab uudisena kajastamist konverentsi kõne väljavõttena:

“President Toomas Hendrik Ilves ütles oma kõnes, et Eesti peab välismaale tööle läinud spetsialistid tagasi meelitama ja muutuma ise välisspetsialistidele ligiõmbavaks. «Lühidalt kokku võttes - rahast ei piisa. Ükski raha ei asenda ajusid,» rõhutas Ilves.(T26)

Presidendi meelest ei ole Eesti piisavalt pingutanud, et leida talente ning neid siia meelitada. “Pigem näeme, kuidas spetsialistid Eestist ära lähevad. /.../ Meil tuleb need inimesed tagasi tuua,” lausus Ilves.(T26)

2008. aastal räägivad tekstid nii konkreetsetest riiklikest meetmetest kui ka asjadest, mida selles vallas tuleks ette võtta. Kirjeldatakse näiteks haridusministeeriumi vastavaid rahalisi meetmeid haritud inimeste “tagasi toomiseks”: *“välisõppejõudude ja –teadlaste palkamiseks on suunatud grantid, parandatakse infrastruktuuri ja üldist palgataset kõrgkoolides.* (T46) Sama eesmärgi toob välja ka kõrgkooli rektor, lisades, et *“ka tänapäeva ülikoolis peame tegema võimalikult lihtsaks välismaal töötavate teadlaste ja õppejõudude tagasitee oma koduülikooli.”* (T57)

3.5.3. Rändestatistika

Rändestatistikal on käesolevas töös läbivalt oluline roll nii töö eesmärgi selgitamisel töö teoreetilises ülevaates kui ka meediasisus ilmnenu tendentside kirjeldamisel. Rändestatistikat puudutavaks keskseks märksõnaks on kahtlemata *usaldusväärsus*, mis tähistabki vastavat alamkategooriat, mille all on välja toodud koodid *andmete lünklikkus* ja *andmete tõlgendamine*.

3.5.3.1. Usaldusväärsus

Andmete lünklikkus. Eelnevates töö osades juba lahti seletatud Eesti rändestatistika puudused leiavad valimi tekstides laialdast kritiseerimist aastatel 2005-2008. Puudulikud andmed ei võimalda hinnata õppurite arvulist liikumist, veel vähem ajutiste ja alaliste välismaal töötajate hulka. Järgnevalt on välja toodud rida näiteid statistika puudumisest tingitud infolünkade kohta. Näited on valitud eelkõige hinnanguid väljendavate sõnade ja fraaside esinemisest lähtuvalt, sest võrreldes muude välja- ja tagasirännet puudutavate tekstidega on statistika usaldusväärsus neis üks enam kritiseerimist leidnud kitsaskohti.

Kui paljud neist sadadest Eestimaa parematest poegadest ja tütardest, kes siirduvad piiri taha tarkust nõudma, seal omandatu-kogetu Loode kombel viimaks kodumaale tagasi toovad, selle kohta pole paraku mingeid andmeid. Seetõttu ei saa väita, kas piiride ja väliskõrgkoolide uste avanemine edasipürgivate noorte ees on Eestile siamaani rohkem kasu või kahju toonud. (T9)

Lünkliku statistika tõttu näib tööjõud udukoguna. (T17)

Samas on veider, et ajal, kui ettevõtjad kurdavad tööjõupuuduse üle, ei kajastu paljud tööjõu andmed kusagil statistikas. (T17)

Seda, kui palju ehitajaid on Eestist välismaale läinud või kui palju seaduslikke või ebaseaduslikke võõrtöölisi Eestis töötab, ei tea riik ega ka ehitusfirmad. Erinevad eksperdid jagavad hinnanguid, millel ei ole mingit statistilist alust. (T17)

Eesti riigil pole ülevaadet, kui paljud siinseist elanikest on kodumaa tolmu jalgelt pühkinud ja piiri taha tööle läinud. (T23)

Riigil pole aga seaduslikku alust, et välisriikidesse minejaid elanikeregistris tähistada. Seetõttu erinevalt teistest riikidest tehakse meil vaid oletusi välja

rännanud tööliste arvu kohta. (T23)

Selles ongi probleem, et meil ei ole tegelikult selget ülevaadet, kui palju eestlasi välismaal töötab, sest me ei saa väljarändavaid töölisi registreerida. (T23)

Lisaks sellele, et riigil ei ole ülevaadet väljarändajatest, pole teada ka see, palju rahvast tagasi kodumaale tuleb. (T23)

Täpset Eestist lahkunute arvu ei tea aga keegi. Erinevalt paljudest Euroopa riikidest puudub Eestis kohustus elukohta registreerida. Näiteks Saksamaal tuleb end elukohast välja registreerides anda linnavalitsusele oma uus aadress – mis võimaldab teha ka usaldusväärset rändestatistikat. Eesti on aga sunnitud enda väljarännanute arvu leidmiseks tülitama teiste riikide elanikeregistreid. Nii saabuvadki kaootilised andmed, mille põhjal ei saa teha suuri üldistusi. (T35)

Ent statistika ei kajasta vähimalgi määral neid abiellumisi ja kooselusi, mis jäävad teisele poole Eesti piire. (T38)

Migratsioonistatistikat meil ei ole. Ilmselt paljudel põhjustel, sealhulgas ka mingil meie eestiaegsele mehele, ja olgu öeldud, ka minule täiesti arusaamatu andmekaitse piirangu tõttu, /-/. (T39)

Andmete tõlgendamine. Puudulikud andmed võimaldavad andmete mitmeti tõlgendamist vastavalt soovitud eesmärkidele – kui huviks on näidata arve suuremana, saab kokku lugeda kõik erinevatel aegadel Eestist välja rännanud eestlased ja vastupidi – kui numbrid võiksid autori huvidest lähtuvalt paista võimalikult marginaalsed, võib eeltoodud loetelu põhjal arvesse võtta vaid osaliselt kajastatud statistilisi näitajaid. 2008. aastal ilmneb taoline andmete tõlgendamine kõige ilmekamalt tekstis, mis räägib vähemalt 200 000 Eestist lahkunud inimesest.

Kui 2005. aastal töötas välismaal 183 000 Eesti kodanikku, siis praeguseks võib arvata selle näitaja tõusu vähemalt 200 000 inimeseni. Eesti on kaotanud 200 000 töötajat ja võib lähiaastatel veel kaotada. Eesti majandust ähvardavad niigi paljud potentsiaalsed ohud ning selle tulemusena depressiooni langemise oht. Sellisel foonil ei saa me mingil viisil lubada seda, et meie majandusest on lihtsalt lahkunud 200 000 inimest. (T43)

Taolise andmete tõlgendamise seab terava kahtluse alla vastuargumente koondav tekst, mis algab lausega: Juba 30ndate aastate Saksamaal teati, et kui valet järjekindlat korrata, hakatakse seda uskuma. (T44) On ilmne, et järgnevad väited on mõeldud sedavõrd suure arvu ümberlükkamiseks ning selle kinnituseks toob autor rea vastupidist

tõendavaid arve, hindamata probleemi ulatust siiski mitte väikeseks, kuid rõhutades andmetega reaalsusesse jäämise tähtsust: *“Samas tuleks kindlasti tegeleda selle ressursiga edasi ning integreerida neid rohkem Eesti tegemistesse ja toimetamistesse. Kui meie rahvaarv kahaneb, siis on igasugused meetodid olukorra parandamiseks lubatud. Välja arvatud pooltõdede esitamine.”* (T44)

3.5.4. Hinnangud rände tulevikuproгноosidele

Viimane alapeatükk hõlmab kokkuvõtlikult meediatekstides avaldunud hinnanguid rände olulisusele ja väljarände tõenäolisele ajaperioodile, lähtuvalt võimalikest kaasnevatest mõjudest ühiskonnaprotsessidele, üldistavamalt seega riigi arengule, mistõttu käsitletakse nimetatud kategooriaid samuti rändepoliitika representatsiooni osana. Alapeatükk jaotub järgmistesse kategooriatesse: *hinnangud rände olulisusele*, mille koodideks *oluline probleem* ja *vähemoluline probleem*; ning *hinnangud rände pikkusele*, mille koodideks *pigem ajutine lahkumine* ning *pigem alatine lahkumine*.

3.5.4.1. Hinnangud rände olulisusele

Oluline probleem. Kinnitust leidnud puudulik rändestatistika ja sellest tulenev andmete subjektiivne tõlgendamine loob aluse vastandlike prognooside ja tulevikustsenaariumide esitamiseks. Antud valimis moodustavad ülekaalu hinnangud, mille kohaselt on väljaränne Eestist laiaulatuslik ühiskondlik probleem, mis mõjutab paljusid valdkondi. Emotsioone väljendavaid näiteid probleemi ulatuse kirjeldamiseks leiab kogu valimi lõikes:

«See on Eesti meditsiini hääbumine. Suurem lahkumine on aga veel ees,» (T6)
Samas ei jäta mind maha ka tunne, et eestlaste asi ongi tulevikus neist tähtsate ülikoolide lõpetajatest vaid lugeda, sest Eesti riigi jaoks on nad kadunud hinged. Inimestega, kes on siit kunagi läinud ära õppima, kuid kellel pärast seda Eestisse enam asja ei ole.” (T13)

Eestist tahaks ligi 40 protsenti noortest minna elama välismaale. Natuke liiga suur protsent, et seda lihtsalt nooruse tuhina arvele kirjutada. (T18)

«Statistikud ja majandusteadlased on andnud hinnanguid, et elujärje parandamise nimel on välismaale suundunud ligi sada tuhat tublit ja noort töökätt.» (T36)

Vähemalt sama usutav kui see, et maailmas on paarikümne aasta pärast 1,5

miljonit eesti keelt kõnelevat inimest, kellest haridusminister räägib (huvitav küll, kuidas mõtleb ta selle arvu saada, kas nii, et iga väljarändava eestlase eesmärgiks saaks mõnele võõramaalasele «kurat» ütlemine selgeks õpetada?), on see, et paarikümne aasta pärast hakatakse siinmail üldse tulesid ära kustutama. (T39)

Kui omaksime lisaks loomuliku iibe andmetele ka usaldusväärset migratsiooniproгноosi, võiksime ruttu välja arvutada, millal veerand Eestit põlisrahvast tühjaks jääb. (T39)

Eesti on kaotanud 200 000 töötajat ja võib lähiaastatel veel kaotada. Seega on 200 000 inimese väljaränne Eestist majanduslikus mõttes palju suurem probleem, kui riigieelarvesse saamata jäänud 50 miljardit. (T43)

Vähemoluline probleem. Vastupidi ülaltoodud näidetele esineb valimis ka rida tekste, milles nähakse rändeküsimust suhteliselt helges valguses - väljarännet peetakse loomulikuks ja kasulikuks nii üksikisiku kui riigi arengule.

/--/ eestlased otsivad välismaal eelkõige lühiajalist tööd, et saada uusi kogemusi ja veidi vaheldust. «Pärast paari kuud tööd pöörduvad inimesed enamasti tagasi,» ütles ta. (T1)

Tööjõu väljaränne ei ületa suure tõenäosusega 2 – 3 protsenti tööealisest elanikkonnast. Kogu majanduse peale ühtlaselt jaotunult ei kujutaks sellisemahulised tööjõu liikumised väga olulist ohtu. (T5)

Aga ei ole mitte midagi hullu lahti, kui inimene töötab mõnda aega välismaal. (T8)

Huvitav mõttekäik ilmneb ühes 2006. aasta tekstis, mille autor käsitleb välismaale tööle läinuid kui riigi ekspordiar tiklit, rääkimata sellest, et tema hinnangul ei ole tegemist riigi jaoks kadunud ressursiga, vaid kindlasti tagasi pöörduvate töötajatega, viidates positiivse poole pealt ka asjaolule, et tegemist on mahuka osaga nn ekspordis.

«Enamik välismaale läinuist pole ju emigreerunud, nad toovad oma sissetulekud riiki tagasi. Tegemist on keskmisest inimesest ettevõtlikumate töötajatega. Kõige muu kõrval omandavad inimesed välismaal töötades mitmekesiseid kogemusi. Pole isegi niivõrd oluline, kas kogemused on positiivsed või negatiivsed. Kodumaale naastes tulevad need kindlasti kasuks,» /--/ välismaale läinud töötaja on küllaltki oluline eksporditöör. Ta ekspordib oma tööjõudu. Kui palju on meil majandusharusid, milles ekspordi osatähtsus seda ületab,» küsib Oja. (T28)

Probleemne ei paista väljaränne ka maapiirkondade tühjenemisest rääkiva artikli kommentaari kohaselt poliitikutele, kes *“ei pea olukorda lootusetuks, sest paljud välismaale tööle läinud inimesed tulevad pärast rahateenimist koju tagasi.”* (T30) Sarnaselt loodavad tervishoiutöötajate esindajad, et *“kui majanduse või tervishoiuga ei juhtu midagi hullu, jääb aasta keskmine lahkujate arv praegusega umbes samale tasemele või langeb mõnevõrra veelgi.”* (T31) Positiivsust lisab ka rahvastikuministri seisukoht väljarände statistikale tuginedes aastal 2008: *“Kui vaatame natuke ajas tagasi, siis Eestil on läinud väga hästi võrreldes sellega, kui palju on lahkunud teistest Balti riikidest: Leedust pool miljonit, Lätist 200 000, aga Eestist ainult 45 000 – 50 000”.* (T51).

3.5.4.2. Hinnangud rände pikkusele

Pigem ajutine lahkumine. Nii nagu prognoosid rände ulatusele, baseeruvad ka hinnangud rände pikkusele kas isiklikel kogemustel või usul, et kodumaal on kokkuvõtteks ikka parem. Ajutine lahkumine on antud tekstivalimis domineeriv ning kõlama jääb välismaale läinute soov kunagi tulevikus kodumaale naasta.

“Aga põhimõtteliselt ärajääja ma pole ega usu, et seda minust ka saaks,» kinnitas Lobjakas.” (T9)

Samamoodi plaanib kunagi tulevikus Eestisse naasta Prantsusmaal Lyoni ülikoolis keeleteadusi õppiv Kadri Kaldmäe, kes loodab magistrikraadini jõuda kahe ja poole aasta pärast. Aga millal täpsemalt naasta, ei tea ta isegi. (T9)

Välisõpingute kogemusega inimeste usutlemine näitas, et nii nagu leidub neid, kes pärast kraadi saamist kohe Eestisse tagasi tulevad, pole põrmugi puudus nendest, kes on välismaale pikalt ankrusse jäänud. Ent igal juhul kinnitasid Postimehe telefoni- ja meiliintervjuud, et enamik pikemalt piiri taha jäänuid mõlgutab mõtteid naasta kunagi tulevikus siiski kodumaale. (T9)

Lõunanaabrite muret kasvatab ka see, et kui eestlased lähevad välismaale pigem hooajatööle, /-/- (T16)

Pole põhjust Eestist päriks ära minna. Noorest peast mõneks ajaks ära käia – seda küll. (T18)

Esialgu minnakse lootuses, et mujal on kõik huvitavam, ja kogemuste omandades tullakse tavaliselt tagasi. (T18)

Pigem alatine lahkumine. Püsivalt kodumaalt ärajäämine on kahtlemata tõenäoline

eelnevalt väljarände põhjuste peatükis käsitlemist leidnud välismaalasega abiellumise puhul ja ka üldisemalt perekondlikel põhjustel näiteks juhul, kui pere on otsustanud koos välismaale kolida.

Sest kui mujal osatakse sinu saavutusi hinnata, siis miks loopida pärleid sigade ette siin. Kui kodumaalt lahkuda noores eas, siis on paratamatu, et võõral maal leitakse endale see kõige kallim inimene, sünnivad lapsed ning oledki välismaalane valmis. (T13)

Tavaline on, et kui perepea uue kodumaaga kohaneb, läheb ka pere talle järele. (T16)

Samas ei tea ju tulevikku kunagi ette ja jätta lahtiseks võimalus kunagi tagasi pöörduda on arusaadavalt lihtsam kui väita, et seda kunagi tulevikus mitte mingil tingimusel ei juhtu. Seega ei ole ka antud kategoorias välja tuua eelnevatega võrreldavas mahus näiteid, mida võib samuti tõlgendada positiivse tulevikuproгноosina.

3.5.5. Kokkuvõte

Peatükki kokku võttes võib riigile suunatud ülesannete kirjeldamisel väljarände vähendamiseks nimetada peamisena jätkuvalt majandusele suunatud tähelepanu. Töötingimuste paranemist ja halvenemist nähakse otseses seoses vastavalt rände suurenemise ja vähenemisega ning riigi ülesandeks seatakse vastavate tendentsidega arvestamine. Siiski leidub arvestataval määral hinnanguid, mille kohaselt on riigil rände osas laiaulatuslikumad ülesanded, alustades poliitikute isikliku eeskujuga eetilise ühiskonna kujundamisel kui ka suurema tähelepanu pööramise vajadust ühiskonnas domineerivatele väärtushinnangutele. Esile tõstmist väärib siinkohal kriitika levinud sotsiaalsetele normidele, mis soodustab esmajoonel noorte haritud naiste välismaale siirdumist. Demograafilisi prognoose arvestades rõhutatakse riiklikul tasandil rände rolliga suuremat arvestamist ja kritiseeritakse teravalt seniseid tegematajätmissi. Oluliseks peetakse riigi rolli suurendamist ka üldise elukvaliteedi parandamiseks selleks, et inimesed eelistaksid Eestisse elama jääda. Seega võib kokkuvõtteks öelda, et meedia vahendusel oodatakse riigilt mitmekülgsemat ja senisest põhjalikumat rände põhjuste ja mõjude analüüsi ning vastavate meetmete väljatöötamist.

Kui eelnevalt jäi kõlama riigi rändepoliitikale suunatud kriitika, siis ülevaade riiklike meetmete kajastamisest meedias näitab, on vastav arutelu viimastel aastatel muutunud

varasemast tunduvalt aktuaalsemaks ning riiklikud eesmärgid leiavad mitmetes artiklites põhjalikult käsitlemist. Väljarände vähendamise võimaluste üle arutlemise vajadust rõhutavad seejuures nii teadlased kui poliitikud. Konkreetsete meetmetena tutvustatakse meedias eestlaste tagasikutsumise kava, Migratsioonifondi poolt pakutavaid toetusi ning Tööturuameti poolt tehtavat teavitustööd. Üldine artiklite toon on kava edukuse suhtes küll kohati kahtlev, kuid üldjoontes siiski positiivne. Täheldada võib tagasirände suunatud tähelepanu tõusu ning, lähtuvalt riigi üldistest eesmärkidest, tuleb eraldi märkida spetsialistide tagasipöördumise toetamise meediatekstides.

Riikliku rändestatistika kohta toodud näited on vaid osa valimis esinenud kriitilistest hinnangutest, kuid ka nende põhjal on võimalik järeldada, et tegemist on ühe problemaatilisema küsimusega rändealastes diskussioonides – keeruline on anda hinnanguid rände olulisusele ja mõjudele ning töötada välja meetmeid, kui aluseks pole võtta usaldusväärseid andmeid.

Hinnangud rände olulisusele sõltuvad ülaltoodud näidete põhjal suuresti arutelu kontekstist. Rände mõjusid kirjeldatakse olulisemana juhtudel, kui tegemist on Eesti üldisi ühiskondlikke protsesse analüüsivate ja prognoosivate kirjutistega, samas kui väljarännet hinnatakse pigem väheoluliseks kitsamalt töörännet kommenteerides. Rände olulisust hinnates ei saa antud juhul eristada erinevate autorite seisukohti, kuna valimis esineb erinevaid mõttekäike nii ajakirjanike, poliitikute, ekspertide jt hinnangutes.

3.6. Ekspertintervjuude tulemused võrdluses tekstianalüüsiga

Vastavalt valimi kriteeriumidele viidi läbi kokku kolm ekspertintervjuud: Migratsioonifondi juhataja Ede Teinbasiga (edaspidi V1), rahvastikuministri nõuniku Aho Rebasega (V2) ja Välisministeeriumi konsulaarabi büroo direktori Monika Taboriga (V3). Tulenevalt sellest, et töö põhifookuses on kvalitatiivne tekstianalüüs, käsitletakse intervjuutulemusi eelkõige lisamaterjalina ja võimalike võrdluste alusena. Analüüsitulemused on esitatud peateemade kaupa, koondades intervjuudes esinenud teemakäsitlelused ühtseteks blokkideks, mis on illustreeritud intervjuudest pärinevate tsitaatidega. Teemablokid vastavad üldjoontes tekstianalüüsi kategooriatele, mis võimaldab alljärgnevalt esitada intervjuude tulemusi võrdluses tekstianalüüsi tulemustega.

3.6.1. Väljarände põhjused

Intervjuude esimesed küsimused olid sarnaselt tekstianalüüsiga pühendatud välja- ja tagasirände põhjuste väljaselgitamisele. Ka peamine tekstianalüüsis ilmnenu väljarände põhjus – palk – toodi välja kõikide intervjueritute poolt. Töölaseid põhjendusi laiendas üks vastanu, kes tõi eraldi välja tippspetsialistide lahkumise paremate karjäärivõimaluste tõttu. Nimetati ka õppima minekut kui esialgset välismaale minemise põhjust ning oluline on tõdeda, et noorte naiste välismaale elama minemise seoses abiellumisega kui ühe märkimisväärse lahkumise põhjuse tõid samuti välja kõik eksperdid. Samas ei nimetatud eelloetletutele lisaks selliseid ajakirjanduses leiduvaid põhjuseid nagu väärtushinnangute pärast lahkumist ega ka sobivama elukeskkonna otsimist. Intervjuu esimesele sisulisele küsimusele ehk siis rände põhjustele vastuseid tuues hindasid kaks vastajat juba ka rände olulisust, leides, et erinevaid põhjusi väga palju ei olegi, kuna väljarändajate hulk ei ole kuigi suur.

V1: *Eelkõige minnakse välismaale ikkagi töötama. Tööle lähevad peamiselt noored, kes lähevad tavaliselt lühiajaliselt majanduslikel põhjustel. Siis muidugi õppurid, kes lähevad kogemust, seiklust otsima. Kolmas grupp on kõrgeltharitud spetsialistid, näiteks arstid või bioloogid või insenerid /--/. Need oleksid need kolm põhigruppi. Ja lisaks ei saa mainimata jätta ka pererännet ehk siis need, kes abielluvad välismaale, eelkõige naised.*

V2: *Ma ei arvagi, et nüüd väga paljud rändavad välja, sest on ju ütleme peale Eesti taasiseseisvumist rännanud välja päris palju, arvatakse, et ma ei tea, võib-olla 50 000 või nii ja kindlasti selle pärast, et paremat tööd otsida ja rohkem raha teenida. Ma arvan, et see on peamine põhjus. Ja teine kategooria on siis need, kes on läinud õppima välismaale, ja üks võrdlemisi suur osa on ka neid, kes on läinud välja, just eriti nooremad naised, kes on läinud au pairideks või lihtsama töö peale ja siis leidnud elukaaslase ja sellega jäänud kusagile maha. Neid ma olen kohanud päris palju siin ja seal.*

V3: *Kui me vaatame Suurbritanniat ja Iirimaad, siis sinna minnakse peamiselt tööle, nii nagu muidugi ka Soome. Täiesti selgelt joonistub välja see eesmärk, et tõsta oma elatustaset. Aga näiteks Itaalias, /--/, seal on peamine tõendi saamine saatkonnast selle kohta, et Eesti kodanik võiks Itaalias abielluda. Enamuses on need ka veel venekeelt kõnelevad Eesti kodanikud ja muidugi naised. Ja sama on ka näiteks Portugalis, Hispaanias. Rootsi on ka väga palju mindud, tööle küll*

vähem, aga samuti, et Eesti kodanikud, naissoost, on väga palju sinna abiellunud.

Üldisema põhjusena, miks väljaränne on viimastel aastatel toimunud, toodi vastuseks Euroopa Liidu laienemine kui lihtsalt võimalus välismaale tööle minemiseks.

V1: 2004-2005 väljaränne kasvas, tänu sellele, et inimestel tekkis seoses mitmete EL riikide tööturu avanemisega rohkem võimalusi minna, asjaajamine läks lihtsamaks ja inimestel tekkis julgus minna ka seoses Euroopa Liitu kuulumise ja tervishoiu ja sotsiaalkindlustussüsteemiga.

Ekspertide poolt nimetatud väljarände põhjuseid kokku võttes võib seega öelda, et need on meedias esitatud põhjustega üldjoontes kattuvad, kuigi esitatud valdavalt töörännet silmas pidades. Oluliseks peeti ka meedias tähelepanu leidnud välismaale kolimise seost abiellumisega. Samas võib vastustest välja lugeda hinnanguid väljarände olulisusele, mis vastanute arvates ei ole praegusel ajal märkimisväärse tähtsusega. Viimases järeldots erineb meedias kõlanud seisukohtadest, mille järgi võib väljaränne lähitulevikus seoses töörandega pigem kasvada kui kahaneda.

3.6.2. Väljarände mõjud

Nagu juba esimesele küsimusele antud vastustest võis välja lugeda, hindavad vastajad eestlaste väljarännet suhteliselt väheoluliseks küsimuseks, olles seisukohal, et kui väljarändel on ühiskonnaprotsessidele mingit mõju, siis on see vähemärgatav ja teiste mõjutegurite reas pigem viimaste seas. Nii loetleb üks vastanu olulisemateks küsimusteks rahvastiku vähenemise ja vananemise, teine on seisukohal, et pigem omab teatavat mõju maailma majandusest tingitud tagasiränne Eestisse. Niisiis võib tõdeda, et eksperdid ei pea eestlaste väljarännet ühiskonnaprotsessidele mõjuavaldavaks faktoriks ning meedias välja toodud põhjusi siinkohal võrrelda ei ole võimalik.

V1: Üldine rahvastiku vähenemine ja vananemine on suuremaks ohuks Eesti demograafilisele olukorrale, keelele ja kultuurile, kui väljaränne. Väljaränne muidugi mängib oma rolli, aga võrreldes teiste Ida-Euroopa riikidega siis väljarände osakaal on jäänud väiksemaks kui võrrelda näiteks Poola või kasvõi Läti Leeduga.

V2: Ma arvan, et ühiskonna areng Eestis ja maailmas mõjutab seda väljarännet. Nii kaua kui oli kõrgkonjunktuur igal pool ja kerge tööd saada Euroopas ja mujal maailmas, see meelitas paljud välismaale. Aga praeguses olukorras ma arvan,

et võib-olla suurem tagasiränne Eestisse, kuna ka teistes riikides, kui on tööpuudus, siis lastakse töölt lahti esmajärjekorras võõrtöölised.

V3: Ma jään selle vastuse võlgu, eks ta kindlasti mõjutab, aga mil määral ja seda.

3.6.3. Väljarände vähenemise põhjused

Meediatekstides ilmnesid väljarände vähenemise põhjustena mitmed ühiskonnas asetleidnud muutused ning mainiti ka väärtushinnangute põhjal tehtud otsuste kaalu. Ilmselt tuleb siinkohal arvestada, et meediatekstide vaatlusperioodi (2004-2008) ja intervjuude läbiviimise ajavahemiku (aprill 2009) mõningane ajaline distantis võib tulemusi mõjutada, kuid huvitav on siiski asjaolu, et kui väljarände vähenemise põhjusena toodi meediatekstides ühe olulise põhjusena välja Eesti paranenud elu- ja töökeskkonda, siis ekspertide arvates on väljarände vähenemise taga eelkõige halvenenud majandusolukord maailmas, mis pärsib mujal töö leidmise võimalusi. Seega ei ole ekspertide hinnangul põhjus mitte niivõrd selles, et inimesed eelistaksid Eestisse jäämist, vaid et neil on varasemast keerulisem välismaal tööd leida.

V1: Praeguses majanduslikus olukorras minu arvates väljaränne küll pigem väheneb, et kusagil Euroopa Liidus meid siiski, ehk võõrtöötajaid, väga ei oodata, kui oma töötajadki on ilma tööta, eks. Et ma usun, et lähiaastatel väljaränne pigem pidurdub, et ei oska öelda, kui kiiresti maailma majandus jalad alla saab ja mis seejärel toimuma hakkab. Aga tagasirände, just selle lühiajalise tagasirände osas, et kui inimesed on läinud lühiajaliselt tööle ja nüüd seal töö kaotavad, siis nad tõenäoliselt tulevad tagasi, mitte ei jää töötuna elama Iirimaale või Inglismaale, kus on palju kallimad kulud.

V2: Statistikat meie riigil ei ole ja rännet ma kuigi suureks ei prognoosi, mitte antud majanduslikus olukorras.

V3: Et just need, kes on tahtnud just nüüd välja minna, et nemad tulevad tagasi, kui nad ei leia seal tööd. Ka need riigid, kuhu rännatakse, on raskustes, et pigem ei, ega neil ei olegi enam väga mõtet välja rännata.

3.6.4. Tagasirände põhjused

Nagu väljarände vähenemise põhjustest juba ilmnes, peetakse ka tagasirände puhul oluliseks muutunud tööturusihtuatsiooni ja asjaolu, et võõrsile läinud töötajad on seal

tõenäolisemalt töö kaotamise ohus kui kohalikud ning et töö kaotades pöördutakse kodumaale tagasi. Välisministeeriumi esindaja sõnutsi on sagenenud juhtumid, kus välismaale heas usus tööle läinud inimesed paluvad koju tagasipöördumiseks riigi abi.

V3: *Jaa, nüüd ongi hakatud tagasi pöörduma näiteks Iirimaalt ja Inglismaalt. Meil on väga palju neid juhtumeid, kus inimesed on sinna tööle läinud, me ei tea, mis tööd neile pakutakse, aga väga palju on juba selle aasta alguses olnud kõnesid nii meile siis Tallinnasse kui ka Londoni saatkonda, et „oi, ma tuln siia tööle, tööd ma ei leidnud, ja nüüd aidake mind koju, et ostke mulle pilet, sest üldse raha ei ole“. Et viimase raha eest umbes sõitsin kohale ja.*

Pikemalt Eestist äraolnutest rääkides toodi tagasirände põhjustena siiski esile mitmeid meediakäsitlustes arutusobjektiks olevaid tegureid, mainides nii ühiskonnas toimunud arenguid kui ka ühiskondlikest ja isiklikest väärtushinnangutest tulenevaid tagasipöördumisi. Tähelepanu tõmbab ehk vaid ajamääruse erinev kasutamine - kui meediatekstid rääkisid pigem juba asetleidnud arengutest, mis aitavad kaasa eestlaste tagasipöördumisele, siis intervjuudes ilmnes see pigem soovitud eeldusena.

V2: *Eesti elatustase hakkab tasapisi lähenema Euroopa keskmisele ja eks see ka aitab kaasa. Kuna inimesed ikka otsivad paremat, mugavamat elu ja kui seda pakutakse Eestis, siis kindlasti see oleks põhjus, miks tagasi rännata.*

Nii meedias kui intervjuudes toodi tagasipöördumisel olulisena välja isiklikud põhjused, loetledes pere ja sõprade tähtsust ja emakeelse keskkonda olulisust. Samuti toodi tagasipöördujate näitena spetsialistide tagasipöördumist Eesti paremate karjäärivõimaluste tõttu. Siinkohal tuleb märkida, et nimetatud põhjused on väljarännet kommenteerivas artiklis samuti välja toonud Migratsioonifondi juhataja, kelle mõtted leiavad kohatist kordamist käesoleva töö raames läbiviidud intervjuus.

V1: *Tagasipöördumisel on määravaks pere ja sõbrad ja ka näiteks, kui lapsed on kooliminekuas, muutub paljudele oluliseks see, et nad saavad oma lapsed panna emakeelsesse kooli, saavad eestikeelse hariduse. Ja siis on veel näiteks selline grupp, Kanada ja Ameerika eestlased, kes tulevad tagasi selle mõttega, et siin väikeses ühiskonnas on üksikisikul võimalik midagi rohkemat ära teha, ja et neil on siin suuremad karjäärivõimalused kui suurtes riikides.*

Meediatekstidest võis tuua mitmeid näiteid selle ka kohta, et inimestel on tagasipöördumissoov tingitud mh patriotismist või igatsusest kodutunde järele. Tsiteeringud baseeruvad aga pigem üksikutel isiklikel näidetel kui üldistustel, millega on ka ilmselt põhjendatav asjaolu, et ükski küsitletud ekspertidest ei maininud

tagasirände põhjusena inimeste patriootilist hoiakut.

3.6.5. Tagasi mittetulemise põhjused

Kuigi intervjuuküsimused otseselt tagasi mittetulemise põhjusi ei käsitlenud, arutlesid vastajad põgusalt ka antud teemal, leides, et kindel töökoht ja hea töötasu on peamised argumendid, mis inimesi välisriigis kinni hoiavad. Vastustest võib välja lugeda ka tagasipöördumist takistavat kartlikkust kodumaal ootava ebakindla tuleviku ees ehk siis ka meedias sarnaselt käsitletud majanduslangusest tingitud tagasi mittetulemist. Meediatekstides esinenud muid argumente, nagu näiteks parem elukeskkond, perekondlikud põhjused või võõrdumine kodumaast, antud juhul ekspertide poolt mainimist ei leidnud.

V1: Kuid võib-olla need inimesed, kel on kindel töökoht välisriigis, siis pigem nad jällegi ei julge Eestisse tulla. Aga neid on tõenäoliselt vähem kui neid, kes töötasid lühiajaliselt ja juhutöödel.

V3: Jah, aga ütleme, et senikaua, kuni töötasu on ikkagi Lääne-Euroopas märksa kõrgem kui ta siin, siis ma arvan, et see on vägagi määrav tegur. Et pigem soovitakse siia tagasi tulla Ida poolt, aga nendega me puutume üsna vähe kokku. Pigem ma arvan, et ikkagi väljaränne on suurem, et väga palju siiski tagasi ei tule.

3.6.6. Riigi ülesanded

Tekstianalüüs näitas, et meedias on viimastel aastatel järjest enam tähelepanu pööratud üldise elukvaliteedi parandamise vajadusele selleks, et inimesed eelistaksid Eestis elada või siis siia elama tagasi pöörduda. Sarnaseid mõtteid väljendab ka üks ekspertidest, leides, et see on peamine, mida inimesed riigilt ootavad, lisades, et otseselt saab riik tagasipöördumist soodustada eelkõige toetava suhtumisega, mis tähendab nii mõistvaid ja abivalmis ametnikke kui ka näiteks valmisolekut integreerida välismaal elanud lapsi Eesti koolisüsteemi. Järgnev tsitaat võtab ilmekalt kokku mitmetes analüüsitud artiklites kõlanud seisukohad riigi ülesannete kohta, rõhutades tagasipöördujatesse soosiva suhtumise kujundamise vajadust.

V1: Tagasirännet saab riik eelkõige mõjutada üldise riigi olukorraga, et milline on meie majandusolukord, sotsiaalsüsteem, tervishoiusüsteem, haridussüsteem, aga saab kindlasti mõjutada ka selliste konkreetsete meetmetega nagu keeleõpe

ja kohanemisprogrammid ja selline üldine toetav suhtumine kogu ametnikkonna poolt nii koolisüsteemis, tervishoiusüsteemis, tööturusteemis. Et ametnikele tuleks teadvustada, et see inimene ei ole mingi järjekordne tüütu tegelane, vaid et tema Eestisse tulemisest on ju tegelikult hästi palju kasu, kuna meil on inimesi hädasti juurde vaja, eestlaste järeltulijad või Eestisse tagasipöördujad, neid on ju ikkagi palju lihtsam kohandada kui päris uurimmigranti.

V1: Riik ei saa võib-olla kuigipalju mõjutada seda tagasipöördumiseotsust, küll aga ta saab mõjutada seda, et need inimesed peale tagasipöördumist jäävad siia. Et kui nad on juba siia tulnud, et nad nagu ei lähe uuesti tagasi, kui nad kohtavad siin raskusi, ja teiseks ka see, et nad kohanevad kiiremini, et nad saavad kiiremini ühiskonnale kasulikuks.

Meediatekstide analüüsis leiab 2007-2008 aasta valimist mitmeid riikliku rändepoliitikat kajastavaid artikleid, milles tutvustatakse eestlaste tagasikutsumise kava ja osutatakse eestlaste tagasipöördumise vajalikkusele. Küsides ekspertidelt kommentaari nimetatud programmi kohta, nentisid eksperdid, et tegelikkuses on riigil üsna piiratud võimalused tagasitulemise toetamiseks ning et reaalset abi saavad siiski vaid halvas majanduslikus olukorras olevad tagasipöördujad. Samas leidsid eksperdid, et vastav sõnum on riiklikul tasandil olemas ja erinevate poliitikute poolt avalikkusele edastatud.

V1: Aga selle programmi kohta, siis kohati on ta nagu tekitanud välismaal viibivates eestlastes põhjendamatult kõrgeid ootuseid. Et see programm tegelikult pakub vähem, kui ta reaalsuses välja lubab. Me saame aru, et riigil on majanduslikult raske olukord ja võib-olla tõesti raha läheb rohkem vaja tööturusteemile või muudele küsimustele, aga valitsusliit on tegelikult kokku leppinud selle programmi rakendamises ja see programm on nagu paberil olemas ja meedia kajastab seda ja teatud sõnumid on ka edastatud välisriikides elavatele eestlastele. Näiteks on president teinud üleskutse, et tulge Eestisse tagasi, aga reaalset abi, konkreetset abi näiteks töökoha leidmisel või eluaseme leidmisel riik ikkagi ei paku. Et on olnud palju inimesi, kes on pettunud selles programmis.

V2: Jah, on, aga võrdlemisi tagasihoidlikud. Sihtasutus Eesti Migratsiooniafond saab raha siseministeeriumist, et toetada tagasipöördujaid, aga selleks, et saada seda toetust, peab olema elanud välismaal vähemalt 10 aastat ja peab olema nõ viletsas majanduslikus olukorras, et tõesti vajab riigi toetust. Nii et, ega neid väga palju ei ole, kes seda saavad.

V2: *Mitte väga oluline, ma ei arva, kuna siin tuhanded rändavad edasi-tagasi ja võib-olla paarsada saavad seda riiklikku toetust, siis see ei ole eriti mõjuv. Aga üldine hoiak nõ ministrite ja presidendi poolt avalikes kõnedes ja nii onju, et tulge tagasi – olete alati teretulnud. Et see sõnum on olemas.*

3.6.7. Rändestatistika

Eelnevates peatükkides ja meediaanalüüsis kinnitust leidnud rändestatistika puudulikkust kinnitasid kõik intervjuueeritud eksperdid. Rändeproгноoside suhtes olid vastajad mõnevõrra kahtlevatel seisukohtadel, kuid üldistades võib järeldada, et eksperdid ei hinda väljarännet kuigi suurearvuliseks, pigem eeldatakse, et välismaale läinud pöörduvad majandusraskuste tõttu tagasi. Huvitav on siinkohal võrdlus meediaanalüüsiga, milles mitmed autorid ennustasid pigem majanduolukorra halvenemisest tingitud väljarände suurenemist.

V1: *Jah, aga tõesti viimastel aastatel statistika järgi on nüüd väljaränne EL riikidesse peatunud, et 2004-2005 oli hüppeline kasv, siis ta pisut kasvas veel, aga viimastel aastatel on peatunud, isegi langenud. Statistikaamet ei ole avaldanud rändestatistikat selle madala kvaliteedi tõttu alates 2000. aastast olnud kuni nüüd siis 2008. aastani, mil ilmus kogumik “Ränne 2000-2007”, milles on püütud taastada ka välisrände andmeid. See, mis seal on avaldatud, on, ma usun, suhteliselt usaldusväärne, kuigi ka selles kogumikus on mitmel korral rõhutatud, et need andmed on tõenäoliselt siiski alaesindatud, nii et tõde saabub 2011 rahvaloendusega. Praeguses majandulikus olukorras minu arvates väljaränne küll pigem väheneb./--/.*

V2: *Ma ei arvagi, et nüüd väga paljud rändavad välja, sest on ju ütleme peale Eesti taasiseseisvumist rännanud välja päris palju, arvatakse, et ma ei tea, võib-olla 50 000 või nii.*

V2: *Statistikat meie riigil ei ole ja rännet ma kuigi suureks ei prognoosi, mitte antud majanduslikus olukorras. See on küll minu kogemus ja ma olen ju peaaegu terve elu Rootsis elanud ja see on ju igal pool nii, et kui sa ei ole oma inimene, siis sa ei ole nõ samal tasemel või sind ei võeta sama kergelt tööle ja kui on raskusi, siis lastakse ikka kõigepealt töölt lahti need, kes ei ole oma inimesed. See on karm tegelikkus. Nii et ma arvan jah, mul pole küll mingisuguseid fakte, aga ma arvan, et see võiks nii olla jah, et suund on pigem.*

3.6.8. Rände meediakajastused

Järgnevalt küsiti ekspertide hinnanguid rändetemaatika kajastamisele meedias. Kõik vastanud leidsid, et meedia kajastab rännet pigem pealiskaudselt ning et vaja oleks põhjalikumaid ja analüütilisemaid artikleid. Samas lahknesid ekspertide hinnangud meedia üldise kajastamise tooni osas – üks ekspertidest leidis, et meedia loob välismaal elamisest pigem liiga positiivse pildi, teine seevastu leidis, et meedia kajastab pigem ebaõnnestumisi. Erinevused ilmneseid ka artiklite mahu osas, mille suhtes leidis üks vastanutest, et artiklite arv ei ole väike, teine aga, et trükiajakirjanduses leidub temaatilisi artikleid suhteliselt vähe. Kõik kolm vastanut leidsid, et ajakirjandus võiks välismaal elamisest rohkem konkreetseid näiteid tuua.

V1: Eesti meedia kajastab rännet suhteliselt pealiskaudselt. Artiklite arv iseenesest ei ole väike, aga vaja oleks rohkem süvitsi minna, rohkem analüütilisemalt kirjutada, koondada rohkem fakte, kontrollitud fakte ühte artiklisse. Kasutada võib-olla tõesti rohkem selliseid inimlikke näiteid ja et need artiklid oleksid pikemad ja põhjalikumad.

V2: *Kaunis vähe, ma pole eriti tähele pannud, tähendab, mõned suured erandid on olnud – möödunud sügisel oli Maire Aunaste saade „Meie Euroopas“, kus intervjuueriti väljarännanud, peamiselt nooremaid inimesi. Aga ajalehtedes, suhteliselt vähe, aga ma pole väga otsinud ka, pole sattunud nende peale.*

V2: *Ma arvan, et meedia, kui nad kirjutavad, nad peaksid kirjutama objektiivselt ja asjalikult, et esile tooma, mis soodustaks väljarändamist ja mis on negatiivne, mis on ohud selle juures. Sest ma kujutan ette, et mitmed nooremad inimesed lähevad lihtsalt seiklushimus ja kõiksugu huvitavad põhjused, aga et elu välismaal ei ole alati nii lihtne. Vastupidi, et kui tuled võõrana kuhugi kohta, siis ikka võtab aega, ja et on kaunis tülikas jalad alla saada ja palju paremat elu saada. Ja need, keda enamasti intervjuueritakse meedias, on need, kel on õnnestunud, ja need, kellel eriti hästi ei lähe, need ei taha sellest eriti rääkida. Ma arvan küll jah, et meedia loob pigem positiivse pildi.*

V3: *Nii põgusalt, kui ma seda olen jälginud, siis pigem meedia keskendub negatiivsele, eksole, mis müüb, et see, kui kellelgi väga hästi läheb kusagil, et sellest just nimelt trükiväljaanded eriti ei kirjuta. Erand oli Maire Aunaste*

saade, kus olid lood nendest, kes on oma eluga välismaal rahul ja kellel hästi läheb. Trükimeedias on see foon, ma arvan, pigem negatiivne.

V3: Just et väljarände puhul see tööleminek välismaale, seda teemat peaks rohkem kajastama, et inimesed teaks, mis probleemid neid ees ootavad ja millised ohud võivad kaasneda.

3.6.9. Meedia roll ja mõju rändele

Ekspertide üldistest hinnangutest meediakajastustele võib välja lugeda meediale mõjuvõimu omistamist, mille abil on võimalik mõjutada inimeste välismaale kolimise otsuseid. Kui eelnevalt rõhutati soovi juhtida meedia kaudu tähelepanu võimalikele välismaale minemise ohtudele, siis järgnevalt toodi välja veel mitmed aspekte, millele meedia abil tuleks tähelepanu juhtida. Migratsioonifondi juhataja Ede Teinbas viitas eelnevalt riigi ülesandeid nimetades vajadusele muuta positiivsemaks suhtumist tagasipöördujatesse, tõdedes, et sellele suurema tähelepanu pööramine meedias oleks üks võimalustest hoiakute muutumisele kaasa aitamiseks. Lisaks nimetas ta meedia võimalikku rolli nii välja- kui tagasirände osas ning ka rändepoliitiliste otsuste tegemisel.

V1: Meedial on kahtlemata suur mõju ühiskonnateemadele, ja sellega saab näiteks pöörata ka suuremat tähelepanu tagasitulijatele ja suhtumist nendesse. Sellega saab kindlasti mõjutada väljarännet mõlemas suunas, olenevalt, kas seda siis julgustada või takistada, olenevalt sellest, kuidas meedia seda küsimust käsitleb, et kas siis näiteks edulugude tasandilt või inimkaubanduse tasandilt. Meedia kindlasti saab mõjutada ka poliitilisi otsuseid selles valdkonnas.

3.6.10. Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitika

Viimase küsimusega püüti selgitada ekspertide arvamust Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitika ühisjoonte ja erinevuste kohta, saamaks lisainformatsiooni töö teoreetilise osa täiendamiseks. Ekspertide antud vastused kinnitasid töö teoreetilises osas välja toodud Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitilisi erinevusi ning fakti, et vastavad eesmärgid ei ole kuigivõrd kattuvad. Meediatekstides leidsid nimetatud vastuolud käsitlemist peamiselt diskussioonides, milles arutleti võõrtöajõu kasutamise võimaluste ja ohtude üle. Vastanud hindasid Eesti positsiooni teiste riikidega võrreldes ainulaadseks, tuues välja väikese riiki sisserändajate arvu ja suure muukeelse

elanikkonna osatähtsuse praeguses rahvastikus.

V1: *Eesti on Euroopa Liidus selles mõttes erilisel positsioonil, et meil on erinevalt teistest Euroopa Liidu riikidest üpris erinev olukord. Et meie immigratsioonisurve on väga väike, samas on meil suurearvuline muukeelne elanikkond, et need eesmärgid väga ei kattu.*

V2: *Minu teada ei toimu eriti suurt rännet Eestisse kusagilt mujalt, ja Eesti sisserännupoliitika on ka suhteliselt karm, tundub mulle, et siia ei taheta välismaalasi, kuna siin on juba suur probleem või ütleme mure kõikide venekeelsete integreerimisega, nii et tuua siia veel teised suured grupid – seda ei taheta. Ma arvan, et see ränne, mis on, et see on nii, et need venekeelsed on läinud Venemaale, teatud kategooria, ja eestlased, kes lähevad tööd otsima läände. Aga et ei ole mitte nagu Rootsis või Saksamaal, et on suured grupid tulnud Lõuna-Euroopast või Kesk-Idast Eestisse. Eesti on selles mõttes kaunis omaette ja oma probleemidega.*

3.6.11. Kokkuvõte

Peatüki kokkuvõtteks tuleb veelkord märkida, et tekstianalüüsil ja intervjuude läbiviimisel olid uuringu ülesehitusest tulenevalt erinevad eesmärgid ning intervjuud on antud töös mõeldud pigem toetava materjalina kui üksühese võrdlusalusena tekstianalüüsile. Intervjuudest tulenev on aga paljuski sarnane tekstianalüüsi tulemustele nii väljarände põhjuste kui rände vähenemise osas. Samas lähtuvad eksperdid oma hinnangutes suuresti tööturusiatsioonist ning erinevalt meedias avaldatule on seisukohal, et väljarände vähenemise põhjus on halvenenud majandusolukord maailmas. Riigi ülesandeid ja rändepoliitikat kommenteerides tõid eksperdid välja ka meedias kõlanud seisukoha, et kõige enam annab riigil väljarände vähendamiseks teha üldise elukeskkonna suurema väärtustamisega ning senisest suurema tähelepanu pööramisega inimeste elukvaliteedile.

Meedias tutvustatud konkreetseid meetmeid eestlaste tagasikutsumiseks hindasid eksperdid pigem väheefektiivseks, nentides, et tegelikkuses on riigil vähe võimalusi ja vahendeid tagasipöördujate toetamiseks. Siiski kinnitasid eksperdid meedias kõlanud eestlaste tagasikutsumise sõnumite olemasolu ja leidsid, et oluline on ka ainuüksi taoliste sõnumite levitamine ja riigi üldine toetav suhtumine tagasipöördujatesse.

Rändestatistika osas kattusid ekspertide vastused samuti meediakajastustega, lahknedes aga rände tulevikuproгноoside osas ehk nagu juba eelnevalt mainitud, ennustavad eksperdid väljarände vähenemist kui suurenemist. Huvitava lisainformatsioonina ilmnes intervjuude lõpuküsimusele antud vastustest ühtselt, et Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitikal on tegelikkuses vähe kattuvaid jooni, mis eeldab teistest Euroopa riikidest erinevat lähenemist rändeküsimustele.

Rände meediarepresentatsioonide mahtu ja sisu hindasid eksperdid üpris erinevalt, kuid leidsid üksmeelselt, et meedias käsitletav peaks olema põhjalikum ning kajastama rohkem välismaale minemisega kaasnevaid küsimusi, et mh mõjutada seeläbi inimeste võimalikke rändekavatsusi. Viimasest mõttekäigust järeldub, et eksperdid peavad meedia mõju rändeotsusele suureks ning näevad meedias võimalust mõjutada nii väljakuigi tagasirändeotsuseid. Lisaks rändeotsustele nähakse meedias võimalust ka suhtumise muutmiseks rändajatesse ning rändepoliitilise otsuste mõjutamiseks.

3.7. Avaliku arvamuse uuringud võrdluses tekstianalüüsi tulemustega

Kallaste 2004. aasta analüüs näitas, et *välismaale soovitakse minna eelkõige parema sissetuleku saamiseks, millele järgnevad soov silmaringi avardada ja soov leida töökoht*, mis kattub sel perioodil meedias enamlevinud rändepõhjustega. Huvitav on aga uuringu kokkuvõttes toodud järeldus võrreldes meediasisuga, kuna uuringu põhjal järeldatakse, et *Eestil ei ole lähematel aastatel karta suuremahulist tööjõu väljarännet*. Järgnevate aastate statistika kinnitab aga, et just sel ajavahemikul rändas Eestist kõige enam inimesi välismaale, mis leiab meedias kajastamist peamiselt tekkiva tööjõupuuduse aruteludes.

Kõige põhjalikum rändevaline avaliku arvamuse uuring pärineb 2006. aasta lõpust, mil Sotsiaalministeerium viis läbi migratsiooniteemalise küsitlusuuringu eesmärgiga selgitada Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistusi. Kuna tegemist on tööturukeskse küsitlusega, toon järgnevalt välja olulisemad kokkupuutepunktid avaliku arvamuse küsitluses ilmnenu ja meediatekstidest tulenevate hinnangute vahel.

Uuringust selgus, et *potentsiaalsete rändajate arv on vahepealsete aastate jooksul*

(2003-2006) vähenenud ning et rändeplaanide elluviimine sõltub ka sellest, milliseks hinnatakse oma töötamisvõimalusi Eestis ja mujal. Välismaale minna soovijad on kindlamad ka Eestis töötamise võimalustes, seega ei põhjusta töörännet mitte niivõrd töökohtade puudus, vaid palgatase või muud tegurid. See kinnitab ka meediatekstides avaldunut, et tööga seotud ränne on antud perioodi puhul tingitud pigem palga- ja töötingimuste erinevusest kui vaid töökoha olemasolust. Kuna tegemist on majanduskasvu aastatel läbi viidud küsitlusega, siis toetab seda ka meedias avaldatu, mis keskendus tol perioodil väljarände käsitlustes sellest tuleneva tööjõupuuduse aruteludele. Küsitluse kohaselt ajendab välismaale minekut ka soov leida oma teadmiste ja oskuste vastavat rakendust, erialast tööd ja enesetäiendamise võimalusi, toetades meediasisust tulenevaid argumente välismaal loodetavate suuremate arenguvõimaluste näol. Töötingimuste puhul ilmneb nii meedias kui avaliku arvamuse uuringutes asjaolu, et enam väärtustatakse paremat töökorraldust, töövahendeid ja töötajate suuremat respektierimist tööandja poolt.

Küsitlusest ilmses, et mehed on oma rändekavatsustes kindlamad ning on valmis mujal töötama pikema perioodi jooksul kui naised ning et naised sooviksid välismaal töötada pigem lühemat aega. Uuringust järeldeb, et Eestis on välismaale minemise soov suurem noortel, vallalistel ning pigem madalama haridustasemega inimestel. Samas on vanemate ning parema haridusega inimeste minekusoov kindlam ja kavatsused selgemad. Soolisest aspektist lähtudes leidis meedias rohkem analüütilisi artikleid naiste väljarände kohta, ning meeste rännet peeti valdavalt lühiajalisemaks kui naiste oma. Ilmselt tuleneb taoline erisus sellest, et küsitluse puhul on fookus suunatud eelkõige tööturule, kuid meedias käsitletakse väljarännet laiemas ühiskondlikus kontekstis.

Olulisemate takistustena nähakse välismaale tööle minemisel nii uuringu kui meediasisu põhjal eelkõige isiklikku laadi põhjusi nagu kontakti kaotamist lähedaste ja sõpradega ning vähest keeleoskust, küsitluses mainiti lisaks ka välismaale kolimisega kaasnevaid kulusi.

Märkimisväärselt on tõusnud minnasoovijate kindlus sobiva töö leidmise osas välismaal ning nad on teinud selleks varasemate aastatega võrreldes rohkem ettevalmistusi. Märgitakse ka, et mida kauemaks inimene välismaale jääb, seda

väiksema tõenäosusega ta naaseb, kuna see eeldab uuesti suurte elukorralduste muutmise ettevõtmist. Sarnased mõttekäigud iseloomustavad ka meediatekste, milles märgitakse, et välismaale tööleminek on lühiajalisena pigem positiivne, kuna saadud kogemused tulevad edaspidises töös kasuks, kuid mida pikemaajalisemaks äraolek kujuneb, seda komplitseeritumaks muutub tagasipöördumine. Uuringut järeldeb, et järjest olulisemaks muutub see, millise kompetentsiga inimesed Eestist lahkuvad ja kas tullaakse tagasi oma kogemusi rakendama või jäädakse mujale, ning tõdetakse, et väheneva tööealise elanikkonnaga riigile on ka 3-4%-line väljaränne märkimisväärne hulk lahkuvaid inimesi. Suuremat teadvustamise vajadust nähakse ka rände positiivsete ja negatiivsete mõjude hindamisel. Kuigi meedias toetuti rände mõjude hindamisel väga erinevatele arvudele ja sellest tulenevalt erinesid oluliselt ka ennustused rände ulatuse osas, peeti lahkuvate inimeste hulka valdavalt samuti märkimisväärseks ja tööturule mõjuavaldavaks.

Aastal 2008 läbi viidud küsitluses vastas 4% küsitletutest, et *neil on välismaale minekuks kindel plaan ning 8% pidas oma lahkumist tõenäoliseks. Küsitluse põhjal töötavad välismaal rohkem mehed, 30-39-aastased oskustöölised ning keskmisest enam teenivad inimesed.* Oskustööliste lahkumine on meedia päevakorras olnud vaatlusperioodi algusest saadik, kuid märkimisväärsena tuuakse antud küsitlustulemuste tõlgendamisel välja asjaolu, et tegemist on nõrgete inimestega ehk siis lahkumise põhjuseks ei ole esmajoonel mitte töökoha leidmine, vaid paremate töötingimuste otsimine, mis vastab ka tol perioodil meedias kajastatuga.

3.8. Tekstianalüüsi ja intervjuude tulemused võrdluses varasemate uuringutulemustega

Töö teoreetilises osas anti ülevaade Katrin Oja magistritööst, mille uuringutulemusest selgus, et meedias pakuti *peamise põhjusena ajude äravoolule paremat palka, riigi tegematajätmissi, ühiskonna üldiseid probleeme ning välisriikide paremaid tingimusi kui tõmbetegurit. Töökäte lahkumisele toodi peamiseks põhjuseks paremat palka.* Erinevatest analüüsitehnikatest ja tulemuste esitusest tulenevalt osutus tulemuste võrdlus loodetust keerukamaks, kuid mõningaid jooni saab siiski välja tuua. Ka käesolev analüüs kinnitas, et palgapõhjused on meedias välismaale lahkumise põhjustena jätkuvalt domineerivad, ning tulenevalt asjaolust, et tegelikkuses kujunes

prognoositust suuremaks hoopis tööliste väljaränne, siis on ülejäänud lahkumispõhjused laienenud ka nendele. Lisaks töötingimustele kirjeldatakse lahkumispõhjused ka isiklike tegureid nagu suuremad arenguvõimalused ja vahelduse, põnevuse otsimine, põhjalikumad käsitlused on lisandunud ka ühiskondlike põhjuste ja väärtushinnangute pinnalt.

Üldised tulevikuprognoosid olid Oja töös *pigem optimistlikud, kuna loodeti asjaolule, et minnakse lühikesteks perioodideks ja tullakse kindlasti tagasi*. Samade arvamuste ülekaalu tõi esile ka käesolev analüüs, mille tekstides hinnati välismaale lahkumise iseloomu pigem lühiajaliseks kui alatiseks, seda ka artiklites küsitatud välismaal elavate inimeste hulgas, kes kavatsevad kunagi tulevikus ikkagi kodumaale naasta.

2005. aasta meediatekstide kvalitatiivse analüüsi tulemusena selgus, *et riigile mõjub kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide lahkumine arengut pärssivalt ja on suureks probleemiks, kuna lahkuvad kõige otsustus- ja arenguvõimelisemad inimesed ning et sellest johtuvalt on riigi tulevik tume, kuna ette on näha kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide lahkumisest tulenevaid probleeme haridus- ja meditsiinisfääris ning sellel on tagajärjed riigi majandusliku olukorra jaoks*. Võimalike väljarände mõjude osa on kahe uuringu võrdluses kõige erinevamate tulemustega, kuna vahepealsetel aastatel on tööturutsituatsioon ning sellest sõltuv rände iseloom oluliselt muutunud. EL-iga liitumisel peeti suureneva rände puhul ohuks eeskätt ajude väljarännet, hilisemad tendentsid kinnitavad aga pigem oskus- ja lihttööliste suuremamahulist lahkumist. Kuigi varasemas uuringus viidatud probleemid leiavad jätkuvat käsitlemist ka edaspidi, arvestades, et nimetatud ohud pole kuhugi kadunud, võib siiski öelda, et murele lahkujate nn kvaliteedi pärast on lisandunud mure kvantiteedi ehk mahu osas – suur väljarändajate osakaal mõjutab riigi demograafilisi näitajaid ja seeläbi kogu ühiskonna toimimist, seades halvimal juhul küsimärgi alla riigi järjepidevuse. Antud mõttekäik ei ole küll meedias kuigi sagedane, kuid seostatakse erinevates arvamusalaldustes nii naiste suurenenud osatähtsusega väljarände soolises jaotumises, keele ja kultuuri edasikandmisega järeltulevatele põlvetele, ning ka mõjudega majanduse arengule. 2006-2007 aasta tekstides kerkis väljarände mõju esile eeskätt seoses töötuse vähenemise ja tööjõupuuduse suurenemisega.

Tekkinud olukorras süüdistatakse peamiselt riiki, kel puudub toimuvast ülevaade ning et

tehtud on rohkesti ebaõigeid otsuseid, mida aja möödudes ei ole üle vaadatud. Välismaale mitteminemise põhjustena toodi välja varasemad negatiivsed kogemused välismaal töötamisest ning perekondlikud takistused. Kriitika riigi tegemiste suhtes on väljarände põhjustest rääkides valdav seega kogu vaatlusaluse perioodi vältel, kuna ka käesoleva uuringu tulemused kinnitavad riigi ülesannetele lähenemist just kriitilisest aspektist lähtudes, peamiselt tööturukontekstis, aga nimetades ka suurema tähelepanu pööramise vajadust ühiskonnas levinud väärtushinnangutele ja sotsiaalsetele normidele. Lisaks rõhutatakse riiklikul tasandil rände rolliga suuremat arvestamist ja kritiseeritakse teravalt seniseid tegematajätmissi, mh ka varasemas uuringus viidatud ülevaate puudumist ehk usaldusväärse statistika puudumist, vajadust rände põhjuste ja mõjude põhjalikuma analüüsi järele ning nende põhjal vastavate meetmete väljatöötamist.

Kuna nii 2005. aasta Oja magistritöös kui käesolevas rändevalas meediauurimuses viidi lisaks tekstianalüüsile läbi ekspertintervjuud, siis on järgnevalt esitatud võrdlusena ka olulisemad intervjuude tulemused. Varasemates intervjuudes leiavad eksperdid, *et ajude äravoolu esindajad lahkuvad, kuna neil on Eestis halb ning nad saavad välismaal ennast teostada, omandada uusi oskusi ja kogemusi ning saada paremini tasustatud. Töökäte äravoolu peapõhjusteks on parem töötasu, mõjutavad ka töö- ja elamistingimused ning kogemuste omandamine ühes parema tasuga.* 2009. aastal läbi viidud intervjuudes kinnitavad eksperdid lahkujate peamise põhjusena töötasu erinevust, tuues lisaks välja ka tippspetsialistide ehk siis varasema töö kontekstis käsitletud ajude äravoolu esindajate lahkumise paremate karjäärivõimaluste tõttu.

Eestisse tagasituleku põhjustena nähti nii asjaolu, et saadakse aru, et välismaal ei olegi elu nii palju erinev, samuti perekondlikke põhjused. Tagasipöördumisel oluline asjaolu, et välismaal ei pruugi olla parem, on 2009. aastaks võtnud konkreetse kuju suurenenud töötuse näol, mistõttu on ekspertide arvates suuremas töö kaotamise ohus võõrtöölised ehk siis antud juhul Eestist välismaale läinud töötajad, kes töö kaotades eeldatavalt kodumaale tagasi pöörduvad. Perekondlikud põhjused, kokkuvõtlikult soov olla pere ja lähedaste keskel, on samuti hilisemates tekstides arvestatavateks tagasipöördumise argumentideks.

Käesoleva töö tekstianalüüsis rohkelt esindatud väljarände mõjusid tööturule kui tööjõupuuduse tekitajale peavad eksperdid 2005. aasta uuringus üksmeelselt oluliseks,

nähes tekkivaid probleeme ette (*Nii ajude kui töökäte äravoolu hindavad eksperdid problemaatiliseks küsimuseks, mis toob kaasa tööjõupuuduse teatud valdkondades ja seab tööandjad seeläbi raskesse olukorda*), kuid käesolevas töös on ekspertide hinnangud seoses vahepeal tööturul toimunud muutustega loomulikult teisenenud. 2009. aastal ei pea eksperdid väljarände mõjusid tööturule ega ka laiemalt ühiskonnale oluliseks probleemiks, eeldades, et antud majandusolukord pigem vähendab väljarännet ning põhjustab välismaale läinute tagasipöördumist.

Samas peeti 2005. aastal *tulevikuprognose üldiselt siiski pigem positiivseks ning leiti, et lahkujad tulevad tagasi, neid ei ole nii palju ning tööjõu liikumine toob kaasa ka positiivseid tagajärgi*. Samadest eeldustest lähtuvad eksperdid ka hilisemates intervjuudes, uskudes ühiskonnas toimunud arengutest tingitud, aga ka ühiskondlikest ja isiklikest väärtushinnangutest tulenevaid tagasipöördumisi.

Riigi kriitikana ilmnes varasemates intervjuudes, et *riik ei saa tööjõu liikumisest tekkinud olukorra lahendamiseks hakkama ja ei oma toimunut erilist ülevaadet*. Samuti peeti kriitikat väärivaks ühiskonna üldist mentaliteeti ja lahkujaid endid. Viimaste süüdistamist 2004-2008 aasta tekstivalimis ei esinenud, küll aga toodi mitmeid probleemseid aspekte välja seoses riigipoolsete tegevustega rände suunamisel. Võrreldes EL-i vahetu liitumisjärgse perioodiga on viimastel aastatel hakatud enam tähelepanu pöörama tagasirände soodustamisele ning üldine on seisukoht, et rände ulatuse ja mõju hindamiseks ning prognooside tegemiseks on vajalik täpsemate rändeandmete kogumine ja sellealane koostöö teiste riikidega. Senitehtut hindasid eksperdid siiski suhteliselt ebaefektiivseks ja leidsid, et oluline on rändeküsimusi enam teadvustada ja muuta suhtumist tagasirändajatesse paremaks.

Meediakajastustele hinnanguid andes leidsid eksperdid varasemas uurimuses, et *kui meedia kvaliteet ja kajastatavate teemade ring on laienenud, jätab meedia üldine tase siiski veel soovida*. Tööjõu liikumise kajastamist peeti liiga ühekülgseks, kuna puuduvad analüüsid, kuid leiti samas, et see on siiski paranenud. Lisaks täheldati, et kurbi lugusid esineb enam kui rõõmsaid ning et meedia peaks juhtima tähelepanu ohtudele ja samas tooma välja objektiivseid kajastusi. Peetakse võimalikuks, et meedia õhutab inimesi välismaale minema. Üldjoontes sarnased seisukohad peegelduvad ka 2009. aasta intervjuude tulemustes, milles leiti, et meedia kajastab rännet pigem pealiskaudselt ning

et vaja oleks põhjalikumaid ja analüütilisemaid artikleid. Kui varasemates intervjuudes domineeris arvamus, et meedia kajastab pigem negatiivseid juhtumeid, siis hilisemad hinnangud selles osas lahknesid - üks ekspertidest leidis, et meedia loob välismaal elamisest pigem liiga positiivse pildi, teine seevastu leidis, et meedia kajastab pigem ebaõnnestumisi. Kõik vastanud leidsid, et ajakirjandus võiks välismaal elamisest rohkem konkreetseid näiteid tuua.

Intervjuude võrdluse kokkuvõtteks tuleb öelda, et ekspertide rännet puudutavates seisukohtades võib täheldada mitmeid olulisi muudatusi. Kui peamiste põhjuste loetelu ning tagasitulemise põhjused on jäänud enamvähem samaks, siis võimalikke rände mõjusid hindasid eksperdid varasemates intervjuudes märgatavalt problemaatilisemaks. Omad korrektiivid on kahtlemata teinud muutused tööturu- ja üldises majandusolukorras, millest tingitult erinevad hinnangud ka rände tulevikuprognosidele, jäädes siiski mõlemad juhul pigem positiivseks, kuigi tuginedes erinevatele alustele. Intervjuudes ilmnes ühise joonena kriitiline hoiak riigipoolse tegevuse osas, mis tähendab, et ekspertide arvates tuleks riigil rändeküsimustele süvendatumalt läheneda. Põhjalikumat ja analüütilisemat lähenemist rändetemaatikale soovivad kõik küsitletud eksperdid näha ka meediakajastustena, pidades meedia mõju inimeste rändeotsustele oluliseks teguriks.

IV JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järeldused on järgnevalt esitatud vastustena töö hüpoteesidele ning tekstianalüüsi ja ekspertintervjuude analüüsi aluseks olnud üldistele küsimustele.

Magistritöö esimese hüpoteesina püstitatud eeldus, et **rände meediakajastused on vaatlusperioodi jooksul mitmekesistunud**, leidis töös kinnitust – rändekäsitlused on aastate 2004-2008 jooksul muutunud märgatavamalt laiaulatuslikumaks nii sisu kui mahu osas. Rände põhjustena nähakse järjest enam ühiskondlikest oludest tingitud tegureid, sh sotsiaalseid tõekspidamisi ja väärtushinnangulisi erinevusi. Kuigi enamasti kajastatakse rännet siseuudisena ning artiklite autorid on valdavas enamuses ajakirjanikud, leidub märkimisväärsel hulgal arvamused artikleid, mille autoriteks on teadlased, kultuuritegelased, eksperdid ja poliitikud, viidates teema ühiskondlikule aktuaalsusele. Oluliselt laienenud on ka käsitluste temaatiline variatiivsus. Kui 2004. aastal käsitleti väljarännet töölemineku aspektist, siis järgnevatel aastatel lisandusid artiklid, milles räägiti välismaale tööle minemisest üldisemalt ning Euroopat, Baltimaad ja Eestit iseloomustavatest rändetendentsidest. 2005-2008 aasta artiklitest on suur osa pühendatud töö- ja elukeskkonna ning rände seoste kirjeldamisele, millest omakorda võib välja tuua võõrtööjõu kasutamise temaatika sidumise eestlaste välismaale siirdumisega. Rändeküsimused on erinevate ühiskonnaprotsessidega, sh rahvastiku, keele ja kultuuri püsijäämisega seostatud teistest žanridest enam arvamused artiklites ja esseedes, millest pooled on kirjutatud tuntud ühiskonnategelaste ja üliõpilaste poolt, teise poole autoriteks on ajakirjanikud.

Teise hüpoteesi kohaselt **käsitletakse rände põhjuseid ja mõjusid meedias peamiselt tööturukontekstist lähtuvalt**. Ka see hüpotees leidis täielikku kinnitust juba töö kvantitatiivsete andmete esituses, kuna kõige suuremaks kategooriaks kogu valimi lõikes kujunes kategooria 1. välismaale tööle, millele lisandusid samuti arvukalt esindatud kategooriad 6. töökeskkond ja -tingimused Eestis ja 4. ränne Euroopas ja Balti riikides, mis on samuti töörandest lähtuvalt kirjutatud. Väiksema esindatusega, kuid jätkuvalt töökeskne, on ka kategooria 5. Välismaal töötamise probleemid, mis kokkuvõtteks tähendab, et 150-nest üldvalimi tekstist käsitleb väljarännet tööle minemisega seondult koguni 90 teksti ehk enam kui kaks kolmandikku kogu tekstidest. Seega võib järeldada, et arutelu väljarände teemal lähtub kogu

vaatlusperioodi jooksul suuremas osas eeldusest, et välismaale minnakse töö pärast.

Kolmas püstitatud hüpotees - **tagasirände temaatika on muutunud vaatlusperioodi jooksul aktuaalsemaks** – võib kinnitada vaid mõõndustega, kuna vastavaid teemakäsitlusi leidis valimis oodatust vähem ning kuigi 2007-2008 suurenes tagasirände pühendatud artiklite arv pisut, moodustab see koguvalimist sedavõrd tühise osa, et ei võimalda püstitatud hüpoteesi täielikult kinnitada. Taoline tulemus on mõnevõrra üllatav, kuna töö teoreetilises osas välja toodud riiklike rändepoliitiliste eesmärkide ja vastavate meetmete kirjeldused lubasid oletada, et need leiavad ka meedias varasemast märkimisväärselt suuremat kajastamist.

Ka töö neljas ja ühtlasi viimane hüpotees, mille kohaselt **ekspertide hinnangud rändele on meediapildist lahknevad**, leidis meediasisu ja intervjuude tulemuste võrdluses vaid osaliselt kinnitust. Intervjuudest tulenev on tekstianalüüsi tulemustega paljuski sarnane, seda nii väljarände põhjuste kui rände vähenemise osas. Ka eksperdid lähtuvad oma hinnangutes suuresti tööturusiatsioonist, kuid erinevalt meedias avaldatule on seisukohal, et väljarände vähenemise põhjuseks on halvenenud majandusolukord maailmas. Riigi ülesandeid ja rändepoliitikat kommenteerides tõid eksperdid välja ka meedias kõlanud seisukoha, et kõige enam annab riigil väljarände vähendamiseks teha üldise elukeskkonna suurema väärtustamisega ning senisest suurema tähelepanu pööramisega inimeste elukvaliteedile. Olulisim erinevus seisneb kahtlemata hinnangus, mille kohaselt meedias nähakse väljarännet lähitulevikus pigem suurenevana ning tagasirännet kuigivõrd ei ennustata, siis eksperdid on vastupidisel arvamusel, prognoosides pigem tagasirände suurenemist ja väljarände vähenemist.

Kuidas käsitletakse meedias eestlaste peamisi välja- ja tagasirände põhjuseid?

Töö algul püstitatud mõnevõrra ebamäärase küsimuse eesmärgiks oli välja selgitada peamised välja- ja tagasirände põhjused ning avada põhjuste tagamaid ehk vaadata, millistele argumentidele meediakäsitlused toetuvad. Kuna peamise rändepõhjuseks nähakse väljarände puhul eelkõige palka ja töötingimusi, peetakse eelnevatel aastatel toimunud majandustõusu oluliseks tagasirännet soodustavaks teguriks, käesolevat majandusseisu aga pigem väljarännet suurendavaks. Lisaks eelmainitule tuuakse välja rida teisi ühiskondlikke ja isiklikke tegureid, mis väljarännet mõjutavad. Ühiskondlikust aspektist rõhutatakse erinevate väärtushinnangute ja sotsiaalsete hoiakute rolli rändele,

eelkõige naiste väljarände. Isiklikud põhjused, kui välja arvata lihtsalt soov välismaale minekuga vaheldust ja põnevust leida, on aga siiski suuremal või vähemal määral seotud üldise elukeskkonna ja -tingimustega. Nii seostatakse väljarände riiklikud mõjutamisviisid inimeste elukvaliteedi parandamise püüdlustega ja tagasitulemise soodustamiseks peetakse oluliseks välismaale läinute suuremat informeerimist kodumaal toimunud muutustest.

Millises kontekstis rändetemaatikat käsitletakse?

Kvantitatiivse analüüsi tulemustest järeldub, et enamasti leiab ränne päevalehtedes kajastamist siseuudisena ning artiklite autoriteks on valdavalt ajakirjanikud. Peateemade analüüs näitas, et rändetemaatika seostatakse meediatekstides mitmete erinevate ühiskondlike küsimustega. Kuna peateemad määratleti artiklite sisust lähtuvalt, kinnitab teemakäsitluste variatiivsust kokku 9 peateema kujunemine. Kuigi vaatlusperioodi läbivalt tuuakse siseuudisena rände peamise põhjusena välja palgaerinevused kodu- ja välismaa vahel, siis sisuliselt sarnaselt, kuid põhjalikumalt ning süvitsi räägitakse arvamuskirjeldustes, esseedes ja intervjuudes rändepõhjustest üldisemas töö- ja elukeskkonna kontekstis. Kitsam palgateema ja laiem töö- ja elukeskkonna kontekst moodustavad kaks suuremat valdkonda, mille puhul rändetemaatika päevalehtedes peateemana käsitlemist leiab.

Tulenevalt valimi tingimustest, mille kohaselt on analüüsis esindatud vaid need artiklid, mis sisaldasid vähemalt ühe täislause mahus hinnanguid rändele, on valimis suhteliselt vähe artikleid, mis räägivad väljarändest seoses õpingutega. Siiski, eraldi peateema alla on koondatud haridusküsimused, milles räägitakse väljarändest seoses Eesti kõrghariduse kvaliteediga. Omaette väljatoomist väärivad artiklid, mis käsitlevad väljarännet eelkõige isiklikest põhjustest lähtuvalt, kuid milles analüüsitakse põhjalikult nimetatud põhjuste seoseid ühiskonnas levinud tõekspidamiste ja hoiakutega. Samades artiklites räägitakse ka välismaal elamise ja töötamise probleemidest, mis on väiksema esindatusega ka eraldi peateemana välja toodud.

Peaasjalikult rände statistikat ja tulevikuprognose tutvustavates ja kommentaaridega täiendatud artiklites võrreldakse Eesti vastavaid näitajaid teiste Euroopa Liidu riikidega. Taoliste artiklite hulk on valimi lõikes suhteliselt esinduslik, viidates avalikule huvile rändetendentside vastu. Märkimisväärne hulk artikleid on pühendatud rände mõjude

analüüsimisele selliste oluliste teemade kontekstis nagu näiteks rahvaarvu vähenemine, rahvastiku vananemine, eesti keele, kultuuri ja rahvusliku identiteedi säilimine jmt, mis tõendab veelkord teema aktuaalsust. Samas on huvitav, et kui väljarändele omistatakse suhteliselt suurt tähelepanu ning rõhutatakse väljarände mõjusid erinevatele ühiskonnaprotsessidele, siis tagasirände on peateemana pühendatud vaid 10 teksti koguvalimist. Tagasirände suhteliselt vähene esindatud tekstides on põhjendatav vaatlusperioodi pikkusega, mis algab küll enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga, kuid tagasirände põhjuste järgi võib oletada, et on siiski liiga lühike selleks, et suuremat tähelepanu pälvida.

Millised muudatused on teemakäsitluses aastate lõikes toimunud?

Tekstianalüüsi tulemused kinnitavad, et 2004-2008 aasta jooksul on rändetemaatika käsitlemisel toimunud meedias olulised muudatused. Kui 2004. aasta tekstid keskenduvad kõik põhiosas tööalasele rändele, siis 2005. aasta tekstide temaatiline jaotus on juba märkimisväärselt laiem - peateemadest on kaetud koguni seitse teemat üheksast. Peateemadena ei leia käsitlemist välismaal töötamise probleemid ega ühiskonda, rahvastikku, keelt ja kultuuri puudutavad teemad. Alates 2005. aastast on kõikide aastate valimis esindatud peateemana ka eestlaste tagasirändele pühendatud artiklid. 2006. aasta valimi 12-nest tekstist 5 räägivad rändest töökeskkonna kontekstis, kusjuures kõikide artiklite puhul on fookuses tööjõupuudus ning sellest tingitud küsimused võõrtööjõu kasutamise teemal. Varasemate aastatega võrreldes võib 2006. aasta valimi tekstide puhul täheldada suurenenud tähelepanu eestlaste väljarände ühiskondlikele mõjudele ning mitu artiklit käsitlevad eestlaste tagasirände riiklikku soodustamist. 2007. aasta valimis on rände ühiskondlikke mõjusid koondava peateema all tekste võrreldes teiste aastatega kõige arvukamalt. Lisaks on valimis 4 teksti, milles analüüsitakse töökeskkonnast tingitud välismaale tööle siirdumist ning sarnaselt eelneva aastaga on esindatud ka üks riiklikku tagasirändepoliitikat tutvustav artikkel. 2008. aasta tekstid on ka kvalitatiivse analüüsi valimis kõige arvukamalt esindatud ning võrreldes vahepealsete aastatega leidub uuesti rohkem välismaale tööle siirdumisele keskendunud artiklid. Teiste seas on valimis ka kolm artiklit, mis toovad välismaale siirdumise põhjuseks mujal pakutava kvaliteetsema kõrghariduse ning kolm artiklit, mis räägivad mh väljarände mõjust rahva ja riigi püsijäämisele. Seega võib järeldada, et rändetemaatika kajastamine on aasta-aastalt järjest suurenenud ning teemakäsitlused on muutunud mitmekülgsemaks, kuigi põhirõhk on jäänud töörandest tingitud aruteludele

ning tagasirände osatähtsus ei ole aastate jooksul kuigivõrd tõusnud.

Kuidas kirjeldatakse meedias riiklikku rändepoliitikat?

Valdavat osa artikleid, milles mainitakse riigi ülesandeid seoses eestlaste välja- ja tagasirändega, iseloomustab kriitiline hoiak riigi tegemiste suhtes. Ette heidetakse nii vähest riiklikku tähelepanu rändele kui ka rändepoliitiliste meetmete ebaefektiivsust. Rändepoliitikat kritiseeritakse enamasti riigi majanduslikest eesmärkidest rääkides, aga ka demograafiliste näitajate ja kultuuriliste muutuste kontekstis. Mitmetes arvamuskirjeldustes väljendatakse muret väljarändega kaasnevate ühiskondlike muutuste pärast, põhjendades seeläbi üldist palkade tõstmise vajadust. Oluliseks aruteluobjektiks kujuneb eestlaste väljaränne kui tööjõupuuduse tekkimise kaaspõhjus, mis annab tooni peamiselt 2006-2007 aasta diskussioonides võõrtööjõu kasutamise vajalikkuse üle Eestis. Vahemärkusena tuleb siinkohal lisada, et samal perioodil asetleidnud avalikud diskussioonid Eesti rändepoliitika üle olid meedias keskendunud pigem sisserändele – aktiivselt arutleti võimalike immigratsiooniprobleemide ja võõrtööjõu kasutamisega kaasnevate ohtude üle ühiskonnale, kuid antud töö eesmärgist ja mahust lähtuvalt ei ole taolised rändepoliitilised arutelud käesolevas valimis põhjalikumalt esindatud.

Kogu valimit läbivalt leiab arvamuskirjeldusi väljarände vähenemise vajaduse kohta ning mitmetes artiklites ärgitatakse vastavale arutelule nii avalikku kui erasektorit. Peamise vahendina nimetatud eesmärgi saavutamiseks pakutakse välja küll ka nn otseseid lahendusi, näiteks palkade tõstmine, kuid enamasti nähakse lahendust inimeste üldise heaolu tõstmises elukvaliteedi parandamise ja ühiskondlike väärtushinnangute muutmise läbi.

Riiklike rändepoliitiliste eesmärkide tutvustamist meedia vahendusel esineb kõige enam 2007. aastal, kui räägitakse põhjalikult eestlaste tagasikutsumiseks ette võetud sammudest ning tuuakse esile, et *“eestlaste kodumaale tagasi kutsumine on sisse kirjutatud ka koalitsioonilepingusse.”* Infot leiab näiteks selle kohta, et Rahvastikuministri büroosse asub tööle vastav ametnik, kelle ülesandeks on korraldada välismaale läinud eestlaste tagasipöördumist. Muuhulgas mainitakse ka, et tegelikult on nimetatud teemaga tegeletud juba aastaid. Eestlaste tagasipöördumise riikliku toetamise puhul on oluline roll Migratsioonifondil, mille esindajate rändeproгноoside suhtes positiivsed kommentaarid täiendavad mitmete viimaste aastate rändelaseid

meediatekste.

Eelnevas tulemuste osas on tagasirände soodustamise plaanide puhul eristatud üldine eestlaste tagasikutsumise kava spetsialistide tagasikutsumise soodustamisest. Taoline vahetegemine on tingitud meediatekstide sisust, mille põhjal loodi analüüsikategooriad, eristades seeläbi tekstid, mis räägivad eestlaste tagasikutsumise vajadusest seoses riigi demograafiliste näitajate halvenemisega, nendest tekstidest, mis on keskendunud nn ajude tagasikutsumisele. Spetsialistide tagasikutsumist käsitlevates tekstides ilmnevad riigi üldised prioriteedid hariduse ja teaduse vallas, eriti aga ülikoolide soov väliskogemusega tippspetsialistid Eestisse tagasi meelitada.

Riikliku rändepoliitika avaldumise meedias võib seega kokku võtta järelausega, et rändepoliitika põhisuunad ja vastavad tegevused on päevalehtedes küll esindatud ja vastavasisulised sõnumid on esitatud erinevate institutsioonide esindajate poolt, kuid suures ülekaalus on riiklikku rändepoliitikat kriitiliselt hindavad meediatekstid, mis seavad soovitud eesmärgid ja tegevuste efektiivsuse kahtluse alla.

Kas ja kuidas avaldub meedias riigipoolne sõnum väljarännanuile?

Meedias välja toodud rändepoliitiliste suundade kirjeldused ning kasvanud artiklite arv annavad alust järelauseks, et rändeküsimused on muutunud varasemast aktuaalsemaks ning et vastavad riigipoolsed sõnumid jõuavad meedia vahendusel avalikkuseni. Ka eelnevalt kirjeldatud Sotsiaalministeeriumi poolt läbi viidud avaliku arvamuse küsitluse tulemusena mainiti, et järjest olulisemaks muutub, millise kompetentsiga inimesed Eestist lahkuvad ja kas tullaakse tagasi oma kogemusi rakendama või jäädakse mujale, ning tõdeti, et väheneva tööealise elanikkonnaga riigile on ka 3-4%-line väljaränne märkimisväärne hulk lahkuvaid inimesi. Sellest johtuvalt tundus asjakohane tõstatada töö raames küsimus ka meedias avaldatud sõnumite kohta väljarännanutele. Kui tagasipöördumise ühe olulise takistusena nimetatakse vähest informeeritust ja kodumaast võõrdumist, siis võib riigi panusena oodata just nimetatud asjaoludele sobivate lahenduse leidmist. Migratsioonifondi tegevuste representeerimine meedias on kahtlemata positiivseks näiteks tagasipöördumise toetamiseks, samuti on märkimisväärne Tööturuameti püüdluste tutvustamine, et toetada välismaale läinute soovi uuesti Eestis tööle asuda. Kui aga välja arvata üksikud taolised näited, siis tuleb tõdeda, et otsest tagasikutsuvat sõnumit antud valimist välja lugeda ei õnnestunud, küll

aga rõhutati mitmel juhul vajadust välismaale siirdunud eestlaste informeerimiseks: *“Peame tegema selgitustööd, et oleme normaalne, turvaline, hea majandusega Euroopa riik.”* „Eestis peaksime püüdlema selle poole, et inimesed ei lahkuks jäädavalt, vaid tuleksid siia ikka tagasi. Teatava mööndusega võib ehk viimast näidet võtta ka kui tagasipöördumise kutset, kuid antud töö tulemusi silmas pidades võib sellele küsimusele viidata pigem kui ühele olulisele võimalusele eestlaste tagasipöördumise soodustamisel.

Millised hinnanguid antakse rände ulatusele ja mõjule?

Rändevaldkonnas tekstides on ühe problemaatilise küsimusena välja toodud puudulikust rändestatistikast tulevad raskused rände ulatuse ja mõju hindamisel, andes alust erinevateks tõlgendusteks ning rändesuundade ja mahu prognoosideks. Nii leidub näiteid hinnangute kohta, mille järgi ei ole toimuv väljaränne näiteks võrreldes teiste Baltimaadega kuigi katastroofiline, mitmetes teistest tekstides leidub aga väiteid kuni 200 000 lahkunud töötaja kohta ning hoiatusi, et kaugel pole aeg, mil „veerand Eestit“ inimestest tühjaks jääb. Lünklikku statistikat arvestamata antakse meedias siiski hulgaliselt hinnanguid rände võimaliku ulatuse ja mõjude kohta. Nii moodustab antud uurimuse ühe mahukama tulemuste osa just väljarände mõjusid koondav peatükk, milles ilmneb, et suurimat mõju arvati väljarändel olevat tööturusihtsitatsioonile aastatel 2006-2007, mil majanduskasvu tingimustes vähenes rekordtasemele töötus ja teatud sektorites tekkis tööjõupuudus. Ka siinse palgakasvu üheks oluliseks põhjuseks peeti soovi väljarännet vähendada.

Märkimisväärne on väljarände käsitlemine rahvastiku kahanemise ja vähenemise kontekstis, mille põhjal võib teisalt järeldada ka, et väljarännet hinnatakse piisavalt ulatuslikuks, et taoliste protsessidele mõju avaldada. Suurearvulist riigist väljarännet nähakse konkreetsemalt maapiirkondade rahvastiku vähenemise põhjusena. Demograafiliste näitajate oluline halvenemine seab kokkuvõtteks ohtu riigi järjepidevuse ja rahvusriigi püsijäämise – järeldatakse mitmes väljarände ohtudest rääkivas artiklis. Eraldi väärib mainimist ka väljarände roll eesti keele ja kultuuri säilitamisel, antud juhul küll peamiselt välismaal elavate eestlaste järeltulijate keeleoskust analüüsivates kirjutistes.

Kui problemaatiliseks rännet käsitletakse?

Arvestades väljarände mõjudele pühendatud arutelude osa vaatlusperioodi jooksul

ilmunud artiklites, on võimalik ka selle põhjal järeldada, et üldiselt peetakse väljarännet pigem probleemiks. Ülekaalu moodustavad hinnangud, mille kohaselt on väljaränne Eestist laiaulatuslik ühiskondlik probleem, mis mõjutab paljusid valdkondi ning millele tuleks rohkem tähelepanu pöörata. Vastukaaluks on tuua mõned näited, mille kohaselt on inimeste välismaale minemine Eestile mitmes mõttes kasulik, kuid sel juhul eeldatakse, et tegemist on ajutise ärakäimisega ning tagasi tullakse kasulike väliskogemustega. Seega ei tulene antud uurimusest probleemsuse küsimusele ühest vastust, sest hinnangud rände ulatusele, mõjule ja probleemsusele on väga erinevad, kuid välja saab tuua fakti, et probleemidekeskselt lähenevaid artikleid esineb märkimisväärselt rohkem ning probleeme väiksemana esitavad seisukohad on mitmel juhul avaldatud vastuargumentidena konkreetsetele artiklitele.

Mis on ekspertide arvates eestlaste rände olulisemateks põhjusteks?

Tekstianalüüsi võrdluseks läbiviidud ekspertintervjuude tulemustest selgus, et ekspertide hinnangud on väljarände põhjuste osas meediaga põhiosas sarnased – kõikide vastanute arvates on peamiseks välismaale minemise põhjuseks parem palk, spetsialistide puhul ka paremad töötingimused. Kuna meedias leidis välismaale elama minemise kategoorias mitmeid põhjalikke tekste selle kohta, et eelkõige lahkuvad Eestist noored haritud naised, kes leiavad endale välismaal kaaslase, abielluvad, loovad seal kodu ja saavad lapsed, siis sama tendentsi kinnitasid ka küsitletud eksperdid, toetudes nii isiklikel kogemustel baseeruvatele näidetele kui teadaolevatele statistilistele andmetele. Lisaks nimetati veel õppima minemist kui välismaale minemise esialgset põhjust, kuid mille järgselt paljud koju tagasi ei pöördunud. Katrin Oja 2005. aasta magistritöö raames intervjuueeritud eksperdid leidsid, et ajude äravoolu esindajad lahkuvad eeskätt paremate enesesteostusvõimaluste ning samuti parema töötasu tõttu. Oskustöölise äravoolu peamiseks põhjusteks toodi samuti parem töötasu ning lahkumisele kaasa aitavate teguritena mainiti paremaid töö- ja elamistingimusi.

Kui oluliseks hindavad eksperdid eestlaste väljarände probleemi demograafiliste muutuste ning rahvuse ja keele püsijäämise seisukohast?

Antud küsimus tõstatas seoses tekstianalüüsis ilmnunud väljarände mõjude loeteluga, kuid nagu juba öeldud, et leidnud väljarände probleemsus intervjuudes kinnitust. Huvitav mõttekäik tuleneb vastusest, mille kohaselt „*ühiskonna areng Eestis ja maailmas mõjutab seda väljarännet*“, mitte vastupidi. Ülejäänud vastajad leidsid siiski,

et teatav mõju ühiskonnaprotsessidele on väljarändel ilmselt olemas, aga mitte nii oluline, et pikemat analüüsimist eeldaks.

Millised peaksid ekspertide arvates olema riigi rändepoliitika põhisuunad?

Kuivõrd tegemist on eestlaste välja- ja tagasirände osaga rändepoliitikas, siis püüti intervjuude käigus leida vastust küsimusele, kuidas riik saaks väljarände vähenemisele ja tagasirände suurenemisele kaasa aidata. Ja nii nagu artiklite analüüsistki ilmnes, peetakse olulisimaks riigi panuseks nii välja- kui tagasirände puhul suurema tähelepanu pööramist inimeste üldise heaolu tõstmisele. Hoiakute muutmise vajaduse tõi üks vastanutest välja seoses Eestisse tagasipöördujatega – et välismaalt naasnud kergemini ja kiiremini uuesti ühiskonda sulanduksid ega kogeks raskusi, mis tagasitulemise otsust uuesti muuta võiksid. Konkreetseid riigipoolseid kavasid kritiseerides leidsid vastanud siiski, et hoolimata rasketest aegadest ei tohiks tagasikutsumise kavade loobuda. Olulisena märkisid eksperdid ka eestlaste tagasipöördumise positiivsete külgede teadvustamist ning tagasitulijatesse riigipoolse toetava suhtumise väljendamist poliitikute poolt. Sarnased noodid kõlasid ka Katrin Oja poolt läbiviidud intervjuudes ekspertidega, kes leidsid samuti, et riik peaks omama rändest paremat ülevaadet ning püüdma muuta ühiskonna üldist mentaliteeti.

Milline on ekspertide hinnang rände meediarepresentatsioonile?

Viimased kaks uurimisküsimust on püstitatud uurimaks ekspertide hinnanguid rändetemaatika meediarepresentatsioonidele, hindamata seejuures käesoleva tekstianalüüsi tulemusi. Nagu juba eelneva peatüki kokkuvõttest selgus, esineb ekspertide antud hinnangutes vastukäivad seisukohti, kuid üksmeelselt tõdetakse, et rändetemaatikat tuleks meedias põhjalikumalt käsitleda, eriti aga pöörata suuremat tähelepanu välismaale minemisega kaasneva võivatele probleemidele ja ohtudele.

Kas meedia võib ekspertide arvates soodustada rändeotsuse tegemist?

Suhteliselt konkreetsele küsimusele andsid intervjuueeritavad ka üpris konkreetseid vastuseid, leides, et meedia käes on kahtlemata võim mõjutada inimeste rändeotsuseid vastavalt sellele, millistes toonides välismaale minemist kujutatakse, milliseid näiteid tuuakse ja kui põhjalikult teemat käsitletakse. Ekspertid hindavad seega meedia mõju võimalikele rändeotsusele suureks ning näevad meedias võimalust mõjutada nii välja- kui tagasirände otsuseid. Meediat peetakse lisaks rändekavatsuste mõjutajana oluliseks

vahendiks ka suhtumise muutmisel kodumaale tagasipöördujatesse ning rändepoliitiliste otsuste mõjutamisel.

Seega on rändetemaatika käsitlemine ühest küljest vajalik võimalike probleemide suuremaks teadvustamiseks, teisalt aga võib meedia olla ka inimeste rändeotsuse tegemise soodustajaks. Sellest johtuvalt võib käesoleva töö ülesehituse ja teemaarenduse lugeda eesmärkidele vastavaks, kuna töö tulemusena ilmnemise mitmed olulised nüansid nii välja- ja tagasirände kajastamisel kui ka ekspertide vastavasisulistes hinnangutes. Meedia, avaliku arvamuse ja poliitiliste otsustusprotsesside vastastikused mõjusuhed ilmesid töös põhiküsimuste suhteliselt sarnases käsitusviisis, erinevused aga eelkõige andmete tõlgendamises ning tulevikuprognosides. Erinevatele mõjuteooriatele tuginedes võib seega järeldada, et meedia mõjutab avalikku arvamust, mis omakorda mõjutab ühiskondlikke otsuseid, mis ringiga tagasi tulles mõjutavad jällegi meediasisu.

Euroopa Liidu tasandil prioriteetseks kuulutatud rändepoliitika üheks eesmärgiks on kvalifitseeritud tööjõu meelitamine, mis on eesmärgiks seatud ka Eesti rändealastes sihtides, olles ise aga paratamatult tööjõudu pakkuva doonorriigi staatuses. Rändeteooriate kohaselt võib lähteriigi rollis olemine ühiskonna arengule kaasa tuua nii positiivseid kui negatiivseid mõjusid, esimesi aga üksnes siis, kui rände iseloom on lühiajaline ning välismaal kogemusi omandanud oma teadmisi tagasi kodumaale rakendama suunduvad. Arvestades Eesti eripärast ajaloolist pagasit, ei saa väljarändest tulenevaid võimalikke mõjusid autori hinnangul alahinnata. Lisaks asetleidvatele demograafilistele muutustele, mida Eesti puhul iseloomustab rahvastiku suhteliselt kiire vananemine ja vähenemine, ning arvestades muutuvaid ühiskondlikke ja majanduslikke olusid, mis rändeteooriate järgi võivad rändesuundi oluliselt mõjutada, on meedias rändetemaatikale suurenenud tähelepanu pööramine kahtlemata õigustatud. Ühest küljest võib seda pidada ühiskonnas toimuvate protsesside kajastamise märgiks, teisalt aga ka võimalikuks riikliku rändepoliitika mõjutamise vahendiks. Tõsi, rändepoliitilistes eesmärkides on eelmainitud põhjustest lähtuvalt sätestatud eestlaste tagasipöördumise soodustamine, mida ka meedias on viimastel aastatel hakatud pisut enam käsitlema. Korrates aga nii meedias kui käesoleva uuringu raames intervjuueeritud ekspertide mõtteid, saab riik tagasipöördumist soodustada eelkõige üldise elukeskkonna parandamise ja väärtushinnangute muutmise läbi ning konkreetsete abinõudega saab

riik tagasipöördumisel abiks olla vaid siis, kui soov tagasi tulla on inimesel hinges olemas.

Ränne on seega toimuvaid ühiskonnamuutusi arvestades autori hinnangul kujunemas varasemast tundlikumaks teemaks, mis võib meediaanalüüsi tulemuste kohaselt kaasa aidata nii välismaale minejate arvu suurenemisele kui ekspertide hinnangutele tuginedes, soodustada ka tagasipöördumist. Lähitulevikus eesseisvate rahvastikumuudatuste kontekstis on suurema tähelepanu pööramine rändele möödapääsmatu ning soovimata prognoosida muutunud majanduslikest tingimustest põhjustatud mõjusid inimeste rändekavatsustele, on autori hinnangul asjakohane rändetemaatika põhjalikum kajastamine meedias ja sellest tulenevate võimalike mõjude arvestamine ühiskondlike otsuste tegemisel ja tulevikusihtide seadmisel.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks on kirjeldada eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni ajavahemikus 2004-2008. Töös lähtuti eeldusest, et meediarepresentatsioonidel on oluline roll inimeste hoiakute ja käitumise kujunemisel ning et meedia omab seega mõju ka inimeste rändekavatsustele. Taolisest mõttekäigust tulenevalt püüti käesolevas töös selgitada, milline on rände meediarepresentatsioon ning milliseid hinnanguid annavad rändeküsimustele oma ala eksperdid. Lisaks selgitati, kuidas seostuvad meediatekstides sisalduvad hinnangud varasemate uuringute tulemustega ning ekspertide arvamustega.

Töö teoreetilises osas toodi välja peamised meedia- ja rändeteoreetilised lähtekohad, millele töö toetub. Seejärel anti töö empiirilise osa raamistamiseks ülevaade Eesti rahvastikuprotsessidest, rändepoliitika põhijoontest, rändestatistikast ning vastavatest uuringutest. Töö esimeses osas ülevaatlikult esitatud teoreetilised ja empiirilised lähtekohad asetavad rändetemaatika laiemasse ühiskondlikku konteksti, üldistades meedia mõjuteooriaid, mille kohaselt võib meedia lisaks eelloetletud teguritele mõjutada ka rändepoliitiliste otsuste kujunemist.

Käesoleva töö empiirilises osas analüüsiti eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni peamiselt meediatekstides avalduvate välja- ja tagasirände põhjuste kaudu ning kirjeldati käsitluste konteksti. Uuringu lisaeesmärgiks oli selgitada ekspertide hinnanguid rände põhjustele ja mõjudele ning analüüsida nende seisukohti riikliku rändepoliitika ning meediarepresentatsiooni suhtes, mistõttu esitati meediasisu analüüsitulemused ka eraldi võrdluses ekspertide hinnangutega. Uurimisküsimustele vastuste saamiseks rakendati nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uurimismeetodeid, kodeerimisjuhendite väljatöötamisel ning tekstianalüüsi ja süvaintervjuude kategooriate loomisel kasutati põhistatud teooria meetodit. Lisaks meediasisu analüüsile viidi läbi intervjuud kolme eksperdiga: Migratsioonifondi juhataja Ede Teinbasi, Rahvastikuministri nõuniku Aho Rebase ja Välisministeeriumi konsulaarabi büroo direktori Monika Taboriga.

Kvantitatiivse kontentanalüüsi eesmärgiks oli rändevalaste artiklite sageduse ja peateemade jaotumise selgitamine, mille valimi moodustasid Eesti päevalehtedes

„Postimees“ ja „Eesti Päevaleht“ ilmunud artiklid ajavahemikus 1. jaanuar 2004 - 31. detsember 2008, kokku 150 artiklit. Uuringu põhiosa moodustas kvalitatiivne tekstianalüüs, mille valim moodustati kvantitatiivse analüüsi valimi põhjal, lähtudes artiklite variatiivsusest ja põhjalikkusest. Kvalitatiivse tekstianalüüsi valimi moodustas kokku 59 artiklit. Uuringu raames püstitatud nelja hüpoteesi tõendamisel ilmnes, et:

- rändekäsitlused on aastate 2004-2008 jooksul muutunud märgatavamalt laiaulatuslikumaks nii sisu kui mahu osas;
- rände põhjuseid ja mõjusid käsitletakse meedias peamiselt tööturukontekstist lähtuvalt, millest järeldub, et arutelu väljarände teemal lähtub kogu vaatlusperioodi jooksul valdavalt eeldusest, et välismaale minnakse töö pärast;
- tagasirände temaatika on muutunud vaatlusperioodi jooksul aktuaalsemaks, kuigi vastavaid teemakäsitlusi leidis valimis oodatust vähem, mis on mõnevõrra üllatav, kuna riiklike rändepoliitiliste eesmärkide ja vastavate meetmete kirjeldused lubasid oletada; et tagasiränne on meedias rohkem esindatud;
- ekspertide hinnangud rändele on meediapildist mõnevõrra lahknevad, mis väljendus eeskätt erinevates rände tulevikuproгноosides.

Analüüsitulemused jaotati meediasisu ja töö eesmärkide kohaselt kolme põhiossa: väljarände meediarepresentatsioon, tagasirände meediarepresentatsioon ning rändepoliitika meediarepresentatsioon. Tulemustena ilmnes, et väljarännet representeeritakse meedias peamiselt rände põhjustest ja mõjudest lähtuvalt, käsitledes sh välismaale minemise probleeme ja takistusi, samuti välismaale minemise vähenemise põhjusi. Tagasirännet representeeritakse meedias väljarändega võrreldes oluliselt väiksemas mahu, rõhutades sageli mittetulemise põhjusi. Rändepoliitika representeerimisel võib peamisena nimetada majandusele suunatud tähelepanu ning hinnanguid, mille kohaselt on riigil rände osas laiaulatuslikumad ülesanded, rõhutades suurema tähelepanu pööramise vajadust inimeste elukvaliteedile ning ühiskonnas domineerivatele väärtushinnangutele. Kokkuvõtteks võib seega öelda, et eestlaste välja- ja tagasirände meediarepresentatsiooni aastatel 2004-2008 iseloomustab mitmekesine teemakäsitlus, millelt eksperdid ootavad küll suuremat põhjalikkust, kuid mis on üldjoontes kõrvutatav avalike arvamuste küsitlustega ning varasemate uurimistulemustega ning rändevaluste hinnangute ja tulevikuproгноosidega.

SUMMARY

The main aim of my master's thesis "Media representation of Estonians' migration from and to Estonia in 2004-2008" is to describe the media representation of Estonians' emigration from and immigration into Estonia in the period of 2004-2008. The current thesis sets a presumption that media representations have an important role in the development of people's attitudes and behaviour and the media is presumed to have an impact on people's migration intentions. Considering the presumptions the thesis aims at learning about the media representation of migration and statements given by experts on questions related to migration. In addition to the fore mentioned aims the connections between the statements presented in media, the results of earlier research and statements of experts are explained. The theoretical part of the thesis provides an overview of theory of media, theory of migration, Estonian population processes, Estonian political aims of migration, migration statistics and additionally of earlier research on the topic of the thesis.

In the empirical part of the thesis the media representation of Estonians' migration is analysed mainly on the basis of the reasons for migration appeared in media articles, whereas an emphasis is placed on the context in which the reasons for migration are manifested mentioned. For the reason that migration is relevant on the national level as a possible cause for demographic changes, attention is paid to social reasons and influence of migration by giving an overview of media texts about the national political aims of migration. An additional aim of the research is to find out experts' statements about the reasons and influence of migration and to analyse these statements in relation to the national political aims of migration and media representation by comparing the results of the analysis with the statements of experts.

Both qualitative and quantitative text analysis methods were used in the present research and an interview was conducted with three experts. The aim of the quantitative content analysis was to find out the frequency of articles on migration and the distribution of topics, whereas the sample consisted of articles of the period of 1 January, 2004 to 31. December, 2008 of daily newspapers "Postimees" and "Päevaleht". 150 articles were analysed in total. The qualitative text analysis forms the main part of the research, the sample of it which is based on the quantitative sample, considering the wide range and

thoroughness of the articles. The qualitative text analysis comprises of 59 articles. The results of the analysis are divided into three main parts: media representation of emigration, media representation of immigration and media representation of political aims of migration.

The hypotheses of the current thesis are answered as follows:

- the media representations of migration have become more varied throughout the period of research;
- the reasons and influences of migration are appear on the media mainly in the context of labour market;
- the topic/subject of immigration has become more popular throughout the period of research;
- experts' statements about migration differ from media opinions.

The results of the content analysis reveal that migration is usually mentioned in daily newspapers as internal news and the authors of the respective articles are mainly journalists. Upon the results of the content analysis nine different topics were distinguished. That refers to the several different social contexts in which migration is manifested. Even though the differences in salary rates in the home country and foreign country are mentioned as the main reasons for migration throughout the research period, the reasons for migration in general work and living contexts are discussed in a similar, however more thorough, way in opinion articles, essays and interviews.

Among the most significant results of the qualitative text analysis, in addition to the results of the questionnaire, there is a belief that migration is mainly caused by salary and working conditions. The economical increase that took place in the previous years is considered as a factor predisposing to immigration back to the country whereas the current decrease is considered to be a factor predisposing to emigration from the country. In addition to the fore mentioned, several other societal and personal reasons predispose to emigration. Most of the articles about the migration of Estonians can be described as having a critical attitude towards the actions of the country. The country is blamed for lack of attention to migration and ineffective measures of migration politics. In most cases migration politics is criticised when discussing the economical goals of

the country, but also in the context of demographical indicators and cultural changes. As one of the most problematic questions, articles about migration bring out the difficulties arising from insufficient migration statistics which make it difficult to evaluate the extent and influence of migration and that gives basis to different interpretations about predicting the extent of migration.

The results of interviews are in many aspects similar to the results of the text analysis, but to the contrary to media texts, experts share a standpoint that emigration is decreasing due to the decrease in economics. The biggest disagreement occurs in the evaluation of the media, that sees emigration to be arising in the near future, and experts, who believe the opposite. Taking into account the changes in the current society, the author of the thesis believes the topic of migration to become more sensitive, which, according to the results of the media analysis, can contribute to raising the number of those going abroad, on the other hand according to experts facilitate the return to Estonia.

VIIDATUD ALLIKAD

- Ainsaar, M. & Maripuu, L. (2008). *Eesti rahvastik 2007-2020*. Rahvastikuministri büroo. URL (kasutatud märts 2009) <http://www.rahvastikuminister.ee/index.php?id=10490>
- Anniste, K. (2009). Eesti välisränne aastatel 2000–2007. *Ränne. Migration*. Statistikaamet, Tallinn. 50-66.
- Berger, A. A. (2000). *Media and Communication Research Methods*. An Introduction to Qualitative and Quantitative Approaches. SAGE Publications.
- Bourdieu, P. (1994). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, Oxford, Blackwell.
- Deacon, D. & Pickering, M. & Golding, P. & Murdock, G. (2007) *Researching Communications. A Practical Guide to Methods in Media and Cultural Analysis*. Second Edition. Oxford University Press Inc.
- Dearing, J. W. & Rogers, E. M. (1996). *Agenda-Setting*. Thousand Oaks, California, SAGE Publications.
- Denzin, N. & K. Lincoln, Y. S. (1998). *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks, California, SAGE Publications.
- Dick, B. (2005). *Grounded theory: a thumbnail sketch*. URL (kasutatud märts 2009) <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arp/grounded.html>
- Donsbach, W. & Traugott, M. W. (2008). *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*. SAGE Publications.
- Eamets, R. & Philips, K. (2004). Tööjõu vaba liikumine Euroopa Liidus ja selle mõju Eesti tööturule. — *Tartu Ülikooli Euroopa kolledži toimetised*, nr 20.
- *Eesti elanike välismaal töötamise kogemus. Välismaal töötamise plaanid tulevikus*. Küsitluse tulemused. (2008). Turu-uuringute AS. URL (kasutatud aprill 2009) http://www.turu-uuringute.ee/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=3&cntnt01dateformat=%25e%2F%25m%2F%25Y&cntnt01lang=et_EE&cntnt01returnid=51
- *Eesti Migratsioonifondi kodulehekülg*. URL (kasutatud aprill 2009) www.mig.ee
- *Eesti Statistikaameti kodulehekülg*. URL (kasutatud detsember 2008) <http://www.stat.ee>
- Euroopa Liidu teabevahetusprioriteedid 2008, V Euroopa Liidu rändepoliitika. http://ec.europa.eu/eesti/focus/pdf/5_ranne_ja_migratsioon.pdf

- Fairclough, N. (1989). *Critical Discourse Analysis in Practice: Description. Language and Power*. Longman, London. 109-139.
- Fairclough, N. (1995). *Media and Discourse*. New York, St. Martin`s Press.
- Giddens, A. (2007) *Europe in the Global Age*. Cambridge: Polity Press.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Culture, Media and Identities. The Open University, SAGE Publications.
- Hirsijärvi, S. & Remes, P & Sajavaara, P. (2004). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn.
- Ilves, T, H. (2006) *Eesti jõudmine. Kõned ja kirjutised aastaist 1986-2006*. Varrak, Tallinn.
- Järv, K. *Eesti tööelise elanikkonna väljarände eelistused*. Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 8/2007.
- Kallaste, E. & Philips, K. (2004). *Eesti tööelise elanikkonna töötamise potentsiaal Euroopa Liidu riikides*. Poliitikauuringute Keskus Praxis. URL (kasutatud märts 2009) [http://www.sm.ee/est/HtmlPages/IVL2004/\\$file/IVL2004.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/IVL2004/$file/IVL2004.pdf)
- Kask, I. (2006). *Eestlaste tagasiränne Eestisse aastatel 1989-2000*. Magistritöö inimgeograafias. Tartu Ülikool, Geograafia Instituut.
- Kepplinger, H., M. (2008). Effects of the News Media on Public Opinion. *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*. Ed by Donsbach, W. & Traugott, M, W. SAGE Publications. 192-204.
- Kuldjäär, M. & Vertmann T.-S. Tööjõu rände senine areng ja õppetunnid. *Kroon ja Majandus*. Eesti Panga majandusajakiri, nr. 2, 2008.
- Kulu, L. (2000) *Migratsiooniprobleemid Euroopa Liidu idalaienemisel*. Euroopa Kolledži Loengud. Vihik nr. 3, Tartu.
- Lacey, N. (1998). *Image and representation. Key Concepts in Media Studies*. Macmillan Press.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn.
- Land, K. (2001). Models and indicators. *Social Forces*, 80, 2, 381–410
- Maripuu, L. & Ainsaar, M. (2008). *Ülevaade Eesti rahvastiku olukorrast ja rahvastikupoliitikast 1990–2008*. Rahvastikuministri büroo. <http://www.rahvastikuminister.ee/index.php?id=12404>

- McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- McQuail, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. Fifth Edition. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE Publications.
- Oja, K. (2005). *Ajude äravool avaliku arutelu objektina*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduskond, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Penninx, R. & Spencer, D. & Van Hear, N. (2008). *Migration and Integration in Europe: The State of Research*. ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS). University of Oxford. 1-18.
- Price, V. (1992). *Public Opinion*. Newbury Park, London ja New Delhi, SAGE Publications.
- Raig, I. (2008) *Eesti tee Euroopa Liitu. Unistus paremast Euroopast*. Rahvusvaheline ülikool Audentes, Tallinn
- Rannala, H. & Tammur, A. & Vähi, M. & Tiit, E.-M. (2009). Eesti demograafiline areng ja selle jätkusuutlikkus. *Eesti Inimarengu Aruanne 2008*. Eesti Koostöö Kogu, Tallinn. 12-20.
- *Riiklik programm: Eesti Euroopa Liidu Poliitika 2007–2011*. (2007). URL (kasutatud märts 2009) http://www.riigikantselei.ee/failid/ELPOL_2007_2011.pdf
- *Riiklik programm: Rahvastikupoliitika alused 2009–2013*. (2008). Rahvastikuministri Büroo URL (kasutatud märts 2009) http://www.rahvastikuminister.ee/public/ALUSED_dets.pdf
- Rogers, E. M. (1997). *A History of Communication Study: A Biographical Approach*. New York: The Free Press. 203-315.
- Scheufele, D. A. (2008). Spiral of Silence Theory. *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*. Ed by Donsbach, W. & Traugott, M, W. SAGE Publications. 175-183.
- Tammur, A. & Rannala, H & Valgma, Ü. & Herm, A. & Pungas, E. (2009). Rändeandmete metoodika ja kvaliteet. *Ränne. Migration*. Statistikaamet, Tallinn. 5-34.
- Tiit, E.-M. (2008). Eesti rahvastikust 21. sajandi algusaastail. *Akadeemia*, nr. 12.
- Tiit, E.-M. (2007). *Eesti rahvastiku põhinäitajad aastail 2006–2007 Euroopa taustal*. Rahvastikuministri Büroo, Tartu Ülikool, Statistikaamet.
- Titscher, S. et al. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. Grounded Theory. London, Thousand Oaks, SAGE Publications. 74-89.

- Van Dijk, T. A. (2005). *Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- World Bank EU8 Quarterly Economic Report PART II (2006): *Special Topic. Labor Migration From The New EU Member States*. URL (kasutatud märts 2009)
http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/EU8QERSeptember2006_SpecialTopicFINAL.pdf

LISAD

LISA 1. Kvantitatiivse tekstianalüüsi kodeerimisjuhend

I Formaalsed tunnused

1. Artikli number
2. Väljaanne
  1. Postimees
  2. Eesti Päevaleht
3. Kuupäev
4. Pealkiri
5. Autor
  - 5.1. autori nimi
  - 5.2. autori staatus
    - 1- ajakirjanik
    - 2- poliitik
    - 3- ametnik
    - 4- teadlane, kultuuritegelane, ekspert
    - 5- tööandjate esindaja
    - 6- üli(õpilane)
6. Loo žanr – viitab loo võimalikule vastuvõtukontekstile, usaldusväärsusele ja põhjalikkusele
  - 1- välisuudis
  - 2- siseuudis
  - 3- juhtkiri
  - 4- intervjuu
  - 5- arvamusartikkel
  - 6- essee
  - 7- kommentaar
  - 8- lugejakiri

II SISU KIRJELDAVAD KATEGOORIAD

Loo peateema – määratleb loo keskse sisu (peateema määratleti kogu teksti läbilugemisel sisu järgi)

1. välismaale tööle - tekstid, mille keskne teema on töötajate, spetsialistide jt lahkumine, sh kriitilised hinnangud statistikale
2. välismaale õppima – tekstid, mille keskne teema on õppijate määratlemata perioodiks välismaale suundumine
3. välismaale elama – tekstid, mille keskne teema on välismaale elama suundumine, näiteks seoses abiellumisega
4. ränne Euroopas ja Balti riikides – rändetemaatika üldiselt ja väljaränne Balti riikidest, võrdlused Eestiga
5. välismaal töötamise probleemid – tekstid, mis on keskendunud eeskätt välismaal töötamise probleemidele
6. töökeskkond ja -tingimused Eestis – tekstid, milles rändetemaatika avaldub töö- ja

elukeskkonna põhjuslikus kontekstis, näiteks tööjõupuuduse teke seoses väljarännanud töötajatega ning sellest tulenev võõrtööjõu sissetoomise vajadus, erinevate seaduste mõju rände jms

7. haridus Eestis – tekstid, milles rändetemaatika avaldub haridusküsimuste kontekstis, näiteks ülikoolide konkurentsivõime

8. ühiskond, rahvastik, keel ja kultuur – tekstid, mis käsitlevad rännet laiemas ühiskonnale oluliste teemade kontekstis, näiteks rahvaarvu vähenemine, rahvastiku vananemine, eesti keele ja kultuuri ning rahvusliku identiteedi säilimine Euroopa kultuuriruumis jms

9. tagasiränne Eestisse – tekstid, milles tagasiränne on keskne teema, näiteks riiklik tagasipöördumise soodustamine

LISA 2. Kvantitatiivse tekstianalüüsi peateemade jaotumine

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
2004	11	1	0	0	0	1	0	1	1	15
2005	5	1	3	5	1	7	0	0	1	23
2006	5	0	3	3	1	9	0	12	2	35
2007	6	0	2	7	0	8	0	6	3	32
2008	11	4	2	0	2	8	4	11	3	45
	38	6	10	15	4	33	4	30	10	150

LISA 3. Kvalitatiivse tekstianalüüsi kodeerimisjuhend

VÄLJARÄNNE			
põhikategooriad	alamkategooriad	koodid	tekstid
3.3.1. väljarände põhjused	3.3.1.1. töö	palk	T1, T3, T4, T6, T7, T10, T17, T19, T24, T25, T29, T35, T41, T52
		töökeskkond, -tingimused	T2, T6, T7, T22, T29, T42, T43, T48
		ameti väärtustamine	T6, T48
		karjääri- ja enesetäiendamise võimalused	T10, T48, T56
	3.3.1.2. õpingud	õppima	T1, T8, T56
		parem haridus	T46, T55
	3.3.1.3. isiklikud põhjused	elama, abielluma	T1, T35, T50
		väärtushinnangud	T14, T35, T38, T50
		arenguvõimalused	T25, T50

		väljakutseid, põnevust, vaheldust otsima	T18
	3.3.1.4. ühiskondlikud põhjused	globaliseerumine	T18
		elukvaliteet	T18, T25
		majanduslangus	T43, T59
3.3.2. välismaale tööle minemise ja töötamise probleemid	3.3.2.1. isiklikud ja üldised	vähene keeleoskus	T4, T5
		pere ja kodu Eestis	T25, T48
3.3.3. väljarände mõjud	3.3.3.1. demograafia	rahvastiku kahanemine	T16, T19, T58, T59
		rahvastiku vananemine	T16, T59
		maapiirkondade tühjenemine	T19, T30
		ühiskonna arengu pidurdumine	T41
		riigi järjepidevus	T45
	3.3.3.2. keel ja kultuur	keele hääbumine	T27, T40,
		rahvuse püsijäämine	T35, T43, T50
	3.3.3.3. majandus	töötuse vähenemine	T11, T15
		palkade tõus	T16, T29
		tööjõupuudus	T1, T3, T4, T6, T15, T16, T24, T29, T43, T48
		võõrtööjõud	T7, T17, T25, T32
3.3.4. väljarände vähenemise põhjused	3.3.4.1. ühiskonnas toimunud muutused	majandustõus	T5, T22, T32, T53
		elukvaliteet	T8, T35
		ühiskondlike väärtushinnangute muutumine	T8, T18
TAGASIRÄNNE			
põhikategooriad	alamkategooriad	koodid	tekstid
3.4.1. tagasirände põhjused	3.4.1.1. ühiskonnas toimuvad muutused	majandustõus	T5, T9, T22, T25, T31, T37
	3.4.1.2. ühiskondlikud ja isiklikud väärtused	eneseteostusvõimalused	T8, T9, T18, T21, T35
		patriotism ja kodutunne	T8, T9, T18, T34, T35, T48
		emakeelne keskkond	T35
		pere ja sõbrad	T9, T37, T46

		aeg tagasi pöörduda	T35, T54
3.4.2. tagasi mittetulemise põhjused	3.4.2.1. töö- ja elukeskkond	palk	T13, T25, T35, T48
		töökesekkond, -tingimused	T9, T12, T54
		karjäärivõimalused	T9, T35, T48, T56
		elukeskkond	T13, T35
	3.4.2.2. isiklikud ja üldised	pere võõrsil	T9, T37, T48
		võõrdumine, kaugenemine kodumaast	T9, T12, T27, T35, T36
		info puudulikkus	T34, T54
	3.4.2.3. ühiskondlikud	majanduslangus	T54
RÄNDEPOLIITIKA			
põhikategooriad	alamkategooriad	koodid	tekstid
3.5.1. ränne ja riik	3.5.1.1. riigi ülesanded	üldised prioriteedid	T8, T14, T18, T24, T25, T35, T38, T39, T40, T43, T50, T55, T58
		majanduslikud eesmärgid	T5, T24, T25, T32, T36, T42, T43, T45, T57, T49, T58, T59
3.5.2. rändepoliitika	3.5.2.1. riiklikud meetmed	väljarände peatamise püüdmine	T4, T5, T13, T25, T45
		eestlaste tagasikutsumine	T8, T18, T25, T30, T32, T34, T35, T37, T41, T44, T51, T54, T59
		spetsialistide tagasipöördumise motiveerimine	T20, T21, T26, T35, T46, T48, T57
3.5.3. rändestatistika	3.5.3.1. usaldusväärsus	andmete lünklikkus	T9, T17, T23, T35, T37, T38, T39, T48
		andmete tõlgendamine	T43, T44
3.5.4. hinnangud	3.5.4.1. rände olulisus	oluline probleem	T1, T6, T7, T11, T13, T18, T23, T36, T39, T43, T48
		vähemoluline probleem	T1, T5, T8, T16, T28, T30, T31, T35, T51
	3.5.4.2. rände pikkus	pigem ajutine lahkumine	T9, T16, T17, T18, T25, T48
		pigem alaline lahkumine	T13, T16

LISA 4. Kvalitatiivse tekstianalüüsi artiklite loend

Nr	Välja- anne	Kuupäev	Pealkiri	Autor
1	1	2.3.04	Eestit hakkab kimbutama ajude äravool	PM
2	1	26.5.04	Orjaaja tagasitulek või suurem vabadus töösuhetes?	Kadi Pärnits
3	1	2.8.04	Arstide tung välismaale võib jätta residendikohad tühjaks	Jüri Saar
4	1	4.8.04	Repliik: Kaotatud meistrid	Anneli Aasmäe
5	1	9.8.04	Kommentaar: Eesti ei jää tühjaks	Janno Järve
6	1	25.11.04	Ligi pooled kirurgid lahkuvad välismaale	PM
7	2	10.12.04	Jaak Tepp: Tipparstid lähevad välismaale trotsist ja raha pärast	Tuuli Koch
8	1	20.1.05	Peaminister toetab tudengite välismaale minekut	Priit Pullerits
9	1	21.1.05	Eesti areng meelitab kadunud poegi-tütteid koju	Priit Pullerits
10	1	26.2.05	Jalgadele valu	PM
11	2	11.3.05	Tööpuuduse on rekordmadalaks viinud välismaale tööle läinud inimesed	PM
12	2	22.8.05	Välismaale tööle, kuid mis saab edasi?	Taavi Kelder
13	1	31.8.05	Kadunud hinged	Hindrek Riikojä
14	1	10.10.05	Suitsukate, põgenemine ja demagoogia	Margit Sutrop
15	1	23.11.05	Tööpuudus kukkus viimase 12 aasta madalaimale tasemele	Aivar Reinap, Agnes Kuus
16	1	13.12.05	Läti ja Leedu töötajad lahkuvad massiliselt läände	Andrus Karnau
17	1	12.1.06	Juhtkiri: Kõik sõltub palgast	PM
18	1	20.4.06	Kas Eesti jääb noortele kitsaks?	Tuuli Koch, Toomas Sildam
19	2	22.5.06	Maakondades jääb välismaale minejate tõttu sünde vähemaks	EPL
20	1	3.6.06	Ajud koju!	Priit Pullerits
21	1	9.6.06	Riik meelitab teadlasi tagasi kodumaale tööle	Vahur Koorits
22	1	4.7.06	2000 auto- ja bussijuhti töötab välismaal	Andrus Karnau
23	1	24.7.06	Välismaal võib töötada ligi 35 000 eestlast	PM
24	1	15.8.06	Kuhu lähed, Eestimaa?	Villu Reiljan

25	1	13.10.06	Eestis vajab väärtuslikke töötajaid	Urmas Varblane, Raul Eamets
26	1	9.11.06	President Ilves: Eesti peaks lihtsustama välisspetsialistide värbamist	Mirjam Mäekivi
27	1	18.11.06	Murelikud vanaemad, kes ei oska lastelaste keelt	Alo Lõhmus
28	1	13.12.06	Välismaale tööle läinud on Eestile kasulikud	Kaire Uusen
29	1	19.12.06	Aasta 2006: tööpuudusest on saanud tööjõupuudus	Nelli Pello
30	1	4.1.07	Võrumaa rahvaarv kahanes sadade inimeste võrra	Mirjam Mäekivi
31	1	28.1.07	Arstide kihk välismaale minna väheneb	BNS
32	1	1.2.07	Võõrtöölises nähakse nii päästeinglit kui pisuhända	Lauri Linnamäe
33	1	23.2.07	Kas saja aasta pärast kordub sama kevade?!	Aadu Must
34	2	23.4.07	Riik kutsub eestlasi laia ilma pealt esivanemate maale tagasi	Anneli Ammas
35	2	3.7.07	“Me ei ole väliseestlased”	Külli-Riin Tigasson
36	1	27.8.07	Edgar Savisaar mureseb kasvava väljarände pärast	Risto Berendson
37	1	11.10.07	Töökäte puuduses Leedu kutsub lahkunuid kodumaale tagasi	Triin Oppi
38	1	10.11.07	Eesti mehed, meie pruute röövitakse!	Priit Pullerits
39	1	1.12.07	Rahvustunde allakäik ja püha majanduskasvaja	Jaak Valge
40	1	8.12.07	Eesti naised, teie emakeel kõngub!	Priit Pullerits
41	1	13.12.07	Lang: keevitaja Eestisse toomisel mõelgem ka Ukraina arengule	Alo Raun
42	1	12.1.08	Ilves: uus töölepinguseadus peletab töökäed välismaale	Alo Raun
43	1	21.1.08	Kakssada tuhat kadunud töötajat	Edgar Savisaar
44	1	23.1.08	Appi: eestlased lähevad ära välismaale!	Raul Eamets
45	1	31.3.08	Migratsioonipoliitika innovatsiooni heaks	Jüri Pihl
46	1	8.4.08	Riik ootab haritud inimesi tagasi	PM
47	1	15.5.08	Palgapiirangud hävitavad majanduse	Edgar Savisaar
48	1	12.6.08	Üha vähem arste eelistab Eestile karjääri mõnes välisriigis	Kristi Leppik

49	1	4.7.08	Savisaar: Eesti vajab majanduskriisist väljumiseks mõttevõrskust	Sirje Niitra
50	1	23.8.08	Naiste julgus avab neile uukse uude ellu	Priit Pullerits
51	1	28.8.08	Euroopa vananeb poolsajandiga kiirelt	Sandra Maasalu
52	1	27.10.08	Uuri: lihttööle tasub välismaale minna	Sirje Niitra
53	1	28.10.08	Tippjuhtidel on kasulikum töötada Eestis	Marti Aavik
54	1	5.11.08	Iirimaa eestlased kipuvad koju tulemise asemel uutele jahimaadele	Kaire Uusen
55	1	6.11.08	Alar Karis: Eestis on ruumi ühele klassikalisele ülikoolile	Kajar Kase
56	1	16.11.08	Kreizberg: Eestis ei jagu kõrge kvalifikatsiooniga õppejõude isegi mitte ühe ülikooli tarvis	Berit-Helena Lamp
57	1	1.12.08	(Eesti) ülikool ja (Eesti) ühiskond	Alar Karis
58	1	6.12.08	Kaks riiki ühes kriisis: Rootsi ja Eesti erinevused ning sarnasused	Jaan Männik
59	1	29.12.08	2009. aastal võib eesti rahva iive muutuda positiivseks	Alo Lõhmus

LISA 5. Intervjuude kodeerimisjuhend

kategooriad	koodid	intervjuud
1. väljarände põhjused	1.1. palk	V1, V2, V3
	1.2. karjääri- ja enesetäiendamise võimalused	V1
	1.3. õppima	V1, V2
	1.4. elama, abielluma	V1, V2, V3
	1.5. väljakutseid, põnevust, vaheldust otsima	V1
2. väljarände mõjud	2.1. rahvastiku kahanemine	V1
	2.2. rahvastiku vananemine	V1
	2.3. keel ja kultuur	V1
3. väljarände vähenemise põhjused	3.1. majanduslangus	V1, V2, V3
4. tagasirände põhjused	4.1. elatusaseme tõus	V1, V2, V3
	4.2. eneseteostus-võimalused	V1
	4.3. emakeelne keskkond	V1
	4.4. pere ja sõbrad	V1
5. tagasi mittetulemise põhjused	5.1. palk	V1, V3
6. riigi ülesanded	6.1. elukeskkond	V1, V3

	6.2. majanduslikud eesmärgid	V1, V2
	6.3. eestlaste tagasikutsumine	V1, V2
7. rände statistika	7.1. andmete lünklikkus	V1, V2, V3
8. rände meediakajastused	8.1. pigem positiivne	V2
	8.2. pigem negatiivne	V3
9. meedia roll ja mõju rändele	9.1. pigem oluline	V1, V2, V3
10. Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitika	10.1. pigem erinev	V1, V2

LISA 6. Intervjuude küsimused

Põhiküsimused:

- 1) Palun kirjeldage, mil moel Te oma igapäevatoös eestlaste välja- ja tagasirände küsimustega kokku puutute?
- 2) Millised on Teie arvates eestlaste praegusel ajal toimuva väljarände peamised põhjused?
- 3) Kas peale EL-i laienemist toimunud ja jätkuv väljaränne omab Teie hinnangul ühiskonnaprotsessidele reaalselt mõju?
- 4) Mis on Teie arvates inimeste tagasipöördumisotsuse tegemisel määravateks teguriteks?
- 5) Milliste abinõudega saab riik tagasirännet mõjutada?
- 6) Milline on Teie hinnang riiklikule eestlaste tagasikutsumise kavale?
- 7) Millele tuleks riigi rändepoliitika kujundamisel Teie arvates enam tähelepanu pöörata?
- 8) Kui usaldusväärseks Te peate Eesti rändestatistikat?
- 9) Milline on Teie isiklik prognoos eestlaste rändetendentsidele?
- 10) Kuidas eesti meedia Teie hinnangul eestlaste rändetemaatika kajastab?
- 11) Kas meedia peaks eestlaste rändele rohkem tähelepanu pöörama?
- 12) Kas väljarände ulatuslikum meedias käsitlemine võib Teie arvates soodustada rändeotsuse tegemist?

Lisaküsimused töö teoreetilise osa täiendamiseks:

- 13) Millised Euroopa Liidu rändepoliitilised eesmärgid Eesti rändepoliitikat enam mõjutavad?
- 14) Millistes riiklikes dokumentides kajastuvad Eesti rändepoliitilised eesmärgid?

LISA 7. Kvalitatiivne tekstianalüüs – andmete kondenseerimine

PÕHIKATEGOORIA: 1. väljarände põhjused

alamkategooria: 1.1. töö

kood: palk

- Raporti koostajate väitel on ajude äravoolu puhul ohtlik äsja kodumaal hariduse omandanute soov mujal teenima hakata. (T1)
- Noorte arstide välismaale parema palgaga töökohtadele suundumine ähvardab jätta Tartu ülikoolis täitmata paarkümmend residendi õppekohta ja tekitada juba lähiaastail suure arstide defitsiidi, kirjutab Postimees. (T3)
- Ja reeglina on nende kõikide puhul esmaseks piiri taha siirdumise põhjuseks palgavahe võrreldes

- siin pakutava töötasuga. Keda siis kuni kümme korda kõrgem palk ei ahvatleks? (T4)
- Äramineku mõjuva põhjusena nimetab Tepp uut kulupõhist meditsiini rahastamist. (T6)
  - Üks asi on kindlasti materiaalne külg. Peamiselt minnakse välismaale ikka suurema palgasooviga, kuid on ka neid, aga muidugi vähem, kes lähevad tööhuvidega. Tuleval aastal tõstetakse küll residentuuritasu, mis tähendab, et natuke läheb paremaks, aga endiselt on seis ebavõrdne ja vahe teiste riikidega kolme-neljakordne. (T7)
  - Minejatel on erinevad põhjused. Peamiselt aga majanduskaalutused. Eriti noored 25-26-aastased mehed, kes tulevad otse ülikoolist, õppelaenu kaelas, ei saa hakkama 4000 krooniga. Pealegi on see aeg, kus soovitakse ka pere luua. (T7)
  - Kuidas sealsed arstid oma elu ja tööd kirjeldavad? Et lihtsam on. Vähem tööd ja parem palk. (T7)
  - Üks ametiühing teise järel ähvardab, et paljud töötajad lähevad välismaale tööle, kui palka ei tõsteta. (T10)
  - Transporditöötajate ametiühing asus isegi töövahendaja rolli ja saadab järgmisel nädalal teelesimese grupi Inglismaale piimaauto juhiks värvatuid. Omakasupüüdlid on need ametiühingud, kirub nii mõnigi aateline tegelane. (T10)
  - Niimoodi näibki vabadus lõhnavat väledate jalgade järele. (T10)
  - Kui töötajad põgenevad parema palga lootuses välismaale tööle, otsustavad tööandjad tavaliselt palka tõsta, et allesjäänud kinni hoida. (T17)
  - Hoolimata kiirest palgatõusust ei ole ehitajate lahkumine siiski veel lõppenud. (T17)
  - Paljud noored, kes võiksid peret luua ja lapsi sünnitada, on meilt ära läinud, õppima või piiri taha tööle, selgitas Valga aselinnapea Ivar Unt. (T19) Kuni Valgas pole hästi tasustatud töökohti, pole lootagi, et nad tagasi tuleks või, kott seljas, Iirimaale tööle ei pageks. (T19)
  - Seega tuleb säilitada inimeste vabadused, kuid hoolitseda, et neil poleks virelemisest tingitud vajadust ära minna. Praegune majandusmudel on tõestanud, et ei suuda tagada vabaduste ja kohustuste tasakaalu. Järelikult on pendel läinud tasakaalupunktist liiga kaugele. Igal inimesel on vaja tunda, et temast peetakse lugu ja teda väärtustatakse. Sama tunnet on vaja ka ühiskonnal tervikuna. Kui seda pole, ei ole lootat rahulolu oma riigiga.
  - Arstidele ja politseinikele ei ole oma vabaduse kasutamine ja välismaale tööle minek mitte sisemine sund, vaid paratamatu inimväärsel elu otsimine. (T24)
  - Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, /--/(T25)
  - Seega ei saa kuidagi väita, et need inimesed on õnneotsijad välismaal. Pigem on nad enamasti häda sunnil lahkunud oma kodudest, perest ja peavad läbi ajama võõral maal. Need on paljuski meie senise majanduspoliitika puudujäägid, mille tagajärjeks on paljudes Eestis osades peamine võimalus tasuvat töökohta leida minna tööle välismaale. (T25)
  - Kuna paljud spetsialistid on kõrgema palga tõttu välisriikidesse tööle läinud, /--/(T29)
  - «Eesti konkurentsivõimet pärssivad hoopis madalad palgad, mille pärast paljud lahkuvad Eestist,» kinnitas ta. (T29)
  - Roosaar on Dublinis olnud juba kolm aastat ning kolmandiku kuuteenistusest saadab ta koju perele. «Eestis ei tulnud rahaliselt enam toime,» ütleb ta. (T35)
  - Lukas polnud seega ka nõus pressikonverentsil kõlanud väitega, et eelnõus sisalduvad kriteeriumid diskrimineerivad kohalikke töötajaid, sest kohalikud peavad saama välismaalastest madalamat palka. Ministri sõnul valmistab Eesti haridussüsteem ette piisavalt palju nt keevitajaid, kuid probleem on selles, et viimased eelistavad töötamist kõrgemat palka maksvates välisriikides. «Eesti kutsekoolides õppe saanud keevitajaid, keda igal aastal ette valmistatakse, töötab päris palju Soomes, Rootsis ja mujal just palgapõhjustel.» (T41)
  - Hay Groupi Eesti esindaja Martin Litvinov ütles palgauuringu esitluse järel, et välismaale tasub lihttöödele minna küll, sest seal on võimalik rohkem teenida kui Eestis. «Ega ma ei soovita kellelgi Eestist lahkuda, aga kui selline soov juba on, siis lihttööle tasub palga mõttes minna küll,» lausus Litvinov. Ta lisan, et alati tuleb arvestada ka selle maa elatusasemega, kuhu tööle minnakse. (T52)

kood: töökeskkond, -tingimused

- Sotsiaaldemokraadid prognoosivad, et sellise töölepingu seaduse jõustumise korral algab esimesel võimalusel meie töötajate massiline väljaränne Euroopasse. Saab näha, kas valitsusparteide eesmärk on testida Eesti töötajate kannatust. (T2)
- Tema sõnul on järgmistel lihtsam minna, sest neil enam ei tule pea ees tundmatusse kohta hüpata, vaid ootavad juba oludega kursis endised kolleegid. (T6)

- Töötingimused on lihtsalt nii palju paremad.(T7)
- Minnakse ka protesti pärast? Eks seda on tõesti tunda. On asju, mis teeb teinekord meele mõruks. Mõnikord puuduvad elementaarsed töövahendid. Need ei pruugigi üldse kallid olla, aga konkreetset asja ilma nendeta teha ei saa. Kui selle vajaliku vahendi hankimiseks kulub nii palju vaimuenergiat, siis see tekitab trotsi. Mujal ütled, et seda on vaja ja tuuakse. (T7)
- Ühe argumendina peale palga märkis Peep Peterson ka Soome paremat töökliimat.(T22)
- «Kohtlemine on parem, tööaega järgitakse täpsemini, Eestis kiputakse ikka suhtuma, et me oleme töörahvas, mis sellest kellast ikka nii vaadata,» lisas Peterson veel ühe põhjuse.(T22)
- Samal ajal kui Eestit kummitab tööjõupuudus, lähevad paljud eestimaalased paremate tingimuste kutsel välismaale tööle. (T29)
- President Toomas Hendrik Ilves kritiseeris peaministripartei kiidetud töölepinguseaduse eelnõu, ennustades, et selle vastuvõtmine ilma tõhusa ümberõppeprogrammita toob kaasa Eesti tööinimeste lahkumise välismaale. (T42)
- Kui seda ei tehta, võivad töövõtjad vastuseks seaduse vastuvõtmisele välismaale siirduda. «Inimesed kasutavad siis oma paindlikkust ja lähevad minema,» sõnas Ilves eile Väimelas Eesti haridusfoorumi avasõnavõttus. (T42)
- Sellisel foonil ei saa me mingil viisil lubada seda, et meie majandusest on lihtsalt lahkunud 200 000 inimest. Oleks veel, et sellisel massilisel väljarändel oleksid mingid objektiivsed ja vääramatud põhjused – seda ei ole. Praegune väljaränne on eelkõige tulenenud soovist otsida paremaid võimalusi sissetuleku teenimiseks ja oma elujärje parandamiseks. Miks ei oleks võinud Eesti majanduspoliitika seda tagada?(T43)
- Tallinna Arstide Liidu juhatuse esimees Kariis rääkis samuti, et noortel pole erilist motivatsiooni Eestisse arstina tööle jääda. «Tõmme on välisriikide poolt ikka endiselt tugev,» nentis ta. Suuremaks ahvatlejaks pidas Kariis just sealset väiksemat töökoormust ja suuremat palka. (T48)
- Samuti on inimestele Kariisi sõnul tähtis sõbralik töökeskkond, head töövahendid ja enesetäiendusvõimalused, mis välisriikides on praegu paremad kui Eestis. (T48)

kood: ameti väärtustamine

- Arstid on niisugusest väljavaatest üsna ärritatud. «Eestist lahkutakse juba protesti pärast. Meil siin Mustamäel armastatakse öelda, et viimane kustutab tuled,» lisab Tepp. (T6)
- Kaks ja pool aastat Soomes töötanud naistearsti Eve Leedu sõnul pole ta kunagi Eestist ära minna tahtnud, selleks sundisid teda vaid siinne süsteem ja suhtumine arstidesse. Tema sõnul on Eesti arstide töökoormus ebainimlikult suur. «Kindlasti ei läinud ma ära raha pärast,» rääkis Leedu, kuid lisas, et ei saa eitada, et Soomes teenib vähema vaevaga rohkem raha. (T48)
- Ka patsientide ja arstide suhe on doktori sõnul Soomes teine. «Patsiendid austavad seal arste rohkem ja on väga tänulikud,» rääkis Leedu. Viimases asjas oli Leeduga samal arvamusel tema kolleeg Jana Klementsov. (T48)

kood: karjääri- ja enesetäiendamisevõimalused

- Eestile majandusedu toonud ettevõtjad, nii pankrottimeistrid kui ka ülesehitajad, on kogu aeg lähtunud omakasust. Nüüd on siis töövõtjate kord. Asjaolu, et Eesti arstid lähevad välismaale arstideks, mitte maasikakorjajateks, tõstab eestlaste eneseusku. (T10)
- Samuti soovis ta toona minnes ennast täiendada ja Eestis Leedul seda võimalust ei olnud. (T48)
- «Meil on praegu kaks häda, mis võimendavad üksteist - meie eliitklasside lõpetajad lähevad klasside kaupa välismaale õppima ja samal ajal ei loo väga andekatele inimestele ettevõtlus erilist karjääri võimalust, see on teine meilt lahkumise põhjus,» ütles Kreizberg.(T56)

alamkategooria: 1.2. õpingud

kood: õppima

- Raportist selgub, et 6,3 protsenti eestlastest soovib teistesse liikmesriikidesse elama, tööle ja õppima minna. (T1)
- Peaminister Juhan Parts tunnistas, et kui ta oleks 15 aastat noorem, kaaluks ta kindlasti välismaale õppima minekut, sest suhtlemine eri rahvustest inimestega teistsuguses keskkonnas tooks kasu nii talle endale kui kogu eesti rahvale. (T8)
- «Meil on praegu kaks häda, mis võimendavad üksteist - meie eliitklasside lõpetajad lähevad klasside kaupa välismaale õppima ja samal ajal ei loo väga andekatele inimestele ettevõtlus erilist karjääri võimalust, see on teine meilt lahkumise põhjus,» ütles Kreizberg.(T56)

kood: parem haridus

- «See on kõige kõvem sõna siin riigis. Eestis ei ole kunstil midagi siinsega võrreldes pakkuda, eriti rahalises mõttes,» tõdeb ta ja lisab, et samas ei pea kuhugi alaliseks jääma ja alati saab edasi-tagasi ning uutessegi kohtadesse liikuda. (T46)

- Eesti probleem olevat pigem selles, et andekad noored lahkuvad välismaale. «Nad leiavad, et Eestis ja Tartu Ülikoolis ei ole võimalik saada kõige paremat haridust. Seda me tahamegi muuta,» sõnas rektor. (T55)

alamkategooria: 1.3. isiklikud põhjused

kood: elama, abielluma

- Raportist selgub, et 6,3 protsenti eestlastest soovib teistesse liikmesriikidesse elama, tööle ja õppima minna. (T1)
- Kadri Kiviste on vaid üks neist paljudest Eesti naistest, kes on riigist lahkunud pärast välismaalasega abiellumist. (T35)
- Sageli tipneb abieluga ka välismaal õppimine /--/ “Kuna õpinguteaeg jääb kõige magusamasse partneriotsingute aega, siis lõpeb välismaal õppimine tihti ka välismaal abiellumisega,” (T35)
- Millest meestel puudu võib jääda, et julgeid eluotsuseid teha? Petrone: Me ei saa mööda vaadata, et meeste alkoholism on Eestis tohutu probleem. Olen puutunud tüdrukute seas kokku sellise mõtteviisiga, et nad ei tahagi enam eesti poisse vaadata, sest nad on joodikud. Mis seal imestada, et nende naised on kuhu iganes maailma nurka läinud ja korraliku mehe leidnud. (T50)
- Kängsepp: Kui pidin vastu võtma otsuse, mis edasi teen, vaatasin, et mul on kõik olemas: töö, sõbrad, perekond, saan reisida, olen majanduslikult suhteliselt hästi kindlustatud. Ainus, mida mul polnud, oli toimiv suhe. Oleks mul olnud perspektiiviga suhe, poleks ma läinud. (T50)

kood: väärtushinnangud

- Margit Sutropi arvates vajab Eesti diskussiooni selle üle, kuidas on moraal ja poliitika omavahel seotud ja millises ühiskonnas me tahame elada. Põgenemine ei saa olla ainus tee. (T14)
- Kuidas peaksid oma nõrdimust näitama lihtsad eesti inimesed, kellel pole võimalik demonstratiivselt tagasi astuda, aga keda samuti häirib moraalitu poliitiliste ja majandushuvide segunemine? Kas nad peaksid lahkuma riigist ja otsima endale uue kodumaa, mille võim pole korrumpeerunud? Kümned tuhanded eestlased on niigi juba lahkunud välismaale majanduslikel põhjustel. Kas nüüd järgnevad majanduspõgenikele ka poliitilised põgenikud eetilistel kaalutlustel? (T14)
- Teiseks põhjenduseks toob demograaf ammutuntud soorollid ja -ootused: enamik naisi ei taha endast madalama hariduse ja positsiooniga partnerit. Naised lahkuvad, mehed jäävad. Statistika osutab, et eeldused sääraseks arenguks on ka Eestis. (T35)
- Ent liiga lihtne on kogu vastutus ühinenud Euroopa kraesse lükata. Kuulake, mida ütles Maarika Remmert 2003. aasta suvel president Lennart Merile, kes temalt Düsseldorfis päris, miks ta on abiellunud sakslasega. Remmert pahvatas: «Mis parata, kui eesti mehed nii kaua ootavad.» Tolles spontaanses vastuses peitus kibe tõde, tuleb välja Postimehe usutlusist eestlannadega, kes välismaal pereõnne leidnud. Eesti naistel, kel elukogemus välismaa meestega, ei ole arvamusi eesti meestest just parimate killast. Eesti mehi huvitavad peamiselt vaid töö, karjäär ja raha, nendivad eesti naised, ning alles teises järjekorras tuleb perekond. Samuti heidavad eesti naised eesti meestele ette tuimust ja vähest romantilisust ning kiidavad välismaa meeste hoolivust ja tähelepanelikkust. «Mulle tundub,» lisab ajakirjanik Epp Petrone, kes abielus ameeriklasega, «et lääne mehed on keskmisest eesti mehest rohkem abiks kodutöodes ja lapsekasvatamisel». (T38)
- Seega siis pole põhjus, miks eesti naised kiikavad piiri taha, vaid selles, et Eestis leidub mehi vähem kui naisi, vaid pigem selles, et väheste meeste seas on kõlblikke vähe – kas nii? Ju vist. «Kui ma oleks Eestis sama hooliva ja pereteadliku mehe leidnud, poleks ma välismaale läinud,» kinnitab England. «Elada on parem ikka Eestis.» (T38)
- «Ma võin valesti mõelda,» sõnab Maarika Remmert, «kuid kaldun arvama, et kui eesti mehed oma mõtlemist ja suhtumist ei muuda, siis leiavad eesti naised ka edaspidi kiiremini endale mitte-eestlasest partneri.» (T38)
- Aga miks lähevad valdavalt ikkagi naised? Petrone: Jah, see on mingi sotsiaalne fenomen, mida ma ei suuda paika panna. Vaatan oma klassi, kust ka üks noormees kolis lõpuks Taisse. Aga enne seda läks kes Maltale, kes Saksamaale, kes USAsse – järjest ainult tüdrukud. Võib-olla eesti poisid ei usu iseendasse? Penu: Siin on palju põhjuseid, miks see küsimus on kasvanud sotsioloogiliseks nähtuseks. Estravelis on 98 protsenti naiskollektiiv, aga kui uus kontor avati, sai ülemuseks... mees. Kas ta on parem kui naised? Mu sõbranna kaitseministeeriumist kolis samuti vahepeal mehega välismaale – ta rääkis samasugusest kristall-laest. (T50)

kood: arenguvõimalused

- Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal. (T25)
- Miks peaks noor Eestist ära minema? Kängsepp: See on oma piiride kompileerimine. Penu: Sa lähed oma turvalisest keskkonnast välja – see on kindlasti kasulik nii isiklikus arengus kui maailma

selgemaks nägemiseks, paremaks mõistmiseks. Penu: Välismaale elama minemine ei ole ainult elu- või tunnete kogemuse hankimine, vaid ka intellektuaalne väljakutse, ja päris tõsine. (T50)

kood: väljakutseid, põnevust, vaheldust otsima

- Minnakse, sest uudishimu on suur. Põnev! Põgenemine vanemate, rutiinse ja tuttava keskkonna eest. (T18)

alamkategooria: 1.4. ühiskondlikud põhjused

kood: globaliseerumine

- Maailm imeb meid endasse, prioriteedid muutuvad, keel mandub või koguni hävib. Kas ma tohin oma eakaaslastele ette heita edasipürgimist, suurema sissetuleku nimel pingutamist? Vist mitte. (T18)

kood: elukvaliteet

- Eesti noortel on praegu rohkem võimalusi kui iial varem Eesti rahva ajaloos. Kui riiki haldavad vanemad seda ei adu, kui nad ei mõista, et kodanike silmis ei konkureeri mitte riikide maksusüsteemid, vaid elukvaliteet, siis küsib järgmine põlvkond õigustatult: miks nad läksid? Vastus on, et me aastal 2006 ei pingutanud. (T18)
- Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal. (T25)

kood: majanduslangus

- Meie majanduse arendamiseks vajalikud töökaed on juba välismaal ja nende tagasimeelitamine siia on juba väga keeruline ülesanne. Veelgi enam, algav majanduslangus mitte ei meelita inimesi tagasi, vaid sunnib neid kiiremini raja tagant teenistust otsima. (T43)
- Kui 2007. aasta lõpuks hakkas sisseränne jõudma väljarände järele, siis majanduslanguse tõttu võib väljaränne uuesti kasvada, hoiatab Tiit. (T59)

PÕHIKATEGOORIA: 2. välismaale tööle minemise ja töötamise probleemid

alamkategooria: 2.1. isiklikud ja üldised

kood: vähene keeleoskus

- Takistuseks eelkõige keeleoskus, mis õpetajakutse puhul peab bussijuhi või ehitajaga võrreldes tõesti äärmiselt perfektne olema. (T4)
- Kui aga arvestada inimeste keeleoskust, oskusteavet, perekondlikku olukorda jms, siis selgub, et välismaale töölemine on veidi keerulisem, kui esialgu paistab. (T5)

kood: pere ja kodu Eestis

- Samas hoiavad inimesi tagasi välismaale minemast pere, kodu ja sõbrad Eestis. (T25)
- Tema on Soomes töötanud nüüdseks viis kuud ja eelkõige tundis ta kodust eemal viibides puudust perekonnast. (T48)
- Naiste viisikust pole ainsana Soomes töötanud naistearst Leena Kuklane. «Ma ei läinud Eestist ära oma nelja lapse pärast, mind oli siin rohkem vaja,» rääkis Kuklane. (T48)

PÕHIKATEGOORIA: 3. väljarände mõjud

alamkategooria: 3.1. demograafia

kood: rahvastiku vananemine

- Noorte lahkumine aga süvendab rahvastiku vananemise ja iibeprobleeme. (T16)

kood: rahvastiku kahanemine

- «Kui inimesed lahkuvad, on tore, et tööpuudus väheneb, aga see halvendab oluliselt demograafilist ja majandusseisu,» lisas Lauri. (T16)
- Noorte lahkumine aga süvendab rahvastiku vananemise ja iibeprobleeme. (T16)
- Paljud noored, kes võiksid peret luua ja lapsi sünnitada, on meilt ära läinud, õppima või piiri taha tööle, selgitas Valga aselinnapea Ivar Unt. (T19)
- Kui inimesed praegu Eestist lahkuvad, siis lohutame ennast, et ega neid lahkujaid nii palju ei ole. Ent nii ärkame ühel päeval ja märkame, et eesti rahvas on oma riigis vähemuses. Siis on hilja midagi teha, sest selleks ajaks oleme kaotanud kontrolli otsustusprotsesside üle. (T58)
- Detsembrikuu Akadeemias avaldatud kirjutises nimetas Ene-Margit Tiit Eesti suuremate rahvastikuprobleemide seas ka noorte inimeste, eriti aga noorte naiste väljarännet. (T59)

- Kui 2007. aasta lõpuks hakkas sisseränne jõudma väljarändele järele, siis majanduslanguse tõttu võib väljaränne uuesti kasvada, hoiatab Tiit. Kuna lahkuvad esmajoones noored naised, mõjub see sündimusele. (T59)

kood: maapiirkondade tühjenemine

- Maakonnas on sünnitus-ealisi naisi väheks jäänud - kes on läinud õppima või suurematesse linnadesse või välismaale tööle, /-/- (T19)
- Paljud noored, kes võiksid peret luua ja lapsi sünnitada, on meilt ära läinud, õppima või piiri taha tööle, selgitas Valga aselinnapea Ivar Unt. (T19)
- Eelmisel aastal jätkus Võrumaal rahvastiku vähenemine, seda mõjutas inimeste välismaale tööle siirdumine. (T30)
- Võrumaa rahvastiku kahanemist mõjutas eelmisel aastal oluliselt Soome tööturg. «Nimelt kanti Soome rahvastikuregistri andmete põhjal kõik seal alalise elanikuna registreeritud isikud Eesti rahvastikuregistrist välja,» lausus ta. Suur osa 381-st registri põhjal välja rännanud inimesest asus tööle Soomes, kus paljud neist aga tegelikult ei ela. (T30)

kood: ühiskonna arengu pidurdumine

- Lang: keevitaja Eestisse toomisel mõelgem ka Ukraina arengule (T41)
- Justiitsminister Rein Langi sõnul peaksime hakkama Ukraina keevitajate Eestisse tööle võtmisel mõtlema üha rohkem sellele, kas see samm võib pidurdada Ukraina arengut. (T41)

kood: riigi julgeolek

- Kui me ei suuda luua tugevat majandust, mis toetab meie elanike heaolu kasvu, siis on tõenäoline, et väljaränne Eestist suureneb veelgi ning see on ohuks meie riigi julgeolekule ja järjepidevusele. (T45)

alamkategooria: 3.2. keel ja kultuur

kood: keele hääbumine

- Mida teha, kui vanavanemad ja lapselapsed räägivad eri keeltes? Tuhanded eesti vanaemad ei saa oma lastelastele enam emakeeles muinasjutte lugeda, kirjutab Alo Lõhmus. (T27)
- Mul on hea meel, et eesti keele kirjutamise alged sai poiss Eestis kätte,» lausub vanaema. Ent lapselapse eesti keel võib siiski hakata ununema. Perekonna kodune keel on ju rootsi keel. «Mul on kõige rohkem kahju sellest, et jään ilma lastelaste rõõmudest. Tahaks ju nendega juttu rääkida! Aga nad ei räägi eesti keelt.» (T27)
- Millest see räägib? Nimelt sellest, et välismaalasega naitunud ning piiri taha kolinud naised – keda, nagu kuu aega tagasi siinsamas külgedel sai näidatud, on üha rohkem – teevad suuri pingutusi, et hoida lastel emakeel suus, ent valitsevale keelekeskkonnale on neil raske vastu saada. (T40)
- Ja siit kerkib rahvaste segunemise ajastul küsimus: arvestades, et just keel on kultuuri kandja, ja teades, et eesti keele rääkijaid on niigi vähe, siis kui palju saab loota, et raja taha kolinud ja seal mehele läinud naiste lastest saavad eesti keele – ja keele kaudu kultuuri – elushoidjad? (T40)
- Skeptilised küsimused, et milleks eesti keel, on enamikule emadele tuttavad. Frankfurdis graafikuna töötav Eha Salla, kelle tütar Liina on 13, annab vastuse nii: «Et hoida ust lahti juurte juurde, kogu selle teise, eesti reaalsuse juurde, mis on minu baas. Eesti keel ja meel on osa minu identiteedist, seda ei saa ja ei tohi oma lapse eest sulgeda.»(T40)
- Just emade suur soov, et lapsed tunneksid end võõral maal ka eestlasena, ning samuti palav tahe oma keelt ja kultuuri järeltulijatele pärandada on põhilised motivaatorid, mis innustavad neid eesti keelt, maksu mis maksab, edasi andma.(T40)
- Retsept on lihtne: kui eesti keelt säilitada saab, saab seda säilitada vaid kodumaal. Selleks on vajalik teatud arv selle keele kasutajaid kõigil ühiskonna ja riigi toimimiselaladel, ja selleks, et neid oleks, tuleb võimaldada neil kodus olla. Selleks tuleb näiteks maksta korralikku palka. (T40)

kood: rahvuse püsimajäämine

- Aga mis siis, kui välismaal on olnud juba nii kaua, et sõprussuhted on katkenud ning mureneb ka identiteet? Väikerahvas lahustub lihtsamalt. (T35)

- Lahkudes räägivad eesti laudkonnas istunud omavahel juttu, sekka lipsab saksakeelseid sõnu, kohati terveid lauseid. "Kui nii kaua ära olla, muutub eesti keele rääkimine isegi väsitavaks," sõnab mees. Seda enam, et Berliini eestlaste omavaheline läbikäimine olevat viimase paari aastaga hõredamaks jäänud. Väikerahva emigrantkogukonnal on raskem võõrsil elades oma identiteeti hoida kui suurrahva esindajatel. (T35)
- Rääkimata siinjuures üldse kas ajutiselt või alaliselt emigreerunud inimeste mõjust meie kultuurile ja rahvuslusele. (T43)
- Mis saab eesti rahvast, kui naised lähevad välismaale? Ainult eesti naised saavad ju eesti elu edasi kanda. Penu: Aastatuhandeid on siit igasugust rahvast läbi käinud. Ja kas me tõesti arvame, et 200 aasta pärast oleme täpselt samasugused nagu täna? Panna just meie ja üldse ainult naiste õlgadele rahvuse püsima jäämise koorem on ebaõiglane. (T50)
- Vaatame proportsioone: kui palju elab meid välismaal, kui palju Eestis, ja küsime siis: kas siin hoitakse emakeelt piisavalt? Kui hästi seda räägitakse, kui õigesti kirjutatakse? Ja sama hästi võiks küsida, miks arvatakse, et ainuüksi lapse tegemisega on rahvuse püsima jäämise probleem lahendatud ja seejärel võib end surnuks juua, sõita või süstida? (T50)

alamkategooria: 3.3. majandus

kood: töötuse vähenemine

- Rekordiliselt madalale 3,7 protsendile langenud ametliku töötuse põhjuseks võib pidada suurt välismaale tööle minevate inimeste arvu, kirjutab Äripäev. (T11)
- Tööturuameti peadirektori kohusetäitja Katri Targama sõnul on töötuse kahanemise üks põhjusi suur välismaale tööle minejate arv. Kuigi enamik inimesi leiab ajutise töö, on suhteliselt palju ka neid, kes välismaale jäävad. (T11)
- Majanduse üliheas seis ning välismaal töötamise avardunud võimalused vähendasid tänavu kolmandas kvartalis töötuse määra seitsme protsendini, mis on madalaim näitaja alates 1993. aastast. (T15)

kood: palkade tõus

- Eesti puhul hindab statistikaamet, et viimasel aastal on välismaale tööle läinud vähemalt 10000 inimest. See on kaasa toonud ehitustööliste ja arstide märkimisväärse palgatõusu. (T16)
- Kuna paljud spetsialistid on kõrgema palga tõttu välisriikidesse tööle läinud, on kohalikud ettevõtjad ministeeriumi hinnangul sunnitud palka tõstma, et töötajaid leida ja häid oskustöölisi kinni hoida. (T29)

kood: tööjõupuudus

- Raport peab seda nähtust vanade liikmesriikide jaoks kasulikuks, uute puhul võib see aga majanduskasvu pidurdama hakata. (T1)
- Noorte arstide välismaale parema palgaga töökohtadele suundumine ähvardab jätta Tartu ülikoolis täitmata parkümmend residendi õppekohta ja tekitada juba lähiaastail suure arstide defitsiidi, kirjutab Postimees. (T3)
- Aga siinsetel inimestel on arstidest ja ehitusmeestest kangesti vajaka. Õpetajatest samuti. (T4)
- «See on Eesti meditsiini hääbumine. Suurem lahkumine on aga veel ees,» hoiatab Eesti Kirurgide Assotsiatsiooni president Jaan Tepp. (T6)
- Töövõimaluste avarumise Euroopa Liiduga liitumise järel on viinud Eestist statistikaameti hinnangul välismaale tööle ligi 10 000 eestimaalast, mis tekitab töökäte järele nõudluse kohapeal. See muudab ettevõtjatele töötajate leidmise pingeliseks. (T15)
- Asjatundjate hinnangul jätkub töötuse langus veel lähiaastatel, mistõttu võib töötajate nappus hakata takistama majanduse kiiret arengut. (T15)
- «Näeme ka ise kurja vaeva, et leida vajalikke spetsialiste, see juba pidurdab meie arengut,» tõdes kõrgeima palgatasemega finantssektoris töötav Maripuu. «Spetsialiste on keeruline leida kogu Baltimaadest, seepärast tuleb neid tõenäoliselt importima hakata.» (T15)
- «Kui inimesed lahkuvad, on tore, et tööpuudus väheneb, aga see halvendab oluliselt demograafilist ja majandusseisu,» lisas Lauri. (T16)
- Samas peab riik tagama veel midagi – ühiskonna ühishuvide rahuldatus. See tähendab, et Eesti inimesel peab olema võimalik haigeks jäädes oma kodumaal tasemel arsti juurde pääseda, häda puhul politseilt tuge otsida ja tulekahju korral professionaalidelt kiiret abi saada. (T24)
- Niisiis on Eesti edumündil ka teine pool. Ehkki kätte on saadud kunagi helesinise unistusena tundunud 9000-kroonine keskmine palk, kurdavad töötajate nappust nii erafirmad kui riigistruktuurid /--/. Samal ajal kui Eestit kummitab tööjõupuudus, lähevad paljud eestimaalased

paremate tingimuste kutsel välismaale tööle. (T29)

- Reformierakondlik valitsus ei näe aga olukorras mingit probleemi ning isegi ei vaevu toimuvast inimestele adekvaatset pilti andma. 200 000 väljarännanud inimest panevad ka meie majanduses ilmnenu tööjõupuuduse probleemi hoopis uude valgusesse. Samas on meie äärmiselt teravalt ilmnenu tööjõupuudus palju adekvaatsemalt põhjendatav 200 000 inimese lahkumisega tööjõuturult, kui mitu aastat kestnud kiire majanduskasvuga. (T43)
- Sellise hulga meie inimeste töötamine välisriikides tähendab seda, et meie majandust ei ähvarda mitte töötajate väljarände oht, vaid see väljaränne on juba toimunud. (T43)
- «Ikkagi kahaneb Eestis arstide arv kiiremini kui elanike arv,» ütles Kariis ja lisas, et arstidest on meil endiselt puudus. Olukord normaliseeruks ehk siis, kui 182 asemel läheks aastas arste välisriikidesse 20. (T48)

kood: võõrtöötajad

- Aga teine asi on see, et ehk hakkavad välismaalt arstid meile tulema. Aga sel juhul tulevad nad sealt, kus on meist halvem elustandard. (T7)
- Ehitusfirmade hinnangul leevendaks üleöö tekkinud tööjõupuudust eelkõige välistöötajad. (T17)
- Kuid teiselt poolt sooviksime teha tee lahti sellisele tööjõule, kes oleks nõus kehvama palgaga kui meie oma elanikkond ja kes lihtsalt asendaks seda tööjõudu, kes on Eestist lahkunud välismaale paremaid töö- ja palgatingimusi otsima. Kuid olles Euroopa Liidu ühtses majandusruumis, tuleb meil ka sellel turul tööjõu eest võistelda. (T25)
- Küll on erakonna aseesimees Eiki Nestor just odavat tööjõudu nimetanud pseudolahenduseks, mis ainult süvendab majanduslikke ja sotsiaalseid probleeme, samas kui Eestist on umbes 30 000 inimest läinud tööle teistesse Euroopa Liidu riikidesse. (T32)

PÕHIKATEGOORIA: 4. väljarände vähenemise põhjused

alamkategooria: 4.1. ühiskonnas toimuvad muutused

kood: majandustõus

- Erasektori osas saab riik aidata ainult konkurentsivõimelise majanduskeskkonna kujundamise läbi, mis võimaldaks ettevõtetal edukamalt tegutseda ning oma töötajatele kõrgemat palka maksta. (T5)
- Ametiühingu hinnangul töötab välismaal ligikaudu 800 bussijuhti ja 1200 veoautojuhti, samas on palk aina harvem piiri taha tööle mineku põhjuseks. (T22)
- «Mida suuremad on meie palgad, seda vähem on põhjust minna,» lausus Peterson. (T22)
- Savisaar on majandusministrina kinnitanud otsesõnu, et lühemas perspektiivis aitab võõrtöötajate kasutamine kaasa ettevõtluse ja majanduse arengule, mõõndes samas kaugemas perspektiivis tekkivaid sotsiaalseid ja rahvusprobleeme. Sellega jõudis Savisaar erakonna hiigelpalgalubadusteni, et piirata Eesti töötajate välismaale lahkumist. (T32)
- Kui ainult rahalist poolt vaadata, on tippjuhil kasulikum Eestis töötada, ütles sel teemal uuringu teinud Hay Group Eesti esindaja Martin Litvinov. (T53)
- Kui oskustöölisel on jätkuvalt tasuv töötada välismaal, siis Eesti tippjuhtidel mitte, kirjutas [Aripäev](#). «Pahatihti on Eesti tippjuhtide töötasud juba suhteliselt lähedale jõudnud Lääne riikide vastavate ametite töötasudele. Seega pole neil minek välismaale nii otstarbekas kui oskustöölistel,» ütles Litvinov. (T53)

kood: elukvaliteet

- Jah, inimesel on õigus vabalt liikuda, aga me ei pea seda liikumist propageerima sellepärast, nagu oleks siin halb elada. Vastupidi, meil läheb elu järjest paremaks. (T8)
- Kuid mida paremaks läheb elu, seda vähem inimesi läheb ära ja seda rohkem tuleb tagasi. (T35)

kood: ühiskondlike väärtushinnangute muutumine

- Ühiskond peaks tõstma hoiakutes ja väärtustes hinda patriotismi. Ajades ühist asja, võidame kõik. Kui keegi ütleb pahatahtlikult, et ta ei taha enam Eestis olla, siis minu arvates solvab see kõiki teisi rahvuskaaslasi. Siin on meie kodu. (T8)
- Patriootiline hoiak peaks ka moodi minema. Usun, et euroliidus läheb. (T8)
- Eestis ei ole kitsas materiaalselt, nagu on laiemalt kombeks arvata, vaid pigem vaimselt – meie ühiskondlikus ruumis on liiga palju võitlevat sõjakust ning vähe heatahtlikkust ja sõbralikkust.

Riik peab oma valikutes arvestama, et noored ei ole meie ühiskonda suletud. Nad peavad tahtma ennast siin teostada, saada sobivat haridust ja väärtustatud tööd, luua oma pere. (T18)

PÕHIKATEGOORIA: 5. tagasirände põhjused

alamkategoria: 5.1. ühiskonnas toimuvad muutused

kood: majandustõus

- Lõpetuseks tuleks veel öelda, et töötajate liikumisel välismaale on ka omad positiivsed küljed. Rahvusvaheline kogemus näitab, et kui koduriigi majandus areneb edukalt (ja Eesti majanduskasv on üks ELi kiiremaid), siis tulla sinna tagasi, tuues endaga kaasa välismaal omandatud oskused, teadmised ja ka ärikontaktid, mis mõjub, vähemalt tulevikus, Eesti arengule positiivselt. (T5)
- «Üldiselt on nii, et seal, kus tööd leian, sinna asun ka elama,» tunnistas Kaldmäe. Esiotsa lubas ta kõrgema palga tõttu üritada pigem välismaal töötamist, kuid avaldas lootust, et küllap ka Eestis makstavad tasud ajapikku kerkivad. (T9)
- Petersoni sõnul on palgad välismaal küll jätkuvalt kõrgemad, kuid kunagist hiigelkasu välismaal töötaja võrreldes Eesti roolikeerajaga enam ei näe. (T22)
- Viimaste aastate palgataseme kasv Eestis vähendab välismaal töötamise atraktiivsust ja üsna pea võib ennustada, et küllalt suur osa meilt välismaale tööle suundunutest pöörduvad koju tagasi ja aitavad kaasa tööjõuprobleemi leevendamisele Eestis. (T25)
- Kaljumäe hinnangul vähendab tervishoiutöötajate lahkumist üldine elutaseme paranemine ja tervishoiutöötajate palga tõus, mis on tema sõnul olnud viimasel kolmel-neljal aastal väga suur. (T31)
- Eestisse tagasipöördumise järsu kasvu põhjuseks võib Teinbasi hinnangul muu hulgas olla Eesti majanduse ja ühiskonna kiire areng ning elatustaseme tõus viimastel aastatel. (T37)

alamkategoria: 5.2. ühiskondlikud ja isiklikud väärtused

kood: eneseteostusvõimalused

- Kas naaseksite pärast välisõpingute lõppu Eestisse? Varem või hiljem tuleksin kindlasti Eestisse. Sest Eesti on midagi enam kui lihtsalt koht. Seejuures on tähtsad kaks asja: esiteks, et Eesti pakuks tegutsemisvõimalust – ja ta pakub seda. (T8)
- «Elukvaliteet oli väga hea,» kinnitas Loode. «Elukeskkond oli ideaalne.» Ometi tegi ta kolm aastat tagasi Ameerika unelmaga lõpparve ja naasis kodumaale. Sest hoolimata tasuvast töökohast ookeani taga hakkas ajapikku kummitama mõte: suures riigis kaob ta nagu tilk merre. (T9)
- Sikkut on veendunud, et Eestis leidub piisavalt palju huvitavaid ja põnevaid võimalusi eneseteostuseks. «Eestis on lihtsam jõuda positsioonile, kus saab teha mõttekat ja sisulist tööd, millel on ka mingi mõju ühiskonnale ja majandusele,» väitis ta. «Mujal kulaks samasuguseks ülestõotamiseks ja karjääriredelil ronimiseks palju kauem aega.» (T9)
- Kuid peamine, kinnitas Tihhonova, oli ETVs pakutud meelepärase töö «Aktuaalse kaamera» toimetajana. Rootsist ta vaevalt suurtesse uudistetoimetustesse lõögile oleks pääsenud, oletas ta. (T9)
- Pole põhjust Eestist päriseks ära minna. Noorest peast mõneks ajaks ära käia – seda küll. Mujalt saadud kogemused, impulsid, koolitus mõnel perspektiivsel alal, parema palgatasemega maades hangitav stardiraha – see kõik on kasuks. Aga ruumi seda kõike rakendada on Eestis rohkem kui kuskil mujal. (T18)
- Kui suudame olla uhked selle üle, et oleme edukad inimesed meie kiiresti arenevas riigis, siis ei jää Eesti meile ja ka meie lastele kunagi kitsaks. Soodsa keskkonna loomine selliseks mõtteviisiks ongi Eesti järgmise presidendi ja kõigi meie riigijuhtide peaülesanne /--/. (T18)
- Jah, võib käia ilmas ringi, õppida, vaadata, kuidas teised rahvad elavad. Aga tagasi tasub tulla! Pane kogutud kaunid killud kokku ja meisterda neist valmis mosaiik Eesti jaoks! Meie väikeses ja kiiresti arenevas IT-riigis on noortel paremad väljavaated ennast realiseerida. (T18)
- Loog on rääkinud ka teiste teadlastega, kes tuleksid Eestisse tagasi, kui nad vaid saaksid siin

oma tööd jätkata. «Seetõttu on selliste toetuste jagamine väga hea idee,» märkis ta. (T21)

- “Alates eelmisest aastast võib märgata uut huvi tõusu tagasipöördumise vastu, seda ka lääne poolt tulijate seas,” ütleb migratsioonisfondi juhataja Ede Teinbas. “Palgad on tõusnud ning paljud noored ütlevad, et Eestis on üksikisikul suuremad võimalused midagi muuta.” (T35)

kood: patriotism ja kodutunne

- Teiseks identiteediküsimus: siin on mu juured, mul on siin hea elada. (T8)
- Kui arvestada patriotismi, kodutunnet, perekonna ja lähedaste vajadust ning oma keelekeskkonda, siis need on jõud, mis lõpuks tagavad selle, et inimesed jäävad oma kodumaale. (T8)
- «Kunagi tulen kindlasti Eestisse,» lausus ta, «sest hingelt olen ikkagi eestlane.» (T9)
- Esmalt töötas Tambla analüütikuna ühes, siis teises suurpangas. Kuni kümme aastat ookeani taga hakkas täis saama ning hinge pugest rahutus: kas elu möödubki võõrsil? Ei, seda Tambla ei tahtnud. Liati ei soovinud ta eestlannast elukaaslasega, kes oli Bostoni kolledžis saanud doktorikraadi majanduses, luua pere Ameerikas. (T9)
- Kuid sageli lõpeb maailma vaatamine meile endilegi ootamatu arusaamisega: «ei poolt nii armas olnud sääl, kui külatänavas...»(T18)
- Tähesära, mille järele sageli minnakse, ei pruugi lähedalt vaadates samavõrd lummata kui kaugelt vaadates. Ja koduküünla leek annab ühtäkki samapalju valgust, sest ta on niivõrd palju lähemal. Meil muretsetakse Eesti väiksuse pärast ülearu. Usun, et aeg paneb siiski kõik paika ja «meil aiaäärne tänaval» kõlab armsamalt siis, kui maailmas on veidi ringi trambitud. Ka siis, kui mindud on ka kauemaks kui «korraks».(T18)
- Ta tõdes, et senise elu ookeani taha jätmise on nõudnud julgust ja ettevõtmist. “Oleks hea, kui Eestis oleks organisatsioon, mis annaks nõu ja abistaks ümberasumisel. Ma ise võin öelda, et Eestis on kergem oma pesake leida, kõik on palju lähedasem kui Kanadas,» võrdles ta. (T34)
- Tagasitulijad. Ruth Shimmo (40) abikaasa on jaapanlane. Ning just abikaasa Masahiko mõte oli, et nad peavad elama Eestis. “Mu mees oli seisukohal, et oleks hea elada maal, mis vähemalt ühele meist on kodumaa,» meenutab Ruth. (T35)
- Nii Leedu kui Klementsov rääkisid, et raha saab välisriigis töötades tõepoolest rohkem, aga neile on südamelähedasem siiski aidata eesti inimesi ja jagada kodumaal Soomes saadud oskusi. (T48)

kood: emakeelne keskkond

- Kui arvestada patriotismi, kodutunnet, perekonna ja lähedaste vajadust ning oma keelekeskkonda, siis need on jõud, mis lõpuks tagavad selle, et inimesed jäävad oma kodumaale. (T8)
- Teinbas usub sedagi, et suurt rolli mängib ka võimalus olla omakeelses keskkonnas, koos pere ja sõpradega. (T35)

kood: pere ja sõbrad

- Üks neist, kes kohe pärast välisõpingute lõppu tuli Eestisse tagasi, on möödunud suvel Uppsala ülikoolis meedia ja kommunikatsiooni erialal magistriskraadi kaitsnud Eva Tihhonova. Rootsi jäämist ei lasknud tal tõsiselt kaaludagi sealne liiga reeglitepärane ja igav elulaad ning samuti Eestisse jäänud pere, sõbrad ja tuttavad. (T9)
- Kuldkupp-Cooney sõnul kaaluvad paljud tema Iirimaal elavatest välismaalastest tuttavad kojuminekut. «Elu on kallis,» tõdeb vaateakende kujundajana töötav eestlane. «Nooremana tahad maailma avastada, mõtled, mis seal ikka... Vanemana tõdevad paljud, et ei harju teise elustiiliga, pere muutub tähtsamaks. Raha ei kaalu üles enam väärtusi nagu kas või näiteks talvine lumi ja sõbrad.»(T37)
- Soosalule imponeerib Prantsusmaal vaba ühiskond ja kõikide kodanike austamine. Siiski tõdeb ta, et ühegi võõrriigi ükskõik kui head omadused ei kaalu üles fakti, et Eestis on kodu, kus elab pere ja parimad sõbrad. Seetõttu plaanib ta pärast õpinguid kindlasti siia naasta. (T46)

kood: aeg tagasi pöörduda

- 20. augustil lendab Eestisse pärast kolmeaastast Iirimaal töötamist ka Hannes Roosaar. Seekord jäädavalt. “Aitab,» ütleb Roosaar. “Emagi ütleb: ega sa, pojake, ei jõua kogu maailma raha ära

teenida.”(T35)

- Kaks aastat tagasi Iirimaalt Eestisse naasnud Sergo Selder on nüüdse eluga rahul ja teab, et ka tema viiest Iirimaal töötanud tuttavast eestlasest on praeguseks võõrsile jäänud vaid üks. Miks tema tuttavad ära tulid, ei osanud Selder öelda. «Ma ise tundsin lihtsalt, et aeg sai otsa,» nentis arvutitehases töötanud Selder. (T54)

PÕHIKATEGOORIA: 6. tagasi mittetulemise põhjused

alamkategoria: 6.1. töö- ja elukeskkond

kood: töökeskkond, -tingimused

- Kuid erinevalt ärist ja rahandusest, mis pakuvad ka Eestis häid ja põnevaid töökohti, pidurdab teadlaste naasmist teinekord laborite, tehniliste vahendite ja tasemel uurimisgruppide nappus. (T9)
- Kuid varem või hiljem jõuab ka kõige kindlameelsem välismaale tööle pürgija küsimuseni, mida oma eluga pikemas plaanis peale hakata. Välismaale jäämine tundub sellisel juhul parema lahendusena. Välismaal töötamine kui alternatiiv on kättevõidetud kaart, mida nii kergelt enam käest ei mängita. (T12)
- Kuid Eestisse tagasi tahavad tulla vaid need, keda ootab siin ees hea töö. (T54)

kood: palk

- Olgem ausad, ega keegi neid siia pikisilmi tagasi ootagi. Üks asi on raha, mida vajavad Eesti mõistes ulmelist õppemaksu tasunud inimesed pärast kooli palgaks. Seda tõenäoliselt leiaks, sest ega raha kasva puu otsas, vaid on ikka inimeste käes. Tarvis see vaid kätte saada. (T13)
- Odava võõrtööjõu ulatuslik sisselubamine Eestisse seda probleemi ei lahenda, vaid võimaldab edasi lükata kogu majanduse tõhusamaks muutmise protsessi ja pikendada meilt lahkunud tööjõu tagasipöördumist Eestisse. (T25)
- Kui juured on juba mujal. Ühtekokku töötab Euroopa Liidu institutsioonides – komisjonist parlamendini ja kontrollikojast nõukoguni – paar-kolmsada eestlast. Lõviosa neist on tõlgid. Enamik neist, kellel on pärast karmi konkurssi õnnestunud saada tähtajatu leping, võivad eeldada, et kõrgepalgaline töökoht on kindel kuni pensionini. (T35)
- Tooman ja lisas, et kindlasti on suureks miinuseks ka praegused palgad.(T48)

kood: karjäärivõimalused

- Enamasti ongi just erialast tipprakendust pakkuvad soodsad töökohad need, mis eestlasi välismaale pikemaks kinnistanud. (T9)
- Kuid suurimaks ohuks, mis võib edasipüüdlikke eestlasi pelutada välismaale jääma, peavad paljud piiri taga õppinud Eesti ühiskonna võimetust hinnata vääriliselt Ameerikast-Euroopast hangitud haridust. (T9)
- Princetoni lõpetava Sikkuti kõrvu on jõudnud näiteid sellest, kuidas Eestis valitsev väiklus ja tagurlikkus seavad piire kodunt kaugemal globaalse ja mitmekülgse maailmavaate omandanud inimeste algatustele ja nende potentsiaali rakendamisele. «Aga usun, et see olukord paraneb, kui rohkem välismaal korraliku hariduse saanud tagasi tulema hakkab,» lausub ta.(T9)
- New Yorgi advokaadibüroos töötav Piret Loone (34) on Ameerikas elanud juba 16 aastat, pea pool elu. Pikkade aastate järel räägib ta inglise keelt peaaegu aktsendivabalt. Tagasi tulla ta niipea ei kavatse. “Siin tekib küsimus: mis ma Eestis teeksin?” ütleb ta. “Ma olen ikkagi Ameerika advokaat ning seni pole ma leidnud Eestist väljakutset, mis paneks mind siniseid juuri üles kiskuma.”(T35)
- Samuti rääkis ta, et töö on Soomes meeldivam kui kodumaal, kolleegidega hea klapp ja mitmesugused koolitusvõimalused. «Näiteks alles oma tööd alustanud noort arsti võetakse kui võrdväärset, mitte ei peeta kogu aeg tudengiks,» rääkis Tooman. (T48)
- «Kuigi Tartu Ülikooli professori palk on vist keskmiselt juba 38 000 krooni, siis tippprofessorid selle palga peale veel ei tule,» rääkis Kreizberg.(T56)
- Kreizberg arvates ei loo meie ettevõtlus andekatele inimestele piisavalt karjäärivõimalusi. (T56)

kood: elukeskkond

- Mida ongi inimesel teha siinses väikses konnatiigis, kui ta on juba maitsta saanud suurilma elu ning võimalusi, mida pakub oma töötajale näiteks suur Ühendriikide korporatsioon. (T13)
- Kuid elu ei koosne üksnes tööst ning Piret Loonele meeldib New York ka elukeskkonnana. “Siin elab seitse miljonit inimest, see on multikultuurne linn ja maailma finantskeskus. Eesti on sellega võrreldes lihtsalt üks rahulik tore väike koht.” (T35)

alamkategooria: 6.2. isiklikud**kood: pere võõrsil**

- Lisaks peab Lobjakas elukoha valikul arvestama Šveitsi päritolu elukaaslasega, kellele Eestisse asumine suleks elus mitmed väljavaated. (T9)
- Eestisse naasmine ahvatleb. Ligi kuus aastat Irimaal elanud 27-aastane Ellu Kuldkepp-Cooney tunnistab, et on tihti mõlgutanud Eestisse tagasi tulemise mõtteid. Siiski on tema puhul kaalukauss langenud seni Iirimaa kasuks, seda peamiselt iirlasest abikaasa tõttu. (T37)
- Vastupidi günekoloogidele ei kavatse Soomes Kuusankoskis töötav eestlasest psühhiaater Liija Tooman kodumaale tagasi tulla. Tema on Soomes elanud kaheksa aastat, ta läks sinna kohe pärast Tartu Ülikooli lõpetamist. «Üks asi, mille pärast ma enam siit ära ei tule, on see, et perekond on siin,» ütles Tooman. (T48)

kood: võõrdumine, kaugenemine kodumaast

- Tendents: Need, kes läksid välismaale 1990. aastate algul-keskel, naasevad sealt väiksema tõenäosusega kui hilisemad minejad; Need, kes satuvad välismaale liiga noorelt, elavad seal kiiremini sisse ega pöördu niisama lihtsalt tagasi; Need, kes naasevad Eestisse, ent lahkuvad siit mõne aja pärast uuesti, tikuvadki välismaale jääma. (T9)
- Mis edasi? Uus keskkond, /--/, on eeldanud uue kultuuri tundmaõppimist ning selles kohanemist. Tagasi tulles ei suudeta jälle siinse, Eesti ühiskonna reegleid taas omaks võtta. Seda enam kui siingi on toimunud aastatega muutused, millega välismaal tööl viibinud eestlane pole paraku jõudnud kaasa minna. Eestisse naasmine aga eeldab taas ümberkohanemist. Siis tulebki jõuda endas selgusele, kas tasub tulla välismaalt tagasi pärast aastast töökogemust või ... kümne aasta pärast. Kas jätkata elu seal või taasalustada siin? (T12)
- «Nad on eluga rahul. Ütlevad: ema, me ei oskaks enam Eestis elada,» sõnab Tõlk. (T27)
- Kas Arvo tahaks Eestisse tagasi tulla? “Olen sellele mõelnud,» ütleb ta. “Kuid ma ei usu, et see nii läheb.” Talle meeldib Eesti loodus, kuid raske haiguse läbi põdenud mees vajab Saksamaa tervishoiusüsteemi. “Ma pole Berliini kolimist kunagi kahetsenud.” (T35)
- Ehkki Brüsseli eestlased on Eestiga enam seotud kui teised nn uusemigriidid, kurdab Renegi, et tunneb teatavat kaugenemist. Ja seda vaatamata sellele, et käib Eestis vähemalt korra kuus ning jälgib uudiseid. (T35)
- «Sotsioloogid teavad, et kui inimene on töötanud muus keskkonnas, teises riigis juba üle viie aasta, siis on tõenäosus, et ta oma koduriiki tagasi pöörduks, väga väike,» tõdes Savisaar. (T36)
- «Ta on ennast võõrsil juba sisse seadnud, tal on tekkinud uus kodu ning uued sõbrad, inimene on sulandunud teise sotsiaalsesse keskkonda. Täna oleks veel lahkunud noored võimalik tagasi tuua, aga kas ka homme – kahtlen väga,» tõdes ta. (T36)

kood: info puudulikkus

- “Kirjutan jõudumööda Toronto eesti lehele, sest arvan teadvat, mida sealsed inimesed teavad või ei tea Eestist, ja mis neid huvitada võib,» ütles Kindlam. “Juhin nende tähelepanu võrdlustele siinse eluga – mõistagi valdavalt positiivselt,» lisas ta. (T34)
- «Ametnikud räägivad, milline on olukord kodumaal, millised on tööpakkumised, milline palgatase,» kirjeldas Traks. «Seda on vaja, sest juba 2004. aastal Irimaale läinud inimesed on kaotanud kontakti koduriigiga. Neil puudub ka korralik ülevaade kodumaa tööturust.» (T54)

alamkategooria: 6.3. ühiskondlikud**kood: majanduslangus**

- Kuigi majanduslangus Irimaal ja Suurbritannias võtab võimust, ei taha seal töö kaotanud eestlased, lätlased ja leedulased sugugi koju tulla, vaid liikuda edasi mõnda rikkamasse riiki. (T54)
- Üks Iirimaa hiljuti Eestisse tagasi tulnud noormees tunnistab: kui varem olid Ida-Euroopa

töökäed oodatud, siis nüüd on konkurents kõvasti kasvanud ja suhtumine võõrtöölisesse muutunud. (T54)

- Tööturuameti EURES juhtivspetsialisti Marta Traksi andmeil ongi praegusel majanduslanguse ajal sattunud välismaal raskusse enamasti lihttöölised, kes ei oska võõrkeelt. «Spetsialiste ikka üritatakse töökohtadel hoida,» tõdes ta. (T54)
- Kuid vaatamata sellele ei taha enamik töö kaotanud eestlasi kodumaale naasta. Nende seisukoht on Traksi sõnul sama kui teistel idaeurooplastel ehk koju kavatsetakse tulla alles ühe või kahe aasta pärast Praegu üritatakse uut tööd leida kas Iirimaa või siis mõnes teises Euroopa Liidu vanas riigis. «Keegi küsitletuist ei öelnud, et on otsustanud praegu Eesti kasuks,» rääkis Traks. (T54)
- Ta märkis, et seega pole massilist töötajate tagasitulekut toimunud, ning nii on ka Lätis ja Leedus. (T54)
- Balti-Iirimaa veebisaidi juht Imants Miežis rääkis uudisteagentuurile LETA, et üks põhjus, miks tagasi ei minda, on selge: kriis Iirimaa ei ole nii hull kui kriis Lätis. (T54)

PÕHIKATEGORIA: 7. ränne ja riik

alamkategoria: 7.1. riigi ülesanded

kood: üldised prioriteedid

- Ühiskond peaks tõstma hoiakutes ja väärtustes hinda patriotismi. Ajades ühist asja, võidame kõik. Kui keegi ütleb pahatahtlikult, et ta ei taha enam Eestis olla, siis minu arvates solvab see kõiki teisi rahvusaaslasi. Siin on meie kodu. Patriootiline hoiak peaks ka meele minema. Usun, et euroliidus läheb. (T8)
- Margit Sutropi arvates vajab Eesti diskussiooni selle üle, kuidas on moraal ja poliitika omavahel seotud ja millises ühiskonnas me tahame elada. Põgenemine ei saa olla ainus tee. (T14)
- Kuidas peaksid oma nõrdimust näitama lihtsad eesti inimesed, kellel pole võimalik demonstratiivselt tagasi astuda, aga keda samuti häirib moraalitu poliitiliste ja majandushuvide segunemine? Kas nad peaksid lahkuma riigist ja otsima endale uue kodumaa, mille võim pole korrumpeerunud? Kümned tuhanded eestlased on niigi juba lahkunud välismaale majanduslikel põhjustel. Kas nüüd järgnevad majanduspõgenikele ka poliitilised põgenikud eetilistel kaalutlustel?(T14)
- Kui nii jätkub, et minejaid on kordades rohkem kui tagasitulejaid, siis kipub meie riigi asjaajamistes midagi viltu olema või on meil unistajaid ja seiklushimulisi rohkem kui mujal maailmas. Ei usu, et see nii on. Eestlane on üsna praktilise meelega ja paikne. Seega on siis probleem ilmselt muus. (T18)
- Riigi sõjalise julgeoleku kõrval peame täna hoopis rohkem muretsema, kas riik loob inimväärse elu eeldused just siin, Eestis. Kas Eesti riik ikka mõtleb piisavalt oma kodanike tulevikule. Või ta pigem peletab, purustab illusioone ja ambitsioone, jääb kitsaks.(T18)
- Eestis ei ole kitsas materiaalselt, nagu on laiemalt kombeks arvata, vaid pigem vaimselt – meie ühiskondlikus ruumis on liiga palju võitlevat sõjakust ning vähe heatahtlikkust ja sõbralikkust. Riik peab oma valikutes arvestama, et noored ei ole meie ühiskonda suletud. Nad peavad tahtma ennast siin teostada, saada sobivat haridust ja väärtustatud tööd, luua oma pere. (T18)
- Eesti noortel on praegu rohkem võimalusi kui iial varem Eesti rahva ajaloos. Kui riiki haldavad vanemad seda ei adu, kui nad ei mõista, et kodanike silmis ei konkureeri mitte riikide maksusüsteemid, vaid elukvaliteet, siis küsib järgmine põlvkond õigustatult: miks nad läksid? Vastus on, et me aastal 2006 ei pingutanud.(T18)
- Nüüd on aga valmis saanud ja meieni jõudnud selle kiire arengu kibedamad viljad. Võtame vaid mõne näite, kuidas üksikisiku vabadus on ühiskonnale mureallikas: meie arstidel on vabadus minna välismaale tööle, politseinikel vabadus hakata Soome bussijuhtideks, päästeametnikel vabadus turvameestena lisa teenida. Need vabadused on iseenesestmõistetavad ja loomulikult peab riik tagama, et inimeste eneseteostusvõimalusi ei piirataks. (T24)
- Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal. (T25)

- Teiseks põhjenduseks toob demograaf ammutuntud soorollid ja -ootused: enamik naisi ei taha endast madalama hariduse ja positsiooniga partnerit. Naised lahkuvad, mehed jäävad. Statistika osutab, et eeldused sääraseks arenguks on ka Eestis. (T35)
- Eesti mehi huvitavad peamiselt vaid töö, karjäär ja raha, nendivad eesti naised, ning alles teises järjekorras tuleb perekond. Samuti heidavad eesti naised eesti meestele ette tuimust ja vähest romantilisust ning kiidavad välismaa meeste hoolivust ja tähelepanelikkust. «Mulle tundub,» lisab ajakirjanik Epp Petrone, kes abielus ameeriklasega, «et lääne mehed on keskmisest eesti mehest rohkem abiks kodutöodes ja lapsekasvatamisel». (T38)
- Lisaks tuleb meeles pidada, et Eesti jaoks läksid Sinimägede kaitsekraavides, Siberis ja läänemaades paguluses kaduma just tegijate, aktiivsemate inimeste geenid. Ja loomulikult käitub ühiskond, kus on vähem lapsi, ka vähem Vargamäe Andrese moodi, põlde pole ju kellegi jaoks puhastada. 1934. aastal moodustasid kuni 10-aastased 15,4% Eesti elanikkonnast, 2007. aastal vaid 9,7% ehk teisisõnu neid, kelle jaoks tuleviku Eestit ehitada, on proportsioonis poolteist korda vähem. Kui too kolmekümnendate kodanik kogeb meie individualiseeritust ja mõtleb neile arvudele, siis ta saab ehk aru ka meie ühepäevamentaliteedist. Kahe maailmasõja vahel oli väljaränne minimaalne, kuid praegu anname tõenäoliselt ühe suurima väljarände suhtarvu Euroopas, ning seda niigi järsult kahaneva rahvastiku ja viimastel aastatel ka tööjõupuuduse olukorras. Ent ainsa Euroopa Liidu riigina puuduvad meil migratsiooniandmed, rääkimata analüüsidesid ja prognoosidesid. Või – mis põhiline – rahustame end arvamusega, et sündimus on oluliselt kasvanud. Tegelikult on sündimuse kasv Eestis olnud minimaalne. (T39)
- Kui minevikukodanik kuuleks, et meil on olemas isegi spetsiaalne ametikoht – rahvastikuminister, mida tema ajal Eestis ega ka mujal ei tuntud –, võiks ta arvata, et me vähemalt püüame probleemiga tegeleda. Ent satuks uuesti segadusse, kui näeks, et tollel ametikohal ei organiseeritagi teabe saamist meie väljarändest, ei analüüsita madala sündimuse ja eluea põhjusi ega korraldata ajurünnakuid, et käivitada süsteemset rahvastikutaaste programmi. (T39)
- Ning lõpuks, üldistades, oleks ta ilmselt väga suures segaduses. Põhiseaduse kohaselt pidi taastatud Eesti riigi eesmärgiks olema eesti rahvuse ja kultuuri püsijäämise tagamine, kuid selle asemel oleme kujundanud fenomeni, mida Hasso Krull on nimetanud pühaks majanduskasvajaks. (T39)
- See ei taga meile muud kui paari põlvkonna jagu tarbimist. Mis edasi saab, ei tea. Trend väljasuremise poole läheb ikka edasi, ja naljakas mõelda, kuid kiiremini kui manatud okupatsiooniajal. (T39)
- Retsept on lihtne: kui eesti keelt säilitada saab, saab seda säilitada vaid kodumaal. Selleks on vajalik teatud arv selle keele kasutajaid kõigil ühiskonna ja riigi toimimisaladel, ja selleks, et neid oleks, tuleb võimaldada neil kodus olla. Selleks tuleb näiteks maksta korralikku palka. (T40)
- Rääkimata siinjuures üldse kas ajutiselt või alaliselt emigreerunud inimeste mõjust meie kultuurile ja rahvuslusele. (T43)
- Penu: Siin on palju põhjuseid, miks see küsimus on kasvanud sotsioloogiliseks nähtuseks. Estravelis on 98 protsenti naiskollektiiv, aga kui uus kontor avati, sai ülemuseks... mees. Kas ta on parem kui naised? Mu sõbranna kaitseministeeriumist kolis samuti vahepeal mehega välismaale – ta rääkis samasugusest kristall-laest. (T50)
- Eesti probleem olevat pigem selles, et andekad noored lahkuvad välismaale. «Nad leiavad, et Eestis ja Tartu Ülikoolis ei ole võimalik saada kõige paremat haridust. Seda me tahamegi muuta,» sõnas rektor. (T55)
- Kui inimesed praegu Eestist lahkuvad, siis lohutame ennast, et ega neid lahkujaid nii palju ei ole. Ent nii ärkame ühel päeval ja märkame, et eesti rahvas on oma riigis vähemuses. Siis on hilja midagi teha, sest selleks ajaks oleme kaotanud kontrolli otsustusprotsesside üle. (T58)

kood: majanduslikud eesmärgid

- Erasektori osas saab riik aidata ainult konkurentsivõimelise majanduskeskkonna kujundamise läbi, mis võimaldaks ettevõtetel edukamalt tegutseda ning oma töötajatele kõrgemat palka maksta. (T5)

- Seega tuleb säilitada inimeste vabadused, kuid hoolitseda, et neil poleks virelemisest tingitud vajadust ära minna. Praegune majandusmudel on tõestanud, et ei suuda tagada vabaduste ja kohustuste tasakaalu. Järelikult on pendel läinud tasakaalupunkti liiga kaugele. Igal inimesel on vaja tunda, et temast peetakse lugu ja teda väärtustatakse. Sama tunnet on vaja ka ühiskonnal tervikuna. Kui seda pole, ei ole loota rahulolu oma riigiga. Arstidele ja politseinikele ei ole oma vabaduse kasutamine ja välismaale tööle minek mitte sisemine sund, vaid paratamatu inimväärsel otsimine. (T24)
- Pigem on vaja ajalehtedes arutada teemal, miks lähevad meie töötajad välismaale ja mida annab teha, et Eestist välismaale tööle läinud tuleksid koju tagasi ning rakendaksid oma oskusi siinses majanduses. (T25)
- Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, /--/.(T25)
- Seega ei saa kuidagi väita, et need inimesed on õnneotsijad välismaal. Pigem on nad enamasti häda sunnil lahkunud oma kodudest, perest ja peavad läbi ajama võõral maal. Need on paljusi meie senise majanduspoliitika puudujäägid, mille tagajärjeks on paljudes Eesti osades peamine võimalus tasuvat töökohta leida minna tööle välismaale.(T25)
- Sotsiaaldemokraadid kõrge kvalifikatsiooniga võõrtöötajate kasutamisele vastu ei seisa, kuid meile on olulisim küsimus, kuidas hoida oma töötajaid Eestis. Investeerida tuleb haridusse ja tööjõu kõrgesse tasemesse.(T32)
- Savisaar on majandusministrina kinnitanud otsesõnu, et lühemas perspektiivis aitab võõrtööjõu kasutamine kaasa ettevõtluse ja majanduse arengule, mõõndes samas kaugemas perspektiivis tekkivaid sotsiaalseid ja rahvusprobleeme. Sellega jõudis Savisaar erakonna hiigelpalgalubadusteni, et piirata Eesti töötajate välismaale lahkumist. (T32)
- Estonia kontserdisaalis laupäeval peetud Keskerakonna XI kongressil tõstatas partei liider Edgar Savisaar tööjõu väljarände probleemi. Parlamendivalimiste eel kevadel riigiteenistujatele hiigelpalkasid lubanud Keskerakond soovis Savisaare väitel nii vähendada Eesti inimeste väljarännet ning tuua juba välismaale siirdunud eestlased koju tagasi. (T36)
- President Toomas Hendrik Ilves kritiseeris peaministripartei kiidetud töölepinguseaduse eelnõu, ennustades, et selle vastuvõtmine ilma tõhusa ümberõppeprogrammita toob kaasa Eesti tööinimeste lahkumise välismaale. (T42)
- Kui seda ei tehta, võivad töövõtjad vastuseks seaduse vastuvõtmisele välismaale siirduda. «Inimesed kasutavad siis oma paindlikkust ja lähevad minema,» sõnas Ilves eile Väimelas Eesti haridusfoorumi avasõnavõttus. (T42)
- Meie majanduse arendamiseks vajalikud töökaed on juba välismaal ja nende tagasimeelitamine siia on juba väga keeruline ülesanne. Veelgi enam, algav majanduslangus mitte ei meelita inimesi tagasi, vaid sunnib neid kiiremini raja tagant teenistust otsima.(T43)
- Me oleme juba mitu aastat Euroopa Liidu liikmesriik ning tööjõu vaba liikumise hüve on kasutanud paljud eestimaalased. Kui me ei suuda luua tugevat majandust, mis toetab meie elanike heaolu kasvu, siis on tõenäoline, et väljaränne Eestist suureneb veelgi ning see on ohuks meie riigi julgeolekule ja järjepidevusele. (T45)
- Töötajatel on valik, kas olla või mitte olla, kas töötada või mitte töötada, kas lahkuda välismaale või jääda kodumaale.Me peame arvestama sellega, et kui tahame neile inimestele rajada oma riiki, siis peame ära teenima nende pühendumise, lojaalsuse, entusiasmi ja edasipüüdlikkuse.Seda kõike aga ei võida me nii, et esimese asjana läheme just nende palkade kallale.Me peame mõtlema rohkem kui üks samm ette, sest vastasel juhul võime probleemi lahendamise asemel hoopis probleeme juurde tekitada. (T47)
- «Riik peab majanduspoliitiliselt suutma luua inimestele piisavalt motiveeriva töö ja elukeskkonna, et inimesed oleksid huvitatud elama ja töötama Eestis, mitte olema sunnitud liikuma elementaarse elamisraha teenimiseks välisriikidesse,» leidis Savisaar. (T49)
- Ta rõhutas ka hea hariduse tagamist, kui üht olulist tahku majanduse arendamises. Samuti pidas ta oluliseks, et töötajatele loodaks tingimused, kus nad jääksid Eestisse ja arendaksid Eesti majandust, mitte ei läheks välismaale sealset elu turgutama.(T49)

- Ta tsiteeris kuulsat prantsuse teadlast Pasteuri, kes on öelnud, et piisab sellest kui Prantsusmaalt lahkub 300 õpetlast ja haritlast, et Prantsusmaa muutuks idiootide riigiks. (T49)
- Kuidas Eestis edasi minna? Eesti rahva iive on kõrgem kui paljudes teistes Euroopa riikides, kuid ikkagi liiga madal. Vaadake seda, kuidas inimesed lahkuvad Eestist ja kuidas meie räägime vajalikest sissetulekust. Praegu ei tunne me seda veel ohuna, sest see protsess on aeglane ja muutused ilmnevad alles kauges tulevikus. (T58)
- Meil on kaks võimalust. Esiteks võib jätkata senise majandusmudeliga ning rahvastiku vananemise tõttu hakata töötajaid sisse tooma. Teine võimalus on, et loome sellise majandusmudeli, mis vastab meie praegusele ühiskonnale. Mõelgem, kuidas see Eestile mõjub, kui inimesed Valgevenest või Ukrainast siia tööle tulevad?(T58)
- Mida teha, et takistada asjade sellist käiku? Et pidurdada väljarännet, tuleks analüüsida, millest väljaränne sõltub. Peatun siin ühe olulise teguri juures. Kindlasti on meie madalam sisemajanduse kogutoodang inimese kohta üks väga oluline lahkumise põhjus. Kui Eesti oleks rikkam, suudaksime mitte ainult väljarännet pidurdada, vaid tuua oma riiki tagasi needki, kes siit lahkunud on. (T58)
- Kas see tähendab, et peaksime majanduskasvu veelgi rohkem tähtsustama? Lahkujad on tihti ettevõtlikud ja aktiivsed inimesed. Kas Eesti ühiskond peaks sellele rühmale pakkuma paremaid arenguvõimalusi? Eesti rahva jätkusuutlikkus peab olema see eesmärk, mis määrab, kuidas me oma ühiskonnamudelit arendame. Väärtushinnangud kujunevad selle mudeli tulemusel. Kui alustame sellega, et arendame väärtushinnanguid ja mitte mudelit, siis saba liputab koera, mitte koer ei liputa saba. (T58)
- Prantsusmaa presidendivalimiste ajal nägin ma televiisoris esinemas Nicolas Sarkozy, kes sageli ütles: «Ma armastan Prantsusmaad!» Niimoodi ütles inimene, kelle isa on ungarlane ja ema Kreeka juut. Ma olen sageli mõelnud, miks meie Eestis niimoodi ei räägi.(T58)
- Kui 2007. aasta lõpuks hakkas sissetulek jõudma väljarändele järele, siis majanduslanguse tõttu võib väljaränne uuesti kasvada, hoiatab Tiit. (T59)

PÕHIKATEGOORIA 8. rändepoliitika

alamkategoria: 8.1. riiklikud meetmed

kood: väljarände peatamise püüdmine

- Milliseid ametimehi ja -naisi me järgmisena tikutulega taga otsima peame? Või äkki peaks keegi seda äravoolu hoopis peatada püüdma? (T4)
- Euroopa Liiduga liitumise kontekstis on ka meie ajakirjanduses üsna mitmeid sõnavõtte, kus ennustatakse Eesti tööjõu suundumist rikkamatesse liikmesriikidesse. Mida peaks valitsus tegema, et seda probleemi lahendada? Kõik alternatiivid, mis hõlmaks endas töötajate liikumise takistamist, ei ole demokraatlikule riigile reaalselt arvestatavaks võimaluseks.(T5)
- Eestis räägitakse küll vajadusest peatada ajude väljavool, kuid riiklikul tasemel selleks midagi olulist ei tehta.(T13)
- Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal. Järelikult on vaja teha kõik selleks, et need välismaale tööle mineku motiivid kaotaksid atraktiivsuse. (T25)
- Kui me ei suuda luua tugevat majandust, mis toetab meie elanike heaolu kasvu, siis on tõenäoline, et väljaränne Eestist suureneb veelgi ning see on ohuks meie riigi julgeolekule ja järjepidevusele. Selline perspektiiv peaks innustama riiki, kuid ka ettevõtjaid, teadusasutusi ning kõiki teisi probleemidega aktiivselt tegelema ja uusi lahendusi otsima. (T45)

kood: eestlaste tagasikutsumine

- Mis moodi kodumaa paremaid poegi ja tütreid kiiremini ja kindlamalt välismaalt koju meelitada? Selleks ei saa luua kunstlikke piiranguid ega präänikuid. (T8)
- Meil lasub kohustus teha koonerdavast miinimumriigist paljude võimaluste maa. Meil lasub kohustus muuta Eestit, et lähiminevikus loomulikku lahkumisvabadust kasutanud tahaksid tulla tagasi. Sest siin on parem.(T18)
- Mitu uuringut on näidanud, et peamine välismaale mineku põhjus on soov saada kõrgemat palka, soov silmaringi avardada ja parem elukvaliteet välismaal. Järelikult on vaja teha kõik selleks, et

- need välismaale tööle mineku motiivid kaotaksid atraktiivsuse. (T25)
- Nende hinnangul tuleks rohkem tähelepanu pöörata siinsete elu- ja töötingimuste parandamisele, et inimesi Võrumaale meelitada. (T30)
  - «Suund peab olema sellele, et Eesti töötaja siia tagasi tuleks,» rõhutas Nestor. (T32)
  - Eestlaste kodumaale tagasi kutsumine on sisse kirjutatud ka koalitsioonilepingusse. (T34)
  - Rahvastikuministri büroosse asub peagi tööle ametnik, kelle ülesanne on korraldada eestlaste tagasitulekut esivanemate maale.(T34)
  - Esimest korda hakati eestlaste tagasirände teemaga tegelema seitse aastat tagasi /-/. Konkreetse punktina jõudis teema uue valitsuse koalitsioonilepingusse.(T34)
  - Integratsiooni sihtasutuse juhi Tanel Mätliku sõnul on 1992. aastast eeskätt Eestis elavate venelaste kodumaale tagasipöördumist toetanud sihtasutus hakanud olude muutudes järjest enam koos migratsioonifondiga tegelema naasvate eestlastega. (T34)
  - “Koalitsioonilepingust olenemata on Eestisse tagasitulijaid toetatud,” ütles integratsioonifondi konsultant Martin Eber. (T34)
  - Andmed näitavad, et tagasitulijate seas on enamik nooremad täies tööeas inimesed ja lastega pered. “Neid on ju Eestisse eriti põhjust oodata,” lisas Eber.(T34)
  - Üks suund, mida ettevalmistatav tagasirände kava peab arvestama, on just nende uusemigrantide hoidmine Eesti küljes. (T34)
  - Ehkki igasugune usaldusväärne statistikagi puudub, tahab tänavu kevadel ametisse astunud valitsus käivitada “riikliku programmi eestlaste tagasikutsumiseks”. Kuidas seda teha? “Me alles hakkame mõtlema, mis on see präänik, mis inimesed tagasi toob – keda huvitab raha, keda missioonitunne,” ütleb rahvastikuministri nõunik Eduard Odinets. “Peame tegema selgitustööd, et oleme normaalne, turvaline, hea majandusega Euroopa riik.” (T35)
  - Kuid ei saa öelda, et Eesti poleks inimeste isade maale tagasi meelitamiseks seni midagi teinud. Juba alates 1992. aastast on migratsioonifond toetanud enam kui 1100 eestlase või Eesti kodaniku tagasitulekut. (T35)
  - “Ma ei pea ennast mitte välis-, vaid kodueestlaseks,” ütleb kuus aastat välismaal elanud naine. Kuid ometi nimetab ta eestlaste kodumaale tagasikutsumise kava liiga optimistlikuks. “Välismaal elamise taga on inimeste isiklik otsus, mida riik suurt mõjutada ei saa,” arvab ta. (T35)
  - Valitsuse soov eestlasi kodumaale tagasi meelitada võib toimida nende puhul, kes on lahkunud hooajaliselt ja jätnud pered Eestisse – nagu näiteks bussijuhid, aga ka teadlased –, eraäris läbi löönud tipp-professionaalide puhul on see aga küsitav. Nagu nendegi puhul, kes on välismaalasega abielus. Tavaliselt valitakse uueks kodumaaks mehe päritolumaad – kuid on ka erandeid. (T35)
  - Võõrsil elavatele kodumaale tagasi pöördujatele pakub tuge sihtasutus Eesti Migratsioonifond. Kodumaale naasjad saavad sealt soovi korral nõu, kuidas elu Eestis korraldada, ning rohkem kui kümme aastat väljaspool Eestit elanud või välismaal sündinud inimesed vajadusel ka rahalist tuge. (T37)
  - «Kuna aga sel aastal oli tagasipöördumistoetuse taotlejaid planeeritust tunduvalt rohkem, /-/-» märkis migratsioonifondi juhataja Ede Teinbas.(T37)
  - Täna valitsuse heakskiidu saanud eelnõu peaks Lukase hinnangul andma muuhulgas panuse selleks, et meelitada välismaale tööle läinud eestlasi tagasi kodumaale.(T41)
  - Samas tuleks kindlasti tegeleda selle ressursiga edasi ning integreerida neid rohkem Eesti tegemistesse ja toimetamistesse. Kui meie rahvaarv kahaneb, siis on igasugused meetodid olukorra parandamiseks lubatud. Välja arvatud pooltõdede esitamine.(T44)
  - Kindlasti on midagi mõtet ette võtta, seda enam, et rahvaarvu kahanemine on probleemiks terves Euroopas. Võime isegi rääkida riikidevahelisest konkurentsist töökäte ja spetsialistide meelitamisel. Eestis peaksime püüdlema selle poole, et inimesed ei lahkuks jäädavalt, vaid tuleksid siia ikka tagasi. Riik peab hoolitsema, et inimestel oleks kindlustunne tuleviku suhtes. (U.Palo) (T51)
  - Samal ajal on huvi kodumaal töötamise vastu justkui olemas. Näiteks kevadel Iirimaal Dublinis toimunud neljapäevasel töömessil käis Eesti tööturuameti andmeil rohkem kui 100 000 inimest. «Eesti boksi külastas selle aja sees 8000 inimest. Jagasime huvilistele elamis- ja töötamisvõimalusi tutvustavaid materjale: kuidas Eestis tööd otsida ja milline on siin tööturuolukord,» rääkis Traks.(T54) Lisaks korraldavad Balti riikide tööturuametid välismaal ka pidevalt infopäevi ja nõustavad seal oma kaasmaalasi. Eesmärk on aidata neil tagasi koju tulla. (T54)

- Tuleb luua stiimuleid noorte tagasipöördumiseks Eestisse ning võidelda vägivaldsete ja õnnetussurmade vähendamise eest.(T59)

kood: spetsialistide tagasipöördumise motiveerimine

- Nimelt: ta on asunud tegutsema selle nimel, et tuua välismaal hea hariduse omandanud eestlased tagasi koju. (T20)
- Selleks, et välismaale tasuvama töö peale läinud Eesti molekulaarbioloogid kodumaa laboritesse tagasi meelitada, kavatseb riik anda igauhele neist aastas 780000 krooni teadusöö tegemiseks. (T21)
- Samal ajal valmistab haridusministeerium ette ka oma programmi, et tuua teiste erialade teadlasi Eestisse tagasi, lisas ta. «Neile antakse võimalus siin oma projekt käima lükata ja sellega tõmmata kaasa ka välisraha,» sõnas Harak, ent märkis, et lihtsalt tagasitulemise eest kellelegi siiski raha ei anta. (T21)
- Eesti innovatsiooni aastakonverentsil INNOESTONIA 2006 esinenud president Toomas Hendrik Ilves ütles oma kõnes, et Eesti peab välismaale tööle läinud spetsialistid tagasi meelitama ja muutuma ise välisspetsialistidele ligitõmbavaks. (T26)
- «Lühidalt kokku võttes - rahast ei piisa. Ükski raha ei asenda ajusid,» rõhutas Ilves.(T26)
- Presidendi meelest ei ole Eesti piisavalt pingutanud, et leida talente ning neid siia meelitada. (T26)
- «Pigem näeme, kuidas spetsialistid Eestist ära lähevad. /.../ Meil tuleb need inimesed tagasi tuua,» lausus Ilves.(T26)
- Tipp-professionaalid on mingis mõttes kosmopoliidid, kes tulevad tagasi, kui Eestis on suurepärane väljakutse, ütleb Loone. «Kuid mida saab siin teha riik, kui ta ei hakka just otseselt töökohti looma?»(T35)
- «Teadlasi on üldse hakanud tagasi tulema,» ütleb Ruth. «Meil on dünaamilisust rohkem ja ka akadeemilist karjääri on lihtsam teha.»(T35)
- Ministeerium on Koigi sõnul rakendanud ja rakendamas mitmeid meetmeid selleks, et Eesti päritolu haritud inimesi koju tagasi tuua: välisõppejõudude ja –teadlaste palkamiseks on suunatud grantid, parandatakse infrastruktuuri ja üldist palgataset kõrgkoolides. (T46)
- Küsimusele, mida peaks Eesti meditsiinisüsteemis muutma, et Tooman Eestisse tagasi tuleks, vastas naine, et teha oleks vaja päris palju. «Ega suhtumist ja hoiakut põidlanipsuga ei muuda,» rääkis Tooman ja lisas, et kindlasti on suureks miinuseks ka praegused palgad.(T48)
- Nii nagu Põld kutsus välismaalt koju eesti õpetlasi, peame ka tänapäeva ülikoolis tegema võimalikult lihtsaks välismaal töötavate teadlaste ja õppejõudude tagasitee oma koduülikooli. Nende töö- ja õpetamiskogemus on unikaalne ja kindlasti tuleb seda rakendada kõigile pooltele võimalikult kasulikul moel. (T57)

PÕHIKATEGOORIA 9. rändestatistika

alamkategooria: 9 1. usaldusväärsus

kood: andmete lünklikkus

- Kui paljud neist sadadest Eestimaa parematest poegadest ja tütardest, kes siirduvad piiri taha tarkust nõudma, seal omandatu-kogetu Loode kombel viimaks kodumaale tagasi toovad, selle kohta pole paraku mingeid andmeid. Seetõttu ei saa väita, kas piiride ja väliskõrgkoolide uste avanemine edasipürgivate noorte ees on Eestile siiaamaani rohkem kasu või kahju toonud. (T9)
- Lünkliku statistika tõttu näib tööjõud udukoguna (T17)
- Samas on veider, et ajal, kui ettevõtjad kurdavad tööjõupuuduse üle, ei kajastu paljud tööjõu andmed kusagil statistikas. (T17)
- Seda, kui palju ehitajaid on Eestist välismaale läinud või kui palju seaduslikke või ebaseaduslikke võõrtöölisi Eestis töötab, ei tea riik ega ka ehitusfirmad. Erinevad eksperdid jagavad hinnanguid, millel ei ole mingit statistilist alust, kuid mille järgi ulatub välismaale läinud ehitajate arv paarist tuhandest kuni kümne tuhandeni.(T17)
- Eesti riigil pole ülevaadet, kui paljud siinseist elanikest on kodumaa tolmu jalgelt pühkinud ja piiri taha tööle läinud. Hinnanguliselt võib see arv olla ligi 35 000. (T23)
- Riigil pole aga seaduslikku alust, et välisriikidesse minejaid elanikeregistris tähistada. Seetõttu erinevalt teistest riikidest tehakse meil vaid oletusi välja rännanud tööliste arvu kohta. (T23)
- «Selles ongi probleem, et meil ei ole tegelikult selget ülevaadet, kui palju eestlasi välismaal töötab, sest me ei saa väljarändavaid töölisi registreerida. Seda saavad teha vaid riigid, kuhu tööle minnakse,» selgitas tööturuameti tööturuteenuste ja toetuste osakonna juhataja Eve Kislov. (T23)
- See number on reaalsuses aga ilmselt kordades suurem, sest alates käesoleva aasta maist ei pea

Soomes töötavatel eestlastel enam ka tööluba olema. Ilmselt ulatub välismaal töötavate eestlaste arv seega selgelt üle 35 000. (T23)

- Lisaks sellele, et riigil ei ole ülevaadet väljarändajatest, pole teada ka see, palju rahvast tagasi kodumaale tuleb. (T23)
- Sotsiaalministeeriumi arvutuste järgi on Eestist pärast Euroopa Liiduga ühinemist lahkunud 10–15 000 eestlast. Lisaks veel need, kes on varem läinud, suundunud õppima ja jäänud kauemaks või abiellunud. Täpset Eestist lahkunute arvu ei tea aga keegi. Erinevalt paljudest Euroopa riikidest puudub Eestis kohustus elukohta registreerida. Näiteks Saksamaal tuleb end elukohast välja registreerides anda linnavalitsusele oma uus aadress – mis võimaldab teha ka usaldusväärset rändestatistikat. Eesti on aga sunnitud enda väljarännanute arvu leidmiseks tülitama teiste riikide elanikeregistreid. Nii saabuvadki kaoõtilised andmed, mille põhjal ei saa teha suuri üldistusi. (T35)
- Hinnangud selle kohta, kui palju võiks eestlasi või Eesti kodanikke üldse Euroopa Liidus töötada, varieeruvad 20 000 kuni 150 000ni. (T37)
- Ent statistika ei kajasta vähimalgi määral neid abiellumisi ja kooselusi, mis jäävad teisele poole Eesti piire. (T38)
- Migratsioonistatistikat meil ei ole. Ilmselt paljudel põhjustel, sealhulgas ka mingil meie eestiaegsele mehele, ja olgu öeldud, ka minule täiesti arusaamatu andmekaitseliku piirangu tõttu, mis ei luba teha korralikku kvaliteedianalüüsi ega ühendada isikujärgselt loenduste ja sündmusstatistika isegi statistikaametil endal. (T39)
- Veel imestaks meie kodanik ilmselt selle üle, kuidas saavad meie statistilised andmed olla üldse taseme võrra halvema kvaliteediga kui tema ajal, ning seejuures rahvastikuandmed, nii nagu demograaf Kalev Katus ütleks, sama head kui Liivi sõja ajal. Oludes, mil meil siin on kasutada enneolematult võimas tehnoloogia ning statistika töötlemisel on tegev mitu korda rohkem inimesi kui aastakümnete eest. (T39)
- Tervishoiuameti antud vaba liikumist võimaldavate tõendite arv ei anna Kariisi sõnul siiski täpset pilti, kui palju loa saanud arstidest töötab Eestis ja kui palju välismaal. «Luba annab neile võimaluse töötada nii siin kui ka seal ja register ei kajasta väga täpselt, kus arstid parajasti liiguvad,» rääkis Kariis ja lisas, et praegu puuduvad umbes kuuesaja arsti kohta igasugused andmed, mida nad teevad ja kus töötavad. (T48)

kood: andmete tõlgendamine

- Villu Zirnask kirjutab 9. jaanuaril Eesti Päevalehe Ärilehes avaldatud artiklis «Väljarännanute panus kodumaa majandusse kasvab,» et Maailmapanga arvestuste järgi elas või töötas 2005. aastal välismaal ligi 183 000 Eesti kodanikku. Reformierakondlasest peaminister Andrus Ansip on järjekindlalt välismaal töötavate eestlaste arvuks väitnud olevat umbes 20 000 inimest. Kui peaministri asemel on seekord õigus Maailmapangal, mida see Eesti jaoks tähendab ja millised on üldse meie võimalused tööjõuturul kontrolli alt väljunud olukorras midagi ette võtta? Kui 2005. aastal töötas välismaal 183 000 Eesti kodanikku, siis praeguseks võib arvata selle näitaja tõusu vähemalt 200 000 inimeseni. Eesti on kaotanud 200 000 töötajat ja võib lähiaastatel veel kaotada. (T43)
- Eesti majandust ähvardavad niigi paljud potentsiaalsed ohud ning selle tulemusena depressiooni langemise oht. Sellisel foonil ei saa me mingil viisil lubada seda, et meie majandusest on lihtsalt lahkunud 200 000 inimest. (T43)
- Juba 30ndate aastate Saksamaal teati, et kui valet järjekindlat korrata, hakatakse seda uskuma. Tundub, et vanad tarkused ei ole kuhugi kadunud. Kui eesmärk on palgatõus pühaks lehmaks kuulutada, siis vahendeid ei valita – kui vaja, hirmutame massilise tööjõu väljavooluga. Vähemasti selline mulje jääb, kui lugeda Keskerakonna juhi hiljutist mõtteavaldust migratsiooni teemadel. (T44)
- Uurisin natuke neid näitajaid, millele toetudes räägiti 183 000 välismaal elavast eestlasest. Tegemist on andmetega, mis võtavad arvesse vastava riigi rahvaloenduse tulemusi ja inimesed on liigitatud päritolumaa järgi. Kes siis moodustavad 183 000 väliseestlast? 68 000 (siin ja edaspidi arvud ümardatud) «väliseestlast» elab Vene Föderatsioonis, 36 000 Soomes, 12 000 Rootsis, 11 000 USA-s, ca 7000 nii Iisraelis kui Kanadas, pea 6000 Saksamaal. Neis riikides võib tõenäoliselt elada nii suur arv Eesti päritoluga inimesi. Inimeste liikumine sinna on aga toimunud viimase 65–70 aasta jooksul, mitte eile ega täna. Kuna tegemist on rahvaloenduse andmetega ja andmebaas on 2005. aasta seisuga, siis suure tõenäosusega on aluseks võetud 2000. aasta andmed. Andmete töötlus ja nende avaldamine võtab alati teatud aja. Seega ei saa need arvud mitte kuidagi peegeldada viimaste aastate migratsiooni. Kui liirimaale on viimase kahe ja poole

aasta jooksul tööle läinud ca 5000 inimest, siis n-ö põliseid väliseestlasti on andmebaasi järgi Iirimaal ainult 760. (T44)

- Sama pilti näeme, kui vaatame naabrite andmeid, ametliku statistika järgi (mis ei sisalda mustalt töötamist) on Iirimaale läinud ca 20 000 leedulast, Maailmapanga andmebaasi järgi oli leedulasi Iirimaal 3000 jne jne. (T44)
- Väga suured kõikumised tööjõus avalduvad kohe ka tööturu uuringute andmetes. Kui meil praegu töötab umbes 650 000 inimest, siis 200 000 kadumine oleks võinud kuidagi silma torgata. Siit tulenevalt tundub varem ajakirjanduses väljapakutud arv – 15 000 – 20 000 inimest aastas – välismaal töötajate kohta suhteliselt realistlik.(T44)
- Kui me Iisraeli ja Vene Föderatsiooni välja jätame, siis võib öelda, et natuke üle 100 000 väliseestlase on ressurss, mida oleme saanud kasutada nii oma majanduse, teaduse kui kultuuri edendamisel.(T44)

PÕHIKATEGOORIA: 10. Muu

alamkategooria: 10.1. hinnangud rände olulisusele

kood: oluline probleem

- Koguni kümnendik uute liikmesriikide noortest võib seda teha. (T1)
- «See on Eesti meditsiini hääbumine. Suurem lahkumine on aga veel ees,» hoiatab Eesti Kirurgide Assotsiatsiooni president Jaan Tepp. (T6)
- See on omamoodi märk, et viimasel viiel aastal on 17 kirurgist residendist seitse välismaale tööle läinud. (T7)
- Kuigi enamik inimesi leiab ajutise töö, on suhteliselt palju ka neid, kes välismaale jäävad. (T11)
- Samas ei jäta mind maha ka tunne, et eestlaste asi ongi tulevikus neist tähtsate ülikoolide lõpetajatest vaid lugeda, sest Eesti riigi jaoks on nad kadunud hinged. Inimestega, kes on siit kunagi läinud ära õppima, kuid kellel pärast seda Eestisse enam asja ei ole. (T13)
- Eestist tahaks ligi 40 protsenti noortest minna elama välismaale. Natuke liiga suur protsent, et seda lihtsalt nooruse tuhina arvele kirjutada. (T18)
- Töövahendusbürood tunnistavad, et neil on käed-jalad tegemist täis, töökamad bürood saadavad Eestist välismaale tööle kümme inimest nädalas. (T23)
- «Statistikud ja majandusteadlased on andnud hinnanguid, et elujärje parandamise nimel on välismaale suundunud ligi sada tuhat tublit ja noort töökätt,» teatas Savisaar.(T36)
- Vähemalt sama usutav kui see, et maailmas on paarikümne aasta pärast 1,5 miljonit eesti keelt kõnelevat inimest, kellest haridusminister räägib (huvitav küll, kuidas mõtleb ta selle arvu saada, kas nii, et iga väljarändava eestlase eesmärgiks saaks mõnele võõramaalasele «kurat» ütlemine selgeks õpetada?), on see, et paarikümne aasta pärast hakatakse siinmail üldse tulesid ära kustutama. (T39)
- Kui omaksime lisaks loomuliku iibe andmetele ka usaldusväärset migratsiooniproгноosi, võiksime ruttu välja arvutada, millal veerand Eestit põlisrahvast tühjaks jääb. (T39)
- Väljaränne kasvab. Eriti pärast Euroopa Liiduga liitumist on eestlaste väljaränne läände taas kasvanud. Siseministeeriumi rahvastikuregistri andmeil on viimastel aastatel lahkunute arv vähemalt 32 000, kuid tõenäoliselt on see arv oluliselt suurem. Soome on Eesti andmeil asunud viimastel aastatel kolm korda vähem eestlasi, kui Soome andmeil – tõenäolisem arv on 16 000. Teistesse riikidesse kokku on teadaolevalt lahkunud kokku samapalju kui Soome.
- Eesti on kaotanud 200 000 töötajat ja võib lähiaastatel veel kaotada.(T43)
- Suhteliselt raske on hinnata, kui suur osa välismaal teenitud rahast on kulutatud Eestis ja kui suur osa Eestis teenitud rahast on kulutatud välismaal. Samas on ilmselt üsna adekvaatne eeldada, et kui inimesed töötavad ja elavad Eestis, siis kulutatakse suur osa teenitud tulust ka Eestis. Kui aga elatakse ja töötatakse välisriigist, siis toidab seal teenitud raha ka pigem sealset majandust. Seega on 200 000 inimese väljaränne Eestist majanduslikus mõttes palju suurem probleem, kui riigieelarvesse saamata jäänud 50 miljardit. (T43)
- «Meil lõpetab praegu sada arstiharidusega inimest aastas ja 182 äraminejat on ikka rohkem, kui noori peale tuleb,» rääkis Kariis. (T48)

kood: vähemoluline probleem

- Sotsiaalministeeriumi asekanstleri Piret Lillevälja hinnangul on uuringud ja ka kogemused Iirimaale ja Soome tööle minejatega näidanud, et eestlased otsivad välismaal eelkõige lühiajalist

tööd, et saada uusi kogemusi ja veidi vaheldust. (T1)

- «Pärast paari kuud tööd pöörduvad inimesed enamasti tagasi,» ütles ta. 6,3 protsendist välismaale soovijaist moodustavad tema hinnangul ilmselt enamiku töötajad, kes hiljem uute kogemustega tagasi tulevad. (T1)
- Euroopa Liiduga liitumise kontekstis on ka meie ajakirjanduses üsna mitmeid sõnavõtte, kus ennustatakse Eesti tööjõu suundumist rikkamatesse liikmesriikidesse. Esmalt tuleks hinnata probleemi ulatust ehk täpsustada, kui suurtest emigratsiooninumbritest me üldse räägime. Valdav osa uuringutest, mis ennustavad suuri väljaränkeid, põhinevad küsitlustel ning küsimuste formuleering on tihti peamiseks põhjuseks, miks saadakse nii kõrged hinnangud. (T5)
- Eelmiste ELi laienemiste kogemus näitab, et tööjõu väljaränne ei ületa suure tõenäosusega 2 – 3 protsenti tööealisest elanikkonnast. Kogu majanduse peale ühtlaselt jaotunult ei kujutaks sellisemahulised tööjõu liikumised väga olulist ohtu. (T5)
- Aga ei ole mitte midagi hullu lahti, kui inimene töötab mõnda aega välismaal. (T8)
- Lauri hinnangul olid Eesti ettevõtted piiride avamisel läände mineku puhanguks paremini ette valmistatud kui lätlastel või leedulastel. «Teadmine, et töolistest võib ilma jääda, on Eesti ettevõtjatele kergemini kohale jõudnud kui lõunanaabritel,» märkis Lauri. «Meil on tööjõu minek välismaale, kas või Soomes käimine, juba aastaid levinud – see ei tundunud võimatu.» (T16)
- Mitmed analüütikud väidavad, et Eesti üks suuremaid probleeme on töötajate suundumine välismaale tööle. Keskerakonna juht Edgar Savisaar on kasutanud välismaale tööleminekut argumendina, põhjendamaks vajadust ebarealistliku palgatõusu järele, kirjutab Äripäeva analüütik Tõnis Oja, kelle arvates on inimeste välismaale tööleminek Eestile igati kasulik. (T28)
- «Enamik välismaale läinuist pole ju emigreerunud, nad toovad oma sissetulekud riiki tagasi. Tegemist on keskmisest inimesest ettevõtlikumate töötajatega. Kõige muu kõrval omandavad inimesed välismaal töötades mitmekesiseid kogemusi. Pole isegi niivõrd oluline, kas kogemused on positiivsed või negatiivsed. Kodumaale naastes tulevad need kindlasti kasuks,» (T28)
- Need välismaale tööle läinutest, kes on sealsetes firmades heas kirjas, on Oja hinnangul omamoodi saadikud, kellest võib tulevikus kontaktide loomisel abi olla. (T28)
- Ja kolmas, võib-olla isegi kõige olulisem asjaolu on Oja sõnul see, et välismaale läinud töötaja on küllaltki oluline eksportöör. Ta ekspordib oma tööjõudu. «Eri hinnangute kohaselt töötab välismaal 20 000-35 000 inimest, mis tähendab, et peaaegu 5 protsenti tööealistest ekspordib oma tööjõudu. Kui palju on meil majandusharusid, milles ekspordi osatähtsus seda ületab,» küsib Oja. (T28)
- Poliitikud ei pea olukorda lootusetuks, sest paljud välismaale tööle läinud inimesed tulevad pärast rahateenimist koju tagasi. (T30)
- Tervishoiuameti andmetel väheneb aasta-aastalt arstide siirdumine välismaale ning mullu oli valmis Eestist lahkuma juba alla 200 tervishoiutöötaja. (T31)
- Kaljumäe avaldas arvamust, et kui majanduse või tervishoiuga ei juhtu midagi hullu, jääb aasta keskmine lahkujate arv praegusega umbes samale tasemele või langeb mõnevõrra veelgi. (T31)
- Teatud vahetus Eesti ja välismaa vahel on normaalne ja seda ei pea kartma. (T35)
- Kui vaatame natuke ajas tagasi, siis Eestil on läinud väga hästi võrreldes sellega, kui palju on lahkunud teistest Balti riikidest: Leedust pool miljonit, Lätist 200 000, aga Eestist ainult 45 000 – 50 000. (U.Palo) (T51)

alamkategooria: 10.2. hinnangud rände pikkusele

kood: pigem ajutine lahkumine

- «Aga põhimõtteliselt ärajääja ma pole ega usu, et seda minust ka saaks,» kinnitas Lobjakas. (T9)
- Samamoodi plaanib kunagi tulevikus Eestisse naasta Prantsusmaal Lyoni ülikoolis keeleteadusi õppiv Kadri Kaldmäe, kes loodab magistrikraadini jõuda kahe ja poole aasta pärast. Aga millal täpsemalt naasta, ei tea ta isegi. (T9)
- Välisõpingute kogemusega inimeste usutlemine näitas, et nii nagu leidub neid, kes pärast kraadi saamist kohe Eestisse tagasi tulevad, pole põrmugi puudus nendest, kes on välismaale pikalt ankrusse jäänud. Ent igal juhul kinnitasid Postimehe telefoni- ja meiliintervjuud, et enamik pikemalt piiri taha jäänuiust mõlgutab mõtteid naasta kunagi tulevikus siiski kodumaale. (T9)
- Lõunanaabrite muret kasvatab ka see, et kui eestlased lähevad välismaale pigem hooajatööle, siis lätlased ja leedulased otsivad mujal töötamise püsivõimalust. (T16)
- Samuti läheb Eesti ehitaja tööturuameti andmeil peamiselt Soome tööle kõigest mõneks kuuks, et peatselt tagasi tulla. (T17)

- Pole põhjust Eestist päriks ära minna. Noorest peast mõneks ajaks ära käia – seda küll. Mujalt saadud kogemused, impulsid, koolitus mõnel perspektiivsel alal, parema palgatasemega maades hangitav stardiraha – see kõik on kasuks. Aga ruumi seda kõike rakendada on Eestis rohkem kui kuskil mujal. (T18)
- Esialgu minnakse lootuses, et mujal on kõik huvitavam, ja kogemuste omandades tullakse tavaliselt tagasi. (T18)
- Lisaks on Eesti plussiks see, et paljud inimesed valivad ajutise töötamise kohaks Soome, mis võimaldab nädalavahetustel kodus viibida ega soodusta püsivat lahkumist. (T25)
- «Enamik välismaale läinuist pole ju emigreerunud, nad toovad oma sissetulekud riiki tagasi. (T28)
- Viimase kolme aastaga on Eestist välismaale tööle läinud arstide hulk järjest vähenenud ja nii mõnigi näiteks Soomes tööleiba maitsnu on pidanud paremaks kodumaale tagasi tulla. (T48)

kood: pigem alatine lahkumine

- Sest kui mujal osatakse sinu saavutusi hinnata, siis miks loopida pärleid sigade ette siin. Kui kodumaalt lahkuda noores eas, siis on paratamatu, et võõral maal leitakse endale see kõige kallim inimene, sünnivad lapsed ning oledki välismaalane valmis. (T13)
- Tavaline on, et kui perepea uue kodumaaga kohaneb, läheb ka pere talle järele. Noorte lahkumine aga süvendab rahvastiku vananemise ja iibeprobleeme. (T16)

LISA 8. Intervjuude analüüs – andmete kondenseerimine

0. Intervjuueeritavate seotus rändetemaatikaga

V1: Migratsioonifond tegeleb nii Eestisse tagasipöörduvate kui lahkuvate inimeste nõustamise ja vajadusel majandusliku toetamisega. Toetame nii Ida kui Lääne poolt tulijaid, keda on viimastel aastatel järjest enam.

V2: Tööalane kokkupuude rohkem väliseestlaste organisatsioonidega ja väliseestlaste tegevusega seal, kus nad juba on ja proovime leida teavet selle kohta, kui palju neid on siin ja seal ja ma olen püüdnud kaardistada ka neid aga nüüd kui palju neid nüüd rändab edasi või tagasi, selle kohta mul on väga raske midagi öelda.

V3: Konsulaarosakond on seotud Eesti kodanikega välismaal põhiseaduse artikkel 13 järgi, mis ütleb, et Eesti riik on kohustatud oma kodanikke ka välismaal kaitsma. Ja selleks meie konsulaarameetnikud välisesindustes, osutavad eesti kodanikele, kes seal elavad pikemaajaliselt, konsulaarteenuseid. Kodanikel on võimalik passi taotleda, dokumente Eestist, tõendeid saada, jne. Ja need kodanikud, kes lühiajaliselt viibivad, neid on võimalus saada vajadusel konsulaarabi.

1. Väljarände põhjused

V1: Eelkõige minnakse välismaale ikkagi töötama. Tööle lähevad peamiselt noored, kes lähevad tavaliselt lühiajaliselt majanduslikel põhjustel. Siis muidugi õppurid, kes lähevad kogemust, seiklust otsima. Kolmas grupp on kõrgetharitud spetsialistid, näiteks arstid või bioloogid või insenerid, kes lähevad seepärast, et on saavutanud oma karjäärilae Eestis ja soovivad ennast edasi arendada ja suhelda teiste kollegidega, et laiemat silmaringi saada. Need oleksid need kolm põhi gruppi. Ja lisaks ei saa mainimata jätta ka pererännet ehk siis need, kes abielluvad välismaale, eelkõige naised.

V2: Ma ei arvagi, et nüüd väga paljud rändavad välja, sest on ju ütleme peale Eesti taasiseseisvumist rännanud välja päris palju, arvatakse, et ma ei tea, võib-olla 50 000 või nii ja kindlasti selle pärast, et paremat tööd otsida ja rohkem raha teenida. Ma arvan, et see on peamine põhjus. Ja teine kategooria on siis need, kes on läinud õppima välismaale, ja üks võrdlemisi suur osa on ka neid, kes on läinud välja, just eriti nooremad naised, kes on läinud au paideks või lihtsama töö peale ja siis leidnud elukaaslase ja sellega jäänud kusagile maha. Neid ma olen kohanud päris palju siin ja seal.

V3: Kui me vaatame Suurbritanniat ja Iirimaa, siis sinna minnakse peamiselt tööle, nii nagu muidugi ka Soome. Täiesti selgelt joonistub välja see eesmärk, et tõsta oma elatustaset. Aga näiteks Itaalias, seal ei ole küll väga suur see kogukond, ma otsin, ehk ma leian selle arvu, seal on enamuses, kui toimikute

põhjal üldistada, seal on peamine tõendi saamine saatkonnast selle kohta, et Eesti kodanik võiks Itaalias abielluda. Enamuses on need ka veel venekeelt kõnelevad Eesti kodanikud ja muidugi naised. Ja hiljem abielludes siis nad taotlevad endale uue passi ja kui sünnivad lapsed, siis on ka lastele passitaotlused. Ja sama on ka näiteks Portugalis, Hispaanias. Hispaanias on, nii nagu ka ajakirjandus on kajastanud, on suur hulk kuritegevusega seotud isikuid, kes on sinna pagenud ja seal on ka üsna suur kinnipeetute hulk, peamiselt meessoost Eesti kodanikud. Rootsi on ka väga palju mindud, tööle küll vähem, aga samuti, et Eesti kodanikud, naissoost, on väga palju sinna abiellunud.

V1: 2004-2005 väljaränne kasvas, tänu sellele, et inimestel tekkis seoses mitmete EL riikide tööturu avanemisega rohkem võimalusi minna, asjaajamine läks lihtsamaks ja inimestel tekkis julgus minna ka seoses Euroopa Liitu kuulumise ja tervishoiu ja sotsiaalkindlustussüsteemiga.

2. Väljarände mõjud

V1: Üldine rahvastiku vähenemine ja vananemine on suuremaks ohuks Eesti demograafilise olukorrale, keelele ja kultuurile, kui väljaränne. Väljaränne muidugi mängib oma rolli, aga võrreldes teiste Ida-Euroopa riikidega siis väljarände osakaal on jäänud väiksemaks kui võrrelda näiteks Poola või kasvõi Läti Leeduga.

V2: Ma arvan, et ühiskonna areng Eestis ja maailmas mõjutab seda väljarännet. Nii kaua kui oli kõrgkonjunktuur igal pool ja kerge tööd saada Euroopas ja mujal maailmas, see meelitas paljud välismaale. Aga praeguses olukorras ma arvan, et võib-olla suurem tagasiränne Eestisse, kuna ka teistes riikides, kui on tööpuudus, siis lastakse töölt lahti esmajärjekorras võõrtöölised. Nii et ma arvan jah, mul pole küll mingisuguseid fakte, aga ma arvan, et see võiks see nii olla jah, et suund on pigem tagasirändele.

V3: Ma jään selle vastuse võlgu, eks ta kindlasti mõjutab, aga mil määral ja seda..

3. Väljarände vähenemise põhjused

V1: Praeguses majandulikus olukorras minu arvates väljaränne küll pigem väheneb, et kusagil Euroopa Liidus meid siiski, ehk võõrtöötajaid, väga ei oodata, kui oma töötajadki on ilma tööta, eks. Et ma usun, et lähiaastatel väljaränne pigem pidurdub, et ei oska öelda, kui kiiresti maailma majandus jalad alla saab ja mis seejärel toimuma hakkab. Aga tagasirände, just selle lühiajalise tagasirände osas, et kui inimesed on läinud lühiajaliselt tööle ja nüüd seal töö kaotavad, siis nad tõenäoliselt tulevad tagasi, mitte ei jää töötuna elama Iirimaa või Inglismaale, kus on palju kallimad kulud.

V2: Statistikat meie riigil ei ole ja rännet ma kuigi suureks ei prognoosi, mitte antud majanduslikus olukorras.

V3: Et just need, kes on tahtnud just nüüd välja minna, et nemad tulevad tagasi, kui nad ei leia seal tööd. Ka need riigid, kuhu rännatakse, on raskustes, et pigem ei, ega neil ei olegi enam väga mõtet välja rännata.

4 Tagasirände põhjused

V1: Tagasipöördumisel on määravaks pere ja sõbrad ja ka näiteks, kui lapsed on kooliminekuas, muutub paljudele oluliseks see, et nad saavad oma lapsed panna emakeelsesse kooli, saavad eestikeelse hariduse. Ja siis on veel näiteks selline grupp, Kanada ja Ameerika eestlased, kes tulevad tagasi selle mõttega, et siin väikeses ühiskonnas on üksikisikul võimalik midagi rohkemat ära teha, ja et neil on siin suuremad karjäärivõimalused kui suurtes riikides.

V2: Eesti elatustase hakkab tasapisi lähenema Euroopa keskmisele ja eks see ka aitab kaasa. Kuna inimesed ikka otsivad paremat, mugavamat elu ja kui seda pakutakse Eestis, siis kindlasti see oleks põhjus, miks tagasi rännata.

V3: Jaa, nüüd ongi hakatud tagasi pöörduma näiteks Iirimaa ja Inglismaalt. Meil on väga palju neid juhtumeid, kus inimesed on sinna tööle läinud, me ei tea, mis tööd neile pakutakse, aga väga palju on juba selle aasta alguses olnud kõnesid nii meile siis Tallinnasse kui ka Londoni saatkonda, et „oi, ma tuln siia tööle, tööd ma ei leidnud, ja nüüd aidake mind koju, et ostke mulle pilet, sest üldse raha ei ole“. Et viimase raha eest umbes sõitsin kohale ja...

5. Tagasi mittetulemise põhjused

V1: Kuid võib-olla need inimesed, kel on kindel töökoht välisriigis, siis pigem nad jällegi ei julge Eestisse

tulla. Aga neid on tõenäoliselt vähem kui neid, kes töötasid lühiajaliselt ja juhutöödel.

V3: Jah, aga ütleme, et seinikaua, kuni töötasu on ikkagi Lääne-Euroopas märksa kõrgem kui ta siin, siis ma arvan, et see on vägagi määrav tegur. Et pigem soovitakse siia tagasi tulla Ida poolt, aga nendega me puutume üsna vähe kokku. Pigem ma arvan, et ikkagi väljaränne on suurem, et väga palju siiski tagasi ei tule.

6. Riigi ülesanded

V1: Tagasirännet saab riik eelkõige mõjutada üldise riigi olukorraga, et milline on meie majandusolukord, sotsiaalsüsteem, tervishoiusüsteem, haridussüsteem, aga saab kindlasti mõjutada ka selliste konkreetsete meetmetega nagu keeleõpe ja kohanemisprogrammid ja selline üldine toetav suhtumine kogu ametnikkonna poolt nii koolisüsteemis, tervishoiusüsteemis, tööturusteemis. Et ametnikele tuleks teadvustada, et see inimene ei ole mingi järjekordne tüütu tegelane, vaid et tema Eestisse tulemisest on ju tegelikult hästi palju kasu, kuna meil on inimesi hädasti juurde vaja, eestlaste järeltulijad või Eestisse tagasipöördunud, neid on ju ikkagi palju lihtsam kohandada kui päris uurimmigranti.

V3: Jah, aga ütleme, et seinikaua, kuni töötasu on ikkagi Lääne-Euroopas märksa kõrgem kui ta siin, siis ma arvan, et see on vägagi määrav tegur. Et pigem soovitakse siia tagasi tulla Ida poolt, aga nendega me puutume üsna vähe kokku. Üks kokkupuude oli, kui tagasi pöördus perekond Tadžikistanist, mis tekitas Migratsioonisfondile ka natukene probleeme.

V1: Riik ei saa võib-olla kuigipalju mõjutada seda tagasipöördumiseotsust, küll aga ta saab mõjutada seda, et need inimesed peale tagasipöördumist jäävad siia. Et kui nad on juba siia tulnud, et nad nagu ei lähe uuesti tagasi, kui nad kohtavad siin raskusi, ja teiseks ka see, et nad kohanevad kiiremini, et nad saavad kiiremini ühiskonnale kasulikuks. Aga selle programmi (Rahvuskaaslaste programm aastateks 2009-2013) kohta, siis kohati on ta nagu tekitanud välismaal viibivates eestlastes põhjendamatult kõrgeid ootuseid. Et see programm tegelikult pakub vähem, kui ta reaalsuses välja lubab. Me saame aru, et riigil on majanduslikult raske olukord ja võib-olla tõesti raha läheb rohkem vaja tööturusteemile või muudele küsimustele, aga valitsusliit on tegelikult kokku leppinud selle programmi rakendamises ja see programm on nagu paberil olemas ja meedia kajastab seda ja teatud sõnumid on ka edastatud välisriikides elavatele eestlastele. Näiteks on president teinud üleskutse, et tulge Eestisse tagasi, aga reaalselt abi, konkreetset abi näiteks töökoha leidmisel või eluaseme leidmisel riik ikkagi ei paku. Et on olnud palju inimesi, kes on pettunud selles programmis.

V2: Jah, on, aga võrdlemisi tagasihoidlikud. Sihtasutus Eesti Migratsioonisfond saab raha siseministeeriumist, et toetada tagasipöördunud, aga selleks, et saada seda toetust, peab olema elanud välismaal vähemalt 10 aastat ja peab olema nõ viletsas majanduslikus olukorras, et tõesti vajab riigi toetust. Nii et, ega neid väga palju ei ole, kes seda saavad.

V2: Mitte väga oluline, ma ei arva, kuna siin tuhanded rändavad edasi-tagasi ja võib-olla paarsada saavad seda riiklikku toetust, siis see ei ole eriti mõjuv. Aga üldine hoiak nõ ministrite ja presidendi poolt avalikes kõnedes ja nii onju, et tulge tagasi – olete alati teretunud. Et see sõnum on olemas.

7. Rände statistika

V1: Jah, aga tõesti viimastel aastatel statistika järgi on nüüd väljaränne EL riikidesse peatunud, et 2004-2005 oli hüppeline kasv, siis ta pisut kasvas veel, aga viimastel aastatel on peatunud, isegi langenud.

V1: Statistikaamet ei ole avaldanud rändestatistikat selle madala kvaliteedi tõttu alates 2000. aastast olnud kuni nüüd siis 2008. aastani, mil ilmus kogumik "Ränne 2000-2007", milles on püütud taastada ka välisrände andmeid. See, mis seal on avaldatud, on, ma usun, suhteliselt usaldusväärne, kuigi ka selles kogumikus on mitmel korral rõhutatud, et need andmed on tõenäoliselt siiski alaesindatud, nii et tõde saabub 2011 rahvaloendusega.

V1: Praeguses majanduslikus olukorras minu arvates väljaränne küll pigem väheneb, et kusagil Euroopa Liidus meid siiski, ehk võõrtöotajaid, väga ei oodata, kui oma töötajadki on ilma tööta, eks. Et ma usun, et lähiaastatel väljaränne pigem pidurdub, et ei oska öelda, kui kiiresti maailma majandus jalad alla saab ja mis seejärel toimuma hakkab. Aga tagasirände, just selle lühiajalise tagasirände osas, et kui inimesed on läinud lühiajaliselt tööle ja nüüd seal töö kaotavad, siis nad tõenäoliselt tulevad tagasi, mitte ei jää töötuna elama Iirimaa või Inglismaale, kus on palju kallimad kulud. Kuid võib-olla need inimesed, kel on kindel töökoht välisriigis, siis pigem nad jällegi ei julge Eestisse tulla. Aga neid on tõenäoliselt vähem kui

neid, kes töötasid lühiajaliselt ja juhutöödel.

V2: Statistikat meie riigil ei ole ja rännet ma kuigi suureks ei prognoosi, mitte antud majanduslikus olukorras. See on küll minu kogemus ja ma olen ju peaaegu terve elu Rootsis elanud ja see on ju igal pool nii, et kui sa ei ole oma inimene, siis sa ei ole nõu samal tasemel või sind ei võeta sama kergelt tööle ja kui on raskusi, siis lastakse ikka kõigepealt töölt lahti need, kes ei ole oma inimesed. See on karm tegelikkus.

V3: Pigem ma arvan, et ikkagi väljaränne on suurem, et väga palju siiski tagasi ei tule. Et just need, kes on tahtnud just nüüd välja minna, et nemad tulevad tagasi, kui nad ei leia seal tööd. Ka need riigid, kuhu rännatakse, on raskustes, et pigem ei, ega neil ei olegi enam väga mõtet välja rännata.

8. Rände meediakajastused

V1: Eesti meedia kajastab rännet suhteliselt pealiskaudselt. Artiklite arv iseenesest ei ole väike, aga vaja oleks rohkem süvitsi minna, rohkem analüütilisemalt kirjutada, koondada rohkem fakte, kontrollitud fakte ühte artiklisse. Kasutada võib-olla tõesti rohkem selliseid inimlikke näiteid ja et need artiklid oleksid pikemad ja põhjalikumad.

V2: Kaunis vähe, ma pole eriti tähele pannud, tähendab, mõned suured erandid on ülnud – möödunud sügisel oli Maire Aunaste saade „Meie Euroopas“, kus intervjuueriti väljarännanud, peamiselt nooremaid inimesi. Aga ajalehtedes, suhteliselt vähe, aga ma pole väga otsinud ka, pole sattunud nende peale.

V3: Nii põgusalt, kui ma seda olen jälginud, siis pigem meedia keskendub negatiivsele, eksole, mis müüb, et see, kui kellelgi väga hästi läheb kusagil, et sellest just nimelt trükiväljaanded eriti ei kirjuta. Erand oli Maire Aunaste saade, kus olid lood nendest, kes on oma eluga välismaal rahul ja kellel hästi läheb. Trükimeedias on see foon, ma arvan, pigem negatiivne.

V3: Ikka võiks, justnimelt väljarännet, et inimesed teaks, mis probleemid neid ees ootavad.

9. Meedia roll ja mõju rändele

V1: Meedial on kahtlemata suur mõju ühiskonnateemadele, ja sellega saab näiteks pöörata ka suuremat tähelepanu tagasituliijatele ja suhtumist nendesse. Sellega saab kindlasti mõjutada väljarännet mõlemas suunas, olenevalt, kas seda siis julgustada või takistada, olenevalt sellest, kuidas meedia seda küsimust käsitleb, et kas siis näiteks edulugude tasandilt või inimkaubanduse tasandilt. Meedia kindlasti saab mõjutada ka poliitilisi otsuseid selles valdkonnas.

V2: Seda on mul väga raske hinnata. Kaua aega räägiti, et Eestis on nõu tööjõupuudus, ja see on muutunud nõu tööpuuduseks. Nii et ma ei oska seda hinnata.

V2: Ma arvan, et meedia, kui nad kirjutavad, nad peaksid kirjutama objektiivselt ja asjalikult, et esile tööma, mis soodustaks väljarändamist ja mis on negatiivne, mis on ohud selle juures. Sest ma kujutan ette, et mitmed nooremad inimesed lähevad lihtsalt seiklushimus ja kõiksugu huvitavad põhjused, aga et elu välismaal ei ole alati nii lihtne. Vastupidi, et kui tuled võõrana kuhugi kohta, siis ikka võtab aega, ja et on kaunis tülikas jalad alla saada ja palju paremat elu saada. Ja need, keda enamasti intervjuueritakse meedias, on need, kel on õnnestunud, ja need, kellel eriti hästi ei lähe, need ei taha sellest eriti rääkida. Ma arvan küll jah, et meedia loob pigem positiivse pildi.

V3: Kindlasti. Ma ei oska hinnata inimeste tegelikke motive, aga meil on olnud selliseid juhtumeid, kui noortele pakutakse soodsat tööd, ja siis nad satuvad tegelikult narkokulleriteks. Ja see on üsna keeruline, kinnipeetute arv Lõuna-Ameerikas on üsna suur ja meil on neile väga raske abi anda, kuna meil ei ole seal ühtegi esindust. Just et see tööleminek välismaale, seda teemat peaks rohkem kajastama, et millised ohud võivad kaasneda.

10. Euroopa Liidu ja Eesti rändepoliitika

V1: Eesti on Euroopa Liidus selles mõttes erilisel positsioonil, et meil on erinevalt teistest Euroopa Liidu riikidest üpris erinev olukord. Et meie immigratsioonisurve on väga väike, samas on meil suurearvuline muukeelne elanikkond, et need eesmärgid väga ei kattu.

V2: Minu teada ei toimu eriti suurt rännet Eestisse kusagilt mujalt, ja Eesti sisserännupoliitika on ka suhteliselt karm, tundub mulle, et siia ei taheta välismaalasi, kuna siin on juba suur probleem või ütleme mure kõikide venekeelsete integreerimisega, nii et tuua siia veel teised suured grupid – seda ei taheta. Ma

arvan, et see ränne, mis on, et see on nii, et need venekeelsed on läinud Venemaale, teatud kategooria, ja eestlased, kes lähevad tööd otsima läände. Aga et ei ole mitte nagu Rootsis või Saksamaal, et on suured grupid tulnud Lõuna-Euroopast või Kesk-Idast Eestisse. Eesti on selles mõttes kaunis omaette ja oma probleemidega.

V3: Ma ei hakka midagi arvama, sest see on kõik siseministeeriumi pädevuses olev valdkond.

V1: Need kajastuvad kindlasti riigi rahvastikupoliitikas, ja kindlasti on olemas Kodakondsus- ja migratsiooni ameti dokumentides, siseministeeriumis kindlasti on midagi ja ka välisministeeriumis.

V2: Ma kujutan ette, et Kodakondsus- ja Migratsiooni amet peaks midagi teadma, siis siseministeerium peaks selle kohta midagi teadma ja Migratsioonifond. Meil on siin büroos paar inimest, kes tegelevad integratsiooni- ja rahvastikuküsimustega, keda oleks mõtet veel küsitleda.